

Umran

düşünce • kültür • siyaset

Sahibi

Umran Yayıncılık
Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti. Adına
Abdullah Yıldız

Genel Yayın Yönetmeni
ve Yazı İşleri Müdürü
Cevat Özkaya

Yayın Kurulu

Uğur Altun, Cevat Özkaya, İlhan
Gündoğdu, Abdullah Yıldız

Bu Sayıya Katkıda Bulunanlar
Mustafa Aldı, Ahmet Dağ,
Hikmet Demir, İbrahim Karagül,
Turan Kışlakçı, Atasoy Müftüoğlu,
Hasanali Yıldırım

İdare Merkezi

Sofular Mh. Yeşiltekte Sk. No: 4/2
Fatih-İstanbul
Tel: (0212) 514 57 47 - 533 72 02
Fax: 534 88 88

www.umran.org
umran@umran.org
abone@umran.org

Temsilcilikler

İstanbul Bağcılar: (0212) 644 50 23
Adana: (0505) 249 71 87
Ankara: (0312) 435 94 48
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44
İsparta: (0246) 232 34 77

Abonelik Şartları

Yurtiçi

Yıllık (12 sayı): 45.000.000 TL. (45 YTL)
Family Finans Kurumu Fatih Şb. TL Hesabı
15-165159-1 (Umran Yayıncılık)
Türkiye İş Bankası Fatih Şubesi TL Hesabı
1020 1386804 (Hasan Ak)
Posta Çeki Hesabı
1605252 (Umran Yayıncılık)

Yurtdışı

Yıllık (12 sayı): 80 Usd - 60 Euro
Türkiye İş Bankası Fatih Şb. Usd Hesabı
1020 301000 0658751 (Hasan Ak)
Türkiye İş Bankası Fatih Şb. Euro Hesabı
1020 301000 0658765 (Hasan Ak)

Fiyatı: 4.500.000 TL. (4.5 YTL)

Dizgi, İçdüzen: Umran
Kapak Tasarım: Sezer Erdoğan
Uygulama: Umran
Baskı: Yıldızlar Matbaacılık
Dağıtım: Yay-Sat

Ayda bir yayımlanır.

İslâm'a Karşı Savaşta Yeni Bir Aşama: Batı İslâmı (Euro-İslâm)

CIA eski başkanlarından James Woolsey, 'mürettep' 11 Eylül 2001 olayını müteakip ABD'nin başlattığı 'Haçlı Savaşı' nı şöyle tanımlıyordu: **"4.Dünya Savaşı başladı. Terörizme karşı savaş bunun sadece bir parçası. Bu savaş 20.yüzyıl boyunca (1. ve 2.Dünya savaşlarında ve 3.Dünya Savaşı da denebilecek Soğuk Savaş'ta) inşa edip savunduğumuz liberal uygarlığa, Arap ve Müslüman dünyasından gelen tehditlere karşı demokrasiyi genişletme savaşıdır. Soğuk Savaş gibi 40 yılı aşkın bir süre kadar uzun sürmeyeceğini umut ediyorum."**

Şu bir gerçek ki, ABD liderliğindeki şeytani cephe, Müslüman dünyaya ve İslâm'ın bizzat kendisine karşı topyekün bir savaş başlatmış bulunuyor. 'Küresel sistem'e itirazın tek kaynağı olan İslâm'ı durdurmaya yönelik bu savaşta sadece Amerika ve Avrupa değil tüm şer güçler (Rusya, Çin, Hindistan...) ittifak halinde. Papalık da ABD'nin başlattığı bu 'kutsal savaş'ı desteklediğini açıkça deklare etti. İsrail ve İngiltere zaten kayıtsız-şartsız ABD'nin yanında. 2003'te 'Ortadoğu barışı' için çizilen 'Yol Haritası'nın iptali amacıyla ABD'ye giden İsrail Turizm Bakanı Benny Elon, Haaretz gazetesine şu dehşetengiz mesajı vermişti: **"Şurası net; İslâm yok oluyor! Müslüman dünyada güçlü bir inanç dalgasının değil, İslâm'ın küllerini görüyoruz. İslâm nasıl yok olacak? Çok basit: Birkaç yıl içinde İslâm'a karşı bir Hristiyan Haçlı Savaşı başlatılacak. Bu, milenyumun en büyük olayı olacak."** (İ.Karagül, Umran, Haziran 2003)

İslâm'a karşı başlatılan bu 'kutsal savaş'ın en önemli cephesi ise zihinlerde/gönüllerde yürütüleni. İflas etmiş Batılı değerlerin tek alternatifi İslâm'ı sulandırmak, içini boşaltıp omurgasızlaştırarak 'ehlileştirmek' ve 'sistem'e 'uyumlu' hale getirmek amacıyla yeni yeni 'İslam' projeleri geliştiriliyor...

Umran, bu çerçevede Avrupa'da üretilen ama esas itibarıyla 'Amerikan İslâmı', 'Light İslâm', 'Türk İslâmı'.. gibi versiyonlarından bir farkı olmayan 'Avrupa İslâmı' (Euro-İslâm) projesini Nisan sayısında masaya yatırıyor ve Abdullah Yıldız, A.Cemil Ertunç, Mehmet Özay, Hikmet Demir, Ahmet Dağ, Ferhat Kentel, Dilaver Demirağ, Mustafa Aldı, Kâni Torun'un yazılarından oluşan kapsamlı bir dosya ile enine-boyuna tartışıyor.

Yaşayan İslâm bölümümüzde Hz.Peygamber(s.)'in örnekliği ve es-Süfî'nin ez-Zilzâl başlıklı yazısı yer alıyor.

Gündem ve Kültür-Sanat bölümlerimiz ise aynı canlılık ve dolulukta sürüyor.

Yeni Umran'larda buluşmak duasıyla.

Umran Dergisi Abone Hattı: 0212 514 57 47 abone@umran.org

GÜNDEM

4

Amerikan İcazetli
Siyasetin Sonu
ABDURRAHMAN EMİROĞLU

6

Yangın Suriye-Lübnan Hattına
Kayıyor
İBRAHİM KARAGÜL

9

Çeçen Trajedisinde Son Perde
MEHDİ NÜZHET ÇETİNBAS

12

A. Wadud Olayı,
Din İnşası ve Yeni İslâmlar
TURAN KIŞLAĞI

14

Kültürel Kireçlenmeler
ATASOY MÜFTÜOĞLU

14

Bugün Hangi Kelimeyi
Kullansam?
OSMAN GÜMÜŞİZ

ANALİZ

17

Medeniyetler Çatışmasında
Müslümanların Yol Haritası -IV
Tevhidi Değerlerle Şeytani
Değerler Arasında Uzlaşma
Olmaz
YILDIRIM CANOĞLU

içindekiler

KAPAK:

İSLAM'A KARŞI SAVAŞTA
YENİ SÜREÇ: BATI İSLÂMI

27

"Avrupa İslâmı"
ya da İslâm'ın
Batıl(ı)laştırılması
ABDULLAH YILDIZ

33

Bir Din Mühendisliği Projesi
Olarak "Euro-İslâm"
AHMET CEMİL ERTUNÇ

40

"Avrupa İslâmı" ve Türkler
MEHMET ÖZAY

47

"Euro-İslâm": Minor İslâm
ya da Azınlık Tanrıbilimi
MUSTAFA ALDI

YAŞAYAN İSLÂM

74

Rahmet Peygamberi
KERİM BULADI

52

"Euro-İslâm", "Amerikan İslâmı"
ve Sonraki...
HİKMET DEMİR

58

Melezleştirmenin Diğer Adı
"Euro-İslâm"
AHMET DAĞ

63

Kanadı Kırık İkarus:
Çok Kültürlülüğün İflası
DİLAVER DEMİRAĞ

68

Avrupa'da İslâm Nasıl Yola
Getirilecek?
Fransa Örneği
FERHAT KENTEL

72

"İngiliz İslâmı"
KÂNİ TORUN

77

Ez-Zilzal
ABDULKADİR
ES-SÜFİ

UMRAN / EK
Bütün Yönleriyle Suriye

KAPAK

Mustafa Aldı
Ahmet Dağ
Hikmet Demir
Dilaver Demirağ
Ahmet Cemil Ertunç
Ferhat Kentel
Mehmet Özay
Kâni Torun
Abdullah Yıldız

YAZARLAR

Mustafa Aldı: Eğitimci, edebiyat araştırmacısı, yazar.
Ertuğrul Bayramoğlu: Eğitimci, tarih araştırmacısı.
Kerim Buladı: İlahiyat doktoru; Zeytinburnu merkez vaizi.
Yıldırım Canoğlu: Araştırmacı, yazar.
Mehdi Nüzhet Çetinbaş: Kafkas Vakfı Kurucular Kurulu Başkanı.
Ahmed Dağ: Felsefeci, teorisyen.
Hikmet Demir: Din sosyolojisi uzmanı.
Dilaver Demirağ: Araştırmacı yazar; ekoloji felsefesi, dinler, medeniyetler ve düşünce tarihi ile ilgileniyor.
Abdurrahman Emiroğlu: Siyaset yorumcusu.
Ahmet Cemil Ertunç: Tarihçi, yazar.
Fahrettin Gör: Fıkra ve espiro ustası.
Osman Gümüşüz: Edebiyatçı, yazar.
Selahaddin Güven: Mazlum-Der İstanbul Şubesi Genel Sekreteri.
İbrahim Karagül: Yeni Şafak gazetesi, dış politika sayfası editörü.
Ferhat Kentel: Sosyolog; Bilgi Univ. öğretim üyesi.
Turan Kışlakçı: Yeni Şafak gazetesi dış politika yazarı.
Ahmet Mercan: Şair, yazar, insan hakları savunucusu.
Atasoy Müftüoğlu: Düşünce adamı, yazar.
Mehmet Özay: İlahiyatçı, araştırmacı, yazar, gezgin.
Abdulkadir es-Sufi: İskoçyalı Müslüman düşünür.
Kâni Torun: Doctors Word Wide yöneticisi-Manchester.
Metin Tekden: Arşivci, araştırmacı, yazar.
Zübeyir Yetik: Düşünce adamı, yazar.
Hasan Ali Yıldırım: Öykücü, yazar, edebiyat, sinema, müzik eleştirmeni.
Abdullah Yıldız: Araştırmacı yazar.

KÜLTÜR SANAT

EDEBİYAT

83

Okumak İnsanı Niçin
Yoksullaştırmakta?
HASANALİ YILDIRIM

86

Akif Hakkında...
ZÜBEYİR YETİK

89

M. Şevket Eyyi ve
"Düşünce Suçu"
SELAHADDİN GÜVEN

TIYATRO

91

Menan Cinlerine "Çarpıldım"
AHMET MERCAN

KİTAP

92

YANSIMALAR

94

Kolomb Döneminde Avrupa
ERTUĞRUL BAYRAMOĞLU

AYNADAKİ TEBESSÜM

96

Babalar Doğru Söyler
FAHREDDİN GÖR

AMERİKAN İCAZETLİ SİYASETİN SONU

ABDURRAHMAN EMİROĞLU

ABD Savunma Bakan Yardımcısı Douglas Feith'in Ocak ayında Türkiye'ye yaptığı gezi "zehirli bir atmosfer"le karşılaştığını söyleyen *The Wall Street Journal* gazetesinin baş editörü Robert Pollock'un 16 Şubat 2005 tarihli "Türkiye Nereye Gidiyor? / Avrupa'nın Hasta Adamı - Yeniden" başlıklı yazısı, Türk-Amerikan (özellikle de ABD-AKP) ilişkilerinde bir dönüm noktası oldu adeta. Pollock, Türkiye'deki Amerikan aleyhtarı atmosferi şöyle tanımlıyordu:

"Neredeyse tüm siyasetçiler ve laikinden dincisine dek tüm medya kurumları, aşırı Amerika karşıtı vaazlar vermektedir; yanı sıra Arap dünyasındaki devlet güdümlü basın bile çoğunluğu sollayan bir Yahudi nefreti söz konusuydu. Eğer Nazi misali demekte tereddüt ediyorsam bunun tek nedeni şu: Goebbels muhtemelen bu tanımı fazla kaba olduğu gerekçeyle reddederdi."

Yazının spotu daha da korkunç: "Türkiye'de İslamcılık ve solculuk yan yana gelince Amerikan karşıtlığı delilik düzeyine ulaştı."

"Dar Kafalı, Paranoyak, Marjinal Ülke" Tehdidi

Pollock, Irak'ta Amerikan askerlerinin kimyasal silah kullanarak gerçek anlamda Nazi yöntemleriyle gerçekleştirdikleri katliamlara, işkencelere, yıkımlara dair haberlerin *Yeni Şafak* ve diğer Türk gazetelerinde 'abartılı' biçimde yer almasından müsteki-ydi. Bu bağlamda Türk milletvekillerinin "ABD'nin Irak'ta soykırım yaptığına" dair beyanlarından da ziyadesiyle rahatsızdı.

Irak'ta (Ebû Garip'te) kameralara poz vererek esirlere akıl almaz işkenceler yapanlar ve bunları fotoğraflayıp psikolojik savaş unsuru olarak kamuyaayanlar Amerikan aleyhtarlığının müsebbibi olmuyor da, bu haberlere sayfalarında yer veren gazeteler, yorumlayan gazeteciler 'suçlu' oluyor Pollock'a göre. Dahası Pollock, 'gözünüze-dizimize dursun' dercesine, ABD'nin Türkiye'ye yaptığı "iyilikleri" hatırlatıyor ve AKP yönetiminin Türkiye'deki anti-Amerikan havayı izale etmek için hiçbir çaba göstermeyesinden yakınıyor:

Pollock'un asıl mesajı, maka-

lesinin sonunda saklı: "Atatürk'ün mirasının büyük bölümü kaybedilme riski altında ve bu kez eski Osmanlı haşmetinden de geriye kalan hiçbir şey yok. Türkiye kolayca ikinci sınıf ülkelerin safında yerini alabilir: dar kafalı, paranoyak, marjinal ve (tam da bu yüzden) Amerika'yla dostluğu bitmiş, Avrupa'da ise sevilmeyen bir ülke."

**AKP'ye Karşı
Militer Güçler mi?**

Amerikan yönetimindeki "neocon"lara yakınlığıyla bilinen *The Waal Street Jurnal* editörünün bu çıkışı, Türkiye'yi ve betahsis AKP iktidarını hizaya getirmeye yönelik bir seri salvonun işaret fişegi mahiyetindeydi. Ertesi hafta, yine "neo-con"ların genç üyelerinden Michael Rubin'in *The Middle East Quarterly* dergisinin Kış 2005 sayısındaki makalesi yansıdı Türk basınına. *Radikal* yazarı İsmet Berkan, Rubin'in "Yeşil Para ve Türkiye'de İslamcı Politika" başlıklı yazısından şöyle bir pasaj aktardı: "Türkiye'de AKP iktidarda olduğu için ve bu iktidar başarılı olsun diye, Türkiye'ye Suudi Arabistan'dan milyarlarca dolar geldi ve gelmeye devam ediyor. AKP bu sayede yapay bir cennet yaratıyor ve iktidardaki yerini sağlamlaştırıyor. Avrupa Birliği bahanesiyle orduyu ve bürokrasiyi pasifize ediyor. Nihayetinde amaçları Türkiye'yi rotasından çıkartmak ve Türkiye'de laikliği yok etmek." (*Radikal* gazetesi, 25 Şubat 2005)

Rubin'in Türkiye devletinden ziyade AKP iktidarını hedef aldığı açıktı. Hele orduya ve Tayyip Erdoğan'ın ifadesiyle "bürokratik oligarşiye" yeşil ışık yakması son derece manidardı. ABD'deki "neocon"ların AKP'ye aba altından sopa göstererek iktidarı bir şeylere zorladığı ayan-beyan ortadaydı. Belki de bu ve sonraki mesajlar, 'isteklerimizi yerine getirmezseniz 28 Şubatçı güçlerle anlaşmamız işten bile değildir' anlamını taşıyordu. ABD'nin tarihte ve günümüzde, kendi çıkarlarını korumak için militer güçlerle anlaşmaktan çekinmediği cümlelerin malumu idi. Nitekim Mart ortalarında *The Washington Post* yazarı Jackson Diehl, ABD'nin Ortadoğu politikasını değerlendirirken, bölgede yapılacak "demokratik seçimlerde bir İslâmî zafer kazanılmasının felaket olacağı" inancını dillendiriyor ve "*Anayasaya saygı, Latin Amerika'da olduğu gibi bölgesel anlaşmalarla ya da Türkiye'de olduğu gibi ulusal ordu tarafından sağlanabilir*" diyordu. (Vakit 15 Mart 2005)

Dügmeye Kim/Kimler Bastı?

ABD ile ilişkilerde yaşanan bu harici gelişmeler, bazı dahili olaylarla yanyana konup farklı bir okumaya tabi tutulduğunda, akla garip soruların gelmemesi mümkün değil: *Sahte rakı* olayının eş zamanlı olarak birçok ilde birden patlaması ve yirminin üzerinde vatandaşın ölümüne yol açması; Türkiye'de son on yıldır varlığı bilinen "*kapkaç terörü*"nün, insanı sokağa çıkarmakta tereddüde sevkedecek de-

1 Mart Tezkeresi ile ABD askerlerinin Türkiye üzerinden Irak'a saldırmasına izin verilmemesinin, Türkiye-ABD ilişkilerini ciddi biçimde soğutacağını kestirmek için kâhin olmaya gerek yoktu.

receye geldiği havasının pompalanması, hatta vatandaşın ihkak-ı hak sadedinde silahlanmasını sağlama boyutuna vardırılması; son olarak da, Nevruz gösterilerinin Türk bayrağına yapılan hakaretler sonucu bir "*bayrak krizi*"ne dönüşmesi... Bunlara paralel olarak ardarda AKP'den kopmaların meydana gelmesi ve yeni siyasi arayışların, hatta AKP'nin bölünmesinin gündeme taşınması...

İşte bütün bunlar, birtakım soruları da beraberinde getirdi: Acaba, Başbakan'ın dediği gibi, "birileri dügmeye mi bastı" ve "dügmeye basan 'çıkarcı çevreleri' kimler?" "Bu gelişmeler AKP iktidarını yıpratma ve Türkiye'yi destabilize etme operasyonlarının çeşitli versiyonları mı?" "Atlantik ötesi güçler, bazı yerli güç odaklarıyla yeni ittifaklara mı girdiler?"

1 Mart Tezkeresi'nden Edelman Krizine

1 Mart 2003 tarihli TBMM Tezkeresi ile ABD askerlerinin Türkiye üzerinden Irak'a saldırmasına izin verilmemesinin, Türkiye-ABD ilişkilerini ciddi biçimde soğutacağını kestirmek için kâhin olmaya gerek yoktu. Kaldı ki, sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın başbakanlığa uzanan *engelli koşusunda* ABD yardımının belirleyici ağırlığı olduğu konusunda yaygın bir kanaat mevcuttu. Bu bağlamda ABD'nin AKP'den ve onun liderinden beklentileri oldukça yüksekti. Ancak AKP liderinin kültürel arka plânı ve ülkenin genel menfaatleri, bu beklentiyi karşılama konusunda tereddüt yarattı. Ayrıca Türkiye'nin ve ABD'nin Ortadoğu'ya İslâm dünyasına ilişkin politikaları birbiriyle çelişmektedir. Şartların dayattığı mecburiyetler, Türkiye'nin ABD'yle uyumlu olarak yürüttüğü geleneksel politikayı sürdürülemez hale getirmiştir. Türkiye, komşularıyla olan ilişkilerini asgariye indiren, iç politikayı baskı altına alan güvenlik ihtiyacını makul düzeyde tutan bir politikayı hayata geçirmek konusunda son dönemde küçümselemeyecek bir mesafe kat etmiştir. Bu durum ABD'nin **AKP iktidarını yola getirici bir psikolojik savaş** başlatmasına neden olmuştur. İç politika da bu anlamda hareketlenmiş ve iktidar baskı altına alınmaya başlamıştır. Eğer AKP, bu baskı sonucu istenen çizgiye gelirse problem ortadan kalkacak, mevcut çizgide direnirse muhalefetin dozu artacaktır.

Burada şu noktaya vurgu yapmakta yarar var: Türkiye'de seçilmiş hükümet ve devlet güçleri arasındaki uyumsuzluk, Türkiye'yi destabilize etmek isteyen güçlere ciddi bir hareket alanı sağlamaktadır. Bunlar devlet güçlerini geriletmek için siyasi iktidarı, siyasi iktidarı geriletmek için de bu güçlerin hassasiyetlerini kullanmaktadırlar. Nitekim, Kürt sorunu bu güçlerin elinde böylesi bir kozdur. Yüzlerce yıl beraber yaşamış ve birbirleriyle kaynaşmış insanlar Atlantik ötesi güçlerin üzerinden birbirleriyle konuşmaktadırlar. Yukarıda belirttiğimiz her iki durumda da bu güçler hakem pozisyonunda bulunmakta ve hangi tarafa ağırlığını koyarsa diğer tarafı geriletici bir rol oynamaktadır. Kendi sorunlarımızı

Bizim sorunlarımız başkalarının bize karşı kullandığı manivela olmaktan çıkarılmalıdır.

konuşabilme ve çözebilme becerisini göstermenin zamanı çoktan gelmiştir, hatta geçmektedir. Bizim sorunlarımız başkalarının bize karşı kullandığı manivela olmaktan çıkarılmalıdır. Bu konu, seçilmiş iktidarın da, devlet güçlerinin de öncelikli gündeminde hak ettiği yeri almalıdır. Aksi takdirde ülkemiz kolay destabilize edilebilen ve yoğun etkiye açık konumdan kurtulamayacaktır. Böylesi bir konunun da en azından bu ülke halkına bir yararı yoktur. ■

YANGIN SURİYE-LÜBNAN HATTINA KAYIYOR

İBRAHİM KARAGÜL

Irak'ta ibretlik bir seçim yapıldı. Seçmenlerin yarısı katılmadı. Herkesi birbirine mahkum eden bir sonuç alındı. Tam da ABD'nin istediği gibi, hiçbir grup Irak'a tek başına liderlik edemeyecek. Senaryo yabancı değil... Bölge bir bütün olarak ele alınıyor ve planlamalar ona göre yapılıyor. Irak'ın bölünmesi, Suriye-Lübnan hattında ateşin giderek büyümesi, Hamas ve Hizbullah'a karşı savaş hazırlıkları başlatılması, Ariel Şaron'a "ortağım" diyen Mahmud Abbas'ın Filistin'de iktidar yapılması ve İran'ın stratejik hedeflerinin vurulması planları... Hiç biri birbirinden bağımsız değil...

Bölgenin tamamına dönük bir savaş var. Gözlerimizi açma zamanı geçiyor. Etnik ve mezhebi ayrışma zemininde yeni bir Ortadoğu tasarımı açıkça önümüzde. Richard Perle, David Wurmser ve Douglas Feith gibilerin hazırladığı "A Clean Break: A New Strategy for Securing the Realm" başlıklı çalışmada ne öngörülmüşse bir bir uygulanıyor. ABD'nin elindeki plan bu. Suriye askerlerinin Lübnan'dan çekilmesi, Suriye yanlısı Lübnan yönetiminin devre dışı bırakılması ve Lübnan'da iç savaşın tezgahlanmasına yönelik planla Refik Hariri'nin öldürülmesi arasında ne tür bağ var? Hariri'yi de, Ahmet Şah Mesud'u öldürenler, Yaser Arafat'ı devre dışı bırakanlar, Şeyh Yasin'i öldürenler mi öldürdü?

Hariri'nin öldürülmesinin nedeni Lübnan'da iç savaşın yeniden başlaması olabilir. Nitekim Hamas'a ve Hizbullah'a yönelik saldırı hazırlıkları yoğunlaştı. Suriye ve İran'a saldırı planlarıyla Lübnan'da ve Filistin'deki direnişçilere yönelik savaş hazırlıkları aynı planın parçaları. İran'a yönelik yeni provokasyonlara, Suriye'ye pre-emptive saldırılara, hedef listedeki kişilere yönelik suikastlara, Hamas ve Hizbullah'la İsrail arasındaki çatışmaların tırmanışına tanık olabiliriz.

Refik Hariri'yi Kim Öldürdü?

14 Şubat'ta öldürülen Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri kim/kimler tarafından ve neden öldürüldü?

Lübnan'ın istikrarını kim bozmak ister? Nüfusunun yüzde 35'i Sünni Müslüman, yüzde 38'i Hristiyan ve yüzde 27 Şii Müslüman olan, ayrıca 700 bin Filistinli barındıran, küçük bir kıvılcımın kanlı bir iç savaşa sürükleyebileceği Lübnan'ı kim karıştırmak isteyebilir? "Lübnan Modeli"nden kim rahatsızlık duyar? Devlet Başkanlığı'nı Hristiyanlara, Başbakanlığı Sünni Müslümanlara ve Meclis Başkanlığı'nı Şii Müslümanlara vererek çok hassas bir denge kuran ve bunu uzunca bir süre korumayı başaran Lübnan'da şimdi safların ayrışmaya başladığı; Sünnilerin hareketlendiği, Şiilerle Filistinlilerin Lübnan'da iç savaşın yeniden başlaması

nan yönetimi ve Suriye yanında yer aldığı, ülkedeki sağcı Hristiyanların dış destekle harekete geçmek üzere olduğu belirtiliyor. **Bu senaryoyu kim yazar?**

Filistin'de bağımsızlık isteyen güçlere savaş açanlar, Lübnan'da **Hizbullah** ve Filistinliler gibi güçleri tasfiye etmek isteyenler, bu güçlerle İran ve Suriye arasındaki ilişkiyi kesmek isteyenler, Irak'ta olduğu gibi Lübnan ve Suriye'de mezhep ayrışmasına yatırım yapanlar, bölgesel direnç merkezlerini yok edip bütün bölgeyi ellerine geçirmek isteyenler, en azından **"barış gücü"** adı altında bölgeye yerleşmek isteyenler suikastın neresinde?

ABD ve İsrail, **"Hariri'yi Suriye öldürdü"** dedi, herkes sustu. Ardından Lübnan ve Suriye üzerine korkunç bir baskı başlatıldı. Lübnan'da insanlar sokaklara çıkarıldı. Günlerce Suriye aleyhine gösteriler yaptırıldı. **Hizbullah** ve Lübnan'ın özgürlüğünü savunan yüz binlerce kişinin katıldığı gösteriler medyada yer bulamazken, birkaç bin kişilik gösteriler Lübnan'ın gerçek iradesi olarak pazarlandı.

Suikast gününden bu yana bölgede yaşanan gelişmeler, cinayetle kimin kazançlı çıktığını net bir şekilde ortaya koydu. Hadi Suriye yaptı, diyelim: Şam yönetiminin ne kazancı oldu? Bir örnek verebilecek kimse var mı? Peki ABD ve İsrail neler kazandı? Uzun bir liste yapılabilir. Büyük Ortadoğu tasarısının Filistin-Lübnan-Suriye cephesi açıldı.

Hariri Lübnan'ın kuzeyinde inşa edilmesi planlanan ABD askeri üssüne karşı çıktığı için mi öldürüldü? Wayne Madsen imzalı "Hariri reportedly assassinated to make way for large US air base in Lebanon" başlıklı bir habere dikkat çekmek istiyorum. Üst düzey Lübnanlı istihbarat kaynaklarına dayandırılan haberde, Hariri'nin Bush yönetimi ve Ariel Şa-

ron'un **Likud** yönetimi tarafından taşeron ajanlar kullanılarak öldürüldüğü öne sürülüyor. İddianın özeti şöyle:

"Lübnanlı Hristiyan lider Elie Hobeika da 2002'de aynı yöntemle öldürüldü. Hobeika Brüksel'e gidip Ariel Şaron'un Sabra ve Şatilla katliamlarından sorumlu olduğuna ve insanlık suçlusu olduğuna dair ifade verecekti. Arap ve Lübnan milliyetçisi olan Hariri de, Amerika'nın Lübnan'ın kuzeyinde büyük bir askeri üs inşa etme planlarına karşı çıktığı için öldürüldü. Amerika bu üssü inşa etmek için Suriye askerlerinin derhal Lübnan'ın kuzeyinden çekilmesini istedi. Ayrıca, öldürülmeden hemen önce yapılan Hariri-Hizbullah görüşmesi, ABD ve İsrail yönetimini çok kızdırdı."

Aynı kaynaklar, herhangi bir anlaşma imzalanmamasına rağmen bölgede inşa edilecek ABD üssü için ihalelerin yapıldığını belirtiyor.

İddiaya göre, Lübnan'ın kuzeyinde inşa edilmesi planlanan ABD askeri üssü, Ortadoğu'daki ana üslerden biri olacak. Hem lojistik hem de transit üs görevi yapacak. Irak ve bütün bölgedeki Amerikan askerleri için aynı zamanda dinlenme merkezi işlevi görecek. Ancak üssün bir başka önemi daha var: **"ABD'nin Doğu Akdeniz'e çıkan ve çıkacak olan boru hatları buradan kontrol edilecek. Tabi ki, Suriye ile ilgili planlar da buradan yürütülecek. Üs, Katar'daki büyük Amerikan üssünün bir benzeri olacak."**

Hariri'nin aracı uzaktan kumandalı patlayıcılara karşı korumalıydı. Bu nedenle telle patlatılan patlayıcılarla öldürüldü. Tıpkı 2002'deki Elie Hobeika suikastında olduğu gibi... Devam ediyor: **"Bu suikastler, yabancı liderlere yönelik cinayetler, iki Beyaz Saray görevlisi tarafından organize ediliyor. Bush'un yakın danışma halkasındaki iki isim; Karl Rove**

ve Elliot Abrams..."

Şimdi iki soru: Hariri, ABD'nin bu üs planına, Lübnan merkezli olarak Suriye'ye müdahale planlarına karşı olduğu için mi cinayete kurban gitti? Ölmeden önce Hizbullah yetkilileriyle bu çerçevede mi görüşme yaptı?

Suriye'de ABD-Türkiye Gerginliğine Karşılık ABD-Fransız İşbirliği

Amerika Irak işgalinde karşısına aldığı Fransa'yı Suriye ve Lübnan konusunda yanında buldu. Ekim 1983'te Lübnanlı bir kızın ABD askeri üssüne bombalı araçla düzenlediği saldırıda, 243 Amerikalı deniz piyadesi öldürülmüştü. ABD Lübnan'ı terk etmek zorunda kaldı. Aynı gün Beyrut'taki Fransız askeri üssüne düzenlenen saldırıda ise 58 Fransız askeri ölmüştü. Aradan 22 yıl geçti. Aca-ba ABD-Fransız ortaklığı buna mı dayanıyor?

Buna karşılık, Türkiye'nin Suriye ile yakınlaşmasından ABD ciddi olarak rahatsız. Türkiye'de yürüttüğü çalışmaların niteliğine bakıldığında bir büyükelçiden ziyade, adeta bir Genel Vali edasıyla hareket eden memleketin en hassas sorunlarıyla yakından ilgilenen, diplomatik üslubun ötesinde görüşler açıklayan, ABD'nin Ankara Büyükelçisi Eric Edelman'ın Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Suriye ziyaretine yönelik **"telkinler"**i gerilimi iyice artırdı. İş, Edelman'ın istifasına kadar geldi.

Edelman'ın bu tavrından işaret alanlar, günlerce köşelerinde aynı nakaratı tekrarladılar. Irak işgali öncesi aynı gevezelikleri sergilemiş, Paul Wolfowitz'in Türkiye'yi hedef alan tehditlerinden işaret olarak atıp tutmuşlardı. Amerika'nın dediğini yapmazsak mahvolacaktık, yok olacaktık... Şimdi ABD Lübnan'a, Suriye'ye, İran'a; Türkiye'nin komşularına

savaş açmaya hazırlanırken biz neden işgal cephesinde, yağma cephesinde yokmuşuz... Bütün dertleri bu...

Edelman ve onu izleyen koro, Cumhurbaşkanı Sezer'in Suriye ziyaretinden neden rahatsız oluyor? Sadece Sezer'in değil, sivil kuruluşların Suriye'ye gitmesinden bile rahatsız oluyorlar. **Doğu Konferansı** ekibinin Suriye ziyaretine karşı son derece seviyesiz bir saldırı kampanyası yürüttüler.

Suriye bağımsız bir devlet değil mi? **BM** tarafından meşru devlet kabul edilmiyor mu? Sınırları belli bir ülke değil mi? Türkiye'nin hangi ülkeyle ne tür ilişki kuracağına bu ülkenin insanları, meşru organları karar veremez mi? Türkiye'nin dış politikası ABD ve İsrail'in çıkarlarına göre mi belirlenecek? Çevresiyle ilişkileri bu ülkelerin çıkarlarıyla örtüşmek zorunda mı?

Suriye **PKK**'yı desteklerken ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher Şam'a tam 22 ziyaret yaptı, Türkiye'nin hassasiyetlerini sordu mu? Bu ziyaretler yapılırken aynı kişi Türkiye'ye kaç kez geldi? Hatırlayan var mı?

Mesele Suriye meselesi değil. Mesele Türkiye'yi rehin alma, denetleme, köşeye sıkıştırma, tetikçi olarak kullanma planları. ABD'ye göre Vietnam teröristti, Latin Amerika teröristti, Sovyetler teröristti, Çin teröristti, Libya

teröristti. Şimdi İran terörist, Suriye terörist. Yakında başka ülkeleri de terörist ilan ederler. Neden? Arafat teröristti sonra Nobel ödülü aldı. Şimdi **Hizbullah** ve **Hamas** terörist. ABD çıkarlarına karşı durmaktan vazgeçtikleri anda onlar da bu sınıftan kurtulacak hatta Ortadoğu için demokrasi örnekleri olarak gösterilecek.

Dış politikada bağımsızlaştıkça, kendi çıkarlarını önceledikçe, kendi gelecek arayışını planladıkça, ABD-İngiliz-İsrail kampından uzaklaştıkça, Afrika'ya, Ortadoğu'ya, Asya'ya açıldıkça, büyüdükçe Türkiye'nin de terörist ilan edilmeyeceğini kim söyleyebilir? Dünyanın yarısından çoğu onlar için tehdit, onlar için kontrol dışı değil mi? Ya da, bu ülkede ABD çıkarlarına hizmet etmeyenlerin, eleştirenlerin, Türkiye'yi merkeze alanların, bu coğrafyayı merkeze alanların terörist ilan edilmeyeceğinin güvencesi var mı?

Lübnan-Suriye'den İran, Kırgızistan ve Pakistan'a..

Kırgızistan, Amerika'nın topraklarına **AWACS** erken uyarı uçakları yerleştirme isteğini reddetti. Afganistan işgalinden bu yana **Başkent Bişkek**'in hemen yanındaki **Manas** askeri üssünde binden fazla asker barındıran ABD, operasyon alanını genişletmek için buraya **AWACS** uçakları getir-

mek istedi. Kırgız yönetimi, Moskova, Pekin ve Şanghay İşbirliği Teşkilatı üyeleriyle yaptığı istişareler sonucu talebi reddetti. Acaba Kırgızistan'da meydana gelen ayaklanma bu gelişmelerin sonucu mu?

Kırgızistan'da yaşananlar, sadece Gürcistan örneği değil. Kırgızistan'ı, Tacikistan'ı, Özbekistan'ı içine alacak bir yangın çıkartılıyor. Etnik çatışmalar bütün Orta Asya'yı hatta Pakistan'ı sarabilir.

CIA'nın yayınladığı 2020'de dünyanın görüntüsüne ilişkin raporda, 2015'te Pakistan'ın parçalanacağı, ülkede iç savaş çıkacağı, Pakistan'ın nükleer gücünün İslamcı grupların eline geçeceği öngörülüyor. Yani bu tarihe kadar Pakistan'ın nükleer gücünün tasfiyesi ya da kontrolü planlanıyor. **Hindistan** ve **İsrail**'in çalışmaları sonucu yaklaşıyor.

Nükleer çalışmaları gerekçe gösterilerek İran'a saldırı hazırlıkları yapılıyor. Ülke içinde tespit edilen 3 bin 500 hedefin bombalanacağı belirtiliyor. ABD özel birliklerinin Afganistan, Azerbaycan ve Irak'tan bu ülkeye girmeleri: İsrail uçaklarının Irak'taki üslerden kalkması, ayrıca İsrail'den kalkacak uçakların Ürdün üzerinden İran'ı bombalaması planlanıyor.

Amerika Irak'taki askeri gücünü Kuzey Irak'a yerleştirmenin hazırlıklarını yapıyor. Bölge Amerika'nın Ortadoğu operasyonlarının merkezi haline getirilecek. Sadece Kuzey Irak'ın geleceğini değil, bütün bölgenin geleceğini etkileyecek bir Amerikan-İngiliz-İsrail gücünün Kuzey Irak'ta yıllarca kalması planlanıyor. Yine aynı güçler, Kuzey Irak'tan **İskenderun Körfezi**'ne uzanan kuşağı istikrarsızlaştıracak planlara sahip. Türkiye, özellikle bu noktaya dikkat etmeli, bölgeyi yüzyıllarca elinde tutacak şekilde güçlendirmeli. Ancak Suriye'nin işgali, tehlikeyi Türkiye topraklarının

dışına taşıyabilir. Bu durum ise, Türkiye'yi bütün tehditlere açık hale getirecek. Aynı güçler Dicle ve Fırat'ı kontrolleri altına almak istiyor. Irak işgaliyle bunu büyük ölçüde başardılar. Şimdi suyun kaynağına giden yollar tehdit altında.

Ortadoğu-Güney Asya hattında işgallerle, Karadeniz-Kafkaslar-Orta Asya hattında ise "demokrasi devrimleri" söylemi adı altında uygulanan kontrol stratejileri, Türkiye'nin önünde nasıl bir gelecek haritası şekillendiğinin açık işaretlerini barındırıyor. Bu bölgelerin siyasal, kültürel, sosyal ve ekonomik geleceğini yeniden tanımlayan, etnik ve mezhep eksenli ayrışmaları besleyen, sınır/kaynaklar savaşının ön adımlarını oluşturan, bu yüzyıl boyunca devam edecek Batı nüfuzunun kurumsal temellerini atan süreç, Türkiye'yi, hem iç bütünlüğü hem de bölgesel ve küresel ilişkileri açısından, derinden etkiliyor/etkileyecek.

Sadece Amerika'ya endekslenen dış politikanın, ABD çıkarlarına endekslenen "stratejik değer" tanımlamasının devri kapandı. Sadece AB üyeliğine endekslenmek ise Türkiye'ye güvenli bir gelecek sağlamayacak. Türkiye'nin onlarca yıldır köklü ilişkiler geliştirdiği bu iki güçle ilişkisi, bundan sonra karşılıklı sadakatten güç alamayacak aksine karşılıklı güvensizlik üzerinden yürüyecek.

Dolayısıyla, bir zamanlar sadece Amerika'dan çevresine bakan Türkiye'nin son birkaç yıldır AB açılımıyla zenginleştirmeye çalıştığı dış politika perspektifinin de yeterli olmayacağı gerçeği ile yüzleşiyoruz.

Avrupa'ya, Ortadoğu'ya, Güney Asya'ya, Rusya'ya, Çin'e, Afrika'ya açılan Türkiye'nin bugünlerde çok güçlü bir inisiyatif alarak Kafkaslar ve Orta Asya'ya yönelik çıkış yapması gerekiyor. ■

ÇEÇEN TRAJEDİSİNDE SON PERDE

MEHDİ NÜZHET ÇETİNBAS

Çeçenistan'da 1994 yılından bu yana devam eden vahşet ve soykırım, maalesef önemli bir olay vesilesi dışında kolay kolay gündeme gelmiyor. Çeçenistan meselesi en son Türkiye ve Dünya gündemine Aslan Mashadov'un şehadeti dolayısıyla geldi. Aslan Mashadov'un şehadeti ile yeniden alevlenen Çeçenistan konusunu yüzlerce yıl geriye giderek irdelemek gerekir. Kuzey Kafkasya ile Ruslar'ın karşı karşıya gelmelerinin üzerinden 500 yılı aşkın bir zaman geçti. Tarihin hiçbir döneminde Rusya ile Kuzey Kafkasya'nın yıldızı barışmamış, bazen kanlı savaşlarla, bazen de içten içe kaynayan bir volkan gibi patlayacağı günü bekleyerek geçmiştir.

Tarihi Süreç

Baltık taraflarında "Knyaz" adı verilen beylik ve prensliklerle yönetilen Slav halkı, 15. YY'dan sonra

Moskova Knyazlık'ı etrafında birleşerek devletleşme sürecine girmiştir. Önceleri Baltık ve Sibirya üzerinde hakimiyet kuran Moskova, güneye yani daha sıcak diyarlara doğru inmeye başlamıştır. Rus yayılmacılığına karşı Altınordu devletinin direnişi yeterli olmamış, Ruslar adım adım ilerleyerek 18.yy sonlarında Kırım ve Kafkasya sınırlarına dayanmışlardır.

1774 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Küçük Kaynarca anlaşması Kuzey Kafkasya'nın kaderini etkileyen, tarihin dönüm noktalarından biri olmuştur. Osmanlı Devleti Küçük Kaynarca anlaşması ile Kırım üzerindeki egemenlik haklarından vazgeçmiştir. Yine aynı anlaşmayla Osmanlı, Kuzey Kafkasya'yı Rus egemenliğine terk etmiştir.

Osmanlılar'ın Kırım üzerindeki egemenlik haklarından vazgeçmesini anlayabiliriz. Ancak Osmanlı'nın fiilen sahip olmadığı Kuzey Kafkasya'yı Rus egemenliğine

Aslan Mashadov'un şehit edilmesi Çeçen savaşını bitirmeyecektir. Aksine savaş kontrolsüz bir biçimde tüm Kuzey Kafkasya'ya, hatta Rusya Federasyonu'na yayılacaktır.

terk etmesini anlamakta zorluk çekiyoruz. Osmanlı-Kuzey Kafkasya münasebetlerinde hiçbir zaman teb'a ya da egemen devlet konumu görülmemiştir.

Osmanlı Devleti, Kuzey Kafkasya'ya hiçbir zaman egemen olamamış, Karadeniz kıyısında yaşayan Ubih ve Şapsığ kabileleri ile yakın ilişki içinde olmuş, kabileler ile anlaşarak Soğucak ve Anapa adı verilen bölgelerde üs kurmuş, buralarda sınırlı sayıda asker barındırmıştır. Karadeniz kıyısında yer alan Osmanlı üslerinin batı Kafkasya'ya askeri anlamda herhangi bir destekleri de olmamıştır. Tam tersine bu bölgede komutan olarak bulunan **Battal Paşa**'nın Ruslara iltica ederek Osmanlı'ya ihanet etmesi, Kuzey Kafkasyalıları zor durumda bırakmıştır.

Osmanlı üslerinin Kafkasya'ya destek olmadıklarının en önemli örneklerinden bir tanesi de İmam Mansur olayıdır. Kafkasya bağımsızlık mücadelesinin önemli önderlerinden **İmam Mansur** verdiği bağımsızlık mücadelesi sırasında, Osmanlıdan destek almak bir yana, Mansur, Ruslar tarafından Anapa kalesinde kuşatılan Osmanlı ordusunun yardımına geleerek burada kahramanca savaşmış Osmanlı ordusuna yardım ederken yaralanarak Ruslara esir düşmüştür. İmam Mansur, Ruslar tarafından ağır işkenceler altında

şehit edilmiştir.

İşte, Ruslar, 1774 Kaynarca anlaşmasında Osmanlılara dayatmada bulunarak, daha sonraları önemli sonuçlar doğuracak olan, Kuzey Kafkasya topraklarının kendilerine bırakıldığına dair bir maddeyi buraya koydurmayı başarmışlardır. Osmanlılar, fiilen kendilerine ait olmayan bir toprak parçasını kağıt üzerinde Ruslar'a terk etmişlerdir.

Çeçen Direniş Geleneği

Başlangıçta anlamsız gibi görünen bu madde Kuzey Kafkasyalıların başına çok büyük belalar açmıştır.

Ruslar, Kuzey Kafkasya'da çok büyük bir direnişle karşılaştılar. Kuzey Kafkasya Karadeniz'den-Hazar'a topyekün bir kıyama kalktı.

Dağıstan ve Çeçenistan'da İmam Gazi Muhammed, İmam Hamzat ve efsanevi komutan İmam Şamil'in destanlaşan kahramanlıklarıyla 1825-1859 yılları arasında yaşanan savaşlarda yüz binlerce Kuzey Kafkasyalı masum sivil hayatlarını kaybetti.

Yine aynı tarihlerde batı Kafkasya'da Adıge bölgesinde Hacı Degumuko, Hacı Giranduk Berzeg ve Muhammed Emin önderliğinde devam eden bağımsızlık savaşı Dağıstan'ı aratmayacak Rus vahşetine sahne oldu.

Batıda devam eden mücadele 1864 yılına kadar sürdü. Ruslar kendilerine karşı direnen batı Kafkasya'nın yerli (otokhton) halkı olan Adıgeler'i vatanlarından sürgün etti. 21 Mayıs 1864, Çerkesler için kara bir gündür. Sürgün kararnamesinin yayınlandığı tarih olan bu gün, halen Çerkesler arasında matem günüdür. İki milyona yakın Kuzey Kafkasyalı bu tarihte yurdundan edilmiştir. Ruslar, Osmanlı ile anlaşarak Kuzey Kafkasyalıları Osmanlı topraklarına sürgün etmiştir.

Rusya, bu gün dünyanın dört bir yanına dağılmış bulunan Kuzey Kafkasyalıların çektiği çilenin ve gözyaşının baş sorumlusudur. Ve tarihte işlediği soykırım suçunun cezasını çekmediği için bu suç defalarca işlemiştir.

1918 ile 1921 yılları arasında Kuzey Kafkasya'da kurulan Şimali Kafkasya Cumhuriyeti'ni güç kullanarak yıkmış, işgal etmiş, halkına karşı soykırım uygulamıştır.

1925 ile 1940 yılları arasında Rusya, Kuzey Kafkasya'da aydınlara, vatanseverlere ve din adamlarına karşı temizlik operasyonu uygulamış ve onbinlerce aydın bu gün bile akıbeti belli olmayan bir sonla yok edilmişlerdir.

Rusya, 1944 yılında Alman işgali sonrası bunu bahane ederek **Çeçenler** başta olmak üzere **Kırım Tatarlarını, Karaçay(lı)ları, Balkarları, İnguşları, Ahıskalıları** sürgün ve soykırıma tabi tutmuştur. Almanlarla işbirliği yaptıkları iddiasıyla halklar toptan cezalandırılmışlardır. Vatanları Alman işgal bölgesine girmeyen Çeçenlerin Almanlar ile nasıl işbirliği yaptıklarının izahı olmasa bile, Çeçenler topyekün Sibirya ve Orta Asya'ya sürülmüşlerdir. 1944 yılında nüfusları 850.000 olan Çeçen halkı sürgün sırasında nüfusunun yarısını kaybetmiştir. 1944 ile, sürgünden dönülen 1957 yılları arasında Çeçenistan topraklarında doğan hiçbir Çeçen yoktur.

takdir ifadeleri kullanmışlardır.

Rusya, Aslan Mashadov'u şehit ettikten sonra onun naaşını tv'lerden teşhir ederek Çeçen halkını topyekün aşağılamıştır.

Aslan Mashadov'un şehit edilmesinden sonra, Rusya yanlısı yönetimin hakimiyeti altında bulunan Grozni'de Pazar yeri ve dükkanlar 3 gün süreyle açılmamıştır. Çeçenler, Aslan Mashadov'un şehit edilmesine büyük bir öfke duymuşlardır. Rus yönetim bölgelerinde yaşayan halk, camilerde onun için dualar okumaktadır.

Mashadov'un şehit edilmesi sırasında pervasız demeçler veren Ramzan Kadirov'u ölüm korkusu sarmıştır. Gazetelerde çıkan demeçlerini yalanlama yoluna giderek kendisine karşı oluşan nefreti gidermeye çalışmaktadır.

Ruslar'ın yaptığı önemli hatalardan biri de, Aslan Mashadov'un naaşını ailesine teslim etmemektir. Aslan Mashadov'un naaşının gizlice bilinmeyen bir yere gömülmesi Rusya'nın başına daha büyük belalar açacaktır. Kremlin'in 2002 yılında çıkardığı, teröristlerin cesetlerinin belirsiz mezarlara gömülmesi yasasını Mashadov için uygulamaya kalkması Rusya'nın yapacağı en büyük yanlış olacaktır. Aslan Mashadov'un naaşı en kısa sürede ailesine teslim edilerek Çeçenlerin çok değer verdiği İslami usullere göre aile mezarlığına defnedilmesi sağlanmalıdır. Bu konuda Türkiye başta olmak üzere, dünyadaki siyasi liderler inisiyatif kullanmalıdırlar.

Aslan Mashadov'un şehit edilmesi Çeçen savaşını bitirmeyecektir. Aksine savaş kontrolsüz bir biçimde tüm Kuzey Kafkasya'ya, hatta Rusya Federasyonu'na yayılacaktır.

Henüz vakit varken, dünyada sorumluluk taşıyan örgütler Çeçenistan meselesine eğilmeli, çözüm için çaba göstermelidirler.

250.000 ferdini kaybeden Çeçen halkı tükenmek üzere, bu utanca daha fazla ortak olmayalım. ■

A. WADUD OLAYI DİN İNŞASI VE YENİ İSLÂMLAR

TURAN KIŞLAKÇI

"Bir İslam Reformasyonu'na ihtiyacımız var ve ben reform için gerçek bir umut olduğuna inanıyorum." Paul Wolfowitz

B atı, Sovyetlerin dağılmasının ardından İslâm'ı "düşman" ilan etti ve onu hiza-ya sokmak için faaliyete geçti. 15 yıl önce Batı'da depreşen İslâm düşmanlığı, halihazırda had safha-ya varmış durumda.

Şimdilerde Batı, "Amerikan İslâmı", "Avrupa İslâmı" yani "Avro-İslâm", "Liberal İslâm", "Sol İslâm", "Sivil İslâm", "Sünni İslâmı", "Şii İslâmı", "Siyasal İslâm", "Demokratik İslâm", "Modern İslâm", "Postmodern İslâm" vb.. tarzı projeler geliştirerek bunu Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde uygulamaya çalışıyor. Bir tarafta askeri işgal sürerken uzun vadede kültürel işgalin de temeli atılıyor. Zaten, ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell işgale önem verdikleri kadar "Fikir Savaşı"nı da önceliklediklerini belirtmemiş miydi? Amerikalılar, zihinsel ve kültürel işgal olmadan askeri ve ekonomik sömürgeciliğin sürdürülebilir bir strateji olmadığını Avrupalı kolonyalistlerden öğrenmiş olmalı- lar. Ki bu çerçevede, İslâm dünyasında kendilerine destek olacak medya ve kişileri finanse ettikleri gibi, *el-Hurra* tv ve *Hi* dergisi gibi açıkça desteklediklerini bizzat deklare ettiler.

Bununla yetinmeyen batılılar, kamuoyunu yönlendirmenin yanında, İslâm'ı da törpülemek için kolları çoktan sıvamışa benziyorlar. Amerikalılar ve dostları Ortadoğu'da sömürüye karşı direnen bir İslâm değil yalnız kendi çıkar-

larına hizmet edecek bir din istiyorlar. Bundan dolayı bugünlerde yoğun bir çalışma içine girmişlerdir. ABD Başkanı Bush'un Dünya Bankası'nın başına atadığı, Amerikan Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz, Irak işgalinin birinci yıldönümünün arifesinde sırrını ifşa etmişti: "Bir İslam Reformasyonu'na ihtiyacımız var ve ben reform için gerçek bir umut olduğuna inanıyorum."

Bu görüşleri bir yıl sonra yankılandırmak suretiyle bir başka önemli yeni muhafazakar, Philadelphia'daki Ortadoğu Forumu'ndan Daniel Pipes, yakınlarda terörizmle savaşın "nihai hedefi"nin *İslam'ın modernleştirilmesi* ya da kendi ifadesiyle "*din inşası/ religion building*" olmak zorunda olduğunu ilan etti. Geçen yıl George W. Bush tarafından U.S. Institute for Peace'in (USIP) yönetim komitesine atanan Pipes, böyle bir çabanın yalnızca coğrafi olarak ifade edilen İslam dünyasında değil, ona göre çok sık İslamcı ya da militan İslami örgütler tarafından temsil edilen Batı'daki Müslümanlar arasında da yürütülmesine ihtiyaç olduğunu eklemişti. Bu görüşlerin ardından ABD'nin tanınmış tink thank kuruluşlarından RAND Corporation, "U.S. Strategy in the Muslim World After 9/11" başlıklı çalışmasıyla bunun nasıl uygulamaya sokulabileceğini geniş bir şekilde rapor etti. Ve sonrası bildiğiniz gibi..

20 Mart'ta New York'ta, Virgi-

Çeçenistan'ın Bağımsızlığı

Bu kadar büyük zulümlere maruz kalan Çeçen halkı, Sovyetlerin dağılmasından sonra doğal olarak tercihlerini bağımsızlıktan yana kullanmışlardır. Bugün Çeçenistan'da cereyan eden Çeçen Bağımsızlık Savaşı'nı sağa-sola çekmenin hiçbir anlamı yoktur.

Yüzlerce yıldır devam eden bu savaş günümüzdeki gibi Rusyanın soykırımlarına sahne olmuştur.

Ucu bucağı ve tanımı belli olmayan *Radikal Dinci* yaftası ile Çeçen Bağımsızlık Savaşı'nı meşruiyetinden saptırmaya çalışan güçler, ne yazık ki önemli mevziler kazanmışlardır. Dünyanın neresinde olursa olsun bağımsızlık mücadelesi veren küçük halkların mücadeleleri bir çok maceraperest, idealist yada romantik takılan insanların ilgisini çekmiştir. Dünyada bunun sayısız örnekleri vardır. Çeçen Bağımsızlık Savaşı'nın motor gücü Çeçen halkıdır. Yukarıda saydığımız sebeple Çeçenlere destek vermek için onlarla birlikte savaşa katılan birkaç gönüllüyü bahane ederek, Çeçen Bağımsızlık Savaşı'nı lekelemeye kimsenin hakkı yoktur.

Ruslar, 1994 yılından bu yana 1. ve 2. Çeçen-Rus Savaşları dahil olmak üzere 250.000'den fazla masum insanı katletmişlerdir. Hayatını kaybeden bu masumlardan 42.000 tanesi çocuktur. Kendi toprak bütünlüğü içinde olduğunu iddia ettiği Çeçenistan'da Rusya'nın uyguladığı vahşet ancak soykırımla izah edilebilir.

Çeçenistan, Rusya'nın bir parçası değildir. Öyle olduğunu farz etsek bile, bir ülke terörle mücadele ediyorum diyerek 250.000 vatandaşını öldürmez. Zaten Çeçenlerin nüfusu topu topu 1.000.000 kadardır. Siz bir halkın nüfusunun dörtte birini öldürüp, dünyaya teröre karşı mücadele ettiğiniz mesajını veremezsiniz.

Burada işin vahim olan tarafı, dünyanın bu vahşete seyirci kal-

masıdır. Dünyanın önde gelen devletleri, büyük bir pazar olan Rusya Federasyonu'ndaki ekonomik çıkarlarını gözeterek vahşete seyirci kalıyorlar.

Çeçenistan ve daha bir çok mazlum halk devletler arası çıkar ilişkilerinin kurbanı oluyorlar.

Artık çok net olan şu ki, Çeçenistan'da savaşı başlatan, körükleyen ve devam ettiren Rusya Federasyonu'dur.

Rusya, Çeçen halkının önderleri Cokhar Dudayev, Zelimkhan Yandarbiyev ve Aslan Mashadov'u 11 yıllık savaş süresinde şehit ederek Çeçen halkının direncini kırmaya çalışmıştır.

Mashadov'un Şehadeti

Aslan Mashadov son bir yıldır sürekli olarak barış çağrıları yapıyordu. Moskova'da 12 Aralık 2004 tarihinde toplanan Rusya aydınlarından oluşan Yurttaşlar Hareketi'nin çağrısına uyarak Şubat ayında ateşkes ilan etmişti.

Mashadov, daha da ileri gidecek yaptığı bir açıklamada: "Bana Putin ile yarım saat baş başa görüşme imkanı verilsin bu savaş biter" sözlerini kullanmıştı.

Bir insanın barış çağrıları yaparken öldürülmesini anlamak doğrusu kolay değil.

Artık çok net olan şu ki, Çeçenistan'da savaşı başlatan, körükleyen ve devam ettiren Rusya Federasyonu'dur. Putin ve ekibi göreve gelir gelmez, uygulamak istedikleri politikaya alan açmak

için Çeçenistan savaşını yeniden başlatmaya karar vermişlerdir.

Şamil Basayev ve arkadaşlarının Dağıstan'a girmesi olayı, Putin ve FSB tarafından oynanan bir oyun ve kurulan bir tezgahdır. Basayev ve arkadaşları maalesef bu oyuna gelerek Putin'in ekmeğine yağ sürmüşlerdir. Hoş bu olay olmasaydı, Putin Çeçenistan'da savaşı başlatmak için başka bir bahane bulacaktı.

Putin, Çeçen savaşını bahane ederek Rusya'yı otoriter bir rejime doğru adım adım götürmektedir. 1917 yılında tarihe gömülen Çarlık'ı yeniden hortlatmak niyetindedir. Çeçenlere mal edilen her büyük eylemin ardından, Rusya Federasyonu'nda hürriyetleri kısıtlayan önemli kararlar alınmıştır. Nord-Ost Tiyatro baskını sonrasında, Federasyon'a bağlı cumhuriyetlerin seçimle işbaşına gelmiş Devlet Başkanları'nın yetkileri daraltılmış, Başkanlar Putin'in atadığı bölge valilerine bağlanmıştır. Beslan olayının ardından Federasyon'u oluşturan Federe devletlerin başkanlarının seçimle işbaşına gelmeleri kaldırılmış, onun yerine devlet başkanlarının Putin tarafından atanması kararı yürürlüğe girmiştir. Bu son karar mevcut Rusya anayasasına aykırı olmasına rağmen Duma'dan geçirilmiştir. Önümüzdeki günlerde muhtemelen meydana gelecek yeni bir olay bahane edilerek, Rusya Federasyonu'nu oluşturan Federe devletlerin ortadan kaldırılması kararı yürürlüğe sokulacaktır. Rusya Federasyonu yönetimi, tüm bu operasyonları yapmak için Çeçen savaşını bahane olarak kullanmaktadır.

İşte bu sebeptendir ki Çeçen halkının oyları ile seçilmiş bir devlet başkanı öldürülerek kendisine terörist muamelesi yapılmıştır. Ne garip bir tecellidir ki Aslan Mashadov, 1991 yılına kadar Rusya ordusunun madalyalı bir askeridir. O'na karşı savaşan askerlerin bir çoğu, onunla ilgili olarak

nia Commonwealth Üniversitesi İslâmî İlimler Kürsüsü profesörü Amina Wadud, kadın-erkek karışık cemaate Cuma namazı kıldırmasıyla uygulamaya sokulmak istenen şeyi, ilk pratize eden kişi oldu. Amina Wadud'un bu eylemini destekleyen "Müslüman uyan" anlamına gelen "Muslim Wake Up" organizasyonu da yaptığı açıklamada, İslâm'ın Amerikan hayat stiline uygun olması için harekete geçtiklerini ifade ettiler. Bir sonraki haftada da Boston'da bu uygulamayı tekrarlayan Wadud, San Francisco ve Washington gibi önemli şehirler de dahil olmak üzere kadınlar tarafından cuma namazı kıldırılması uygulamasını tüm ABD'ye ve İslâm dünyasına da yayacaklarını belirtiyor. Wadud'un uygulamasının ardından Hollanda hükümeti "Avro-İslâm" çerçevesinde feminist derneklerinin de desteğiyle Amsterdam'da bir kadın camii inşa etti. Caminin imamesi de, müezzini de kadın. Bunların yanı sıra, Fransa İçişleri Bakanı Dominique de Villepin ve ülkedeki Müslüman birliklerin liderleri "İslam Fonu" oluşturulmasını sağlayan bir anlaşma imzaladı. Fransa'daki özel kurumlardan ve ülke dışından gelecek yardımlarla oluşturulacak fon imamların eğitimi için harcanacak. Daha önce

Mısır'da 50 kadar imamı ve ilahiyatçı üniversite hocasını eğiten Amerikalılar, yeni uygulama için faaliyete geçmiş durumda. Yeni hedefleri, ilk posta olarak başta Mısır olmak üzere İslâm aleminin 500 ila 600 imam ve ilahiyatçıyı Amerika'ya götürüp 3 aylık bir eğitimden geçirmek. Burada imamlara ve ilahiyatçılara özellikle yeni Kur'an yorumları üzerine dersler verileceği vurgulanıyor. Batı, İslâmî üniversitelerin müfredatlarını da kendisinin belirleyeceğini söylüyor. Bunun için İslâm dünyasında hangi derslerin okutulacağına ve hangi kavramların kullanılıp kullanılmayacağına onlar karar verecek. Öte yandan, ABD ve AB İslâm ülkelerindeki Cuma hutbelerini de kontrol altına alacaklarını ifade ediyorlar. Hatta Mart ayının son haftasında AB, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 11 Mart'taki cuma hutbesine atfen, "dini ayrımcılığı teşvik ettiği" iddiasını dile getirdi. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın "Allah katında tek dinin İslâm olduğu" hutbesi AB'yi rahatsız etmiş. Anlaşılan "Allah katında yegane din İslâm'dır" (Al-i İmran/19) ayetinden vazgeçmemizi istiyorlar...

Bu durumda artık anlaşılmıştır ki, Amerikalılar ve dostları Ortadoğu'da "Amerikan İslâmı" ya da

"Avrupa İslâmı" istemektedirler. Artık basınımızda sık sık İslâm'dan söz ediliyor. Yayınevleri İslâmî konularda kitaplar ve dergiler basma yarışına girmiş durumda. Geçmişleri bilinen Amerika propagandacısı mahut yazarlar ise İslâmî yazılar yazmaya ve İslâm üzerine ahkam kesmeye başladılar. İslâm'la ilgilenen, İslâm'ı yaymaya çalışıyor gibi görünen yayınevleri ve basın-yayın organları, Ortadoğu'nun şurasında burasında din təcirliği yapanlar, propaganda yoluyla onunla oynayarak kazanç peşinde koşanlar; bütün bu kişiler suyun kabarması sonucu yüzeye vuran köpükten farksızdırlar. Su çekilir çekilmez bu köpük yığını da uçup gidecektir. Hem, çoklarının sandığı gibi suyun çekilmesi öyle uzun sürmeyecektir, çok çabuk olup bitecektir. Onlar istedikleri kadar uzak görsünler, bu böyledir. Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

"Allah, içinizden inanıp yararlı iş yapanlara, onlardan öncekileri halef kıldığı gibi onları da yeryüzüne halef kılacağına, onlar için seçtiği dinlerini yerleştireceğine, korkularını güvenliğe çevireceğine söz vermiştir. Çünkü onlar bana kulluk eder, hiçbir şeyi bana ortak koşmazlar." (Nur/55)

Ve şüphesiz Allah sözün en doğrusunu söylemiştir. ■

KÜLTÜREL KİREÇLENMELER

ATASOY MÜFTÜOĞLU

G ünümüz dünyasına, emperyalizmin gerçek niyetini gizleyen, ikiyüzlü kavramlar, maske olarak kullanılan kavramlar egemendir. Modern, postmodern kavram ve kuramlar, öteki halkları tanımlarken, kendi stratejik ve jeopolitik zihniyet dünyalarına göre tanımlar yapıyor. İnsanların/toplumların duyguları ve düşünceleri, insani nedenlere göre değil, ideolojik karşıtlıklara göre harekete geçirili-

yor. Modern, postmodern tanımların, her defasında, sömürgeci önyargılar, bayağı yorumlar, saçma ve aşırı imgeler, düzmece imgeler içerdiğini görüyoruz. İnsanlık, yaşadığı pek çok trajedinin yanında bir de ideolojik felaketlere maruz kalıyor. Dünyanın ruhsal kirlenmesi, endüstriyel-fiziksel kirlenmesinden daha korkunç sorunlar doğuruyor.

İnsani içeriği olmayan modern uygarlık anlayışı, hayatı kutsallar-

dan arındırmaya çalışıyor, kutsallarla savaşıyor, Değerlerden, erdemlerden ve edeplerden soyutlanmış bir dünya'da, sadece kötülükleri konuşuyoruz. İlahi ölçü ve değerlerden sapma, kötülüklerle, şiddetle buluşma noktasına gelmiştir. Batı düşüncesi, batı standartları dışında kalan düşünceleri, inançları, kültürleri ya dışlıyor, ya marjinalleştiriyor, ya da susturma-ya çalışıyor. Egemen ideolojik-laiik düşüncenin, farklı bir siyasal inancı-modeli kabul etmesi mümkün görünmüyor. Özgürlük-eşitlik-adalet, yalnızca sistem içi düşünceler, dünya ve hayat görüşleri için geçerlidir. Sistem dışında kalan biz müslümanların asimile olmamız isteniyor; kendi hayat tarzımızı, bu tarza hayat veren erdemleri, edepleri terk etmeye zorlanıyoruz. Bugün bütün modernliklerin, postmodernliklerin, çok aşırı ve çok kibirli iddialarına rağmen, çok bağınaz, çok itici statü

BUGÜN HANGİ KELİMEYİ KULLANSAM?

OSMAN GÜMÜŞİZ

1930'larda, gazetelerin birinci sayfalarında, hangi kelimelerin neye karşılık kullanılacağına dair buyruklar yer alırdı. Büyük bir dil tasfiye hareketi/kırımı vardı. Güya "dil inkılabı"ydı bunun adı. Başbakanlığın yayınladığı "genelge", en başta 1930'ların bu havasını hatırlatıyor. Buyurgan idare, sizin her şeyinize, hatta dilinize, kullanacağınız kelimelere kadar karışır!

Gerçi Başbakanlığın son genelgesi, öncelikle bir takım kötülüklerin izalesi için yayınlanmış gibi görünüyor. Son yıllarda kavram kirlenmesi o boyutlara ulaştı ki, dinle daha doğrusu "islâm"la terör neredeyse eş anlamlı hâle getirildi! Eğer bir yerde "islâmî" kelimesini görüyorsanız, ardından "terör" denilmesini beklemelisiniz. Veya müslüman kelimesinin ardından teröristi görmeniz gerekir! Genelgenin, dinin/islâmın terörle birlikte kullanılmasını önlemek; dindarları rencide edici kelime ve kavramları yanlış anlamalara yol açtığı için kullandırmamamak gibi bir esas iyiniyete dayan-

dırıldığını düşünebiliriz.

Genelge ile mesela, *islâmî terör, islâm terörizmi, islâmî terör örgütü, islâmci terörist, islâmci terörizm, islâmci terör örgütü, dinci terör, dinci terörizm/dinci terör örgütü, dinci terörist, fundamentalizm, köktendincilik, çember sakallı, kara cübbeliler, kara çarşaflılar* vb. kelime ve kavramların kullanılmaması isteniyor. Dinin, islâmın terörle özdeşleştirilmesinin önüne geçmek, halk arasında ayırimcılık duyguları geliştirilmesini önlemek gibi sebepler gösteriliyor.

Elbette genelgenin bu kadarı anlaşılabilir. Ancak, bu kelime ve kavramların daha önce devlet tarafından bilerek, maksatlı olarak, kasten kullanılmış olması mümkün müdür? Doğrusu bütünü için değilse bile, bir kısmının maksatlı olarak kullanıldığını, kullandırıldığını söyleyebiliriz. Mesela, "kara çarşaflılar, kara cübbeliler, cember sakallılar" gibi. Bunlar devlet literatüründe uzun müddet tahkir ve

hiyerarşilerine sahip olduklarını görüyoruz. Bugün, Batı'lı olmak, müslüman olmaktan çok daha değerli sayılabilmektedir. Müslümanlar, ancak Batı modeline bütünüyle teslim olmaları koşuluyla, kendi dünya görüşlerinden, siyasal kavram ve kurumlarından vazgeçmek koşuluyla, sistemle ilişki kurabilmektedir. Hayatın her alanında Avrupa kültürüne özgü yorum biçimlerinin ağır baskılarına muhatap oluyoruz. Özellikle Türkiye'de, sınırları çok dar, çok ilkel, her zaman adaletsizliğe neden olabilecek bir yurttaşlık anlayışı egemendir. Bu anlayışa göre, kimileri, toplumun, çok sayıda hakka sahip tam üyesi; kimileri de İslami tercihleri/kıyafetleri sebebiyle çok az sayıda hakka sahip olan toplumun kısmi üyesi sayılıyor.

Resmi ideolojik kültür, farklı kültürel temsiller karşısında her zaman çok baskın ve ayrıcalıklı bir konuma sahip bulunuyor. Tek kül-

tür olarak dayatılan resmi kültür, keyfi ve ayrımcı uygulamalarla bizleri toplumdan, siyasetten ve üniversiteden tecrit etmeye çalışıyor. Bütün bu uygulamalar karşısında, herşeyden önce, siyasal kısıtlamaları, haksızlıkları sorgulama ve reddetme yeteneği kazanmalıyız. Düşlerle gerçekliğin, gerçek-

liklerle yanılsamaların dünyasını birbirinden ayırt etmeliyiz. Ne kadar zor olursa olsun gerçek zamanda yaşamalıyız. Değerden bağışık, bayağılığa teslim olmuş bir dünyada, hayatımızı, varlığımızı, kalbimizi, kendimize ait olmayan düşüncelere, değerlere nasıl adayabiliriz? Hayır demeyi bilmeyen, evet demeye koşullandırılmış bir kültür, ancak köleleştirmeye hizmet edebilir. İslam dünyası toplumlarında, Türkiye'de de içerisinde yaşayarak gördüğümüz üzere, İslami çevrelerde maalesef pasif bir konformizm egemendir. Bu konformizm sebebiyle, zihnimizi felç eden, alışkanlıklara ve muhafazakarlıklara katlanıyoruz. Betonlaşmış/betonlaştırılmış bir zihniyetle gerçek koşullarda hiç bir değişiklik yapılamaz, yapılamıyor. Bu nedenle, her alanda kültürel kireçlenmeler devam edebiliyor. Yalnız kalma riskini göze alarak, hayatın her alanında izlerini gördüğümüz, biz-

tezyif maksadıyla kullanılmıştır ve bunun dindarları rencide edeceği de düşünülmemiştir veya tam tersine böyle düşünüldüğü için kullanılmıştır!

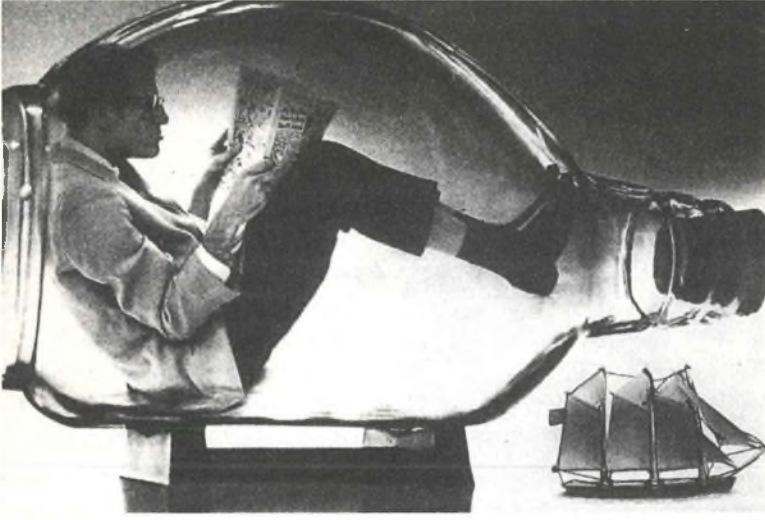
Diğer kelimelere gelince... Bu listede günlük hayatta herkesce kullanılan bazı kelimelerle, dini hayatın, din öğretiminin, düşüncesinin kullanılmasını gerektirdiği kelimeler ağır basıyor. Bu kelimelerin kullanılmasıyla ilgili kısıtlamaların ağırlıklı olarak müsbet anlam taşıyan bu kelimeleri, menfiliği kabul edilen kişi, kesim ve grupların kullanması halinde ortaya çıkacak rahatsızlıklarla alâkalı sayılabilir.

Mesela "şehid" kelimesi bu kelimelerin başında geliyor olmalıdır. Şehid, şehadet kelimeleri bilhasas askeri kesimce sıkça kullanılmaktadır. Bir asker için zikredilebilecek son rütbe olarak kabul edilen şehidliğin, bazı menfi sayılan gruplar tarafından kullanılması sıkıntıya yol açıyor olmalıdır. O yüzden bir terör grubunun ölüsünden bahsederken, "sözde şehid" denilmesi isteniyor olmalıdır.

Bazı basın kuruluşları haberi yansıtırken, 28 Şubat'ın devam ettiğini gösteren bir genelge olarak söz ettiler. Esasında doğru bir tesbit bu. Fakat, 28 Şubatın kurumlaştırdığı Takip Kurulu'nun, öyle anlaşılıyor ki, artık kafası karışık.

Bir kesim, kendi kafasına göre kelimelerin kullanımına sınırlama getirir ve biçim vermeye çalışırken -ki bu kesimen askeri kesim olduğunu tahmin edebiliriz- diğer taraftan sivil kesim de, halk kitlelerini rencide edecek kelime ve kavramların kullanılmaması konusunu genelgeye ekliyor. Hükümetimiz koalisyon hükümeti değil elbette. Siyasi açıdan bu doğru, fakat başka açılardan başka koalisyonların olmadığını kim söyleyebilir?

Burada bütün meselenin laiklikten, laiklik anlayışından ve uygulamasından kaynaklandığı gibi bir görüşümüz var. Türkiyedeki sakat laiklik anlayışı ve uygulaması, devleti sürekli zor durumda bırakıyor. Bu yüzden sözlüklerdeki laiklik tariflerinden bile rahatsız olan bir devletçi kesim var. Laiklik uygulaması, laikçilik (laisizm) denilen bir ideolojiye dönüşünce, iş daha da karışıyor. Nitekim genelgede "laikler, laikçiler" kelimeleri de yer alıyor. "Laikler" ve "laikçiler" ifadelerinin kullanılmasının men edilmesinden, esasında objektif olarak bakıldığında kötü, menfi bir anlamı olmaması gereken kelimelerin geniş kitlelerce kötü manaya yorulduğunu ve bunun da bazılarını rahatsız ettiğini çıkarmak zor değil.

Özgürlük-eşitlik-adalet, yalnızca sistem içi düşünceler, dünya ve hayat görüşleri için geçerlidir. Sistem dışında kalan biz müslümanların asimile olmamız isteniyor; kendi hayat tarzımızı, bu tarza hayat veren erdemleri, edepi terk etmeye zorlanıyoruz.

leri hareketsiz kılan bu kireçlenmelerin nedenini sorgulayabiliyoruz. Geçmişten devraldığımız pasif konformizm, her biri mitsel sembollere dönüşen cemaat/hizip liderleri yetiştiriyor. Bu kireçleşmiş kültürden ve bu liderlerden sisteme hayır diyebilen birileri çıkmıyor, ancak sistemle birlikte hareket edenler çıkabiliyor. Gelenekçi düşüncenin öncülük ettiği akımlar, yalnızca geleneksel fikrili birikimin asabiyetle korunması gerektiğini savunmaya devam ediyor, bu nedenle bu akımlar, modern zamanların bütün sorunlarına, çözümlemelerine, yol ve yöntemlerine yabancı kalıyor.

Pasif konformist kültürün kutsadığı ve yücelttiği cemaat/hizip liderleri hep öğreten ve her şeyi bilen kişiler olarak öne çıkıyor, bunlar hiç bir zaman öğrenme ihtiyacı duymuyor. Hep öğretmek isteyen mağrur, hiç kimseyi anlayamaz, hiç kimseye açık olamaz. Kendini yücelten, kökenini yücelten, hizbini yücelten, kendisini al-

datır, sınırlandırır ve tecrit eder. Kendisini yücelten, bunu yaparken, diğerlerini, diğerlerinin etkinliklerini, yorumlarını ve çabalarını aşağılamış olur. Kutsanma ihtiyacı içerisinde bulunan liderler, bunu paranoyak oldukları için isterler; bu tipler hiç bir zaman özeleştirme yapmazlar, her zaman kendilerini haklı çıkartan bir yüceltme ameliyesi içerisinde bulunurlar. Birbirimizi engin bir içtenlikle anlama çabası göstermediğimiz takdirde, hep birlikte bu anlayışsızlığımız sebebiyle yalnızlığa mahkum olabiliriz. Her tür anlayışsızlık, her yerde büyük bir ilişkisizliğin nedenidir. Her tür benmerkezcilik, çok dar ve çok sığ çerçeveler ve anlayışlar geliştirir. Kendilerini dünyanın merkezine koyanlarla, konuşmak, anlaşmak ve yardımlaşmak mümkün olmaz. Geleneksel toplumlarda halk, cemaat önderine umut bağlar, her defasında beklentilerinin karşılanmadığını gördüğü halde, beklemeye devam eder. Kayıtsız şartsız

sadakatın bir körlük biçimi olduğunu anlamak gerekir, anlatabilmek gerekir. Tehlikelere göğüs germesini bilmeyen, güçlüklerle mücadele iradesine sahip olmayan, koşullara teslim oldukları için, koşulları değiştirmek gibi bir niyet taşımayan, kendilerini izleyenleri düşüncelerinin peşinden sürükleyen ve korkuya teslim olan romantik liderlerin, propaganda/hamasi söylem dışında, toplumlarımıza bir katkıda bulundukları görülmemiştir.

Uygarlığımız/kültürümüz, insanları/insanlığı; ırkları, kültürleri cinsiyetleri, renkleri sebebiyle dışlamaz, sınıfsal farklılıklara ve bölünmelere, ekonomik hiyerarşiyeye, statü hiyerarşilerine itibar etmez. Bu nedendir ki, İslam uygarlığı, henüz aşılmayan çok ahlak ve çok kapsayıcı bir insanlık ufku açmıştır. Bütün insani değerleri, erdemleri ve edepi, kültür ve uygarlığı, zihnen ve kalben paylaşan evrensel çapta anlamlı ortaklıklara sahibiz. Bu ortaklıklar bütün zamanlar için büyük imkanlar vadediyor. Ancak, bu imkanlar, ne yazık ki kapsayıcı bir bilinçten yoksun olduğumuz için gereği gibi kullanılamıyor.

Ortak anlamların yitirilmesi, her alanda çözümlere neden oluyor. Bugün her yerde yozlaşmanın sınırsızlığını görüyoruz. Her alanda suçların arttığını görüyoruz. Günümüz insanını karakterize eden, özlemlerini yansıtan tek şey, eğlence fikri olmaktadır, kültürün yerini kozmetik almaktadır. Görsel imajların etkisi arttığı için, kitabın/düşüncenin etkisi azalmaktadır. Görüntü merkezli bir kültür yazıya ve söze ilgi duymuyor, böylece anlamlar da önemini yitirmiş oluyor. Elektronik cazibesi, yazının, sohbetin, dostluğun derinliğinden hepimizi uzaklaştırıyor. Sayısal çözümlemeler, düşünsel, kültürel çözümlemelerden daha önemli hale geliyor. ■

MEDENİYETLER ÇATIŞMASINDA MÜSLÜMANLARIN YOL HARİTASI-IV

TEVHİDİ DEĞERLERLE ŞEYTANI DEĞERLER ARASINDA UZLAŞMA OLMAZ

YILDIRIM CANOĞLU

"Kendini herkese uydurmak için yontmaya koyulanlar, sonunda yontula yontula tükenip giderler."

- R. Hull

Geçen sayıda Değer kavramını ve bununla ilgili temel konuları incelemiştik. 'Her şeyi gören, bilen, tarafsız, istikrarlı, menfaat gözetmeyen bir gözleyici, bir seçicinin, tasvip edip etmemesi ile değerlerin ortaya çıkması gerektiğini ve 'Her şeyi gören ve bilen, tarafsız, istikrarlı, menfaat gözetmeyen ideal bir gözleyici' olarak yalnızca Allah'ın varolduğunu ifade etmiştik.

Ana değerler, temel değerler yaratıcı, ideal gözleyici, seçici olan Allah tarafından konulmuş ve bu değerler, Allah tarafından peygamberler aracılığıyla insanlara bildirilerek yol göstermiştir. Bu durumda karşımıza önemli bir soru çıkmaktadır.

Eğer Allah, insanlara temel, ana değerleri göndererek doğru yolu göstermiş ise; nasıl oldu/oluyor da değer farklılaşması meydana gelmiş/gelmektedir. Bu sayıda bu sorunun cevabı araştırılmaktadır.

Yaratılışın Üç Boyutu: Varlık, Bilgi, Değer

Farklı değerlerin ortaya çıkışını ve farklı değerlerin birbirleri ile ilişkisini anlayabilmek için insanın yaratılış olayına geri dönmemiz ve konuyu değerler açısından tartışmamız gerekir. Değerlerin ortaya çıkışından sonra farklılaşmaları ve ardından birbirleri ile mücadele etmeleri, farklı değer koyucuların varlığına dikkatimizi çevirmemizi gerektirmektedir. Bu nedenle insanın yaratılışı ile başlayan olaylar silsilesine, insanlığın tüm kaderini kuşatan bir fotoğraf, bir film olarak bakılabilir.

İnsanın yaratılışı, Kur'an'ın değişik surelerinde

farklı derinliklerde ve fakat her seferinde farklı bir açılım getirilerek anlatılmaktadır (2/29-39, 7/10-27, 20/115-129, 59/16, 15/27-43, 17/61-65). Yaratılış olayında varlık, bilgi ve değer olmak üzere üç ana boyut olduğu görülmektedir.

Yaratılıştaki Varlık Boyutu

İnsan yaratılmadan önce melek ve cin olmak üzere, yapı taşları farklı, iki ayrı varlığın olduğunu Kuran ayetlerinden öğreniyoruz. Yaratılış ayetlerinde meleklerin fiziksel yapı taşları ile ilgili herhangi bir bilgi verilmezken; cinlerin dumansız alevden, ateşten yaratıldıkları belirtilmektedir (15/27, 33, 17/12).

Yeryüzünde halife olarak yaratılan yeni varlığın (beşerin) yapı taşı, melek ve cinlerden farklı olarak, topraktır. Kendisine şekil verilmiş ve içine Allah'ın ruhundan üflenmiştir (15/26-29). Varlık boyutu itibarı ile insan, ruh ve maddeden meydana gelmiştir.

Bu yapısına uygun olarak varlığının devam edebilmesi için biyolojik ihtiyaçları, neslinin devam etmesi için cinsel ihtiyaçları, ruhi gelişme için de ruhsal ihtiyaçları ve toplumsal bir varlık olarak sosyal ihtiyaçları vardır.

İhtiyaçların bir bütün olarak birbiri ile uyumlu karşılanması halinde insan, dengeli, kendi içerisinde tutarlı bir davranış sergileyebilir. Bu, ihtiyaçların hangi kriterlere göre nasıl ve nerede karşılanacağı sorusu, değerler sorununu gündeme getirir.

Varlığının devamı için gerekli biyolojik ihtiyaç-

İnsan farklı değerlerin adeta bir savaş alanıdır. İstikametini belirleyene kadar büyük bir gerilim içerisinde gelgitler yaşar. Doğru, sağlam tercih yapabilmesi için elinde kriterlerin olması, kendisine doğru yolun gösterilmesi gerekir.

ların (yeme, içme, giyinme, barınma vb...) karşılanması için arz insanın emrine verilmiştir. (2/29, 36 7/10,24)

İnsanın biyolojik ihtiyaçlarının kaynağı doğa ise insan-doğa etkileşimi, insanın doğa ile olan ilişkisinin çerçevelendirilmesi önem kazanır. Kâinat büyük bir plana, bir programa göre sibernetik bir denge içerisinde bulunmaktadır. Biz anlayamasa bile Arz, bir boyutu ile canlı gibi davranmaktadır. Dolayısıyla arzın insanın emrine verilmiş olması, doğanın tahribini değil onunla uyumlu bir dengenin kurulmasını zorunlu kılar. Bu açıdan bakıldığında, insan-doğa ilişkisi bir hakimiyet kavgası olmamalıdır. Ekolojik denge, sünnetullahın insan lehine büyük bir düzenlemesidir. Bu nedenle, insan-doğa ilişkisi değerler sisteminin ilgi alanına girer. Değerler sistemi, bu ilişkiyi sağlam temeller üzerine oturtmalıdır.

İhtiyaçların karşılanmasındaki diğer bir boyut da, insanın hem fert hem de toplumsal özellikli bir varlık olmasıdır. İhtiyaçlarını karşılamada insanlar birbirine bağımlı ve muhtaçtırlar. Değer sistemleri ne ferdi ne de toplumu ezdirmelidir. Eğer insan kendini kendine yeter görürse müstağnileşir. Bunun sonucunda da birlikte yaşama ihtiyacı ortadan kalkarak ferdileşme meydana gelir ve toplumsal dayanışma yıkılır. İnsan kendi kendinin kurdu haline gelip azar:

"Hayır; gerçekten insan, azar. Kendini müstağni gördüğünden." (96/6,7)

Öyleyse değerler sistemi, bu tehlikeyi önlemeli, fert ve toplum arasında optimal bir denge kurmalıdır.

İnsanın cinsi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için çift, eş olarak (kendisi ve karşı cinsi) yaratılmıştır.

İnsanın cinsi ihtiyacını karşılayarak sükun bulup durulması ve neslini devam ettirebilmesi için evlilik ve aile kurumu çok önemli bir değer olarak ihdas edilmiştir:

"O, sizi tek bir nefisten yarattı ve kendisiyle durulup-yatışması için ondan da eşini var etti. Onu (eşini) örtüp-bürüyünce, o da bir yük yüklendi ve bununla (bir süre) gezindi. Nitekim ağırlaşınca, ikisi Rableri olan Allah'a dua ettiler: 'Eğer bize salih (bir çocuk) verirsen, andolsun şükredenlerden olacağız.'" (7/189)

Yaratılıştaki Bilgi Boyutu

Yaratılış olayının bilgi boyutu, Hz. Adem ve İblis açısından, iki farklı cepheden, incelenmesi gerekir.

Hz. Adem Cephesi

Yaratılış olayında dikkatimizi çeken önemli bir nokta dört farklı durumda Hz. Adem'in bilgilendirilmiş olmasıdır:

1-Yaratılma sonrasında özel bir bilgi ile bilgilendirilip donatılmıştır. Bu bilgi ile meleklerle üstün konuma getirilmiştir:

"Adem'e isimlerin hepsini öğretti. Sonra onları meleklerle yöneltilip: "Eğer doğru sözlüler iseniz, bunları bana isimleriyle haber verin" dedi. Dediler ki: "Sen yücesin, bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur." (Allah:) "Ey Adem, bunları onlara isimleriyle haber verince, (Allah) dedi ki: "Size demedim mi, göklerin ve yerin gaybını gerçekten ben bilirim, gizli tutuklarınızı da, açığa vurduklarınızı da ben bilirim.'" (2/31-33)

Burada Adem'e, yalnızca varlığın (eşyanın) mahiyeti hakkındaki salt bilgi verilmeyip; bununla birlikte bilgi üretme mekanizması ve yeteneği de verilmiştir.

2- Cennete yerleştirildiklerinde a- Cennetteki yaşama ilişkin temel değerler(2/35), b-kendilerini bekleyen tehlikeler(20/118,119) ve c- düşmanları konusunda(20/117) bilgilendirildiklerini görmekteyiz.

3- Cennetten çıkarılıp yeryüzüne gönderilecekleri zamanda da kendisine yine bilgi verilmiştir(2/37).

4- Yeryüzündeki yaşamları konusunda, kendisi

ve nesli için yol göstericiler aracılığıyla bilgilendirildiği/bilgilendirileceği yaratılışla ilgili ayetlerden anlaşılmaktadır (20/123,124).

Özetle insanın mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşayabilmesi için gerekli temel değerler, ana değerler, Allah tarafından insanlığa bildirilmiştir. Kendilerinden bu değerlere sadık kalarak yaşamaları istenmiştir:

“Size benden bir yol gösterici gelecektir; kim benim hidayetime uyarsa artık o şaşırıp sapmaz ve mutsuz da olmaz.” “Kim de benim zikrimden yüz çevirirse, artık onun için sıkıntılı bir geçim vardır ve biz onu kıyamet günü kör olarak haş-redeceğiz.” (20/123,124)

İblis Cephesi

İblis'in, Hz. Adem'in sahip olmadığı bir takım bilgilere, en azından yasak ağaçla ilgili bilgiye, vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Ancak İblis, bilgisini çarpıtarak sunmakta, saptırmak ve tuzak kurmak için kullanmaktadır. Dolayısıyla İblisi bilgi, gerçekleri çarpıtmaya, bozmaya dönüktür. İblis, yasak ağacın mahiyetini bildiği halde tamamen yanlış bilgi vererek Hz. Adem'le eşini yanıltmış olması bunun en güzel bir göstergesidir:

“Ey Adem, sen ve eşin cennete yerleş. İkiniz de dilediğiniz yerden yiyin; ama şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz.

“Şeytan, kendilerinden ‘örtülüp gizlenen çirkin yerlerini’ açığa çıkarmak için onlara vesvese verdi ve dedi ki: “Rabbinizin size bu ağacı yasaklaması, yalnızca, sizin iki meleğ olmamanız veya ebedi yaşayanlardan kılınmamanız içindir.” Ve: “Gerçekten ben size öğüt verenlerdenim” diye yemin de etti.” (7/19-21)

“Sonunda şeytan ona vesvese verdi; dedi ki: “Sana sonsuzluk ağacını ve yok olmayacak bir mülkü haber vereyim mi?”” (20/120)

Bu hususun üzerinde hassasiyetle durulması gerekir. Çünkü toplumsal alanı ilgilendiren çalışmalarda İblis'in yaptığı yanıltma ile karşı karşıya kalınıp kalınmayacağı ciddi bir sorundur. Geçen yazımızda doğaya ilişkin yapılan çalışmalarla toplumsal alana ilişkin yapılan çalışmalar arasındaki farklılıkları verip en ciddi sorunun, araştırmacının kendi duygu, düşünce ve inançlarından bağımsız kalamayacağı olduğunu ifade etmiştik. İblis'in kasıtlı olarak bilgiyi çarpıtması, insanın cennetten çıkmasına; Marks'ın mülkiyet üzerine yanlış bir felsefe inşa etmesi, insanlığın 100 yılına mal olmuştur.

Bu nedenle, toplumsal alandaki bilimsel çalış-

malarda, ideal gözleyici ve seçici olan Allah'ın konuya ilişkin olarak insanlığa bildirdiği bilgiler, ana ön kabuller olarak bizim için önemli olmaktadır. Bunlar bizim ana, temel değerlerimiz, ana frekanslarımızdır. Allah ana değerleri insanlığa bildirmiş, ayrıntıyı, ikincil değerleri, araç değerleri, teknik değerleri insanlara bırakmıştır. Bu yaklaşım tarzıyla, ideal gözleyici, ideal seçici olan yaratıcının bilgisi, tüm çalışmalarımıza ışık tutmuş olacağından dolayı gerçeği bir bütün olarak yakalama şansına sahip olabileceğiz.

Yaratılışta Değer Boyutu

Allah, yeryüzü için yaratılacak olan insandan bahsederken, **Halife** kelimesini kullanarak onun iyilik, güzellik, üstünlük boyutuna (olumlu cephe) vurgu yaparken; Melekler ise ‘fesad ve kan dökücü’ ifadelerini kullanarak onun olumsuz cephesine dikkat çekmektedirler. Allah insanı olumlu, melekler ise olumsuz yönü ile tanıtmaktadır:

“Hani Rabbin, Meleklerle: “Muhakkak ben, yer yüzünde bir halife var edeceğim” demişti. Onlar da: “Biz seni övüp-yüceltir ve (sürekli) takdis edip dururken, orada fesat çıkaracak ve orada kanlar akıtacak birini mi var edeceksin?” dediler.” (2/30)

İnsanın yapısında iyiliğe veya kötülüğe, güzelliğe veya çirkinliğe, adalete veya zulme kısacası birbirine zıt istikametlere götürebilecek karar mekanizmaları (kalp-nefs) bulunmaktadır. Bu mekanizmalar aracılığıyla insan, zıtların birliğinden oluşmuştur. Her iki karar mekanizması, kendi içlerinde olumlu ya da olumsuz istikamette değişebilme özelliklerine sahiptir. Siyahlaşmış bir kalpten beyazlaşan bir kalbe ulaşmak mümkündür. Veya tersi. Ya da siyah ve be-

İlk yaratılış olayında İblisin öngördüğü toplumsal model ile 21. asrın dünyasında Batı'nın öngördüğü toplumsal model arasında bir fark yoktur. Her ikisi de tüketimi bir değer olarak gören bir tüketim toplumu öngörmüşlerdir.

yaz aynı kalp içerisinde farklı tonlarda bulunabilmektedir. Aynı şey nefis için söylenebilir. 'Kötülüğü emreden bir nefis'den 'mutmain olmuş', 'razı olan' ve 'razı olunan bir nefis'e geçilebilir. Veya tersi. Bunlar karşılıklı olarak birbirlerini destekledikleri gibi birbirlerini de engelleyebilirler. Bu açıdan bakıldığında insanın bir güzellik cephesi (olumlu) bir de kötülük cephesi (olumsuz) vardır; insan yapısında çift cephe, çift yapı. Buna uygun da birbirinin zıddı çift değer sistemi (değerlerin olumlu veya olumsuzluğu anlamında, değerlerin çift kutupluluğu) kendisine sunulmuştur:

Kültür projeleri için ayrılan fonlar, Türkiye'de köklü bir değer değişimini amaçlıyor. Yerli dizi diye takdim edilen dizi filmlere bile fon ayırabiliyorlar. Kitaplar, dergiler yani yayınevleri ve STK'lar üzerinden yürütülen sosyal projeler ise herkesin malumu.

"Sonra ona fücürunu (sınır tanımaz günah ve kötülüğünü) ve ondan sakınmayı ilham edene (andolsun) ." (91/8)

İnsan yapısındaki bu zıt yapı iki zıt değer sisteminin hakimiyet alanıdır. Bu mekanizmalara hakim olan değer, insanı kontrol eder. Kalp ve nefsin birbirlerini desteklemeleri (olumlu veya olumsuz anlamda) ile insan istikametini belirlemektedir. Bunların birbirine zıt istikamet alması durumunda insan baskın olanın istikametine gitmektedir. Birbirine yakın zıt etkileme durumunda ise insan, kararsız kalıp ne yapacağı bilinmeyen bir tezatlar abidesi haline gelmektedir. Kendisine verilen irade ile tercih etme hakkı kendisine bırakılmıştır. Tercihle birlikte sorumluluk da yüklenmiştir. İnsan, tercih yapma hakkına sahip olacak şekilde gerek donanımsal, gerekse yazılımsal mekanizmalarla(akıl, beş duyu, kalp, nefis, gönül...) donatılmıştır:

"Biz ona 'iki yol-iki amaç' gösterdik." (90/10)

"Yolu(Sebil) doğrultmak Allah'a aittir, kimi (yollar) ise eğridir." (16/9)

İnsan farklı değerlerin adeta bir savaş alanıdır. İstikametini belirleyene kadar büyük bir gerilim içerisinde gelgitler yaşar. Doğru sağlam tercih yapabilmesi için elinde ölçülerin-kriterlerin olması, kendisine doğru yolun gösterilmesi gerekir:

"Bizim Rabbimiz, her şeye hilkatini (varlık ve özelliğini) veren, sonra da doğru yolu gösterendir." (20/50)

Secde Olayı ile Başlayan Düşmanlık ve Değerler

İnsanın yaratılışı ile ilgili meleklerin serzenişte bulunarak insanın olumsuz yönünü öne çekmeleri, kendilerini bir imtihanla karşı karşıya getirmiştir. Allah, Hz. Adem'i varlık hakkında bilgilendirip melekleri bilgilendirmemiştir. Bunun üzerine eşya (varlık), hem meleklerle hem de Adem'e gösterilip ne olduğu sorusu sorulmuştur. Melekler yöneltilen soruya cevap veremezlerken Adem, soruyu cevaplandırmıştır(2/31-33). Kaba bir tabirle melekler tarafından hor görülen Adem, sınavın sonunda üstün bir konuma yükselmiştir. Bu üstünlüğün bir nişanesi olarak saygı anlamında meleklerin Adem'e secde etmesi istenmiştir. Yapı olarak melek olanlar secde etmiş, yapısal olarak melek olmayan İblis ise secde etmemiştir.(2/34, 7/11, 20/116, 15/30,31)

Secde emrine kadar davranış olarak melek özelliği gösteren **melekler topluluğu**, yapı olarak **melek ve cinlerden** meydana gelmiş bir topluluktur. Secde edip etmemeye bağlı olarak davranışlar farklılaşıp ayırmışlardır. Fiziksel yapı olarak melek olanlar, Allah'ın emrine itaat edip secde etmişler; fiziksel yapı olarak ateşten yaratılmış olan cinlerden İblis, emre itaatsizlik yaparak secde etmemiştir.

Bu şekilde bir ayrışma, insanoğlunun kaderinde önemli bir dönüm noktası olup insan için en tehlikeli bir düşmanı ortaya çıkarmıştır: **İblis-Şeytan**. Bundan sonra bir tarafta Hz Adem ve eşi, diğer tarafta İblis vardır. İki ayrı varlık birbirine karşıt iki ayrı safta yer almıştır. Hz. Adem ve eşi, o an için gerektiğince farkında olmamış olsalar bile, İblis onların ve onların şahsında insan neslinin açık, katı bir **düşmanı olmuştur**. Bunun için Allah, Hz. Adem'le eşini, cennette yerleşirken İblis'in düşmanlığı konusunda özellikle uyarmıştır:

"Bunun üzerine dedik ki: 'Ey Adem, bu gerçekten sana da, eşine de düşmandır; sakın sizi cen-

netten sürüp çıkarmasın, sonra mutsuz olursun.”(20/117)

Tevhidi Değerlerle (Fitri Değerler) Şeytani Değerlerin İlk Karşılaşması

Secde olayından sonra iki farklı tavır, iki farklı tutum, iki farklı davranış, iki farklı düşünce söz konusudur: **meleksel davranış, tavır, tutum, düşünce ve şeytani davranış, tavır, tutum, düşünce. Bu durum değerlerin çift kutuplu oluşunu göstermektedir.**

Yaratılış ayetlerinde bütün değerler gündeme taşınmış değildir. Aşağıdaki başlıklarda verilen konular üzerinde tekraren durulmuştur. Bu da, bu değerlerin ne kadar önemli olduğunu gösterir.

1- Müstekbirlik ve Sınıfsal Ayırım

İblis yapı taşını referans alarak, ateşten yaratılanların topraktan yaratılanlara göre daha üstün bir sınıfı oluşturduklarını ileri sürmüştür:

“(Allah) Dedi: “Sana emrettiğimde, seni secde etmekten engelleyen neydi?”

(İblis) Dedi ki: “Ben ondan hayırlıyım; beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.”.... “Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan yarattığın beşere secde etmek için var değilim.” (7/12, 2/34. 15/31-33).

İblis'in bu tavrı ile olumsuz değerler sistemi ortaya çıkmıştır. İblis kendilerine verilen emrin yanlışlığına inanarak kendisini değer koyucu olarak görmüştür. İblis'in ilk ihdas ettiği değerler; kibir, hor görme, sınıfsal ayırım olmuştur. O nedenle müstekbirlik ve sınıfsal ayırım, şeytani bir düşüncenin ürünü şeytani birer değerdir. Sınıfsal esasa dayalı toplumlar, şeytanın ihdas ettiği değer sistemlerini, bilinçli veya bilinçsiz olarak fark etmez, benimsemiş olan toplumlardır

2-Tüketim

Hız. Adem ve eşi cennete yerleştiklerinde varlıklarının devamı için gerekli olan ihtiyaçlarını nasıl karşılayacakları, yani cennetteki yaşamlarını tanzim eden gerekli değerler ve kendilerini bekleyen tehlikeler, kendilerine bildirilmiştir:

“(Allah) dedik ki: “Ey Adem, sen ve eşin cennette yerleş. İkiniz de ondan, neresinden diler seniz, bol bol yiyin; ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.”(2/35)

“Şüphesiz ki, senin acıkmaman ve çıplak kalmaman orda (cennette kalmaya bağlıdır)... Ve gerçekten sen burada susamayacaksın ve güneş altında yanmayacaksın da.” (20/118,119)

Tevhid dini esaslarına (Tevhidi Değerler Sistemi=Fitri Değer Sistemi) göre barınma, yeme, içme, giyinme ve güvenlikle ilgili ihtiyaçları karşılanmış iki kişilik bir toplumsal yaşam vardır. Cennetin diledikleri yerindeki imkanlardan diledikleri miktarda yararlanma hakkı kendilerine verilmiş; ancak mahiyetini bilmedikleri bir tek ağaca yaklaşmamaları,

İblis çıplaklığı, çıplaklık olarak değil beşerin hayran kalabileceği süslü bir maske ile maskeleyerek altın bir kase içerisinde sunmaktadır. Çıplaklık, dün ölümsüzlük iksiri, yok olmayacak bir mülk veya melekleşme diye sunulurken; bugün moda, sanat, medenilik olarak takdim edilmektedir.

onun meyvelerinden yememeleri istenmiştir. Yani bir tarafta tek bir yasak ağaç haram, diğer tarafta geri kalan tüm cennet nimetleri helal kılınmıştır. Cennette kalıp mutlu ve güvenli bir hayat sürmeleri, her türlü ihtiyaçlarının karşılanması bu yasağa uymalarına bağlanmıştır.

Hız. Adem ve eşi, İblis kendilerine yaklaşıp vesvese verinceye kadar yasak ağacın meyvelerine karşı bir arzu, bir eğilim duymamışlar ve ona ihtiyaç hissetmemişlerdir. Ancak İblis'in kendilerine yaklaşıp yaptığı telkinlerin sonucunda bir arzu, bir eğilim ve bir ihtiyaç duygusunun ortaya çıktığı görülmektedir(7/20,21 20/120.)

İblis; Hız. Adem ve eşine verdiği vesvese ile ölümsüzlüğü, iki melek olmayı, yok olmayacak mülkü ihtiyaç haline getirip onları yasak ağaca yönlendirmiştir. Kendilerine verilen imkanların daha üstünde bir imkan, bir makam vaad etmiştir. Bu ilk topluma İblis, ölümsüzlük, melek olma, yok olmayan mülk gibi yeni değerler önermekle; tatminsiz-

liği, doyumsuzluğu tahrik ederek onları tüketim toplumu haline dönüştürmek istemiştir.

İlk yaratılış olayında İblisin öngördüğü toplumsal model ile 21. asrın dünyasında Batı'nın öngördüğü toplumsal model arasında bir fark yoktur. Her ikisi de tüketimi bir değer olarak gören bir tüketim toplumu öngörmüşlerdir. Hiçbir şeyle tatmin olmayan, tüm güzellikleri tüketen bir toplum. Bu bir tesadüf olmayıp aynı toplumsal sermayeye, aynı değerler sistemine dayanmış olmalarından dolayıdır. Sonuç olarak Tüketim bir Şeytani değerdir ve Şeytani değerler, kaçınılmaz olarak bir tüketim toplumu inşa ederler.

3-Çıplaklık

İlk yaratılış olayında en ciddi çatışma alanı tesettür konusudur. Allah tesettürü bir değer olarak vaz etmiştir. İblis ise çıplaklığı. İblis çıplaklığı, çıplaklık olarak değil beşerin hayran kalabileceği süslü bir maske ile maskeleyerek altın bir kase içerisinde sunmuştur/sunmaktadır. Çıplaklık, dün ölümsüzlük iksiri, yok olmayacak bir mülk veya melekleşme diye sunulurken; bugün moda, sanat, medenilik olarak takdim edilmektedir. İblis'in öğütlerine(!) kanan Hz. Adem ve eşi, iki melek olmayı ve ölümsüzlüğü beklerken çıplaklıkla karşı karşıya kalmışlardır:

"Böylece ikisi ondan yediler, hemen ardından ayıp yerleri kendilerine açılıverdi, üzerlerini cennet yapraklarından yamayıp-örtmeye başladılar. Adem, Rabbine karşı gelmiş oldu da şaşırıp-kaldı."(20/121)

Bu olayla birlikte insanlığın değer sistemine, örtünmenin yanı sıra onunla zıt kutup olan menfi bir değer olarak çıplaklık eklenmiştir.

Ancak bu olayda dikkat çekici olan önemli bir diğer nokta, çıplaklığa karşı Hz. Adem'le eşinin ilk tepkilerinin, üzerlerini örtmeye çalışmış olmaları şeklinde olmasıdır. Bu da, baskının olmadığı normal şartlar altında örtünmenin, insanların fitri bir eğilimi olarak var olduğudur. Türkiye'deki üniversite gençliği arasında bir dönem başörtüsünün hızla yayılması ve bunun ardından yasaklamanın gelmesi bu gerçeği doğrular mahiyettedir. Örtünme ile ilgili yapılan kamusal alan tartışmaları, hizmet alan ve hizmet veren insan unsurlarının giyimleri arasında ayırım yapma girişimlerine bu açıdan bakılmalıdır.

Çıplaklık, süslü gösterip aldatma ile dışardan yapılan bir dayatma sonucunda arzu ve iştihaların

uyandırılması ile ortaya çıkarılan olumsuz bir değerdir.

Şeytani tüm değerler, büyük süsleme ve aldatmaya dayalı bir propagandanın sonucunda insanlara kabul ettirilmeye çalışılmaktadır. Bugün sinema, tiyatro, hizmet, kozmetik, tekstil ve pazarlama sektörü gibi bir çok alanda çıplaklık, özellikle kadının çıplaklığı, bir değer olarak yüceltilmektedir. Gerçekte çıplaklık, kadının metalaştırılarak sömürülmesi ve bir değer erozyonu meydana getirilebilmesi için bir araç olarak kullanılmaktadır.

Sosyal Demokrat Parti Alman-Türk Forumu Başkanı siyaset bilimci Bülent Güven, AB' nin Türkiye'deki dizi filmlere fon ayırdığını ve bu diziler aracılığıyla Türkiye'nin değer sistemini değiştirmek istediğini belirtmektedir. Diziler üzerinden yapılan aldatıcı propaganda ile şu an için olumsuz kabul edilen değerler, insanların kafalarında meşruyet kazanmış olacaktır:

"Kültür projeleri için ayrılan fonlar, Türkiye'de köklü bir değer değişimini amaçlıyor. Yerli dizi diye takdim edilen dizi filmlere bile fon ayırabiliyorlar. Kitaplar, dergiler yani yayınevleri ve STK'lar üzerinden yürütülen sosyal projeler ise herkesin malumu. Bütün bunlar batılı değerlerin meşrulaştırılması için... (Yerli Diziler) Etkileme gücü çok yüksek yapımlar bunlar. Mesela en basitinden eş cinselliğin halkın nazarında normal sayılmasını sağlamak için daha iyi bir imkan aklınıza geliyor mu? Dikkat ederseniz bu tür yapımlarda bir eşcinsel karaktere yer verilmişse o mutlaka iyilik abidesi bir kişilik olarak çıkar karşımıza."¹

Batı düşünce sisteminde çıplaklığın (farklı tonlar dahil) bir değer ve yaşam tarzı olarak sunulması şaşırtıcı değildir. Çünkü şeytan ve şeytanın izinden farkına vararak veya varmayarak gidenler, Hz. Adem ve eşi gibi yanıltılmış olmaları önemli değil, çıplaklığı, Allah'a karşı başkaldırının bir ölçüsü olarak görmektedirler:

"Ey Ademoğulları, biz sizin çirkin yerlerinizi örtecek bir elbise ve size 'süs kazandıracak bir giyim' indirdik (var ettik). Takva ile kuşanıp-donanmak ise, bu daha hayırlıdır. Bu, Allah'ın ayetlerindendir. Umulur ki öğüt alıp-düşünürler."

Ey Ademoğulları, şeytan, anne ve babanızın çirkin yerlerini kendilerine göstermek için, el-

biselerini sıyırtarak, onları cennetten çıkardığı gibi sakın sizi de bir belaya uğratmasın. Çünkü o ve taraftarları, (kendilerini göremeyeceğiniz yerden) sizleri görmektedir. Biz gerçekten şeytanları, inanmayacakların dostları kıldık.” (7/26,27)

4- Yalan, aldatma, çarpıtma

İblis yasak ağaç hakkında Hz. Adem’le eşine yalan söylemiştir. Kendilerine verdiği bilgi ile yasak ağacın mahiyetine ilişkin gerçek bilgi birbirine taban tabana zıttır. İblis, zehiri altın kase içerisinde sunarak Hz. Adem’le eşini aldatmıştır. İblis’in çıplaklığı Hz. Adem ve eşine sunma biçimi ile AB’nin eşcinselliği, zinayı insanlara sunma biçimi arasında bir fark yoktur. Her ikisinde de gerçeği çarpıtma, aldatma ve olumsuz yaldızlayıp süsleme ile sunma vardır. Onun için yalan ve aldatma şeytani bir değerdir. ABD’nin 11 Eylül provokasyonu ve Irak işgali ile ilgili dünya kamuoyuna verdiği bilgilerin ne kadar yalan olduğu bugün bilinmektedir.

Dolayısıyla tüm şeytani değerlerin özünde yalan, aldatma yanıltma ve kandırma vardır.

Değerler Sisteminin Kendi İçerisinde Tutarlı Bütünlüğü: Cennete Götüren Değerlerle Cehenneme Götüren Değerler Arasında Uzlaşmazlık

Bu yaratılış olayında üzerinde durulacak önemli bir nokta da, değerler sisteminin kendi içerisinde bir bütünlük oluşturduğu, eklektizmi kabul etmediğidir. Hz. Adem ve eşinin yaşam tarzları vazedilen değerlere göre düzenlenmiştir. Oradaki yaşantıları, yasak ağaca karşı gösterecekleri tutuma bağlanmıştır. Hz. Adem ve eşine yasak ağaçla ilgili getirilen yasaklama ile cennette kalma arasında bir irtibatlandırma yapılmıştır. Hatta yasağı ihlal halinde karşılaşacakları olumsuzluklarla ilgili, acıkma, susama, güneş altında yanma ve çıplak kalma gibi, ayrıntılı bilgi kendilerine verilmiştir. Bu, bir taraftan olumsuz bir değer olarak çıplaklığın tehlikesini gösterirken; diğer taraftan da değerler sisteminin iç bütünlüğü açısından uzlaşmaz menfi bir değer olduğunu da ifade etmektedir. Nitekim yasağın çiğnenmesi sonucunda olumsuz bir değer olarak çıplaklığın ortaya çıkması ile Allah’ın bu nedenle verdiği ceza, cennette geçerli olan değerler (tevhidi değerler) ile çıplaklığın uyumadığını, tevhidi değerlerin bütünlüğünü bozduğunu; bu nedenle de müsamahakar davranılama-

yacağını, hüsnü kabul göremeyeceğini ve ona meşru-iyet kazandırılmayacağını göstermektedir. Dolayısıyla Cennete götüren değerlerle, Cehenneme götüren değerler arasında herhangi bir uzlaşma olmamış ve de olmayacaktır.

Değerlere Karşı Duyarlı Olmak

Her değer inananları açısından ideal ve mutlak doğru ve mutlak haktır. Bir değer sistemi kendi içerisinde mantıksal bir bütünlüğe sahip olduğu için başka bir değer sisteminden ana değerleri ile ilgili herhangi bir şey almaz. Alması demek, kendi mantıksal bütünlüğünü bozması veya inkar etmesi demektir. Bu, kendine inananların kendisinden şüphelenmesine ve onu terk etmesine sebebiyet verir. Onun için ana değerler etrafında değer sistemleri arasında uzlaşma olamaz demektiriz. Uzlaşma demek, kendi değer sisteminden şüphelenmek ve ona karşı duyarsız, ilgisiz kalmak demektir. Bu gerçeği yaratılış ayetlerinde görmek mümkündür.

Çıplaklığa karşı biri Allah tarafından diğeri, Hz. Adem’le eşi tarafından olmak üzere aynı istikametli iki tavır alınmıştır. Allah yapılan eylemin sonuçlarının ne olduğunu bildiği için olaya müsamaha ile bakmamıştır ve Hz. Adem ve eşinin tevbelarını kabul etmiş olmasına rağmen onları cennetten çıkarmıştır. Hz. Adem’le eşi ise yaptıkları işten dolayı suçlu olduklarını kabul edip, pişmanlık duymuşlar, tevbe edip af dilemişlerdir. Her iki tavır da, değerlere karşı gerekli duyarlılığın zamanında gösterilmesinin zaruri, elzem, şart olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Değerlere karşı ilgisizlik sorunu değerler sistemi için en tehlikeli boyuttur. Olumsuz bir değer olumlu bir değeri tahrik edip harekete geçirdiğinden dolayı ilgisizliğe göre daha yararlıdır. İlgisizlik bir şüphedir, değerlerin afyonudur. Değer sisteminin hayattan kopuşudur.

12 Eylül’le birlikte değerlerimize karşı açılan ABD destekli bir savaş, bugün meyvesini vermiş; halkın değişik kesimlerinde, özellikle genç nesillerde, değerlerimize karşı bir duyarsızlık, bir ilgisizlik meydana getirmiştir. Hassasiyetler kaybolmuş gibidir. Kıbrıs’ta yaşanan olaylarla ilgili gençlerin duyarsızlığı karşısında Rauf Denktaş’ın; “Suç bizde gençlere dini ve milli değerleri öğretmedik” demesi; keza Çanakkale şehitlerini anma töreninde Genel Kurmay Başkanı Org. Hilmi Özkök’ün,

“Ancak, modern çağın etkisi ile bu tarihsel süreçte yaşadıklarımızı, saydığım bu tarihsel nite-

likleri ve ülkemizi bekleyen tehlikeleri genç belleklere onların özümseyebilecekleri bir şekilde anlatmakta ve algılatmakta son zamanlarda zorlanıyoruz”²

şeklindeki konuşması, değerler sistemine karşı gösterilen duyarsızlığın hangi tehlikeli boyutlara ulaştığının bir göstergesidir.

Geçmişle mukayese edildiğinde halkın Kıbrıs konusundaki hassasiyetinin azaldığı, yapılan mitinglere iştirak edenlerin hem niceliği, hem de heyecanları açısından bakıldığında, görülmektedir. 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül, 28 Şubat darbeleri halkı bıktırmış, bezdirmiştir. Bu zihni travma, Medya aracılığıyla yürütülen sürüleştirme faaliyetinin sonucunda değerlere karşı ilgisizlik ve duyarsızlık gibi çok tehlikeli bir hastalığa sebebiyet vermiştir.

Bugün bu ülkenin, bu milletin düşmanları, bu saldırılarının meyvelerini devşirmeye çalışmaktadırlar. O nedenle başta Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genel Kurmay Başkanı olmak üzere tüm kurum ve kuruluşlar, siyasi partiler ve yerli sivil toplum örgütleri, yeni bir toplumsal mutabakat için işbirliği yaparak çalışmalılar. Bu coğrafyada ordu ile halkın karşı karşıya getirilmesi sadece düşmanın işine yarar. O nedenle Askeri Bürokrasi, geçmişte yaptığı hatalara bu dönemde düşmemeli ve geçmişte açılmış yaraları tedavi etmek için gayret sarf etmelidir. Unutulmasın ki ABD ve AB yek vücut halinde ‘Şark meselesini’ çözmek için çoktan saldırıya geçmişlerdir.

Değerlerin Bilgi ve İnanç Boyutu

Değerlerin bilgi ve inanç olmak üzere iki önemli alanı vardır. Bazı değerler bilmeye, bazı değerler inanca dayanır. Bilgi, araç değerleri, teknik değerleri üretmek için gereklidir. Bilgi tüm değerleri korumak için de gereklidir. Bununla beraber değerleri üreten ve koruyan asıl inançtır. Bilmek tek başına yeterli değildir. İblis Allah’ın güç ve kudretini bildiği ve ondan korktuğu halde isyan etmiş ve fakat isyanı konusunda “Madem öyle, beni azdırdığından dolayı...”(7/16) tarzındaki ifadesi ile Allah’ı suçlamıştır. Buna karşılık Hz. Adem ve eşi, işledikleri suçtan dolayı “Rabbimiz, biz nefislerimize zulmettik, eğer bizi bağışlamazsan ve esirgemezsen, gerçekten hüsrana uğrayanlardan olacağız.”(7/23) diyerek af talebinde bulunmuşlar ve Allah’a teslim olmuşlardır. Bundan dolayı değerleri bilmek yetmez, onlara inan-

Genel Kurmay Başkanı Org. Hilmi Özkök

mak gerekir. Çünkü inanç değerleri besleyip geliştiren, koruyan ve yaşatan asli unsurdur.

Tevhidi Değerlerle Şeytani Değerler Arasında Sınırsız ve Topyekün Mücadele

İlk yaratılıшта meydana gelen değer sistemleri arasındaki bu çatışma, sadece o zaman ve mekanla ilgili olsaydı, sadece orada kalmış olsaydı, üzerinde belki de bu kadar ayrıntılı bir şekilde durmamıza gerek yoktu. Ancak mücadele o an ve o mekanla sınırlı kalmamış, İblis Allah’tan Diriliş Gününe kadar yaşama izni istemiş ve kendisine belli bir mühlet verilmiştir:

“O da: “(İnsanların) dirilecekleri güne kadar beni gözle(yip ertele.)” dedi.

(Allah:) “Sen gözlenip-ertelenenlerdensin” dedi.”(7/14,15, 15/36-38)

Burada üzerinde durulması gereken İblis’in yaşama izin alması değildir. İzni aldıktan sonra insanlık tarihinin şekillendirilmesinde rol oynayacak tarzda kendisini insana ve insanlığa karşı açık bir düşman olarak konumlandırmış ve açık bir savaş ilanı yapmış olmasıdır:

“(İblis) Dedi ki: “Madem öyle, beni azdırdığından dolayı onlar(ı insanları saptırmak) için mutlaka senin dosdoğru yolunda (pusu kurup) oturacağım.”

“Sonra da muhakkak onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından kendilerine sokulacağım. Onların çoğunu şükredici bulmayacaksın.” (7/16,17)

“(İblis) Dedi ki: “Rabbim, beni kışkırttığın şeye karşılık, andolsun, ben de yeryüzünde onlara, (sana başkaldırmayı ve dünya tutkularını) süsleyip-çekici göstereceğim ve onların tümünü mutlaka kışkırtıp-saptıracağım.” (15/39)

İblis, insana karşı açmış olduğu savaşta, ‘Dosdoğru yol üzerinde pusu kuracak’, ‘insanlara vesvese verecek’, ‘onları kışkırtıp azdıracak’, ‘tamahkârlığa, doymazlığa sevk edecek’, ‘dünyaya tutkusunu ve isyanı süslü gösterecektir’ ve ‘dört bir yandan saldıracaktır’. Cennete giden dosdoğru yol üzerinde pusu kurarak insanları saptırabilmek için, gerçekleri çarpıtma ve olumsuz değerleri süsleyip sunma, böylelikle olumsuz değerleri meşrulaştırma, psikolojik savaşın yansıma biçimleridir. Bu, mücadelenin sadece psikolojik savaş boyutudur.

Müspet değerlerle menfi değerler arasındaki mücadele psikolojik savaşla başlar fakat diğer vasıtaların iştiraki ile topyekün bir mahiyet kazanır. Nitekim İblis’in yeminine karşı Allah’ın verdiği cevap, İblis’in mücadelede kullanacağı vasıtaları ifşa etme ve insana yol gösterme mahiyetindedir:

“Onlardan güç yetirdiklerini sesinle sarsıntıya uğrat, athıların ve yayalarınla onların üstüne yaygarayı kopar, mallarda ve çocuklarda onlara ortak ol ve onlara çeşitli vaatlerde bulun.” Şeytan, onlara aldatmadan başka bir şey vaat etmez.”(17/64)

‘Sesle sarsıntı’, ‘yaygara koparmak’ ve ‘vaat etmek’ psikolojik savaşa, ‘atlılar ve yayalar’ askeri mücadeleye, ‘mallar’ ekonomik mücadeleye tekabül etmektedir.

Ayrıca yukarıdaki ayette, **çocuklara ortak olma** kavramı geçmektedir. Bu da, İblisin mücadelede **hedef kitle** olarak öne çekeceği insan unsurunun gençler olduğu/olacağı anlamına gelmektedir. İblis’in yolundan gidenler, nesilleri, uyuşturucu, alkol ve fuhuş bataklığında yok etmeye çalışmış ve de çalışmaktadırlar. Günümüzde ailelerin çocukları ile yaşadığı sorunların, KKTC cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ın ve Genel Kurmay Başkanı Hilmi Özkök’ün gençlerle ilgili şikayetlerinin ana kaynağı işte böyle bir zihniyettir.

Buradan çıkarılacak sonuç; İblis ve taraftarlarının Fitri Değerlere (Tevhidi Değerler) karşı sınırsız ve topyekün bir mücadele açmış olduğudur. ABD’nin Büyük Ortadoğu Projesi bu boyutlu bir mücadeledir.

Sonuç: Tevhidi Değerler Yücelişi/Huzuru, Şeytani Değerler Alçalışı/Hüsranı Getirir

Şeytan ve taraftarlarının insanlığa açmış oldukları yüksek yoğunluklu bir savaşta; Allah, af ve merhamet edici, yol gösterici, koruyup kollayıcı vasıflarının bir gereği olarak insanı yardımcısız bırakmamış, onu tarihsel süreç içerisinde belli aralıklarla bilgilendirerek yol göstermiş, unutulmuş veya çarpıtılan değerler sistemini yeniden düzenleyip hatırlatmıştır. Hz. Adem cezalandırılıp yeryüzüne gönderilirken önceden kendisine verilen bilgilere ilave olarak yeni bilgilerle donatılmış ve nesli konusunda hidayetçiler gönderileceği müjdesi verilmiştir(2/37-39, 20/123,124). Tarihi süreç içerisinde Allah’ın gönderdiği değerler sistemi (Hidayet) ile, İblis’in empoze ettiği değerler sistemi (Dalalet) arasında uzlaşmaz bir hakimiyet mücadelesi olmuştur ve de olacaktır.

Hidayet yolunun yolcuları, dengeli, tutarlı, mutlu, huzurlu, kendisi ile, toplumuyla, nesilleriyle ve doğayla barışıktır. Bu dünyayı öteki dünya için bir imtihan yeri görmektedir.

Dalalet yolunun yolcuları, tutarsız, tezatlarla dolu, kendisi ile, toplumu ile doğayla ve nesiller ile kavgalıdır. Tamahkâr, dünyaya aşırı bağlıdırlar. Batılı toplumların toplumsal sermayelerini tüketmelerinin ve birer bunalım toplumu haline dönmelerinin (Fukuyama’nın tespiti) ana sebebi budur. Çünkü

şeytani değerler mutsuzluğu ve belayı getirir.

"Dedik ki: "Ey Adem, bu gerçekten sana da, eşine de düşmandır; sakın sizi cennetten sürüp çıkarmasın, sonra mutsuz olursun." (20/117)

"...Onları cennetten çıkardığı gibi sakın sizi de bir belaya uğratmasın." (7/27)

Şeytani değerlerin icrası, insanın kendi nefesine karşı ve toplumuna karşı yaptığı bir zulümdür. Zulüm ise her türlü kötülüğün ve hüsrana kaynağıdır. Bu nedenle Hz. Adem, işledikleri suçtan dolayı Allah'tan af dilerken özellikle bunu dile getirmiştir:

"Dediler ki: «Rabbimiz, biz nefislerimize zulmettik, eğer bizi bağışlamazsan ve esirgemezsen, gerçekten hüsrana uğrayanlardan olacağız.»" (7/23)

Dolayısıyla bütün şeytani değerler insanı bunalıma sürükler ve mutsuz kılar. 21. asırdaki insanlığın bunalımının ana nedeni budur.

Allah'ın İblis hakkında kullandığı 'küçük düşenlerden', 'kınanıp alçaltılmış ve kovulmuş', 'hesap gününe kadar lanetlenmiş' gibi kavramlar (2/36, 7/13, 18, 15/34, 35); İblis'in yolunun daima hüsrana, alçalışa, tefessühe ve yabancılaşmaya doğru bir gidişe sebebiyet vereceği anlamında değerlendirilmelidir. Dolayısıyla Hidayet yolunun yolcuları düşey olarak yükselirken; Dalâlet yolunun yolcuları da düşey olarak aşağıya inmekte, alçalmakta ve küçülmeaktedirler. Batı düşünce sistemi bundan dolayı dört farklı düşüşü gerçekleştirerek her şeyi eşyalaştıran bir makine medeniyetine vücut vermiştir:

"Teknik düşünce olarak adlandırdığımız şey, Batı düşüncesinin seyrindeki dört düşey hareketin karşılaşma noktasıdır:

- 1- Düşünceyi Teknikleştirme: Sezgisel görüşten teknik düşünceye düşüş.
- 2- Evrenin Dünyevileştirilmesi: Tözel biçimlerden mekanik kavramlara düşüş.
- 3- İnsanın Eşyalaştırılması: Ruhsal cevherden bedensel güdülere düşüş.
- 4- Zamanın mitolojiden arındırılması: Geri dönüş (mead, ahiret) düşüncesinden tarihpe-restliğe düşüş.

- 1- Bu düşey seyir, insan ile varlık arasındaki bağlantıyı nicel ve matematiksel orantılara

dönüştürerek, bilgiyi toplumsal ve ekonomik praksiye indirger.

- 2- Bu düşey seyir, doğayı canlı, bağımsız ve kendiliğinden gelişen bir varlık olarak gösteren her türlü gizemli niteliğin ve büyüyeyici sıfatın doğadan alınması ve olumsuzlanmasıdır. Bu düşey seyir, tabiatı geometrik bir boyuta ve somut eşyaya dönüştürerek, ondan geriye tüketim eşyalarına dönüştürülebilen güçlerin hazinesinden başka bir şey bırakmaz.
- 3- Bu düşey seyir, insanı melekûti bir varlık olarak tecelli ettiren bütün rabbani sıfatların insandan alınması ve olumsuzlanmasıdır. Bu düşey akımın seyri insanı cevheri, psikolojik ve içgüdüsel etmenlere indirgeme yönündedir. Günümüz insan biliminin temeli de bu ilke üzerine kurulmuştur.
- 4- Bu düşey seyir, zamanın temsili ve uhrevi içeriğinin inkarı ve sonuçta zamanın, itici gücü tanrısal irade yerine tek boyutlu bir ilerleme olan ve amacı uhrevi değil dünyevi olan nicel bir hareketin düz çizgisine dönüşmesidir. Bu dört düşey harekete nihilizmin yok edici gücü adı verilir. Bu dört hareketin tek yerde, yanaşık ve koştur oldukları ve tek bir emir tarafından yönetildikleri açıktır. Başka bir deyişle, ayırıcı ve iptal edici güce sahip tek bir hareketin dört yönü sayılırlar."³

Bu dört düşey hareketten dolayı Batı medeniyeti, bir makine medeniyetine dönüşerek kendini tahrip etmeye başlamıştır.⁴

Hidayete tabi olanlar dosdoğru yola ulaşır cennete; Dalâlete tabi olanlar ise eğri yola ulaşır cehenneme varacaklardır. Birinde yükselme, diğerrinde alçalma vardır. Dileriz ki dalalet yolunun tüm yolcuları hidayete gelip kurtulsunlar mutlu ve huzurlu olsunlar.

Gelecek ve kurtuluş İslam'dadır. ■

Kaynaklar

- 1- Halime Kökce, Söyleşi, *Gerçek Hayat* 15 Ekim-21 Ekim 2004, s: 16-17
- 2- Genel Kurmay Başkanı Org. Hilmi Özkök, 17.03.2005, *Milliyet*
- 3- Şayegan D., *Batı Karşısında Asya*, Anka yayınları, İstanbul, Orijinal Baskı 1993
- geviri 2005, s: 54,55.
- 4- Ülken H.Z., *Bilgi ve Değer*, Ülken Yayınları, İstanbul, 2001 s: 501

“AVRUPA İSLÂMÎ” YA DA İSLÂM’IN BATIL(I)LAŞTIRILMASI

ABDULLAH YILDIZ

Hakk’a *bâtıl* elbise giydirip de bile bile hakkı gizlemeyin! (2/42)

Ey kitap ehli! Niçin hakkı *bâtıla* karıştırıyor ve bile bile hakkı gizliyorsunuz? (3/71)

1 7 Aralık 2004 AB Brüksel Zirvesinde, 3 Ekim 2005 tarihi itibarıyla Türkiye’nin AB üyeliği için müzakere sürecine başlanması kararının çıkması ve 80 milyonluk “Müslüman Türkiye”nin Avrupa Birliği içinde yer alma ihtimalinin güçlenmesi, Avrupa’da yaşayan ve sayıları böyle bir katılımı birkaç kat daha artabilecek olan Müslüman azınlığın (ve dolayısıyla da İslâm’ın) Avrupa’ya uyarlanması; “*Euro-İslâm*” (Avrupa İslâmı) tartışmalarına hız kazandırdı.

AB Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirisi’nde, ‘Müslüman’ Türkiye’ye karşı, nüfus dolaşımı başta olmak üzere çeşitli konularda “*daimi korunma tedbirlerinin düşünülebileceği*” şerhinin yer alması ve üyelik dışında “*ayrıcılık ortaklık*” formülünün yedekte tutulması türünden tedbirlerle; Fransa’daki başörtüsü yasakları, Bernard Lewis’in “*Yüzyılın sonuna kadar Avrupa İslâmlaşacak*” şeklindeki kışkırtıcı tezi ve nihayet ünlü *Time* dergisinin daha da tahrik edici biçimde “*başörtülü Mona Lisa*” fotoğrafını kapak yapması gibi birbirinden çok farklı gözükken gelişmeler, Batı’daki kadim İslâm-fobinin çeşitli göstergeleri olarak okunabilir.

Aslında, AB’nin, ABD’nin ve Türkiye’de İslâm’la ‘hesabı’ olan odakların, Türkiye’nin AB’ye girişini, Müslümanları ‘ehlileştirerek’ İslâm’ın önünü almak açısından *eritici pota* olmak bağlamında elverişli bir fırsat olarak değerlendirdikleri biliniyor. Hatta AB çevrelerinin, daha Birliğe dahil etmeden Türkiye Müslümanlarını İslâmî değerlerden mümkün olduğunca yalıtma ve Avrupa

değerlerine ‘uyumlu’ hale getirme operasyonlarına başladıkları ve bu yönde Türkiye yönetimine baskı yaptıkları da açıkça görülüyor. Bu konuda hayli mütehevvir olan Fransa’nın eski Cumhurbaşkanı ve Avrupa Konvansiyonu Başkanı Valéry Giscard D’estaing, “*Türkiye’nin AB üyeliğinin kabulü Avrupa’nın sonu demektir*” diyerek, bu *uyumlulaştırma* operasyonunun zaruretiyi hatırlatıyor. Fransa’nın şimdiki Cumhurbaşkanı Jacques Chirac da, aynı şekilde, Türkiye’nin AB üyeliğini *köklü değer değişikliği* şartına bağlıyor: “...Elbette bu durum, Türkiye’nin bizim arzuladığımız her şeye katılmasını doğal olarak gerektirmektedir. Başka bir ifadeyle Türkiye’nin *değerlerini, yaşam tarzını, kurallarını derinden değiştirmesi* gerekmektedir. ...Türkiye’nin bizim topluluk müktesebatı olarak adlandırdığımız her şeye uyum sağlaması yani piyasa ekonomisi alanında olduğu kadar, insan hakları alanında da bizim için çok değerli olan kuralları, *yaşam tarzını* benimsemesi için 10, 15, 20 yıl, tam olarak bilemiyorum, ancak 10 veya 15 yıl sürecek kayda değer çabalar göstermesi gerekecektir. *Bizim paylaştığımız tüm değerleri ve kuralları* benimsemesi ve bunun için Türkiye’nin kayda değer çabalar göstermesi gerekmektedir.”¹ Anlaşılan o ki, Batı’nın Müslümanlara ve İslâm’a kesinlikle tahammülü yok.

Amaçları Avrupa’da yaşamakta olan ve AB’ye dahil edilmesi öngörülen tüm Müslümanları İslâmî değerlerden soyutlayıp Batıl(ı) yaşam tarzına ve değerlere uyumlu hale getirmek olan AB ülke-

leri, bu çerçevede kendi değerlerine itiraz etmeyen, aksine yaşam tarzlarını ve değerlerini onaylayan yeni bir İslâm yorumu (*Euro-İslâm*) üretme; Kur'ânî tabirle **"Hakk'a batıl elbise giydirme"**(2/42; 3/71) plânını uygulamaya koymuş bulunuyorlar.

Burada, Avrupa'nın yeni bir İslâm yorumu üretme ya da başka bir ifadeyle İslâm'ı kendisine benzetme çabasının altında yatan tarihi ve sosyolojik sebepleri iyi analiz etmek zorundayız.

Tarihin Kırılma Anı:

Kolomb **"Kudüs'ün Fethi İçin"** Amerika'da

Kristof Kolomb'un Amerika'ya ayak basmasından (12 Ekim 1492) birkaç ay sonra (3 Mayıs 1493) Papa VI. Alexandre şu fetvayı yayınlamıştı: **"Keşfedilen ve keşfedilecek dünyalar İspanya ile Portekiz arasında paylaşılmalı, din ve Katolik imânı yüceltilip yayılmalı (...) ve barbar halklar boyunduruk altına alınıp Hristiyanlaştırılmalıdır."**²

Dahası, Kolomb, seyir defterinin 26 Aralık 1492 Çarşamba tarihli sayfasına kendi el yazısı ile yazdığı notta, İspanya Kralına hitaben, **"Siz yüce Efendimiz için giriştiğim bu yolculuğa"** diye başladığı sözlerine şöyle devam ediyordu: **"Kazancımın tümü Kudüs'ün fethi için kullanılacaktır."** Amerika diye bir kıtanın varlığına inanmayan, Hindistan diye ayak bastığı yerin Amerika olduğuna ölüm döşeginde bile bir türlü ikna edilemeyen Kolomb (notlarında hep 'Hintliler'den söz etmiştir; İngilizce'de Kızılderililer için 'Hintli' (Indian) teriminin kullanılması da bu sebeptir), "Hindistan"dan getireceği altınlarla Kudüs'ün Hristiyanlar tarafından yeniden alınmasını tasarlıyordu.³

Papa'nın fetvasında ifadesini bulan ve Kolomb'un fitilini ateşlediği 'Barbar halkları' Hristiyanlaştırma ve boyunduruk altına alma süreci çok hızlı ve vahşice gelişti. Kolomb Amerika'ya ayak bastığında, yaklaşık 80 milyon olan Kıta nüfusu, 16.yüzyıl ortasında (60 yıl sonra) 10 milyona inmişti... Hristiyan 'Batılılar' bu süre içinde 70 milyon insanı katletmeyi başarmışlardı... 16.yüzyılın başında dünya nüfusunun yaklaşık 400 milyon civarında olduğu düşünülürse, yarım yüzyıllık bir dönemde 70 milyon insanı yok etmek 'büyük bir

başarı' olmalıydı... Batı'nın 'başarıları' ondan sonra da devam etti... 15.yüzyılın son on yılında başlayan macera, izleyen yüzyıllarda da hep aynı minvâl üzere yol almaya devam edecek, retorik değişse de Batılı'nın misyonu değişmeyecekti: 'Uygarlık yoksunu vahşileri', Hristiyanlaştırmak, uygarlaştırmak, onları Batı'nın bir benzeri olmayan "üstün" uygarlığıyla tanıştırmak, kalkındırmak, modernleştirmek, 'uyumlandırmak', küreselleştirmek, velhasıl 'adam etmek'!⁴

Kolomb'dan itibaren, Avrupa dışındaki dünyanın büyük bölümünü sömürgeleştirip önemli bir bölümünü de Hristiyanlaştıran Batı, -modern retorikle- tüm dünyayı 'uygarlaştırma', 'küreselleştirme' yani kendisine benzetme sürecinde İslâm engeline takılmış bulunuyor.

Avrupamerkezcilik:

"Ya Bizim Değerlerimizi Benimsersiniz Ya da..."

Kolomb sonrası süreçte; sadece Amerika'da değil, Avrupalıların ayak bastığı her yerde, Afrika'da, Güney Asya'da, Avustralya'da.. aynı vahşî katliamlar, sömürgeleştirme ve Hristiyanlaştırma operasyonları devam etti. Sömürgeleştirilen geniş coğrafyalardan taşınan altın ve gümüşle hızla zenginleşen Avrupa her alanda büyük değişimler, dönüşümler yaşadı. Kolonyalizmin merkez üssü haline gelen bu coğrafyada Firavun-Karun misillü "kibir, kendini beğenmişlik, haddi aşma, zorbalık" (Kasas/4, 39, 46, 76-79) temelli yeni bir dünya kuruldu.

"Batı, dünyayı kazandıysa, bu, kültürünün, dininin ya da değerlerinin üstünlüğünden değil, örgütlü şiddeti kullanmadaki üstünlüğündendir. Batılıların ekseri unuttuğu, diğerlerinin de asla akıl etmediği gerçek budur..." (Samuel P. Huntington)⁵

Batılılara göre; "oluşmakta olan bu yeni dünya maddi olarak ve daha başka pek çok bakımdan, hem aynı yörelerdeki daha eski biçimlerden (sözelimi feodal Avrupa'dan) hem de dünyanın başka bölgelerinden (yakın komşu olarak olarak İslamiyet'i benimsemiş Doğu dünyası, daha uzakta ise Uzakdoğu bölgeleri) kesinlikle daha üstündü."⁶ Samir Amin'e göre, Avrupa'da gelişen Aydınlanma kültürü, bu üstünlük ile evrenselci tasarısını uzlaştırmayı başaramadığı için giderek ırkçılığa saplandı. Önceleri karşı çıktığı Hristiyanlık'ın

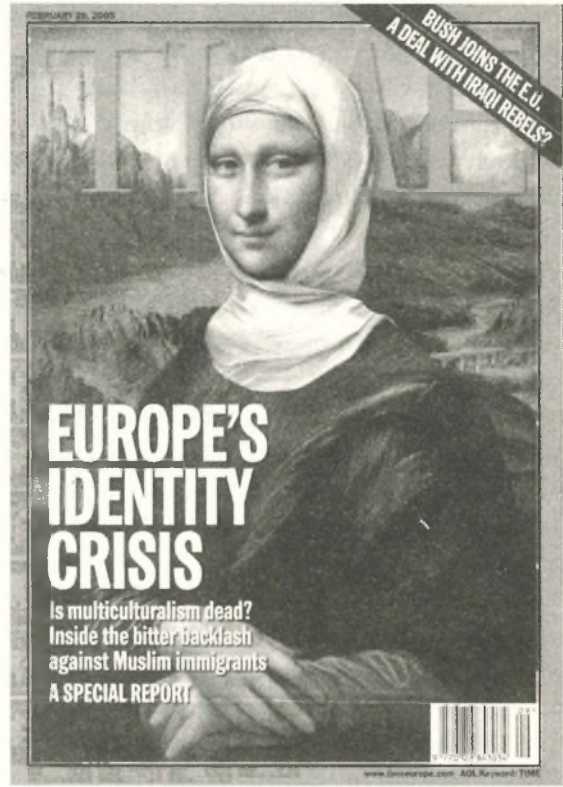
evrenselcilik özlemiyle buluşmayı uman Kapitalist ideolojinin bunu başaramaması, dahası zihniyet planında başkaları hakkında oluşan önyargılar, umursamazlıklar, ırkçı ve şiddetçi tutumlar 'Avrupamerkezcilik' dediğimiz mütehakkim olguya vücut verdi. S.Amin, Avrupamerkezci görüşü şöyle özetler:

"Avrupalı Batı dünyası, askeri güç de içinde olmak üzere, yalnızca maddi gücün ve zenginliğin dünyası değildir; aynı zamanda bilimsel zihniyetin, akılcılığın, pratik becerinin ve bunların yanı sıra hoşgörünün, fikir çeşitliliğinin, insan hakları ve demokrasi saygısının, belli bir eşitlik -en azından hak ve fırsat eşitliği- ve toplumsal adalet kaygısının da egemen olduğu bir dünyadır. Yani gelişmiş geçmiş dünyaların en iyisidir. Tek tek ele alındıklarında oldukça inandırıcı olguları sıralamakla yetinen bu ilk sav, ondan türetilen ikinci bir savla, diğer dünyaların -sosyalist Doğu'nun ve az gelişmiş Güney'in- yukarıda belirttiğimiz alanlarda (zenginlik, demokrasi, hatta toplumsal adalet) hiçbir şey sunabilecek durumda olmadığı savıyla güçlendirilmiştir. Tam tersine bunlar, ancak Batı'yı taklit ederek ilerleyebilirler."⁷

Sonuç olarak, dünya için Avrupalılaşmak gereğinin dayattığı gelecekte başka bir geleceğin düşünülemeyeceğini öne süren, bunun için de Avrupa'nın üstünlüğünü sağlayan reçetelerin (girişim özgürlüğü ve pazar, laiklik ve seçimlere dayalı çoğulcu demokrasi) uygulanmasını zaruri gören Avrupamerkezci görüş, Avrupa dışındaki toplumlar için sadece iki seçenek bırakmaktadır: "Ya Avrupalılaşmayı kabul edecek ve bunun gerektirdiği içselleştirmeyi gerçekleştirecekler ya da Avrupalılaşmaya karşı çıkıp onları kaçınılmaz olarak çöküşe sürükleyecek bir çıkmaza girecekler."⁸

Başkalarından öğrenecekleri hiçbir şey olmadığına inanan ve Batı uygarlığını insanlığın ulaşabileceği son merhale olarak gören Avrupamerkezci görüş, Kur'an'ın sık sık olumsuzladığı *istikbâr* ve *istiğnâ* duygusunun ve bunun sonucunda had-di aşip zulüm ve adaletsizliği sistem haline getirmenin tipik bir örneği olarak karşımızdadır.

Dahası, Avrupa'nın "üstünlük" vesilesi olarak gördüğü ve çokça övündüğü demokrasi, insan hakları, özgürlük gibi değerlerin daha ziyade "kendileri için" geçerli olduğu, "öteki"ler söz konusu

olduğunda bunların ve de çokkültürlülük edebiyatının havada kaldığı gerçeğinin altını çizmeliyiz.

Batı'da Yükselen İslâm-Fobi, Kadîm "Ötekilik İdeolojisi" ve 'Başörtülü' Mona Liza

Avrupalılar Yunan ve Roma'dan beri "*vahşî barbarlar*"ın, mağaralarından ve ormanlarından çıkıp "*medeni*" Batılıları yataklarındayken boğazlayacakları korkusuyla yaşadılar. 'Yunanca konuşmayan kişi' demek olan "*barbaroi*"den türeyen "*barbar*" kavramı (akıl ve zihin yetenekleri gelişmemiş, muhakeme gücünden yoksun, mantıklı hareket edemeyen vahşî yaratıklar) Batılı zihinde önemli bir yer tutar. Roma edebiyatı "*barbar*"ların vahşiliklerinin sergilendiği korkunç sahnelerle doludur. Bu tür edebiyat ürünleri ve diğer faktörlerle inşa edilen "ötekilik ideolojisi"; "*medeni - gayri medeni*", "*iyi insanlar - kötü insanlar / barbarlar*" ayırımına, daha açıkçası "*biz*" ve "*onlar*" ikilemine dayanır.⁹ Bu iki kalın çizginin günümüz Avrupa'sında canlılığını hangi oranda koruduğunu tespit sadedinde, İtalya Başbakanı Berlusconi'nin 11 Eylül sonrasında sarfettiği "*Uygur Batı, İslâm dünyasını ve diğerlerini medenileştirmek zorunda*" şeklindeki sözlerini hatırlayabi-

liriz. Ayrıca konumuz açısından, bu cümlelerin Avrupamerkezci bir vurgu taşıdığını da söylemeliyiz.

Roma İmparatorluğunun Hristiyanlığı resmi din kabul etmesini izleyen süreçte; Hristiyan Avrupa'nın önce 7. ve 8.yüzyılda hem İspanya hem de Bizans cihetinden Müslüman Arap akınlarıyla sarsılması, sonra da 11.yüzyılda Selçukluların Anadolu'yu Bizans'tan almalarının ardından başlayan Haçlı Seferlerinin iki yüzyıl (11.yüzyıl sonu - 13.yüzyıl sonu) sürmesi, Batılı zihinde **Müslümanların "barbar öteki"** olarak tanımlanmasını intaç etti. İslâm dünyasının Batı karşısında en güçlü ve etkili temsilcisi haline gelen Osmanlıların 1453'te İstanbul'u fethetmesi, Ortaçağ sonlarında Avrupa'da canlanan İslâm düşmanlığını bir anlamda **İslâm-fobiye** dönüştürdü. Osmanlılara karşı Avrupa'da bu tarihten itibaren adım adım oluşmaya başlayan **Kutsal İttifak**, 1571 İnebahtı ve 1683 Viyana Kuşatması'nın Osmanlı Devleti açısından bozguna dönüşmesiyle büyük ivme kazandı. Osmanlıların çöküş sürecine girmesiyle **"Şark Meselesi"**, **"Hasta Adam"** söylemleriyle Müslümanları Avrupa'dan kazıma histerisine dönüşen **İslâm düşmanlığı**, -Sırların Bosna katliamı örneğinde görüldüğü üzere- zamanımıza kadar süregeldi.

11 Eylül 2001, Batı'daki kadim İslâm düşmanlığını adeta yeniden hortlattı. Zaten, 1991'de NATO Konsepti'nin değişmesi ile "Komünizm" tehlikesinin yerine "İslâm" oturtulmuştu. Bu yeni süreçte, sözde **"Müslüman öfkenin kökenleri"**ni araştırmaya koyulan oryantalist Bernard Lewis; **İslâm dünyasındaki hıncın**, Batı emperyalizmi ve sömürgecilikten değil **II. Viyana Kuşatması'ndan kaynaklandığını** tespit ediyordu. **"Yenilgiyi kabullenmeyen İslâm"** o gün bugündür, 1683'ün rövanşını alma arzusuyla yanıp tutuşmaktaydı, Lewis'e göre... Ünlü **"Medeniyetler Çatışması"** isimli makalesinde **"İslâm'ın kanlı sınırları"**ndan söz eden Samuel Huntington da, 11 Eylül'den sonra, bu teorisine **"İslâm'ın kendi dışındakilerle savaşı"**nı ekleyerek Lewis'i teyit ediyordu. 10

Bu bağlamda, 11 Eylül'den itibaren sıkça işittiğimiz ABD-Batı kaynaklı **"İslâmcı terör"** edebiyatının antik Yunan ve Roma'nın **'barbar edebiyatı'**ndan derin izler taşıdığını ve kadim **"haçlılık binleşaltı"**nı diriltmeyi amaçladığını da ilave edelim.

Huntington ve Fukuyama gibi, geliştirdiği teorilerle ABD yönetimindeki **'neocon'**lara servis sunan tarihçi **Bernard Lewis**'in, muhafazakar **Die Welt** gazetesine (28 Temmuz 2004) verdiği beyanat, tam da Avrupa'da İslâm-fobinin yükseldiği bir dönemde patladı: **"Avrupa en geç bu yüzyılın sonunda İslâmlaşacak."** Ardından Hollandalı Avrupa Komisyonu üyesi **Frits Bolkestein**, Leiden Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada Lewis'in sözlerinden hareketle daha abartılı öngörülerde bulundu: Çok hızlı genişlemeyi sürdürürse AB'nin **"patlayacağı"** uyarısında bulunan Bolkestein, göçün AB'yi **"büyük ölçüde bir Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na"** dönüştürdüğü, Avrupalıların yakında azınlık haline gelecekleri, buna 83 milyon Müslüman Türk'ün eklenmesinin Avrupa'nın İslâmlaşmasını daha da ilerleteceği uyarısını yaptı ve şöyle dedi: **"Bugün Ankara'nın Birliğe girişine izin verirsek 1683 Viyana zaferinin ne anlamı kalır?"** Konuşmasının şu kısmı ise tüm dünyada manşet oldu: **"Son dönemdeki eğilimler sadece tek bir sonuca varıyor. ABD tek süper güç olarak kalacak. Çin ekonomik bir dev haline geliyor. Avrupa İslâmlaştırılıyor."** 11

Lewis'in beyanatı amacına ulaşmıştı, ama yetmezdi. **Time** dergisi, geçen ay, 'modern' Batılı kadını simgeleyen **Mona Lisa**'ya başörtüsü takarak kapağına taşıdı. (28 Şubat 2005) Avrupa'nın çokkültürlülük sınavından geçtiğini tartışmak bağlamında böyle kışkırtıcı bir kapak yapan ünlü derginin Avrupa'daki İslâm-fobik duyarlılığa hitap ederek İslâm'a karşı alınacak önlemlere hız vermeyi amaçladığı açıktı.

Müslüman Ötekinin Asimilasyonu ve Euro-İslâm: İslâm'ı Sulandırıp Bulandırmak

Batının yeniçeriliğini yapan Suriye asıllı **Bassam Tibi** ve benzerlerinin Avrupa'da yaşayan 15-20 Milyon Müslüman azınlığın asimile edilmesi amacıyla sistemleştirmeye çalıştıkları **Euro-İslâm / Avrupa İslâmı** projesi, işte bu bağlamda gündeme geldi. Tibi'ye göre; **"Sorun Avrupalıların çoğunluğunun İslâmi olup olmaması değil, daha çok hangi İslâm'ın -Şariatçı İslâm mı yoksa Avrupai İslâm mı- Avrupa'da egemen olacağı"** idi.

Almanya'nın Göttingen Üniversitesi'nde görevli Prof. Dr. Bassam Tibi, **"Euro-İslâm"** projesi-

nin ilk mimarlarından. Tibi, "Euro-İslâm, kültürel bakımından modernitenin vatandaşlık kültürüne uyarlanmış hâli ise de bizzat İslâmın kendisidir" diyor; ama yine onun sözlerinden Euro-İslâm'ın İslâm'ı kendisi olmaktan çıkarıp sulandırma-yı ve "batıl"la bulandırmayı amaçladığı anlaşıyor: "Euro-İslâm laik, kültürel modernlik ve İslâm'ın İbrahimî dinlere hoşgörüsünü aşan bir hoşgörü anlayışı olacaktır." Prof. Tibi'ye göre, Euro-İslâm kültürel ve dinî çoğulculuğu kabul etmek suretiyle, İslâm egemenliği iddiasından da vazgeçecek.

Merkezi Almanya Es-sen'de bulunan Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı (TAM) Direktörü Prof. Dr.

Faruk Şen, sözkonusu projeyi Tibi'den daha ileri götürüyor: Prof. Şen, Euro-İslâm'ın "*âmentü*"sünü şu beş esas üzerine oturtuyor:

- Şeriat anlayışına karşı çıkmak
- Laikliği benimsemek
- İslâmî yaşam tarzını sanayi toplumunun normlarına uyarlamak
- Yaşanılan ülkenin anayasasına sadık kalmak
- Çoğulcu demokrasiyi benimsemek.

Avrupa'da yaşayan Türk Müslümanların dini durumlarına ilişkin anketleri değerlendiren Prof. Şen'in geçen yıl (29-30 Eylül 2004) Antalya Belek'te yapılan konferansta sarfettiği; "Bu kesimin dini bağlarının değişime uğramamış olması ve hatta giderek artması, yaşadıkları ülkedeki toplumsal ve sosyal yaşama aktif olarak katılmadıklarından kaynaklanmaktadır" şeklindeki sözleri, sözkonusu projenin hedeflerini ele vermektedir.¹²

Bu projenin "**Fransız / İtalyan / Alman İslâmı**" gibi çeşitli türevleri de aynı amacı taşıyor: İslâm'ı sulandırıp bulandırmak ve sabitelerini yerlerinden oynatmak sûretiyle Müslümanları omurgasızlaştırarak tamamen kendilerine benzetmek. Mesela "**İslâm'ın Almanlaştırılması**" projesini

öneren (Alman Dışişlerinin finanse ettiği) Orient Institute Başkanı **Udo Steinbach**; İslâmî öğretim dilinin Almanca olmasını, böylece hedeflenen asimilasyonun daha kolay gerçekleşmesini savunuyor. İslâm dininin bu dine mensup olmayanlar tarafından ve Almanca olarak öğretilmesini içeren projeye Alman İçişleri Bakanı **Otto Schily** de destek veriyor.¹³ Shily, ünlü "*en iyi entegrasyon asimilasyondur*" sözünün sahibidir ve Almanya'da İslâm'ın faşist uygulamalarla önünün kesilmesi yönünde çaba sarfetmektedir. **Vakit** gazetesinin Almanya baskısının hukuka aykırı biçimde durdurması da bu faşist uygulamaların son örneğidir. Geçen yıl, Avrupa Konseyi par-

lamenteri İtalyan asıllı **Matteo Salvini** Meclise, İtalya'daki Müslüman kadınların çarşaf, başörtüsü ya da peçe ile dolaşmasının yasaklanması yönünde bir yasa tasarısı sundu. Kuzey Ligi'ndeki diğer kafadarları da cami inşaatına yasak getirilmesini istediler. Bunu gerekçelendirirken de açıkça: "**Biz onlara değil, onlar bize uyum göstermeli...**" dediler. Salvini'ye rahibelerin de başörtüsü taktıkları hatırlatılması üzerine şöyle dedi: "*Evet, ama Katolik rahibeler kan akıtmıyor ya da en azından henüz kamikaze rahibelerle karşılaşmadık. Güvenlik açısından Müslümanların yasalara uygun giyinmesini istiyorum...*"¹⁴

Dikkat edilirse, Batılılar kendi değerlerini ve yaşam biçimlerini, bu arada AB kriterlerini ve normlarını bir "nass" gibi kabul edip onlardan asla taviz vermemekte kararlı davranırken; her türlü tavizi ve değişimi Müslümanlardan beklemektedirler.

Hak Din İslâm'a Batıl(1) Elbise Giydirilemez!

Bugün Avrupa Birliği'nde yaşayan 15-20 Milyon Müslümana ilaveten, önümüzdeki yıllarda AB'ye

alınması muhtemel Türkiye Müslümanları ve “Euro-Türkler”, sözkonusu Euro-İslâm projesinin hedefi durumundadırlar. Bu proje ile türetilmek istenen İslâm; sadece vicdanî bir inanç ve ruhsal/spiritüel tatmin çerçevesinde kalan, kendine özgü sosyal ve ahlâki ilkeleri, normları olmayan, hiçbir medeniyet iddiası taşımayan ve Batı’nın, önüne koyduğu her türlü uygulamayı veya hayat biçimini onaylayan, **uyumlu, edilgen, omurgasız** bir İslâm’dır. Amerikalı stratejistlerce geliştirilen “**İlmî İslâm / Sivil Demokratik İslâm**” projelerinin hedefi de tamamen aynı şeydir. Esasen, İslâm’ın ılımlılaştırılıp sulandırılarak ve **bâtıl**’la bulandırılarak dönüştürülmesi konusunda AB ve ABD (hatta Rusya, Çin, İsrail, Hindistan) ittifak halindedir.

Son olarak; Amerikalı kadın profesör **Amina Wadud**’un New York’taki **St. John The Divine** Katedrali’nde erkek ve kadınlardan oluşan cemaate Cuma namazı kıldırması (18 Mart) ile eşzamanlı olarak Pazar günü (20 Mart) Hollanda’nın **Amsterdam** kentinde açılışını Mısırlı feminist yazar **Nevval es-Saadavi**’nin yaptığı, ilk kez imamı, müezzini ve cemaati ile yalnız kadınlara özgü olan bir camiin hizmete girmesi, İslâm’ı sulandırma çabalarının küresel bir projenin parçaları olduğunu ortaya koymaktadır. İslâm’ın Protestanlaştırılması da denen bu tür **Hakk’a bâtil** unsurlar bulaştırma ve eklemlenme çabalarının yeni versiyonları ile önümüzdeki günlerde karşılaşabiliriz. (Bu çerçevede, nüfus cüzdanlarından ‘din’ hanesinin, okullardan din derslerinin kaldırılması, hoparlörle ezan okunmaması, Batı’daki eşcinsel kiliselerine benzer şekilde eşcinsellere özgü cami açma girişimleri bunlar arasında sayılabilir.)

1950’li yıllardan başlayarak sanayileşen Avrupa’nın işgücü ihtiyacını karşılamak üzere İslâm ülkelerinden getirdiği Müslümanların bu ülkelerde karşılaştıkları ağır şartlara, kültürel şoklara, ırkçı saldırılara ve çeşitli problemlere rağmen bir türlü asimile olmamaları; üstelik sayılarının giderek artması Avrupa devletlerini Euro-İslâm gibi projeler üretmeye sevk etmiş görünüyor. Ayrıca, 1980’lerde dünyanın tanık olduğu İslâmî yükseliş, NATO’nun 1991’de “konsept değişikliği”ne gidişi ve 11 Eylül 2001 itibarıyla ABD’nin İslâm dünyasını fiilen işgale başlayışı göz önüne alındığında, İslâm’ı dönüştürerek bloke etme projelerinin küre-

sel ölçekte bir strateji olduğu anlaşılıyor.

Ancak, gerek Avrupa ve gerekse dünya Müslümanlarının yaşadıkları kimlik bunalımları, ümet duyarlılıklarının hayli aşınmış olması ve ortak bir yapılanmadan mahrum olmaları, bu tür projeler ve saldırılar karşısında onları dirençsiz kılıyorsa da; İslâm’ın her topluma, her zaman ve mekana hitap eden ve hayatın bütün alanlarını kuşatan evrensel ilkeleri, ellerinin altındaki Kur’an’da ve ‘yaşayan Kur’ân’ olan Rasûlullah’ın oluşturduğu birey ve toplum modelinde en canlı biçimiyle istifadeye hazır olarak duruyor. Ve Müslümanlar, geçmişte olduğu gibi, bugün de asli dinamiklerinden ve sahih kaynaklarından hareketle İslâm’ı bulandırmaya yönelik bu tür zihinsel saldırıları geri püskürtme imkan ve potansiyeline sahiptirler.

Allah’ın razı olduğu din olan İslâm, bir tane-dir; O, ‘Arap İslâmı’, ‘Türk İslâmı’, ‘Pakistan İslâmı’, ‘Mağrip İslâmı’ veya ‘Light İslâm’, ‘Euro-İslâm’ gibi yapay tanımlamalarla, projelerle durdurulmayacak ve mecrâsından saptırılamayacak kadar **dosdoğru/müstakîm bir yoldur** (Sırât-ı Müstakîm); kendisine asla bâtil bir elbise giydirilemeyecek olan **Hak Dîn**’dir. ■

Notlar

- 1 Zaman gazetesi 17.12.2004.
- 2 Ignacio Ramonet, Cinq siècles de colonialisme, in Matière de Voir, Polémiques sur l’histoire coloniale, Juillet - Aout 2001, s. 6; Fikret Başkaya, *Çığırından Çık-mış Bir Dünya*, birinci bölümden naklen.
- 3 Mustafa Armağan, *Zaman/Turkuaz*, 28.11.2004
- 4 Fikret Başkaya, *Çığırından Çık-mış Bir Dünya*, birinci bölüm.
- 5 F.Başkaya, a.g.e.
- 6 Samir Amin, *Avrupamerkezcilik*, çev. Mehmet Sert, Ayrintı yay., İst-1993, s.112.
- 7 Samir Amin, a.g.e., s.114.
- 8 A.g.e., s.114.
- 9 Ziyaüddin Serdar-Merryl Wyn Davies-Ashis Nandy, *Batı İrkçiliğinin Kaynakları* (Bir Manifesto), çev. Fatih Bayram, Yöneliş y., İstanbul-1997, s. 34-37.
- 10 Abdullah Yıldız, “AB ve Öteki”, *Umrân Dergisi*, Ekim 2002 / 98
- 11 Christopher Caldwell, *Weekly Standard Dergisi*, ABD, 06 Ekim 2004.
- 12 Aksiyon Dergisi, 13 Eylül 2004.
- 13 *Süddeutsche Zeitung*, 27 Haziran 2002.
- 14 Mustafa Özcan, *Yeni Asya*, 05.10.2004.

BİR DİN MÜHENDİSLİĞİ PROJESİ OLARAK “EURO-İSLÂM”

AHMET CEMİL ERTUNÇ

Özellikle son birkaç yıldır, ABD’den veya Avrupa’dan gelen İslâm’la ilgili bazı haberler gündemde önemli bir yer tutmaya başladı. Bunun en son örneklerinden birisini, Müslüman geleneğine aykırı şekilde, bir kadının imamlığında kadın-erkek yan yana saf tutmuş ve üstelik aralarında ‘tesettür’ şartına uymayan kadınların da bulunduğu bir grubun ‘cuma namazı’ kılmaları oluşturdu. ABD’deki ‘Muslim Wake Up’ (MWU) isimli sivil toplum örgütünün girişimleriyle uygulamaya konan bu namaz kılma ‘eylemi’, üstelik bir mescitte değil, bir katedralde; St. John The Divine Katedrali’nde gerçekleştirildi. Bunun yapılmasındaki amaç nedir? Bu yapılanla, namazla ilgili ‘yanlış’ olduğu düşünülen geleneksel bir uygulamanın ‘doğru’sunu göstermek mi amaçlandı, yoksa daha başka amaçlar mı taşınıyor? Bu, İslâm’la ve İslâm’ın gerekleriyle ilgili son zamanlarda daha sıklıkla şahit olunan bazı düşünceleri ve uygulamaları doğru anlayabilmek için muhakkak sorulması ve dikkate alınması gereken önemli bir sorudur. Zaten bu yazı da ilgili soruya cevap bulma çabasının bir ürünüdür. Fakat, ilgili sorunun asıl cevabını makalenin ileri sayfalarına bırakarak, söz konusu ‘namaz’la ilgili kısa bir değerlendirmeye yapmakta fayda var. Çünkü bu ‘eylem’, bizleri asıl cevaba ulaştıracak hareket noktası niteliğine sahiptir. Söz konusu ‘eylem’ bağlamında öncelikle dikkat çeken şeylerden birisi, namazın cemaatle kılınışının geleneksel biçimini yanlış bulan ve Müslümanların bundan böyle kadın imamların arkasında, modeli sunulan tarzda namaz kıla-

bileceklerini savunan derneğin isminin mesaj taşıyan bir anlama sahip olmasıdır. Derneğin ismi ‘Müslüman kalk/uyan!’ dir. Bu ‘kalk/uyan’ çağrısının, ABD’deki Müslümanlara, kendilerini kuşatan ekonomik, toplumsal, siyasî, askerî... sistemle ve uygulamalarla ilgili bazı yanlışlara tepkide bulunmaya çağrı olmadığı, söz konusu ‘namaz’a imamlık yapan Prof. Amina Wadud’un bir açıklamasından açıkça anlaşılıyor. Wadud, sözcülüğünü yaptığı ve eylemlerinden birisini uygulamaya aktardığı ‘Amerikan İslâmı’nın mevcut İslâm anlayışlarının en doğrusu olduğunu ifade etmiştir. Onun bu iddiası, ‘kalk/uyan’ çağrısının tamamıyla, Müslümanların geleneksel inançlarına ve bu inançlarının gerektirdiği uygulamalara uymamaya yönelik bir çağrı olduğunu göstermektedir. Söz konusu çağrı ile ‘Amerikan İslâmı’ ismine sahip, İslâm görünümü bir din inşa etmenin amaçlandığı anlaşılmaktadır.

Elbette ki, Müslüman geleneğinde yanlışlıklar olabilir; ‘doğru’ bilinen bazı şeylerin ‘yanlış’ veya ‘yanlış’ bilinen bazı şeylerin ‘doğru’ olması her zaman söz konusudur. Hiçbir gelenek için bunun aksi iddia edilemez. Üstelik bu, Müslümanların gündeminde her zaman yer bulmuş önemli konulardan birisidir. Oldukça köklü bir geçmişe sahip olan ‘ihya’ hareketleri bunun sonucudur. Çünkü, bir gelenek, her şeyin doğrusunu bilen seçkinlerin ürünü değil, tüm toplumun; cahil halkın da dahil olduğu tüm kesimlerin ortak ürünüdür. Dolayısıyla, Müslüman geleneğinde de değiştirilmesi, tamamlanması veya İslâm adına reddedilmesi gere-

ken bazı şeyler vardır ve istenmese de olmaya devam edecektir. Ancak, Wadud'un imamlığı ve cemaatinin durumu örneğinde olduğu gibi, son zamanlarda İslâm adına şahit olunan bazı fikirler ve uygulamalar, İslâmî geleneğin sahip olduğu 'kusurlar' bağlamında değerlendirilecek şeyler değildir. Üstelik, İslâm'a ilişkin dile getirilen bu bazı açıklamalar ve uygulamalar, hem biçim ve muhtevasıyla, hem de dile getirildikleri yer itibarıyla ilgi çekici ve kuşku uyandırıcı niteliktedir. Durumun ilginç ve kuşku doğuran tarafı, sürecin liderliğini Hristiyan/seküler Batı dünyasındaki birilerinin yapıyor olmasıdır. İlginç bir şekilde, Hristiyan/seküler Batı dünyasındaki birileri 'İslâm'ı yenileme' düğmesine bastılar ve yoğun bir şekilde bu amacı gerçekleştirebilmenin çabasını yürütmeye başladılar. Artık, konuşmasına veya yazısına 'Esasen İslâm...' diye başlayan ve İslâm'ın 'aşlının' halihazırda bilinenlerden ve uygulananlardan çok farklı olduğunu söyleyen Batı orijinli birilerine daha sıklıkla rastlanır oldu. 'Demokratik İslâm', 'Amerikan İslâmı', 'Avrupa İslâmı', 'laik İslâm', 'Modern, çağdaş, gelişmiş... İslâm' söylemleri son zamanda hemen her gün duyulan isimler ve tanımlamalar haline geldiler. Bu aşamada yukarıdaki sorumuzu, önemi gereği tekrar edecek olursak:

Tüm bunlar neden oluyor? Neden, Batı dünyası gözünü İslâm'ın 'eksiklerine', 'yanlışlarına' çevirdi ve 'hayırna' bir görünümle bunları gidermenin, düzeltmenin çabasını yürütmeye başladı? Bu soruların cevabını verebilmek için, Batı dünyasının tasarlayıp uygulamaya koyduğu ve esasen bir din projesinin ürünü olarak gündeme gelen bu şeylerin oluşumunda belirleyici iki ayrı durumu dikkate almak gerekiyor. Bunlardan birincisi Hristiyan/seküler Avrupa'nın geleneksel İslâm düşmanlığıyla; ikincisi ise yine Hristiyan/seküler Avrupa'nın inanç ve düşünce olarak İslâm tarafından, fiziksel anlamda da Müslümanlar tarafından kuşatıldığını hissetmesiyle ilgilidir.

Batı'nın Geleneksel İslâm Düşmanlığı

İslâm, ilk gününden itibaren, Avrupalı için hep büyük bir problem olarak algılanmıştır. Çünkü Hristiyanlığın 'son ve doğru' din olma iddiası İslâm ile sona ermiştir. Bu nedenle, Hristiyan dünya, İslâm'ı savaşıyla selamlamış, bu selamlaması ise ilk defa hicretin sekizinci yılındaki Mûte savaşı ile gerçekleşmiştir. Hristiyan Avrupa, İslâm'ın bu ilk günlerini takiben, hakkındaki kanaat ve duygularını hiç değiştirmedikleri bir düşman edinmiştir. Fırsat buldukça gerçekleştirdiği Haçlı seferleri, Avrupa'nın İslâm'a ve Müslümanlara karşı en olumsuz duygularla sahip olduğu düşmanlığın dozajını göstermesi açısından önemlidir. 1099 tarihinde Kudüs'ü ele geçirdiği zaman, şehirdeki Müslümanların tamamına yakını katlederek gerçekleştirdiği katliam ise, bu düşmanlığın hangi boyutlara uzanabileceğini gösteren önemli tarihsel örneklerden sadece birisidir. Hristiyan Avrupa'nın yoğun saldırılarına maruz kalan Endülüs'teki İslâm devleti yıkıldığı zaman ise, amacın sadece bir muhalif devleti yıkmak olmadığı, son ferdine kadar bütün Müslümanların yok edilmesinin arzulandığı açıkça anlaşılmıştır. Müslümanların sekiz yüzyıl gibi uzun bir süre egemen oldukları, kültür ve medeniyetin zirvelere ulaştığı Endülüs İslâm toplumundan ve devletinden bugüne hemen hiçbir şeyin kalmamış olması, söz konusu düşmanlığın boyutunu gösteren bir başka önemli örnektir.

Hristiyan Avrupa, Müslümanlara yönelik fiili saldırıların yanı sıra, fikrî saldırılardan da geri kalmamış, örneğin, XV. yüzyılın önemli Alman kar-

dinallerinden Nicholas, doğrudan ve sadece İslâm vahyine saldırmıştır. O, yazdığı kitaplarıyla ve kitleleri etkileyen konuşmalarıyla İslâm'ın Hristiyanlık ve Yahudilikten çalıntı bilgi ve düşüncelerle oluşturulmuş ilkel bir din olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Bu konuda üstad olarak tanınmış, bir çok halef yetiştirmiştir. Avrupa'nın önemli inanç ve fikir mimarlarından Luther ise, hem İslâm'ın ve hem de Müslümanların yok edilmesi gerektiğini dile getirerek, maddî ve manevî yeni haçlı seferlerinin fikir babalığını yapmıştır. Sömürgecilik dönemi ise, İslâm'a ve Müslümanlara yönelik saldırıların yeni yöntemlerinin icat edildiği bir dönem olarak anlam kazanmıştır. İslâm'ın nasıl kontrol altına alınacağı, sömürgecilik dönemi Avrupasındaki düşünür ve devlet adamlarının en önemli problemlerinden birisidir. Çünkü, İslâm'ın kontrol altına alınmaması durumunda sömürgeciliğin devam edemeyeceği görülmüş ve bu açıkça dillendirilmiştir. Konuya ilişkin önemli ve Avrupalı için çözüm sağlayıcı fikirlerden birisinin sahibi, Fransız Katolik Enstitüsü üyesi ve ünlü İbn-i Sina uzmanı Baron Carra De Vaux'dur. De Vaux, Fransız yönetimine sunduğu bir raporda, 15 Aralık 2004 tarihinde açıklanan ve İslâm dünyasını parçalayıp yok etmenin yöntemlerinin gösterildiği RAND raporunun öncülüğünü yapacak bir tarzda, *'etnik ve politik bölünmeler kullanmak suretiyle İslâm dünyasını parçalamak ve manevî birliklerini kırmak için çaba sarf etmeyi'* teklif etmiştir. Bunun nasıl sağlanacağını ise şöyle açıklamıştır: *'Milliyetçilik duygularını canlandırmak, ve Müslümanlar arasında güçlü olan dinî cemaat anlayışını sarsmak için sürekli farklılıkları gündeme getirmek'*. Ona göre yapılması gereken *'İslâm'ı parçalamak ve İslâm'ı büyük uyanışlara güç yetiremeyecek bir hale getirmek'*ten ibarettir.

'Sömürgeciliğin keşif kolu' olan oryantalizm, Hristiyan/seküler Avrupa'nın İslâm/Müslüman düşmanlığının en önemli silahlarından birisi olarak önemli roller üstlenmiş ve İslâm'ı iradesizleştirmek için oldukça sistemli ve yoğun çalışmalar yürütmüştür. Bu konuda örnek olarak Stobart'ın, Kur'an'ın sıhhatini sarsmaya yönelik çalışmalarını ve Stobart'ın yolunu büyük oranda benimseyen Bell'i, Rodinson'u ve Montgomery Watt'ı hatırlamak yeterlidir. Bunlara göre Kur'an, peygamberin *'şairane coşkusunun'* veya daha çok Watt'ın iddiası

olduğu üzere *'bilinçaltının'* ürününden başka bir şey değildir. Oryantalistlerin, gerçekleştirdikleri son derece başarılı hadis çalışmalarının arasına serpiştirdikleri bütün hadislerden kuşkulandırmayı doğuracak iddia ve görüşler de yine Avrupa'nın İslâm düşmanlığının ürününden başka bir şey değildir. Müslümanların hayat tarzını sekülerleştirmek için yapılan çalışmalar da konu dahilinde büyük öneme sahiptir. Bu bağlamda şekillenen İslâm hukukuna yönelik saldırıların amacı, İslâm'ın toplumsal ayağını yok etmekten ibarettir. Goldziher, Margoliouth, Schacht ve Coulson gibi oryantalistler, kitap ve konferanslarıyla bu amacı gerçekleştirmenin çabalarını yürütürlerken, Müslüman coğrafyasında açılan sömürge ve misyoner okullarında ise, okutulan siyaset bilimi dersi aracılığıyla, tamamı seküler olan *anayasa, demokrasi, parlamento, siyasi parti, sosyalizm, milliyetçilik* gibi kavramlar bağlamında Batının seküler politik kültürü Müslüman yeni nesillere aşılanmıştır.

XIX yüzyılın tamamı ile XX. yüzyılın ilk çeyreğinde zirvesine ulaşan misyonerliğin amacı iki yönlüydü. Öncelikle cahil Müslüman halkı Hristiyanlığa kazandırmayı hedeflenmişlerdi. Bunun gerçekleşmemesi üzerine, Hristiyanlaştıramadıkları Müslümanları sekülerleştirmeye çalıştılar. Bu konuda en sistemli çalışmayı yürütenlerden birisi

"Euro-Islam" projesi; Batı'nın inanç ve düşüncesine, hayat tarzına müdahale etmeyen, mevcut anlayış ve uygulamalarla her hangi bir problemi bulunmayan, İslâm'dan bozma bir 'din' olarak tasarlanmış bulunuyor.

İskoçya Presbiteryen Kilisesi'ne mensup misyonerlerden Duncon MacDonald'dı. Uzmanı olacak kadar mükemmel şekilde öğrendiği Arapçasının yardımıyla İslâm kaynaklarına yönelen MacDonald, İslâm dünyasında bile çokça okunan ve hatta bazı yüksek öğrenim kurumlarında ders kitabı olarak kabul edilen çalışmalarında, misyonerliğinin gerektirdiği emeline ulaşabilmek için İslâm'a doğrudan saldırmak yerine, yeni fikirlerle onun temellerini sarsmayı denemiştir.

Avrupa, yok etmek için fırsatını bulduğu her aşamada Müslümanlara ve İslâm'ın ilke ve kaynaklarına saldırmış olmasına, 'öteki' ilan ettiği Müslümanları yok etmenin çabalarını en üst düzeyde göstermiş olmasına rağmen; İslâm'ın, Hristiyanlara ve Yahudilere yaklaşımı çok daha başka bir tarzda gerçekleşmiştir. İslâm, elbette ki Yahudilik ve Hristiyanlığa teolojik düzeyde önemli tenkitler yöneltmiştir. Tevhit inancını tahrif edip bir toplumun dini haline getirdiği için Yahudiliği eleştirirken, Hristiyanlığı ise özellikle teslis inancı yüzünden eleştirmiştir. Fakat İslâm bu eleştirileri yaparken, diğer dünya dinlerinde görmediğimiz bir şey daha yapmış ve Ehl-i Kitap statüsü vererek Yahudilik ile Hristiyanlığı hukukî koruma altına almıştır. Bu ise Avrupa'nın İslâm düşmanlığının tek taraflı ve meşrulaştırıcı sebeplere sahip olamayan bir düşmanlık olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Bugünün Batı dünyası, İslâm'ı ve Müslümanları geleneksel bir düşmanlığın nesneleri olarak gördüğü içindir ki, İslâm veya Müslümanlarla ilgi-

li değerlendirme veya düşüncelerinde, söz konusu düşmanlığın etkilerini hiç çekinmeden kolaylıkla ortaya koyabilmektedir. Hatta farklı inanç ve kültür mensuplarının bir arada yaşamasını dillendiren 'çok kültürlülük' söylemini sürekli denecek sıklıkta ve son derece önemli bir ideal olarak ifade etmesine rağmen, konu İslâm ve Müslümanlar olduğu zaman kutsadığı söylemini kolaylıkla terk edip, asimilasyondan bahsedebilmektedir. Yine, düşmanca duygu ve düşüncelerin etkisiyledir ki, buzulların arasında sıkışıp kalmış bir balınayı kurtarmak için büyük harcamalar yapan, nesli tükenmek üzere olan canlıları kurtarmak için yüksek maliyetli ve uzun vadeli programları uygulamaya koyan Hristiyan/seküler Batı, katliamların, açlıktan ölümlerin, savaşların mağdurları Müslümanlar olunca, hiçbir şekilde sesini çıkarmamakta, hatta Müslüman erkekleri öldürmenin ne kadar 'zevklı bir iş' olduğunu söyleyebilmektedir. Üstelik bugünün Müslüman coğrafyadaki katliamların failleri de sadece kendisidir.

Kuşatıldığını Hisseden Batı

Genel olarak neredeyse tüm Batı ülkeleri, özel olarak da Batı Avrupa ülkeleri son 30-40 yıldır, her gün biraz daha artan bir yoğunlukla kuşatıldıklarını, etraflarındaki çemberin gün geçtikçe daraldığını hissetmektedirler. Zira, yüzyıllardır temel dayanaklarını sarsmaya çalıştıkları ama başaramadıkları İslâm, egemen Avrupa kültürüne, inanç ve hayat tarzına oldukça etkili eleştiriler yöneltmeye devam ederken; yok edilmeye çalışılan Müslümanlar ise Avrupa'nın sayısal olarak önemli bir kitlesi haline gelmiştir. Bugün itibarıyla sadece Avrupa ülkelerinde 13 milyonu aşkın Müslüman kitle yaşamaktadır. İslâm bu kitlenin şahsında, Avrupa'nın gidişatına müdahale eden ve zamanla müdahalesinin kapsamını büyütecek potansiyel bir 'tehdit' olarak algılanmaktadır. Söz konusu Müslüman kitle her ne kadar Avrupa ülkelerinin nüfusunun %3.5'ünü teşkil ediyorsa da, bu sayı, ülkeler arasında dengeli bir dağılıma sahip olmadığından bazı ülkeler için 'tehdit'in boyutu oldukça büyük oranlara ulaşmaktadır. Bu açıdan Fransa'da 5 milyon, Almanya'da 4 milyon, İngiltere'de 1,6 milyon, Hollanda da 1 milyon Müslüman'ın yaşadığını bilmek önemlidir.

Almanya, toplum olarak daha yakından tanıdığımız ülke olması açısından daha büyük bir önem ifade etmektedir. Almanya'daki göçmenler arasında Türkler sayıca ilk sırada yer aldıkları için, ülkede Müslüman kitle olarak Türkler öne çıkmaktadır. Ülkede 2400 civarında cami dernekleri var ve bunların çoğu Müslüman Türklerin kurduğu çatı örgütlerine bağlı olarak faaliyet yürütüyorlar. 1980'li yıllara kadar, yalnızca dini vecibelerin yerine getirilmesi amacıyla kurulan bu cami dernekleri, 1980 sonrasın da Almanya'daki toplumsal ve sosyal yapıdan kaynaklanan problemlere çözüm yolları aramaya, bu konuda üyelerine danışmanlık hizmeti vermeye başlayarak farklı bir misyon üstlendiler. Misyonlarını da büyük oranda yerine getirdikleri anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili olarak 'Türkiye Araştırmalar Merkezi' nin (TAM) yapmış olduğu bir araştırma bu durumu net olarak ortaya koymaktadır. Araştırmaya katılanların üçte ikisi kendilerini dindarlığa eğilimli kimseler olarak tanımlarlarken, yüzde 7'lik bir kesim ise kendisini koyu dindar olarak tanımlamıştır. Bir diğer önemli nokta da Almanya'da uzun yıllar ikamet edenlerin dinlerine daha sıkı bağlı olduklarının tespit edilmiş olmasıdır. Bu sonuç, Müslüman olmayan bir çevrede uzun süre yaşamayan, Müslüman göçmenlerin kendi dinlerinden kopmalarına neden olmadığı anlamını taşımaktadır. Veya, bir başka söyleyişle, asimilasyonun uzun vadede etkisizleştiğini dile getirmektedir. Hatta söz konusu asimilasyonun yön değiştirdiği ve bizzat faillerine döndüğü bile söylenebilmektedir. Bu nedenle, ABD'nin ünlü Time dergisi, Avrupalılarla Müslüman göçmenler arasında yaşanan problemleri kapak konusu yapmış ve Monalisa'ya başörtüsü takarak asimilasyon sürecinin kimin aleyhine döndüğünü Hristiyan/seküler Batıya göstermeye ve uyarmaya çalışmıştır. Dergi, 'Kimlik Krizi' başlığıyla verdiği haberinde, birçok Avrupalının yaşanan Müslüman göçü karşısında ulusal kimliklerini kaybetme endişesine düştüğünü belirtmektedir. Dergi, 3. sayfasında kullandığı başörtülü Türk kızlarının fotoğrafını da, 'Avrupa'nın yeni yüzü' olarak tanımlamıştır. Dergi, Belçika'daki sağcı partilerden birisinin lideri Filip Dewinter'in, 'Avrupa'nın şu anki en büyük sorunu İslâmlaşma. Eğer hızla bir şeyler yapmazsak, çok geç olacak' sözlerine de yer vermiştir. Ünlü tarihçi

Kısa vadeli stratejilerinin İslâm'la terörü özdeşleştirmeye çalışmak ve sonuçta İslâm'ın yeniden tarih sahnesine çıkışını engellemek olduğu açıkça anlaşılıyor. Bu nedenle, terör olayları ile İslâm'ı yapışık ikizler olarak takdim ediyorlar.

Bernard Lewis ise, Hamburg'da yayınlanan Die Welt gazetesine verdiği demecinde, Avrupa'nın 'en geç' bu yüzyılın sonunda İslâmlaşacağını söyleyerek, dikkatleri İslâm'ın güçlenmesi 'problemine' çekmiştir. Hollandalı Avrupa Komisyonu üyesi Frits Bolkestein'e gelince; O, işlerin Lewis'in tahmin ettiği gibi gidip gitmeyeceğini bilmediğini 'Ama eğer haklıysa 1683'te Viyana'nın Türk ordularından kurtuluşu boşuna olacak' diyerek Hristiyan/seküler Batı'nın bir kaygısına tercümanlık yapmıştır. Bu aşamada New York Sun'da 'İslâm'ın Modernize Edilmesini Teşvik Etmek' ismiyle bir makalesi yayınlanan Batı dünyasının önemli kanaat önderlerinden Daniel Pipes, 'Yakın savaş hedefi militan İslâm'ın çökertilmesi, son hedef ise İslâm'ın modernize edilmesi olmalı' diye yazmıştır.

Tüm bunlar, Hristiyan/seküler Batılıları, İslâm'ın güçlenmesini önlemeye ve Müslümanları dağıtıp zayıflatmaya yönelik yeni önlemler aramaya sevk etmiş bulunuyor. Geline bugünkü aşamada hedeflenen şeyin, Müslümanları, dinleriyle ilgili bilgilerinde ve uygulamalarında kuşkuya düşürmek olduğu anlaşılıyor. Bir yanda son derece olumsuz İslâm/Müslüman imajı oluşturulup, diğer dinlere mensup insanların, özellikle de Batı ülkelerinde yaşayan halkların İslâm'a ve Müslümanlara yönelik muhabbetleri yok edilmeye çalışılırken; bir yandan da dinleri konusunda bilgileri doğru dan kaynağa referanslı olmayan Müslüman halk kitlelerinin zihinlerini alt-üst edecek bir bombardıman sürdürülüyor. Euro-İslâm projesi ise işte bu aşamada devreye girdi.

Bir Din Mühendisliği Projesi Olarak Euro-İslâm

ABD'nin ve Avrupa'nın din mühendisleri, daha önce bir çok kez yaptıkları gibi, özellikle şu son zamanlarda yeni bir atraksiyonda daha bulundular. Bu atraksiyonlarıyla da, özel olarak Avrupa'da, genel olarak da tüm dünyada egemen olan ve insanlığı her gün biraz daha sefalete, yok oluşa, hakikatten tamamen uzaklaşmaya sürükleyen 'tek boyutlu', 'materyalist' modern düşünceyi ve hayat tarzını sorgulayan İslâm'ı yeniden kurgulamanın ve böylelikle yeni bir din inşa etmenin adımlarını atmaya başladılar. İnşası sürdürülen din, Batının inanç ve düşüncesine, hayat tarzına müdahale etmeyen, mevcut anlayış ve uygulamalarla herhangi bir problemi bulunmayan, İslâm'dan bozma bir 'din' olarak tasarlanmış bulunuyor. Bu yeni dinin Avrupa kıtasındaki versiyonunun ismi de belirlendi; o, 'Avrupa İslâm' olarak anlam kazanan Euro-İslâm'dır.

Paganist modern kültürün egemenliğindeki dünyanın gidişatını sorgulayan ve dünyanın kötü gidişatını önleyecek imkana da sahip bulunduğunu her haliyle belli eden İslâm'la baş edebilmek ve böylelikle dünyanın 'küçük mutlu azınlığı' olarak varlıklarını sürdürebilmek için, Batının egemenlerinin, İslâm'ı değiştirmeyi tek çare olarak belirledikleri görünüyor. Bunu yaparken de, İslâm'ı, mevcut gidişatın ismi olan sekülerizme uyarlamaya özellikle çaba sarf ediyorlar. Bunun şahsımıza ait sübjektif bir tespit olmadığını, sürecin bizzat kendisini dile getirdiğini anlamak için, inşası sürdürülen dinin isim babası Prof. Bassam Tibi'nin iddia ve görüşlerine göz atmak fazlasıyla yeterlidir. Almanya'nın Göttingen Üniversitesi'nde görevli Prof. Bassam Tibi'nin açıklamasına göre, 'laik-modern' karakterli bir din olması tasarlanan Euro-İslâm'ın bütün dinleri kapsayan bir 'hoşgörüye sahip olması' planlanmış bulunuyor. Tibi, 'Problem, Avrupalıların çoğunluğunun İslâm'a dahil olup olmamaları değil, daha çok şeriatçı İslâm'ın mı yoksa Avrupa İslâmı'nın mı Avrupa'da egemen olacağıdır' diyerek, İslâm'la ilgili son zamanlarda gündeme gelen düşünce ve uygulamaların amacını, doğrudan değilse bile, hiçte gizli olmayan bir tarzda ifade etmektedir. Tibi'ye göre, Euro-İslâm'a dönüştürülecek İslâm'ın, bu yeni konumuyla, kültürel ve dinî çoğulculuğu kabul etmesi ve geleneksel iddialarını terk etmesi beklenmektedir. O, mo-

dern dünyanın bir dini olarak, modern söylemleri dile getirecek ve liberal demokrasi, bireysel insan hakları ve sivil toplumun gerekleri ile uyum içinde olacak. Konu üzerinde çalışan ve Euro-İslâm yaklaşımına destek verip bu yönde çalışmalar yapan Prof. Faruk Şen ise, Euro-İslâm'ı tanımlarken olmazsa-olmaz şu beş maddeyi sıralamaktadır: 'Şeriat anlayışına karşı çıkmak; laikliği benimsemek; İslâmî yaşam tarzını, sanayi toplumunun normlarına uyarlamak; yaşanan ülkenin anayasasına sadık kalmak; çoğulcu demokrasiyi benimsemek.' Prof. Şen bu düşüncelerini herhangi bir yerde değil, 'Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı' (TAM) tarafından gerçekleştirilen Avrupa'daki Müslüman göçmenlerin İslâm anlayışı ile ilgili araştırmanın sonuçlarını açıkladığı ve 'Euro-İslâm' anlayışını tanıttığı, AB Komisyonu Almanya Temsilciliği'nde yapılan basın toplantısında dile getirmiştir. Bu da Euro-İslâm projesinin sahibinin sadece ve tamamen Batı dünyası olduğunu göstermesi açısından ayrıca önemlidir.

Batının din mühendisleri, söylemi değiştirilmiş, temel iddialarından vazgeçmiş, Hristiyan/seküler kültürle uyum sağlamış bir din inşa etmeye çalışırken, bir yandan da olanca yoğunluğuyla, inşasını sürdürdükleri dinin aslını değersizleştirmeye; İslâm'ı insanlığın gözünden düşürmeye çalışıyorlar. Kısa vadeli stratejilerinin İslâm'la terörü özdeşleştirmeye çalışmak ve sonuçta İslâm'ın yeniden tarih sahnesine çıkışını engellemek olduğu açıkça anlaşılıyor. Bu nedenle, terör olayları ile İslâm'ı yapışık ikizler olarak takdim ediyorlar. Bunu yaparken de planlanan hedefe ulaşmak için çok ilginç ve iğrenç bir yöntemle başvuruyorlar. Bu, Umberto Eco'nun 'göstergebilimsel gerilla savaşı' dediği medya yoluyla sürdürülen; yani hem sanal hem de reel yönleri olan bir yöntemdir. Söz konusu savaşta doğrudan İslâm veya Müslümanlar hedef alınmıyor. Görünüşte, terörist olarak adlandırılan insanlar hedef alınıyor, ama görüntülere bakıldığında doğrudan İslâm'ı çağrıştıracak temel semboller; namaz kılan insanlar, camiler, ezan sesi, başörtülü kadınlar, uzun sakallı erkekler vs. kullanılıyor. Dolayısıyla İslâm'ı, fanatizm ve terörizmle aynılaştıran bir formül üretilmeye çalışılıyor. Böylelikle, Müslüman olmayan tüm insanlar, İslâm'ı ve Müslümanlığı tarihi ve kültürel zenginliği içinde değil, şiddet olayları bağlamında öğrenmiş oluyorlar.

İslâm'ı terörle eşleştirme çalışmalarında ne oranda başarılı olurlarsa olsunlar, Batılı din mühendislerinin uzun vadeli stratejilerinin daha başka olduğu, İslâm'ı sekülerize etmeyi, protestanlaştırmayı hedefledikleri kesin. Bunu yapabilirlerse, daha önce Hristiyanlığa yaptıkları gibi, İslâm'ı da siyasî, ekonomik, toplumsal, entelektüel taleplerinden tecrit ederek kamusal alandan uzaklaştırıp, sadece bireysel bir inanç meselesine indirgemiş olacaklar. Bu konuda Huntington'un, Fukuyama'nın ve Kissenger'in isimleri sadece birer örnektir. Hatırlanmalı ki, Huntington'ın modeline göre İslâm ve Batı kültürü arasındaki ilişki, jeopolitik çıkar çatışmalarının ötesinde bir değerler ve tasavvur çatışmasına doğru evrilmek zorundaydı. Fukuyama'nın *'tarihin sonu'* tezine göreyse İslâm'ın, dünyasının mevcut gidişatının teşkil ettiği tarihe direnen tek din olarak *'hizaya'* getirilmesi gerekiyordu. Kissenger ise *'İslam, diğer dinlerle değil, kendi içinde çatışacak'* derken bir öngörude bulunmuyor, programladıkları şeyin ip ucunu veriyordu. Bugün yapılan ve yapılmaya çalışılanların ise tüm bunların gerekleri olduğunda kuşku yok. Yazımızın girişinde değindiğimiz Amina Wadud'un 18 Mart 2005 tarihli cuma namazı imamlığı sürecin örneklerinden sadece birisidir. 20 Mart 2005 günü, Amsterdam'da açılan *'Feminist Müslüman Kadınlar'* camisi de örneklerden bir diğeridir. 2001 yılındaki bir yazısında, hac ibadetinin İslâm'ın şartları arasından çıkarılmasını savunan Mısırlı Feminist yazar Nevval es-Saadavi'nin açılışını gerçekleştirdiği, imamlığını ve müezzinliğini kadınların yapacağı bu cami, sürecin önemli halkalarından birisi olarak anlam kazanacağı benziyor. *'Feminist Müslüman Kadınlar'* camisinin finansmanını Hollanda hükümeti sağlamış ve bu *'cami'*'yi Euro-İslâm'ın önemli bir sembolü olarak takdim etmiştir. Sadece bu iki örnek dahilinde yaşananlar bile son derece manidardır. Bir yanda, kadın-erkek yan yana ve namazın şartlarına uymayan görünümle, bir kadının imamlığında *'cuma namazı'* kılanlar; diğer yanda ise sadece kadınların girebileceği bir *'cami'*. Bu arada, sürecin daha başka çalışmalarla devam edeceği ve her adımda başka bir uygulamanın veya kafa karıştırıcı düşüncelerin devreye sokulacağı da anlaşılıyor. Bunların arasında İncil, Tevrat ve Kur'an'ın karışımından oluşan ve Kur'an'a alternatif olarak

sunulan *'Gerçek Furkan'* isimli kitabın dağıtımına başlanmış olması oldukça önemlidir. Ayrıca, bir anda neredeyse tüm Müslüman coğrafyasını, İslâm ile demokrasiyi, laiklikliği veya modernizmi karşılaştıran ve İslâm'ın bunlarla örtüştüğü iddialarını dile getiren sempozyumlar sardı. Bu arada Mısır'ın da İslam dünyası için *'model'* ülkelerden birisi olarak belirlendiği, bu çerçeveden olmak üzere Mısır'dan seçilen 500-600 civarındaki imamın ABD'de özel kurstan geçirilerek *'Amerikan İslâmı'* için seferber edilecekleri ve ayrıca El-Ezher'in eğitimin müfredatının ABD'li akademisyenler tarafından yeniden oluşturulacağını haberleri de geliyor. Bu arada, öncelikle ve doğrudan Türkiye'yi ilgilendiren, ancak takiben Müslümanların yaşadığı diğer tüm ilkeleri ilgilendiren bir başka gelişme daha yaşandı. Bu, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Çanakkale savaşları ve misyonerlik faaliyetleri nedeniyle 11 Mart 2005 tarihinde camilerde okuttuğu hutbeyle ilgili olarak gündeme gelen bir gelişmedir. AB'nin genişlemeden sorumlu komiseri Olli Rehn, söz konusu hutbeden rahatsız olduklarını, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün Bürüksel ziyareti sırasında dile getirdi. Olli Rehn, hutbede geçen *'İslam'ı ve Müslümanları tarihten silmek için sözde kutsal ordular oluşturdular, ancak nihaî amaçlarına ulaşamadılar'* ve *'Allah katında tek din İslam'dır'* ifadelerinin rahatsızlık yarattığını, bunlarla *'ayrımcılık'* yapıldığını bildirdi. Buna bağlı olarak da ABD ve AB'nin önümüzdeki günlerde İslam ülkelerine yönelik bazı yeni uygulamalar başlatacağı bildirildi. Bu uygulamalar arasında özellikle de cami imamlarının ve cuma hutbelerinin kontrol edilmesi var.

Anlaşılan o ki Müslümanları zor günler bekliyor. Bu zorlukların nasıl aşılabileceği önemli ve üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulması gereken bir konudur. Ancak burada işin özünü ifade etmek adına kısaca şu söylenebilir: Müslümanlara düşen, her zaman olduğu gibi, izzet ve kuvvetlerinin kaynağı olan Kur'an'a yönelmeleridir. Zira 1500 yıldır her türlü saldırılara O'nunla karşı konuldu ve bundan sonra da ancak O'nunla izzet ve kuvvete sahip olunabilecektir. Aksini düşünenlerin, *'Müslüman'* kimliklerinin sadece bir isimden mi ibaret olduğunu, yoksa gerçekten Kur'an'a referansları olan bir inanç ve hayat tarzına mensubiyeti mi ifade ettiğini gözden geçirmeleri gerekecektir. ■

“AVRUPA İSLÂMI” VE TÜRKLER

MEHMET ÖZAY

“Zihnim Kilisemdir.”

- Thomas Paine

Giriş

Bu çalışmada Suriye asıllı Alman vatandaşı, sosyal bilimci Bassam Tibi'nin isim babalığını yaptığı Avrupalı müslümanların İslam anlayışlarının yeniden şekillendirilmesini ve Türkiye'nin AB üyeliğinin şartı olarak sunulan “Avrupa İslamı”nı konu edineceğiz. Özellikle Almanya'daki Türkler bağlamında ele alınacak olan Avrupa İslamı kavramını, Rönesans ve Reform'dan bu yana Avrupa'yı şekillendiren kavramlar ve değerler dünyasından ve rasyonel düşüncenin egemenliğindeki reformla dini düşüncenin boyutlarının yeniden belirlenmesi olgusundan ayrı tutmak olanaksızdır (Wilson 1982: 80). Konumuz modernite veya sekülerleşme olmadığından, ancak gerektiği kadar bu bağlama atıfta bulunulacaktır.

İslam Avrupa'da

İslam'ın Avrupa'daki varlığı bizi, her ne kadar Endülüse kadar gerilere götürse de, içinde yer aldığımız şartlarda dikkat çekilmesi gereken husus İslam'ın Türklerle ilişkisi çerçevesinde Avrupa'daki izini sürmek olmalıdır.

Türklerin Avrupa halklarıyla teması, Balkanlarda ve Tuna Nehri kıyılarında yaşayan halkların İslam'la karşılaşmasıyla başlar. İslam'ın kıta Avrupasına nüfuzu Viyana Surlarıyla karşılaşana değin sürmüştür. Ve nihayetinde 1683'de bu ilerleme durma noktasına ulaşmıştır. Bütün bu fetih hikâ-

yesi, İslam'ın Avrupa tarihinde dördüncü yetkin otorite olarak yer almasını sağlamıştır (Remond 1999: 22). Osmanlı Sultanlarının fetih olgusu, Avrupa topraklarında yaşayan halklar üzerinde İslam'ı bir 'kılıç' olarak kullanmamalarıyla yakından ilişkilidir. Böylece gerek Macarlar, gerekse Balkanlar'daki Yunanlılar, Bulgarlar, Sırlar, Romanyalılar, Makedonyalılar, Arnavutlar kendi dini aidiyetlerini devam ettirmede hür oldukları gibi (Remond: 116), fethin bir neticesi olarak İslam'la yüzleşme özgürlüğüne de kavuşmuşlardır. İşte bu özgürlüğün en manidar ifadesi olarak diğer topluluklar kadar, bütünüyle Bosna-Hersek halkının İslam'ı tanınması ve bilmesi olmuştur.

Avrupa'nın Dinle İlişkisi

“Avrupa-İslamı”nı anlamlandırabilmenin bir yönü de, özellikle Batı Avrupa'nın tarihinde dinin, yani Kilisenin önemiyle alâkalıdır. Batı'nın din algısının genelde son beşyüz yıl, özelde ise son iki yüzyılda nasıl bir süreç geçirdiğini anlamak önemlidir. Son ikiyüz yılı aşkın bir süredir Avrupalı entellektüellerin düşüncelerinin oluşmasındaki belirleyici olan sekülerleşme değerleri olmuştur (Holub 2002: 167).

Batı'da dinin maruz kaldığı değişimin üç temel aşaması bulunmaktadır. Dinin, reform hareketiyle kendi içindeki değişimi, 30 Yıl Savaşları ile iki büyük mezhebin çatışmasına konu olması; ulus-devlet oluşumuyla birlikte Kiliseyle siyasal güç arasında “işlevsel farklılaşmanın” gündeme gel-

mesi; son olarak da modernleşme süreci boyunca dinin bulunduğu ortama, yani moderniyete adaptasyonunun zorunlu bir hâl alması söz konusudur.

Batı dünyasının özellikle son iki yüzyılda tecrübe ettiği sekülerleşmenin toplumsal ve kurumsal yansımaları ve bir anlamda zorlamaları sonucu dini kurum, yani Kilise de bu gelişmeler karşısında Thomas Luckmann'ın ifadesiyle 'içsel sekülerleşme' sürecini tecrübe etmek zorunda kalmıştır. Toplumsal yapı üzerinde egemenliğini yitiren din, Batı toplumlarında artık "inanma" ve "kimlik" boyutlarında devam ederken, Grace Davie'nin ifadesiyle "ait olmadan inanma" ile "inanmadan ait olma" gibi parçalı bir olgu ile karşı karşıyadır (Hervieu-Leger 1998: 42).

Sekülerleşme, Avrupa'da yaygın bir süreç halini alarak, dinin kurumsal ve toplumsal etkisini ve yaptırım gücünü ortadan kaldırmıştır. Din ve devlet yönetimi arasındaki ilişkilerde, birkaç Ortodoks ülke dışında, hiçbir ülke bir dini diğeri karşısında öncellemediği bir durum oluşturmuştur. Bu sekülerleşme yönelimi öyle bir hâl almıştır ki, kiliseler dahi, "sekülerleşmenin geri döndürülemezliğine" ikna edilerek sekülerleşme yönünde tavır sergilemişlerdir (Remond: 186). Devletin sekülerleştirici etkisi karşısında gücünü yitiren ve sesini çıkaramayan bir kilisenin, topluma ve bireye sunacağı din de bu etkiden ırak olmamıştır.

"İçsel sekülerleşme" olarak da adlandırılan bu durum, "Dinden geriye ne kaldı?" sorusunu akla getirmektedir. Bu sürecin daha net bir ifadesini Avrupa toplumunda dindarlığın "anlam yitimi-ne" (Berger 1970: 17) doğru evrilmesiyle açıklamak mümkün.

Avrupa'da kurulu dini yapının tarihsel süreçte maruz kaldığı 'baskılar', söz konusu dini kurumların 'kapalı devre bir sisteme' dönüşmesine yol açmıştır. Yani, Amerika'daki yapının aksine, W. Swatos'un da ileri sürdüğü üzere Avrupa'da kilise görünür de bile etkin bir nitelik kazanamamıştır. Gelenekten kopuk, evrilme sürecinden geçmiş olan dini yapının Avrupa'daki görünümü "toplumdaki çoğunluğa yabancı gelen şeylere inanan, göreceli olarak küçük heterodoks gruplara indirgenmiştir" (Wilson 1970: 154). Bütün bu gelişmelerin ardından, Avrupa'da din artık bireysel bir konu olarak algılanmaktadır (Fulton 1994: 4).

Niçin Avrupa İslamı?

Batı bir süredir açıktan açığa İslam dünyasını hedef alan dönüştürme projeleri ile gündemi belirlemektedir. Batılı entellektüellerin bir bölümünü böylesi projeler üretmeye sevk eden durum bir yanlışlığın ürünüdür. "Batı dünyası yanlış bir şekilde 'kökten dinci' olarak adlandırılan islami hareket-

lerin yayılmasını kaygıyla izledikçe, Avrupa'da İslam'ı potansiyel düşman olarak görme eğilimi yaygınlaşmaktadır (Cardini 2001: 1). Avrupa kimliği, Josep Fontana'nın da dile getirdiği üzere, "kafir" veya "barbar" olarak adlandırılmış olan ötekine karşı bir muhalefetin ürünüdür. Aslında pek çok bağlamda, bu durum, Avrupa kültürünün varlığı için zemin teşkil eden Hristiyan kimliğinin, İslam'a karşı bir savunma mekanizması olmuştur (AlSayyad-Castells 2002: 4).

Çağdaş Avrupa'nın İslamla karşılaşmasında, şu gelişme çizgisi önemlidir. Batı Avrupa ülkelerine, önceleri salt kol işçisi olarak dahil olan müslüman kökenli toplulukların hem maddi varlıkları hem de köklerinden neşet eden ve bir iki nesil sonra kökleriyle bağlarını güçlendirmesi ve formel bir nitelik arz etmesiyle ve buna ilâveten Avrupa toplumlarında bir takım insanların İslama sempati duymaları ve İslamı benimsemeleri sonucu, İslam toplumsal görünürlük kazanmaya başlamıştır. Avrupa kıtasında ikinci büyük din konumuna gelen ve "hem Batı, hem de İslam için tarihi bir dönüm noktası olarak görülen, bununla birlikte geri döndürülemez bir varlık kazanan" (Allievi) İslama yönelik konusunda kaçınılmaz bir sosyal 'sorun' Avrupalı entellektüeller ve politikacılar arasında kendisini hissettirmektedir.

Avrupalı entellektüeller, yukarıda ifade edildiği üzere kaçınılmaz bir sosyal gerçeklik boyutuna yükselen ve 1990'lara kadar yadsıdıkları İslam'ı -esmer ve zayıf İsa'yı, mavi gözlü, sarışın ve tombul bir sembole dönüştürmelerinde görülebilecek şekilde- Hristiyanlığı hem dilbilimsel hem sosyal bağlamında köken itibarıyla dönüştürdükleri gibi, Avrupa'nın kökleriyle örtüştürmenin peşindedirler. İslam tarihinde, Arapların, Acemlerin, Türklerin vd. İslamla karşılaşmalarıyla İslam'ın farklı yorumlar kazanması birbirinin besleyen ve kucaklayan, yani tarihi hafızası dipdiri bir bütünlük arz etmiştir. Batı'nın Yunan-Roma mirası bağlamında neşet eden bir İslam'ı bünyesinde bulundurma arzusu, gerçek anlamıyla bir "Avrupalılaştırma" (Allievi) projesidir. Tarihi hafıza meselesinin kilit rol oynadığı bu bağlam, Avrupalılaştırma projesinde göz ardı edilen bir unsurdur.

Günümüz Avrupasında İslam'la bağlantılı en temel sorun İslam'ın "modernite" ve "demokrasi" karşısındaki tavrında ortaya çıkmaktadır. Entel-

Avrupa kimliği, "kafir" veya "barbar" olarak adlandırılmış olan ötekine karşı bir muhalefetin ürünüdür. Bu, Avrupa kültürünün varlığı için zemin teşkil eden Hristiyan kimliğinin, İslam'a karşı bir savunma mekanizması olmuştur.

lektüellerin ve siyasetçilerin kaygısı İslam'ın bu iki olgu ile yüzleşmesi ve kendini bu yönde 'reform' etmesiyle ilişkilidir. Bu ne anlama gelmektedir? "İslam, adına sosyal değişim denilen bir tabunun ilkeleri doğrultusunda kendini evirmelidir. Aksi taktirde yaşama şansı bulamayacağı anlamına mı gelmektedir?" Yoksa İslam'ın evrensel değerlerinin, 1426 yıl öncesi ne çağdaş Arap ne Acem, ne de Yunan toplumlarının değerleriyle örtüşmek yerine, kendi orijininin gerektirdiği bir yönelim takip etmesi gibi tarihsel bir gerçeklik olarak, günümüz -ki onbeş asır öncesinin çağdaşlarıyla benzerlikleri bulunan- XXI. yüzyıl çağdaş değerleriyle karşılaştırılamayacak denli yeni oluşumlara imkân tanıyor olmasın.

Sekülerleşen Avrupa İslam'ı Sekülerleştirmek mi İstiyor?

Avrupa, rasyonelleşme ve toplumsal kurumların farklılaşmasına paralel olarak sekülerleşme süreci yaşamış bir toplumdur. Ortaya konan farklı sekülerleşme paradigmasını dikkate aldığımızda din olgusunun bireysel, toplumsal ve kurumsal unsurlarla ilişkili olarak gündeme getirildiğini ve sekülerleşmenin de tam da bu unsurlarla bağlantılı olarak yeniden değerlendirildiğini görüyoruz. Gerek bireysel ve toplumsal, gerekse de kurumsal bağlamda dinin hangi boyutlarda devam ettiğini sorguladığımızda, Batılı insanın Hristiyanların Tanrı anlayışında büyük bir deformasyonun olduğu ortaya çıkıyor. Hayata müdahale etmeyen bir

doğüstü güçten, kendi düşüncesini, hayata yaklaşımını, iç tatminini Tanrı ve din olarak kabul etmeye kadar çok çeşitli din algısının olduğu görülüyor. Hristiyanlığın inanç akidesinin temellerinden olan, bir takım mucizelerin reddedildiği; dinin bireysel gelişim ve mutlulukla özdeşleştirildiği, modern zamanların bireyleri atomize bir yapıya dönüştürdüğü toplumsal ortamda “insanı kendinden, toplumdan ve doğadan” yabancılaştırıcı etkilerine tahammül etmeyi sağlayan bir dizi doğüstü oluşumlar din olarak kabul edilmektedir. Bütün bu yukarıda ifade edilen unsurları üretmiş olan bir Batı Avrupa zihniyeti, şimdi bunu seküler Avrupa coğrafyasında yaşayan yaklaşık onbeş milyon Müslüman bağlamında İslam’a uygulamaya çalışmaktadır.

Avrupa’nın İslam’a yönelik ilgisini dönüştürme çabası, onlarca yıl İslama ve müslümanlara kayıtsız kalan Avrupalı entelektüellerin bu olguya yeni bir açılım sağlama ihtiyacından doğmaktadır (Holub 2002: 169). Remond, Avrupa’daki İslam topluluklarına dinlerini yaşama noktasında kamusal alanda hak tanınamayacağı noktasında, Hristiyan mezheplerinin aksine, İslam’da bir ruhban yönetici elitlerinin olmamasının İslam toplumları ile masaya oturmada ve yönlendirmede güçlük oluşturmamasını; ve Hristiyanlığın dini cemaat ile sivil ve siyasal toplum arasında kesin bir ayrım olmasına rağmen, İslamın hayatın bütününe kuşatan bir yapı sergilediğini argüman ileri sürmektedir (Remond: 196). İslam’ın Avrupa’da yer alması, ancak bu iki temel argümanın ortadan kaldırılmasıyla mümkündür. Bu ise İslam’ın, adı kimilerine hoş gelen reformasyona, yani Avrupa tarihin-

deki tecrübeyle sekülerleştirilmeye maruz kalması anlamına gelmektedir.

XX. Yüzyıl Avrupa’sında Diaspora Müslümanları

II. Dünya Savaşı’nın maddi ve insani yıkımlarıyla yüzleşen Avrupa kendini inşa etme sürecinde bir yanda zamanın sömürgeci güçleri İngiltere, Fransa gibi ülkelerin eski sömürgelerine dönüp Kuzey Afrika’dan Fas, Tunus, Cezayir; Asya’dan Pakistan ve Hindistan gibi ülkelere, öte yanda Almanya örneğinde olduğu gibi bir takım tarihi bağlantılar nedeniyle Avrupa’nın güneydoğusundaki Türkiye’den Avrupa’ya işçi hüviyetiyle taşıdıkları Müslümanları onlarca yıl çalıştırdıktan ve bunca yıl entellektüellerin ilgisine mahzar olamamış, ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmüş, misafir (Gastarbeiter/Guest worker) olarak algılanıp, bir süre sonra geri gönderilmesi plânlanan bir sürecin nihayetinde, ancak 1990’larla birlikte dini ve kültürel farklılığı olan bir topluluk olarak görmeye başlamıştır.

Yani bu topluluklar sömürgeleştirmenin yeni bir versiyonu olarak sömürge sonrası döneme damgasını vuran işçi kitlelerinin tedarikiyle ortaya çıkmış ve yakın bir gelecekte kendi kök ülkelere dönüş yapacak “öteki” ya da “Gastarbeiter” olarak adlandırılan bir toplumsal grup olarak telakki ediliyordu. Yani çağdaş Avrupa sahip olduğu söylenen bütün gelişmiş insani değerlerine rağmen, bu farklı duruşu kabul etme ve tanıma konusunda bile olgunluk gösterebilmiş değildir. 1990’ların değişen küresel şartlarının bir yansıması kadar, yadsınan bu kitlenin de, -belki “niyetlenilmemiş bir sonuç” olarak görülebilecek şekilde- Avrupalı bireylerin İslam’a bakışlarında dönüştürücü bir etkiye sahip olduğundan bahsetmek mümkün.

Bu süreçte ortaya çıkan değişim, adına post-modernizm denilen lokal ve globalin birbirine eklenerek glocal sürecin oluşmasıyla, “öteki” olarak algılanan kitlenin de bir takım değerleri olduğu fark edilmeye başlanmıştır. Bu ortamda Batılı entelektüellerin sergilemeye çalıştıkları düşünce, İslam dinini Batı Avrupa’nın tarihsel ve kültürel değerleriyle örtüştürecek bir yapıya kavuşturulması yönündedir.

Bir dünya dini olan İslam’ın kültürden, toplumsal projelerden, teorik olduğu kadar pratik hayatta da vaatlerinin olduğunu görmemek, anlamamak mümkün değildir.

“Avrupa İslamı” Ya Da Türkler Üzerinden Yön Şaşırtmaca

Bassam Tibi, Müslümanların Avrupa’da var olabilmelerini içerden yapacakları dönüştürmeyle gerçekleştirebilecekleri düşüncesindedir. Bunun şartını da, “Avrupalıların Avrupa kibrinden (Euro-arrogance) vazgeçmeleri karşılığında, müslüman göçmenlerin diaspora’da kendi kimliklerine Avrupa unsurunu eklemek suretiyle yeniden tanımlamaları” olarak ifade etmektedir (Tibi 2002: 32). Tibi’nin bu argümanı ilk bakışta makul gibi gözükse de, müslümanların modernitenin dolayısıyla Avrupa kurucu paradigmasının temel öğelerini kabul etmelerini öngörmektedir.

Tibi, Avrupa’daki müslüman topluluğun geleceğine dair çizdiği ve oldukça sığ olduğu anlaşılan bir proje ile Medeniyetler Çatışması söylemlerine eklenerek bir çözüm arayışı içerisinde olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Tibi, bu görüşü Avrupalı müslümanların yönünün saptanması bağlamında ele aldığı ve “biri olumlu, daha iyi bir gelecek vaat eden”, diğeri “olumsuz ve potansiyel çatışmalar barındıran” olgular konusunda uyarıda bulunuyor. “**Olumlu senaryo, entegrasyon ve Avrupa anayasasıyla uzlaşabilecek bir İslam’ın geliştirilmesiyle ilgilidir. Buna Avrupa İslam’ı adını veriyorum**” (Tibi 2000: 226) diyen Tibi, “Avrupa İslamı” kavramının isim babası olmayı hak ediyor. Bu kavramı, müslümanların Avrupa’ya entegrasyonu politikasının temeli olarak gördüğünü açıklayan Tibi, bunu aralarında yerli müslümanların da bulunduğu yaklaşık onbeş milyon göçmen konumundaki müslümanın bütününden ziyade, bitmez tükenmez ‘köprü’ metaforuna layık gördüğü müslüman Türkler üzerinden kurgulamaktadır (Tibi 2000: 234). Tibi’nin bu kavramı ortaya atması, yani 1996 yılında yayımladığı ve Türkçeye 2000 yılında çevrilen “*Boğaz’ın İki Yakası*” isimli kitabına zemin teşkil eden gelişme, özellikle 1996 yılında Bilkent Üniversitesi’ndeki misafir öğretim görevliliği sürecindeki izlenimlerine ve temaslarına dayanmaktadır. Bu eserin ismi de metaforik olarak kullanılarak Avrupa’lı müslümanların ve özellikle de müslüman Türklerin iki seçeneğine atıfta bulunmaktadır.

Tibi, “Türk göçmenler Avrupa vatandaşı olduklarını kabul edip, Avrupa anayasası ile Alman

anayasasını yeni potilik kimliklerinin bir parçası olarak kabul etmek yerine, kurtuluşlarının İslamcılıkta ararken, Türkiye’nin Avrupa’ya aitliğini iddia etmek mümkün olmayacaktır!” (Tibi 2000: 226) sözüyle Türkiye’nin dönüştürülmesinin bir koşulu olarak ortaya attığı Avrupa’da, özellikle de Almanya’da yaşayan müslüman Türk göçmen kitlesinin içinde yaşadığı Almanya/Avrupa toplumuna eklenme süreciyle ilişkilendirmektedir.

Tibi, bir başka yerde “**Batı Avrupa’da yaşayan Türkler, Türk halkının Avrupa’ya olumlu bakıp bakmayacağının anlaşılacağı en iyi araçtır. Bu bağlamda yurt dışında yaşayan Türklerin ana etken oldukları senaryoların geliştirilmesi gerekmektedir.**” (Tibi 2000: 230) diyerek Türkiye’yi konu alan “dönüştürme/değiştirme projelerine” yeşil ışık yakmaktadır. Tibi, diaspora müslümanlarına iki seçenek sunmakta: Birincisi, Avrupa değerleriyle uzlaşabilen “açık İslam” düşüncesinin benimsenmesi; ikincisi, Türkiye ile Avrupa arasına bir engel koymaya çalışan Türk İslamcılarının göçmenleri diasporada izole etme çabaları sonucu “**getto İslam**”ına maruz kalmaları (Tibi 2000: 230). Tibi, ikinci şartın gerçekleşmesini, Türkiye’nin AB’ye alınmayacağının bir işareti olarak görmektedir.

Tibi, Türkiye üzerinde öylesine ayrıcalıklı bir şekilde durmaktadır ki, Türkiye üzerinden İslam dünyasına müdahale düşüncesini haklı kılmaktadır. Köprü metaforu ile Türkiye’nin, Avrupa’nın kültürel modernliğini benimsemesi kastedilmektedir (Tibi 2000: 229). Bunun ilk aşaması ve kaçınılmaz şartı ise Almanya’daki müslüman Türklerin Alman ve dolayısıyla Avrupa kültürüne entegrasyonudur. Tibi, gelecekte haber veren bir yaklaşımla, kültürel modernizmi “demoklesin kılıcı” olarak ortaya atmaktadır.

Tibi, Ankara’da bulunduğu dönemde üniversite çevrelerinden aldığı ‘derslerle’, “Kemalist aydınların Avrupalılaştırmış olduklarını biliyorum” (Tibi 2000: 230) diyerek geleceği kestirmede yanlışmış gibi algılsa da, söz konusu projenin hayata geçirilmesi sürecinde kendisinin bile şaşıracağı şekilde, “ılımlı müslümanların” üzerlerine düşen rolü ifa ettikleri görülmektedir. “Umulmadık gelişmeler” laiklerden değil, kaderin bir cilvesi olarak “liberal” müslümanların oluşturduğu kadrolardan gelmektedir.

Tibi, Türkiye’de yaşanan ve başörtüsü sorunu-na indirgenen dini yaşam tarzını “Avrupa-Türkiye ilişkilerinin en sıcak konularından biri olan kadın-ların örtünmesiyle ilgili ...” (Tibi 2000: 227) cümlesiyle Avrupa merkezine taşımaktan geri kalma-yarak, bir anlamda Türkiye’deki akıl hocalarından aldığı tezleri savunduğu gözlemlenmektedir.

Modernite’nin Şekillendirdiği Avrupa

Avrupa, kendi nevi şahsına münhasır kültürel ya-pısıyla modernitenin ilkeleri etrafında örüntülen-miş bir toplumsal bütündür. Modernite ile koşut olarak ele alınan sekülerleşme sonrasında din, hiçbir şekilde toplumun yapıcı bir unsuru olma-mıştır (Davis 1994: 4). Çünkü, Weber’in dile ge-tirdiği gibi, rasyonalitenin bir sonucu olarak mo-dernite ile din arasındaki uyumsuzluk paradigması-na ilâve olarak, modernitenin “tanrılara ve pey-gamberlere kayıtsız” kaldığı ileri sürülmektedir (Hervieu-Leger 1998: 28).

Her toplum, kendi kültürel dinamiklerine gö-re bir yaşam felsefesi geliştirdiği gibi, Avrupa’yı da bu anlamda nötr bir durumda görebiliriz. Ancak Avrupa’yı şekillendiren değer yargıları ve kültürel niteliklerinin bütünüyle müslüman toplumlara ‘boca ettirilmesi’ ne sosyal bilim mantığına ne de kendini müslüman olarak tanımlayan bir kişinin –örneğin Tibi- özelliğine uygundur.

Tibi’nin yanılgısı te-melde moderniteyi be-lirleyen şartları mutlak bir değerler silsilesi ola-rak görmesinden kay-naklanmaktadır. Yani, bu değer yargılarının te-şekkülüne yol açan tari-hi şartların önemini yadsıyarak, bütün top-lumlara reçete olabile-ceğini, “din ve devleti birbirinden ayıran bir müslüman olarak, Av-rupa’nın Batılı kimliği-ni savunuyorum” (Tibi 2000: 238) cümlesiyle bir “iman” akidesi haline getirmek-

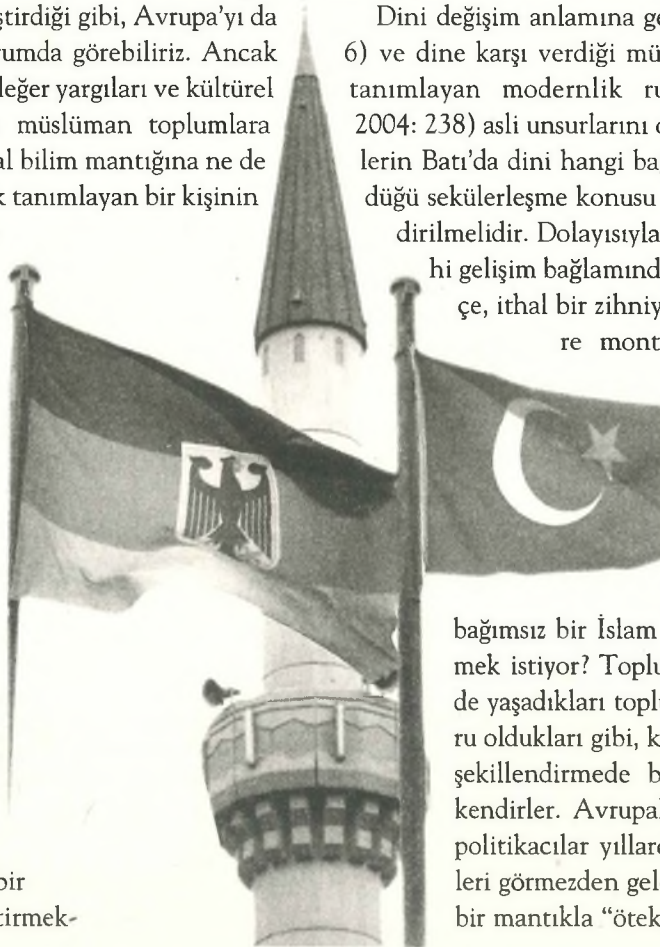
tedir. Aslında sorun bir din-devlet ilişkisinin öte-sinde bir niteliğe sahiptir. Bir toplumsal bütün, barındırdığı her ögesiyle birlikte bir kültürü, ya-şam felsefesini temsil etmektedir. Devlet ise bu ögelerden sadece biridir. Devlet, bizzatı bu kog-nitif dünyanın, zihniyet oluşumunun bir ürünü-dür. Yoksa devlet, bu dünyanın oluşumuna öncel ve kognitif dünyayı var eden bir unsur değildir. Şayet, “devlet kültür üzerinde egemendir” deni-yorsa burada bambaşka bir problem vardır ki, o za-man Tibi’nin savunduğu gibi ne demokrasiden, insan haklarından, ne de bireysel özgürlüklerden söz edilebilir.

Tibi, Avrupa modernitesinin normlarını ço-ğulculuk, hoşgörü, laiklik ve demokratik sivil toplum gibi şatafatlı kavramlarla sunarken, bun-ların kabul edilmesinin Avrupa İslam’ının bir zorunluluk olarak göstermektedir. Ancak bu dört unsurun, Batı’da din, yani Hristiyanlık bağ-lamında hangi sonuçlara yol açtığına değinilmesi ve böylece bu düşüncenin kadük halden kurtarıl-ması gerekmektedir.

Dini değişim anlamına gelen (Repstad 1996: 6) ve dine karşı verdiği mücadele ile kendisini tanımlayan modernlik ruhunun (Touraine 2004: 238) asli unsurlarını oluşturan bu madde-lerin Batı’da dini hangi bağlamlarda dönüştür-düğü sekülerleşme konusu içerisinde değeren-dirilmelidir. Dolayısıyla bu kavramları, tari-hi gelişim bağlamında değerlendirmedik-çe, ithal bir zihniyetle farklı bir kültü-re monte etmeye çalışmak gelişimleri daha da artıracaktır.

Sonuç

Avrupa, müslü-man aktörlerden bağımsız bir İslam anlayışı mı geliştirmek istiyor? Toplumsal aktörler, için-de yaşadıkları toplumsal yapının unsu-ru oldukları gibi, karşılığında bu yapıyı şekillendirmede birinci derecede et-kendirler. Avrupalı entellektüeller ve politikacılar yıllarca müslüman aktör-leri görmezden gelerek, neo-sömürgeci bir mantıkla “öteki” olarak yaftaladık-

ları toplulukların kaçınılmaz 'büyüme'leri' karşısında bir tavır alma gereği duymaktadırlar. Bu tavır alışı "karşılarında bir muhatap bulabilecek midir?" sorusu ortada durmaktadır. Çünkü yukarıda Remond'dan yaptığımız alıntıda ortaya çıktığı gibi, kimi uzmanların ifade ettiği üzere **Avrupa'lı elit ve politikacıların karşısında bir islami otorite bulunmamaktadır.**

Avrupa'da, dinin ve dini kurumların seküler yönde dönüşümü kadar, bu kurumlardaki Tanrı'nın hizmetkârları olan din adamlarının kullandıkları retorik de bilinçli olarak seküler bir tona bürünerek "toplumsal çalışma, psikoanaliz, sosyoloji, tıp ve iş dünyası gibi dünyevi alanların etkisi altına girmiştir." (Goode 1970: 270).

"Avrupa İslamı"nın oluşturulmasında güdülen maksatların başında, seküler bir eğitim sisteminin varlığı kadar, sekülerleşmiş bir toplumsal ve kültürel çevrenin varlığı da arzu edilmektedir. Artık varlıkları sorgulanmasa bile, kayıtsız kalınan Kilise dini ile, dini hayatı, gündelik yaşam profilinin belirlenmesinin temel dinamiği olarak gören bir İslami bakışın örtüşmesi mümkün müdür? Kaldı ki, Touraine'nin de belirttiği üzere dinsel inançlara artık sadece özel yaşam alanlarında yer verilmektedir (Touraine 2004: 23).

Bir toplumsal bütünü varlığını devam ettirmesinde Hervieu-Leger'in tarihsel hafıza kavramına verdiği önem kadar, değişim olgusunun da etkisi vardır. Ancak, değişim başlıbaşına problemli bir kavramdır. Değişme mi, değiştirme mi, değiştirilme mi gibi bütün açılımlarıyla ele alınması gereken değişim olgusu, masumiyeti bulunmayan ve ideolojik yönlendirmeleri de barındıran; kimi zaman bir tabu haline getirilen bir kavramdır.

Tibi, "İslamcılar, ülkelerinin kültürünün Batı yönünde belirlenmesini istemiyor" (Tibi 2000: 230) diyerek bir sosyal bilimciye yaklaşmayacak zaafiyet göstermektedir. Bir dünya dini olan İslam'ın kültürden, toplumsal projelerden, teorik olduğu kadar pratik hayata da vaatlerinin olduğunu görmemek, anlamamak mümkün değildir. Bu olsa olsa, Tibi'nin hâlâ XIX. yüzyıl Avrupalı antropologların gözüyle ya da oryantalist bakış açısyı la konuya yaklaştığını göstermektedir.

Bu gelişmeler ışığında Avrupa kıtasında İslami entelektüel, düşünsel ve pratik eğilimlerini belirlenmesinde ve şekillenmesinde başrolü kim oyna-

yacaktır? Müslüman kitlelerin bütününe kucaklayacak bir elit zümreden bahsedilemeyeceği gibi, Avrupa ülkelerinin yönetim erklerinin de yönlendirici etkisi söz konusu olabilmektedir. Söz konusu Müslüman kitlelerden beklenen, İslam'ı yeniden tanımlamalarıdır, yani aidiyet duydukları dini kimlikleri ile tolerans, demokrasi ve sivil özgürlükler adı verilen Batılı değerleri örtüştürmeleridir.*

Geriye şu soruyu sormak kalıyor: "**Türkiye kültürel olarak İslam'dan uzaklaştı(rıldı)ğında, geride Dünya tarihinde yer alabilecek böyle bir ülke kalır mı?**" ■

(*) (TIMEurope.com: Europe; December 24, 2001/Vol. 158 No.26 İslam in Europe: A Changing Faith).

Kaynakça:

- Allievi, Stefano, (Ed.) Summary: *Islam in Europe*, European IslamDossier.
- AlSayyad, Nezar AlSayyad - Castells Manuel, 2002, (Ed.), *Muslim Europe or Euro - Islam -Politics, Culture, and Citizenship In The Age of Globalization-*, Lexington Books.
- Berger, Peter, *A Rumor of Angels*, Anchor Books, New York, 1969.
- Cardini, Franco, 2001, *Europe and Islam*, (Çev: Caroline Beamish), Blackwell Publishing.
- Davis, Charles, (1994), *Religion and The Making Of Society*, Cambridge University Press.
- Fulton, John - Gee, Peter, (edit), *Religion In Contemporary Europe*, The Edwin Mellen Press, New York, 1994
- Goode, Erich, 1970, *Some Sociological implications of religious secularization*.
- Hervieu-Leger, Daniele, 1998, "Secularization, Tradition and New Forms of Religiosity: Some Theoretical Proposals", (ed) Eileen Barker ve Margit Warburg, *New Religions and New Religiosity*, Aarhus Uni. Press, Denmark.
- Holub, Renate, 2002, *Intellectuals and Euro-Islam*, (ed) Nezar AlSayyad ve Manuel Castells, *Muslim Europe or Euro-Islam*, Lexington Books.
- Luckmann, Thomas, 1974, *The Invisible Religion -The Problem of Religion in Modern Society-*, Macmillan Pub. Co. NY.
- Remond, Rene, 1999, *Religion and Society in Modern Europe*, Çev. Antonia Nevill, Blackwell Publishing.
- Repstad, Pal, 1996, *Religion and Modernity*, Scandinavian Uni. Press.
- Tibi, Bassam, 2000, "Boğaz'ın İki Yakası", Çev. Sevinç Kabakçıoğlu, Doğan Kitap.
- Tibi, Bassam, 2002, *Muslim Migrants in Europe: Between Euro-Islam and Ghettoization*, (Ed) Nezar AlSayyad, - Manuel Castells, *Muslim Europe or Euro- Islam -Politics, Culture, and Citizenship In The Age of Globalization-*, Lexington Books.
- Touraine, 2004, *Modernliğin Eleştirisi*, YKY Yay., İstanbul, 2000.
- Wilson, Bryan, 1970, "Religion In Secular Society", Robert Robertson, *Sociology of Religion*.
- Wilson, Bryan, 1980, *Religion in Sociological Perspective*.

“EURO-İSLÂM”: MİNOR İSLÂM YA DA AZINLIK TANRIBİLİMİ

MUSTAFA ALDI

“Rabbini kralın şatosuna bir perde yapmayız!” Mahmut Derviş¹

‘Avrupa’da İslâm’ın tarihi seyrine baktığımızda sekizinci yüzyıla değin uzanan bir durumla karşılaşırız. Kuşkusuz bu ilişkisellikte Pirenne’in “Muhammed olmasaydı Charlemagne olmazdı” dediği Charlemagne adının belirleyici etkisinin tarihin tozlu sahifelerini aşan bir rolü vardır. Charlemagne söyleminde İslâm Avrupa’nın kurucu dışarısı olarak işlevselleşmiştir. Avrupa kavramının gündemleştirdiği “sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda Charlemagne’in yargılama yetkisi altındaki bölgeleri yani, İstanbul’daki imparatorun ve halifenin kontrol yetkisi dışındaki toprakları belirtmek için” kullanıldığı görülür.² Tarih içerisinde inişli çıkışlı bir görüntü arzeden İslâm ve Avrupa ilişkisi Osmanlı sonrasında özellikle de II. Dünya Savaşı sonrasında değişik bir görünüme bürünmeye başlamıştır. Avrupa’nın rahatsızlığını da oluşturan bu coğrafyadaki Müslümanların içinde bulundukları ve her an için çeşitli yüzleşmeleri, trajedileri içinde barındıran sosyo-kültürel yapılarının anlaşılması gerekiyor. İkinci Dünya Savaşı ve kolonyal dönemden sonra Avrupa’ya gelmiş olanlar, altmışlı yıllardan itibaren oluşmaya başlayan işgücü göçü nedeniyle Avrupa’ya yerleşenler, işgücü göçünün oluşturduğu aile birleşimi sebebiyle Avrupa’ya göç edenler, dini inançları ve politik görüşleri nedeniyle baskı gören Müslüman aydınların göçü, mülteciler ve İslâm’ı sonradan kabul eden Avrupalı Müslümanların oluşturduğu sosyolojik ve etnik çeşitliliği içinde barındıran Avrupa’da yaşayan Müslümanların geleceğinin ne olacağı çok kültürlülük, küreselleşme, soğuk savaşın sona erişti kimlikler siyaseti, 11 Eylül olayları gibi

bir dizi siyasi ve sosyal değişmeden ister istemez etkileniyor.³ Son yıllarda sayıları milyonlarla ifade edilen Avrupa’daki müslümanların varlığına yönelik fiziki ve fikri saldırıların yoğunlaştığını ve İslâm’ın hala Avrupa mitinin kurucu dışarısı/ötekisi olarak kodlandığını Avrupa kamuoyunda yapılan tartışmalardan hareketle söylemek mümkün.

Avrupa’nın kimlik kurgusunun, tahayyülünün içeriğinin nelerden oluşacağı hangi tarihi ve kültürel köklere atıfla tanımlanacağı tartışmaları Avrupalı elitlerin zihinlerini meşgul ederken Hollanda’da Theo Von Gogh’un öldürülmesi İslâm’ın Avrupalı kimliğin kurucu dışarısı olarak kodlanmasını sağlamış. İslâm’a ilişkin Batılı erkek egemen zihniyetin şekillendirdiği oryantalist fantazileri günyüzüne çıkarmış ve Avrupa’nın tarihsel kimliğinin nasıl kurgulanacağına ilişkin anti İslamist uyanış hareketinin oluştuğu yeni bir ‘biz’ aidiyetinin oluşturulmasını sağlamıştır. Avrupa’nın kurucu sembolleri arasındaki yerini matem söylemleriyle pekiştiren Theo Von Gogh olayı ile “İslâm (...) 21. yüzyıl Avrupası’nın tarihsel kimliğini kurgulamada bir ‘öteki’ olarak rolünü duygusal anlamda temellendirecek ve kitlelerin gözünde büyük harfli “Biz-ideolojisinin” inandırıcı kılacağı bir işlevsellikle kurgulanıyor.⁴ Kozmopolit bir Avrupa oluşturma ve bu Avrupa düşüncesini imgeleme hususunda fikri gayretleri bulunan Ulrich Beck gibi farklılığa, farklılık içinde birliğe vurgu yapan Avrupalı elitlerin alttan alta yükselişe geçen anti-İslamist söylemlerle nasıl hesaplaşacakları ise Avrupalı elitlerin içsel yarılmalara

**Patolojik boyutlara varan Avrupa-
lı bilincin ben/biz kurgusunun
ötekisi Müslümanların Avrupalı
imgedeki yeri aynı zamanda batı-
lı mitolojinin de iflas ettiği yerdir.
Avrupa'nın çoğulculuğunun kırıl-
dığı yer ve yasadır İslam.**

örneklik oluşturacak nitelikte. Ulrich Beck'le aynı ülke yurttaşı olan Jurgen Habermas "Avrupa Birliği kamusal bir alan haline gelebilir mi?" sorusunu soruyor ve Avrupa kamusal siyasal alanının oluşumu için Avrupa'nın kültürel köklerine dönmekten bahsederken "Karşılaştırılmaz zenginlikleri muazzam Musevi, Yunan-Roma ve Hristiyan mirasının entellektüel olarak devralınması sayesinde Avrupa modernitenin Janus yüzüne duyarlı bir aklın nasıl sürekli kurulabileceğini öğrenmiştir" ifadelerine yer veriyordu.⁵ Avrupa'nın uluslaşma hapishanesinin süreçlerini taklit etmeden iletişimsel bir süreç içerisinde kimliklendirilmesi çabasındaki Habermas'ın Avrupa tahayyülünde İslam'ın yeri yoktur. Bütün bu tartışmalar bize gösteriyor ki, güçlü mitleri ve uzun ömürlü tarihsel hafızanın şekillendirdiği Avrupalı kimliğin geleneksel biçimlenişinde İslam'ın/Müslümanların temsili sorunlu bir yapıya sahiptir. Yunan-Roma uygarlıkları, Hristiyanlık, Rönesans, Reform Aydınlanma, Fransız ve Sanayi devrimlerinin ürettiği değerler mimarisi ile biçimlenen Avrupalı "biz"lik bilincinin ötekisi konumundaki İslam'a ilişkin tartışmaların politik beklentilerden uzak olmasını beklemek abestir.⁶

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce ABD ve göçmenler arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan Amerikalı toplumbilimci Randolphe Bourne: "Durağanlaşmak istemiyorsak yeni halklara ihtiyacımız var" diyordu.⁷ Batılı ülkelerin işgücü ihtiyaçlarını karşılamak, demografik açıklarının oluşturduğu dezavantajlı durumu asgariye indirmek

amacıyla uyguladıkları göçmenlik politikaları küreselleşme süreciyle birlikte farklı fikri noktalara evrildi. Ulus-devlet yapılanmasının tekil kültürel ekolojisinin çözülmeye uğraması göçmenlerin kimlik arayışlarında yeni argümanların yeni tarzların gündemleşmesini de sağladı. Göçmen yönetim süreçleri ve enetrasyonuna yönelik geliştirilen politik çözüm önerilerinin başında Euro-İslam gelmektedir. Bobby S. Sayyid'in de belirttiği gibi kavramsal olarak dahi izahı mümkün olmayan çelişkili bir ifade Euro-İslam. Çünkü İslam Avrupa'nın söylem haritasında yer almamıştır. "Avrupa'nın kimliği tarih boyunca İslam'ın dışlanmasıyla oluşmuştur ve hâlâ hem popüler hem de elit tartışmalarda da bu oluşumun unsurları açıkça gözlemlenir."⁸ Soğuk savaş sonrasında daha da önemli bir hale gelen göçmenler özellikle de müslüman göçmenler Avrupa kamusal alanının mahiyetinin nasıl şekilleneceğine ilişkin tartışmaların öznesi ve nesnesi konumunda. Gittikçe çok etnisiteli, 'çokkültürlü' bir yapıya kavuşan Avrupa'nın kimliklendirme siyasetinin nasıl inşa edildiği tartışmaları tarihsel Avrupa'nın kurucu dışarı olarak kodlanan İslam'dan bağımsız olarak yapılamıyor. Barbar olarak nitelendirilen ötekilere muhalefet sürecinde oluşturulan Avrupalı kimlik imgesinin müslüman göçmenlerle ilişkilerini Avrupalı lügatçenin tahakkümcü diliyle düzenleyerek İslam ve müslümanlar üzerinde yeni bir hegemonya oluşturma siyasetinin görüngüsü niteliğindeki. Euro-İslam tartışmaları aynı zamanda küresel tahakkümcü muhteris ideolojilerin, politik öznelerin dine karşı din siyasetlerinden bağımsız düşünülemez. Hızlı, sömürgeci ve kaotik değişim siyasetlerinin müslüman özneleri kuşatma altına alma, onların dini algı ve anlayışlarını think tank ve tank demokrasileriyle dönüştürmeye hız verdiği tarihi bağlamda İslam'a yönelik mühendislik projelerinin birbiri peşisıra gündemleştiğini medyaya yansıyan metaforik tartışmalardan izlemek mümkün. 18 Mart 2004'te RAND Corporation'a hazırlatılan "Sivil Demokratik İslam" başlıklı raporun yayınlanmasından sonra ABD'de ilahiyat profesörü Amina Wadud'un New York'ta kadınlı erkekli cemaate cuma namazı kıldırması ve ardından camide Wall Street Journal eski muhabiri Esra Q Numani'nin "Camide Kadın Hakları Beyanamesi"ni dağıtmasının meydana getirdiği tartışmalar devam ederken Hollanda'da 20 Mart 2005

Pazar günü açılan ve açılışını Mısırlı feminist müstağrip Nevval Evs Saadavi'nin yaptığı ve Hollanda hükümetince finansal açıdan da desteklenen "feminist cami" projesi İslam'a yönelik Amerikan ve Avrupa tarzı politik biçimlendirme gayretlerinin iki örneğini göstermesi açısından önemli. Euro-İslam tartışmalarını yürütmek açısından da bir başlangıç olabilecek nitelikte. Hollanda hükümetince destekleniyor ve bu cami "Euro-İslam"ın göstergesi olarak alkışlanıyor. "Bu tip yapılanmalarla "radikal müslümanlara karşı liberal müslümanların sayısının artacağını"⁹ belirten Hollanda hükümetinin açıklamaları Euro-İslam'ın neliği, Avrupa İslamı'na özgü düşünüşün, görüşün özgül ayrımları, farklılığı ya da Euro-İslam'ı işte "o" yapan nedir? gibi sorulara yanıt aramanın gerekliliği hususunda kışkırtıcı bir etkiye sahip.

Le Monde Diplomatique'te yayınlanan bir yazısında Muhammed Arkoun "İslam'la nasıl birlikte yaşanır?" diye soruyordu.¹⁰ Patolojik boyutlara varan Avrupalı bilincin ben/biz kurgusunun ötekisi Müslümanların Avrupalı imgedeki yeri aynı zamanda batılı mitolojinin de iflas ettiği yerdir. Avrupa'nın çokluğunun/çoğulculuğunun kırıldığı yer ve yasadır İslam ve müslümanlar. İslamofobinin karşıtlık ve deformasyon politikalarıyla yürütüldüğü biliniyor. Anti-İslamist söylemin deformasyon stratejisini Euro-İslam oluşturuyor. Bunun da entellektüel ve siyasal öznelere ise müslümanlarla şu yada bu şekilde ilişkisi olan müstağrip zihinler İslami argümanları kullanarak gerçekleştiriyorlar. Artık İslam ve Batı yada Batı'da İslam tartışmalarının evrildiği yeni nokta Batı İslamı. Bu İslam anlayışının en önemli boyutunu müslümanların Avrupa toplumuna entegrasyonu ve onların radikal fikirlerce etkilenmelerini engellemek oluşturuyor. Küreselleşme süreci sermayenin, serbest piyasa tektanrıcılığının, Amerikan kültürünün yaygınlaşmasını sağladığı kadar dinin ve özellikle de İslam'ın Batı'da ve dünyanın diğer coğrafyalarında hem demografik açıdan hem de söylem itibarıyla yaygınlaşmasını da beraberinde getiriyor. Bu süreçte gündeme gelen anti-İslamist tehditçi söylem İslam'ın evcilleştirilmesi siyasetini güdüyor. Bu süreçte gündeme gelen Euro-İslam kavramsallaştırmasında iki tarz-ı siyasetten bahsetmek gerekiyor. Küreselleşme sürecinin zenginleştirdiği islami söylem haritaları kadar deforme

edici boyutlarının da izinin sürülebileceği yolları Batı'da yaşayan Müslümanlar üzerinden izlemek daha anlamlı bir hale geliyor. Tayfun Atay'ın da belirttiği gibi "İslam'ı çağımızın hakim düşünsel ve ideolojik eğilimleri arasında (yada onların karşısında) bir yere oturtmakta yararlı olabilecek girişimlerden birisi Avrupa ve Amerika yani modern Batı'da yaşayan ve etkinlik gösteren İslami grup ve topluluklar üzerinde odaklaşmak"¹¹ İslami söylemler ve karşı söylemleri anlamamıza büyük katkılar sağlayacaktır. Müslüman imajının dramatik bir biçimde değişmesi sürecine yaptığı olağanüstü katkılarıyla zihinlerde yer edinen 11 Eylül olayları sonrasında 1993 yılında *The Journal of Foreign Affairs*'de ilk ortaya attığında hayli ses getiren "Medeniyetler Çatışması mı?" başlıklı makalenin sahibi Samuel Hengtington artık çatışmanın İslam'la İslam arasında olacağını belirten bir yazı yazmıştı. Samuel Hungtington'un bu tezini eleştiren ve onun ikinci argümanına sahip çıkan Euro İslam tartışmalarının elit-politik tartışmacılarından Ingmar Karlsson, dinler arasındaki farklardan ziyade din içi farklılıkları özellikle de İslam bağlamında gündemleştirmekte "göçmenler arasında İslamlaşma süreci sadece çoğulcu toplumun ve demokratik devletin değerleri ile çatışırsa tehlikeli olabilir. (...) Sadece depolitize olmuş ve liberal bir İslam Avrupa'ya entegre olabilir ve böyle bir entegrasyon sosyal ve ekonomik entegrasyon ile eş zamanlı olursa mümkündür."¹² sözleriyle nasıl bir islami algının inşa edilmesi gerektiğinin ipuçlarını vermektedir. İslam'ı Avrupalılaştırmaya yönelik siyasi çalışmalar doksanlı yıllardan itibaren gündemleşmeye başladı. Bu politikaya yönelik birkaç örneği hatırlamak gerekli. Körber Vakfı'nın 1997 yılında düzenlediği Türk Alman Sempozyumu'nda Wolf Schimdt "Türk Göçünün Almanya'daki Perspektifleri" bildirisini sunmuştu. Bu bildirinin müzakereleri esnasında Cem Özdemir Avrupa İslamı'nı anlamlandırmamızı sağlayacak şu açıklamaları yapıyordu. "İslami bir karşı kamuoyu yaratmalıyız. (...) Bir Avrupa veya bir Alman İslamı'nın gelişmesine izin vermeliyiz. Eğer tarihsel/eleştirel yorumlu bir İslam ortaya çıkacaksa bu Suudi Arabistan'da ortaya çıkmayacak. Bu İslam sadece burada (Almanya/Avrupa'da) ortaya çıkabilir. Bu nedenle herhangi bir Alman Üniversitesinde İslam'ı eleştiren bütün güçleri bir arada toplayan bir fakültenin bulun-

masını isterdim. İslami bir karşı kamuoyunun oluşacağı, daha ileride de İslami eğitim ve orta vadede bizim üzerinde durduğumuz dini tartışmaların ele alınacağı bir merkezi oluşturmaliyiz. Türkler arası çatışmaların hepsi bizde de var. Türban veya müslüman kızlar için yüzme dersleri. Bu tartışmaları bütün yerleşim birimlerinde yaşıyoruz. Yurttaşlar yanıt istiyor, ancak Almanya'da bu yanıtı onlara verebilecek kurum yok.”¹³ Cem Özdemir'in aradığı yanıt müslümanların kendi dini inançlarından kaynaklanan dini pratiklerinin engellenmesi ve bu pratiklerin terkedilmesine yönelik bir beklentinin yanıtıdır. Yakınlarda düzenlenen bir sempozyumda konuşan Osnabrück Üniversitesi Kültürlerarası Pedagoji Bölümü öğretim üyesi P. Graf “Avrupa Birliği ülkelerinde İslam dininin Avrupa biçimini yaşayacak yaklaşık 20 milyon insan yaşamaktadır. Bu İslam, geldiği ülkelerdeki İslam anlayışından ayrı olmakla birlikte İslam’i uygulamanın Batı Avrupa’daki hayata göre düzenlenmiş şeklini temsil edecektir.”¹⁴ diyor. Avrupa tarzı bir İslam projesinin kanımca en önemli nedenlerden biri genç müslümanların dinin sembollerine, şiarlarına bağlılık hususundaki gayretidir. Anlayışsızlıkla karşılaşan müslüman öğrencileri ikna edebilmek için politik adımlar atılmaktadır. “Daha ılımlı bir islami anlayışın” gündeme getirilmesi sürecinde “Bassam Tibi gibi popüler yorumlardan medet ummaya başlıyorlar, ancak bunun sözkonusu kültür içindeki meşruiyet sorununu hesaba katmıyorlar.”¹⁵ Bassam Tibi’nin savunduğu Euro-İslam, sekülerleşmiş, Avrupa toplumlarına kültürel ve yaşam biçimi açısından uyum sağlamış omurgasız bir İslam’dır. Tibi bunu şu cümleleriyle ifade ediyor: “Euro İslam kavramıyla hedeflenen şey, hem Müslüman göçmenler hem de Avrupa toplumları tarafından kabul edilebilir, Avrupalı sekülerlik ve bireysel vatandaşlık fikirlerini modern seküler demokrasi çerçevesinde oturabilecek liberal bir İslam çeşidi sağlamaktır. (...) Avro-İslam’ın başlıca özellikleri laïcité, kültürel modernlik ve İslamın İbrahim’e inananlarla (ehl-i kitab) sınırlı olan hoşgörüsünü aşan bir hoşgörü anlayışı olacaktır. (...) Avro-İslam, kültürel ve dinsel çoğulculuğu kabul etmek suretiyle, İslam egemenliği iddiasından vazgeçecektir. Bu tanım içerisine oturacak Avro-İslam liberal demokrasi, bireysel insan hakları ve sivil toplumun gerekleriyle uyum içinde olacaktır.”¹⁶

Adorno ve Habermas’ın öğrencisi olan Bassam Tibi Türk modernleşme projesine hayrandır. Müslüman öznelere modernitenin kültürel temellerini oluşturan laikliği benimsemeleri ve içselleştirmeleri gerektiğini savunur. Kemalizme hayrandır ama İslam’ı modernite projesinin dışında kodladığı için Kemalizmi eleştirir. “İslam ile kültürel moderniteyi bağdaştırmanın gerekli olduğunu” düşünür.¹⁷ “Almanya’ya entegre olmaya çalışan bir müslüman göçmen” olarak tanımlar kendini Tibi. Avrupa İslamını göçmenlerin Avrupa toplumlarına entegrasyonunu sağlayacak bir politika olarak kodlayan Bassam Tibi, Almanya’da yaşayan Türkler’in “yalnızca entegre olmuş Avrupa müslümanları olarak köprü kurma işlevini yerine getirebileceklerini” söyler. Çokkültürlülüğe karşı olan Tibi Avrupa modernliğinin dört temel unsuru olduğunu (çoğulculuk, hoşgörü, laiklik ve demokratik sivil toplum) ve müslümanların Avrupalı kültürel modernliğin bu ilkelerini kabullenmeden Avrupa’ya entegrasyonlarının imkansız olduğunu savunur.¹⁸

Almanya dışında Fransa’da da tartışılan Avrupa İslam’ının temel argümanları değişmez. İslami sembollerin kültürel modernliğin ötekisi olarak kodlanması Bassam Tibi kadar Abdelvahab Meddeb’de de görülür. Şöyle der, Meddeb: “Kadınların yeniden örtünmelerine, özgürlüğün ve batı kültürünün kalelerinin birinde, yani Fransa’nın başkenti Paris’te tanık olduğumda, bunun bana şok etkisi yaptığını itiraf etmeliyim.”¹⁹ Nuray Mert’in “sığıntı kimliği”, “azınlıklaştırma” siyaseti olarak adlandırdığı Euro-İslam söyleminin Fransız temsilcilerinden Marsilya Müftülüğü yapmış Cezayir asıllı Suheyb bin Şeyh *Laik Dünyada İslam*’da (Sabah Kitapları 1998) Fransa’da yaşayan müslümanlar için entegrasyon yolları önerir. Ancak azınlık bilinciyle geliştirilen öneriler genelleme ihtirasına tutulur ve Müslüman dünyanın geneline götürülecek uygarlık yolu olarak kodlanır. Suheyb bin Şeyh şöyle diyor:

“İslâm’ın Fransa’daki varlığı, müslümanlara azınlıklar arasındaki bir azınlığın Tanrıbilimini hazırlamak ve sınamak için beklenmedik bir elverişlilik sunar. Bu azınlık Tanrıbiliminin en büyük yararı da Müslüman dünyasının kendisine de götürülüp uygulanabilir olmasıdır. İslam (...) yeni dünya düzeninden dışlanmak istemiyorsa kendi evinde bile evrensel olmaya hazırlanmalıdır ve

dünya ölçüsünde azınlıklar içinde azınlık olmayı, fetihçi bir düşman değil, önerilerde bulunan bir ortak olmayı kabul emelidir”²⁰ diyor. Şeyh yani bu düzene kafa tutmaktan, itiraz etmekten vazgeçin, uzlaşın diyor ve ekliyor: “Benim en son inancım, gereksiz ayrıntılardan arınmış, babadan kalma adetlerden ayıklanmış, Fransa toplumunda sorun yaratmayan ve kimliğine zarar vermeyen özgün bir İslam’dır. Fransa artık İslam’ın varlığını kabul ederse, o da Fransızlaşma yoluna gidecektir.”²¹ Azınlık tanrıbiliminin teolojisini geliştirenler küresel hiyerarşi düzeninde “müslümanların dünyanın kalabalık bir azınlığı gibi davranmalarını”²² istiyorlar hatta dayatıyorlar.

Olanı değil olması gereken bir durumu ifade eden ideal-tipik çokkültürcü söylem müslümanlar sözkonusu olduğunda ihlal ve ihmal edilebilir bir çifte standartlar rejimidir. Kavramsal olarak çelişkileri içinde barındıran Euro-İslam’ın kuşkusuz başka boyutları da var. Avrupa’da yaşayan Müslüman göçmenlerin entegrist kültürel davranış örüntülerinden ve algılarından kurtularak daha evrensel/küresel bir ümmet bilincini yaşadıkları coğrafi mekan olan Avrupa’da oluşturarak yeni bir anlamda Avrupa’da yaşamının fıkını oluşturarak sahiplendikleri bir gerçeklik olarak Avrupa’daki İslam var. Ancak küresel politik aktörlerin islami söylemleri depolitize etme kaygılarının şekillendirdiği bir kurgu olarak Euro-İslam üzerinde durmak daha önemli ve öncelikli. Herhangi bir kültürel kategori, tanımlama kendisini çevreleyen, ekonomik, toplumsal, sosyal ve tarihsel koşullardan yalıtılarak değerlendirilemez. İktidar ilişkilerinin hiyerarşik yapılanmasının günyüzüne çıktığı Euro-İslam söylemi, kurgusu üzerinde düşünürken okurken üç yardımcı öğeden yararlanmanın iyi olacağı kanısındayım. İlk ikisi merhum Ali Şeriatî’nin *Her Hicret Bir İnkılap’tır ve Dine Karşı Din* kitapları. Bu kitaplar hem bir yerden bir yere göçün getirdiği yeni imkanlar ve sorunlar üzerine düşünmeyi hem de dine karşı oluşturulan dinimisi muharref söylemlerin yapısını kavramak açısından yeniden okunmalı. Üçüncüsü ise sosyal bir Avrupa düşünün peşinden koşan Noir Desir’in *Des Visages Des Figures* albümünde yer alan şu dizeleri dinlemek çok önemli: “Avrupa’nın gülleri, şeytanın ziyafeti /tekrar ediyorum/ Avrupa’nın gülleri şeytanın ziyafeti (...) Avrupa’nın makyajı akıyor göğüslerinden aşağı” Avrupa imgesiyle ta-

rihi bir bilinçle hesaplaşamayanların geliştirdikleri söylemlerin bir ucu “tinsel ihtidaya” kadar varıyor. Bütün bu olanlar karşısında serinkanlı olarak düşünmeli ve kökfikirlerimizle ilişkimizi yeniden yenilemeliyiz. ■

Notlar

- 1- Mahmut Derviş, “Kızıldere’nin Beyaz Adam Önündeki Söylevi” çev. Faruk Bozgöz, *Yolcu dergisi*, s. 31 sh. 10, 2005.
- 2- S. Seyyid, “Avrupa’nın Suskunluğu/Müslümanların Sesi” *Avrupa ve Amerika Müslümanları* içinde, shf. 101 çev. Cem Demirkan vd. Gelenek yay 2003, İst.
- 3- Kadir Canatan, *Avrupa’da Müslüman Azınlıklar*, s. 12-14, İnsan yay. 1995, Pieter Sjoerd Van Koningsveld, *Avrupa ve Müslümanlar* içinde shf. 81, Gelenek yay. 2003.
- 4- Ahmet Demirhan, “AB, Türkiye ve Din” *Yarın Dergisi* Mart 2005 Mıhri Özdoğan, Türkiye “AB ilişkileri...” *Birikim Dergisi* Şubat 2005.
- 5- Jürgen Habermas “Avrupa’nın Niçin Bir Anayasaya İhtiyacı var?” çev. Selen Göbelez, *Conatus* s. 3 Ocak-Nisan 2005.
- 6- Hışam Cuayyıt, *Avrupa ve İslam* çev. K. Kahraman vd. İz yay. İst. 1995.
- 7- G. Pascal Zachary “Yeni Dünya Vatandaşları,” *Deutschland* s. 6 sh. 63, 2000.
- 8- S. Seyyid a.g.e s. 95.
- 9- “Feministlerden İlk Kadın Camisi” 22. 3. 2005 Y. Şafak, İbrahim Karagül, “RAND raporu...” 22. 3.2005 Y. Şafak, 20. 3. 2005 Radikal.
- 10- Mohammed Arkoun, *İslam ve Modernlik*, 15 Mart-15 Nisan 2003 *Le Monde Diplomatique*.
- 11- Tayfun Atay, *Batı’da Bir Nakış Cemaati...* s. 19, İletişim yay. 1996.
- 12- Ingmar Karlsson “Müslüman Göçmenler...” *XXI. yüzyılda İslam Dünyası ve Türkiye*, sh. 261-272, İSAV, İst. 2003.
- 13- Cem Özdemir, “Alman Olmak Nedir? Türk Olmak Nedir?” içinde sh. 408-409 Körber Vakfı, Hamburg, 1998.
- 14- P. Graf, *İslam und Europa II* shf 50, Ankara 2004.
- 15- Yasin Aktay, “Almanya’nın Çokkültürlülük Gerçeğiyle İmtihani”, *Tezkire*, s. 36-37, sh. 13-14, 2004.
- 16- Bassam Tibi, “Avrupa’daki Müslüman Göçmenler...” *Avro-İslam* içinde shf 60 vd. çev. Zehra Savran, Everest yay. 2004.
- 17- Bassam Tibi ile söyleşi 7 Mayıs 1997 bkz. Şahin Alpay, *Türkiye’nin Tanıkları Dışardan Bakanlar*, Timaş, sh. 169, 2002.
- 18- Bassam Tibi, *Boğaz’ın İki Yakası* çev. Sevinç Kabakçıoğlu sh. 238-241. Doğan yay. İst. 2000.
- 19- Abdulwahhab Meddeb, *İslam’ın Hastalığı* çev. Haldun Bayrı sh. 44, Metis Yay. İst. 2005.
- 20- Suheyyb bin Şeyh’ten akt. Nuray Mert, *Hep Muhalif Olmak* içinde sh. 255, İletişim yay. 2001.
- 21- Nuray Mert, a.g.e
- 22- Nuray Mert, a.g.e

“EURO-İSLÂM” “AMERİKAN İSLÂMI” VE SONRAKİ...

HİKMET DEMİR

Bu gün dünya ölçeğinde meydana gelen dönüşümler, yaşanan süreçler İslam ile hiçbir biçimde kopmayan ilintileri bize göstermektedir. İster teorik olarak modernleşme, post-modernizm, küreselleşme, Euro-İslam vb. gibi tartışmalardan, isterse yaşanan savaş, kaos, bunalım ve kırılmalardan yola çıkılsın bunu görmemek imkansızdır. Son yüzyıl içerisinde bile İslam sosyalizmi, İslam kapitalizmi, İslam modernizmi gibi tamamların bugün küreselleşen, postmodernleşen bir İslam tartışmasına yerini bıraktığı ve son zamanlarda bu genel yaklaşımın bir parçası olarak, “Euro-İslam” ve “Amerikan İslamı” tartışmalarının farklı fenomenler üzerinden gündeme geldiğini biliyoruz. Öncelikle belirtmeliyiz ki, Batı merkezli üretilen bu tartışmaların pratikten uzak bir soyutluk ve felsefîlik içinde oluşmadığını; aslında pratize edilme sürecinde yönlendirmelere denk gelen bir teori kurma olduğunu bilmek gerekir. Diğer yandan 11 Eylül 2001’de Amerika’da meydana gelen facianın ardından Afganistan ve Irak’a yönelik saldırılar; arkası gelmesi muhtemel dizayn girişimleriyle Filistin’de yaşanan dram, ister sağdan sola isterse yukarıdan aşağıya okunsun, “İslam” dışarıda tutularak anlaşılacak bir durum değildir. Küresel aktörlerin tüm bu olanları “Demokrasi” ve “İnsan hakları” bağlamında okuma ve okutma ısrarları ise, sağlaması yapıldığında, hiçbir vicdanı tatmin edebilmiş değildir. “Irak’a “nükleer silah” bahanesiyle saldırdıktan, insanlığın yüz karası fotoğraflar dünya basınına yansıdıktan sonra, “Irak’ta nükleer silah yokmuş” demek; bugünlerde ise Suriye ve İran’ı “suyu bulandırma” bahanesiyle yeni hedefin

merkezine oturtmak, herhalde kurt-kuzu hikayesinin yeniden senaryosu olsa gerektir. İşin enteresan tarafı ise, artık rafine siyasetlere bile ihtiyaç duymadan bunların yapılmasıdır.

Bu yazı boyunca aslında üzerinde duracağımız temel problem; İslam’ın bütüncül bir şekilde din olarak kabul edilmemesi ve Ona konjonktürel olarak kimi sıfatların eklenmesiyle indirgemeci, revizyonist bir şekilde yaklaşılmaya çalışılmasıdır. Şüphesiz bir çok sebeplerden kaynaklanan bu durum, İslam’ın dinamik içeriği ve dünyaya sunması muhtemel önerisini şimdiden fesada uğratmak gibi bir kaygıyı da beraberinde taşımaktadır. Zira böylece İslam’ın genetik yapısında oluşacak tahribat ile öncüller farklı bir önermeyi sonuçlayacak biçimde dönüştürülmektedir.

Biz bu yazımızda, Euro-İslam ve/veya Amerikan İslamı kavramları üzerinden genelde İslam’ın nasıl bir tanım ve çerçeve içerisine yerleştirilme çabası içinde olduğunu göstermeye; ardından yaşanan kimi gelişmeleri bu bağlam içinde okumaya ve nihayet direnç noktalarına işaret etmeye çalışacağız. Bu çerçevede öncelikle tarihsel süreci anahatlarıyla özetledikten sonra altını çizdiğimiz kimi noktalar üzerinden İslam’ın genetik yapısına dair bazı hatırlatmalarda bulunmaya gayret edeceğiz.

Bir Tarih Okuması:

Sıfatlı İslam Ya da İslam’ın Konjonktürel Algısı

Modern zamanlarda zihniyetten başlayarak yaşanan düşünsel kırılma, İslam’ın algılanışında da bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Rönesans ve

reform hareketinden itibaren düşünsel, siyasal, estetik, ekonomik, teknolojik vb. tüm toplumsal alanlarda Batı dünyasındaki yükseliş; eşzamanlı olarak Osmanlı Devleti'ndeki bir çözülme ile birleşince, daha ileriki süreçte İslam dünyasında kendi dünya görüşüne karşı bir güvensizliği sonuçlamıştır. Öyle ki, tamamiyle batılılaşma taraftarları dışında, en kendine güvenen insanların önerilerinin içeriği bir "sentez"den ibaret kalıyordu. Bu güvensizliği besleyen ve büyüten en temel iki öge, "teknoloji" ile "pozitivist" bakış tarzıydı. Sanayileşmenin ardından yaşanan gelişmeler, teknolojiyi merkeze alan ve onu kutsayan bir anlayışın İslam Dünyasına yerleşmesini sonuçlamıştır. Bu, bilhassa gündelik yaşam içerisinde bir "güç" gösterisi haline geldikçe, Batılı yaşam tarzını meşrulaştıran bir işlev görmüş; dolayısıyla Batı orijinli düşünce ve yaşam pratiklerinin içselleştirilmesini pekiştirmiştir. Aslında bu yaşam tarzının meşrulaşmasını "güç" ve "prestij" parantezlerinde de okumak gerekmektedir. Bir başka deyişle, formel olarak teknoloji ve gücün sağladığı avantaj ve prestij, giderek batı dışı toplumlarda da batı orijinli düşünsel totallikleri prestijli kılmıştır. Pozitivizm de bu durumu destekleyici bir yöntem olarak, hatta yegâne meşrulaştırıcı enstrüman olarak işlev görmüştür. Buna göre "aşkın" olana kapalı pozitivizm, nihâi anlamda teknoloji ve gücü besleyecek açıklama tarzı ile destek sağlamıştır.

İslam dünyasında meydana gelen bu özgüven kaybı, bugüne gelinceye kadar dış ve içten geliştirilen argümanlarla artmaktadır. Dolayısıyla bu durumun bilincinde olan Batı ve bir türlü güven bunalımını yenemeyen İslam dünyası arasındaki hiyerarşik ilişki buradan beslenmektedir. Böylece, bugüne gelinceye kadar İslam kapitalizmi, İslam sosyalizmi, modernist islam, postmodern islam, küresel islam, Euro-İslam, Amerikan İslamı şeklinde geliştirilen sıfatlı ya da konjonktürel İslam kavramları, İslam'ın bir eklemlenme nesnesi olarak algılandığını bize göstermektedir. Nitekim yirminci yüzyıl, konjonktürel durum değiştiğinde, İslam'ın da hangi çerçeve içinde yorumlanacağına işaret eden bir yüzyıl olmuştur. Kur'an-ı Kerim'i farklı paradigma perspektifinden okumaya çalışan bu yaklaşımların bugün geldiği nokta, Euro-İslam ve Amerikan İslamı olarak görünmektedir. Bu yaklaşımların ise iki düzeyde anlamlandırılması müm-

Bir çok yatay ve dikey bölümlere uğratılan hakikatin her bir parçası bağımsızlaştırılarak yegâne din olarak görünmektedir. Hiçbir normu, ilkesi, değeri olmayan sübjektif ve görelî bir din anlayışı kendisini göstermektedir.

kündür. İlkın, bunlar Avrupâi ve Amerikan yaşam tarzlarının İslam tarafından da içerilmesini; dolayısıyla yerel düzlemde Avrupa ve Amerika'da müslüman toplulukların entegrasyonunu hedeflemektedir. Bunun da ötesinde, Avrupa ve Amerika'nın yerelliklerini globalleştirdikleri bir dünyada (kendi dünya görüşlerini otoriter bir tarzda dünyaya kabule zorladıkları), evrensel bir din olan İslam'ın iddia ve argümanlarını dışarıda bırakacak ve tüm süreçlere entegrasyonunu ifade edecek bir revizyona tabi tutulmasıdır. Gerçekten yaşanan travmaya ciddiyetle yaklaşıldığında, hangi siyasal, sosyal, stratejik vb. global bir planın ortasında durduğumuzu görebileceğiz.

Necip Fazıl Kısakürek, *Bâbîâlî* adlı eserinde "Ağaç" mecmuası çıktığında kendisi ile ilgili görüşlere yaklaşımı oldukça ilginçtir: "Ağaç çıkınca, mistik şair (Necip Fazıl Kısakürek) hakkındaki görüşler;

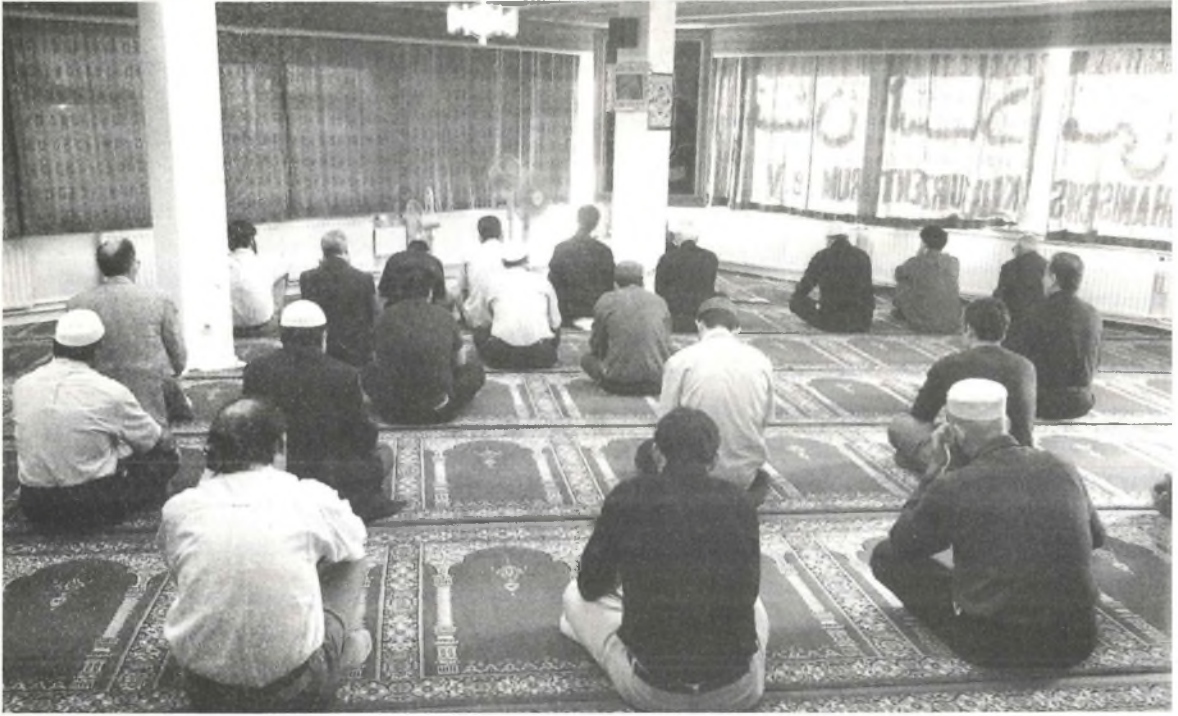
Burhan Belge: - İslam Koministi.

Falih Rıfkı: - İslam Faşisti.

Yakup Kadri: - Neo-Müzülman.

Mistik şair de şu karşılığı vermiştir; bunlar beni değil, İslam'ı hangi şartla kabul edebileceklerini ilan ediyorlar ve katıksız, pazarlıksız İslamı anlamıyorlar." (Necip Fazıl Kısakürek, *Bâbîâlî*, 7. baskı, İst., Büyük Doğu Yay., 1997, s. 234)

Yine Necip Fazıl bu bağlamda "İslam Sosyalizmi" diye bir kavramsallaştırma ile ilgili olarak muhatabına şu sözleri söylemiştir: "... Sizse öyle yapmıyorsunuz. Esası ve istiklâli sosyalizmde görüyor ve İslam'ı bu esasa uydurabildiğiniz için benimsi-

yorsunuz" (Necip Fazıl Kısakürek, Bâbîâli, s. 334)

Tüm bu isimlendirmeler, İslam'ı bütüncül, kendine yeten bir din olduğuna kuşkucu yaklaşımlardır. Bundan sonraki süreçte de şüphesiz başka adlandırmalar da yapılacaktır. Ancak unutulmaması gereken nokta, bu dinin adının hiçbir eki olmadan "İslam", ve mensuplarının da "müslüman" ismini aldığıdır.

İslam'ın Genetik Yapısı

Buradaki "genetik" ifadesiyle, İslam'ın temel karakteristiklerini kastetmekteyiz. Şüphesiz İslam'ın genetik yapısıyla ilgili bir çok şeyler söylenebilir. Hatta bu tartışma, ciddi araştırmaların ve tahlillerin konusudur ve bir çok kitaplar yazılabilir. Ancak biz burada ele aldığımız konu çerçevesinde bir kaç hususa değineceğiz.

İslam'ın olmazsa olmaz en önemli karakteristiği birliktir. Bu, özelde Allah'ın birliği şeklinde yaygın bir tanım bulsa da, genel anlamda bir üst projeksiyon sistemi olarak "bir"liğe tekabül etmektedir. Bunun anlamı; kâinat, insan ve dünyayı bütüncül bir tarzda aynı anlam sistemi içerisinde görebilmektir. Bu anlayış, felsefi, sosyolojik ve psikolojik düzlemde Allah-insan arasındaki ilişkiyi kopmaz ve yabancılaşmaz bir tarzda kurmaktadır. Da-

ha iyi anlamak ve anlatmak açısından yapılan hayatın yatay ve dikey bölümlenmesinde, her bir parça yegâne ve diğerinden bağımsız bir biçimde okunamaz.

İslam, kelime kökeni itibarıyla "barış" ve "teslim olmak" anlamına gelmektedir. Bu bağlamda o, yerelden evrensele kadar kendisine uymakla huzur ve sükûneti koruma iddiasındadır. Diğer yandan kendisine kayıtsız şartsız "teslim olma"yı ister. Bu açıdan çatışmacı bir ilişkiden uzaktır. Teslimiyet ise, Allah-insan arasındaki ontolojik farklılık temelinden beslenir.

İslam, temel sâbiteleri, ilkeleri, normları, değerleri olan bir dindir. Aslında bu, kimi özellikleriyle bütün dinlere teşmil edilebilecek niteliklerdir. Bu bağlamda İslam, gündelik hayatta bu projeksiyonunu işleterek doğru ve yanlışlarını söyler ve bunlara uyulmasını ister. Dolayısıyla insanların kendi heva ve heveslerini din adına meşrulaştırmalarına geçit vermez. Onu asırlar boyunca ayakta tutan bir omurgası bulunmaktadır.

Klasik İslam âlimlerinin ayrımlarına göre, İslam, itikat, ibadet ve ahlak şeklinde üç ana bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler diğerlerinden kopuk olmadıkları gibi aralarında iç bütünlük mevcuttur. Aslında bu iç bütünlük İslam'ı tanımlayan en önemli ilişkilerden birisidir. Dolayısıyla inanma-

nın yanında ahlâki değer olarak onu davranışlarda göstermek gerekmektedir. Sözgelimi; yalan söylemek yasaktır. Buna tüm müslümanlar inanır. Ancak aynı zamanda yalan söylememek de gerekir.

Bir de yazılanlara ilaveten ve onlara bakarak şu hususu söyleyebiliriz: Sübjektif, özelleştirilmiş bir İslam anlayışı yoktur. Şüphesiz İslam'ın insanlara tanıdığı geniş bir mübahlar alanı vardır. Ancak genel anlam dizgesi burada da geçerlidir. Bunun dışında insanların kendi bireysel yaşam tarzlarını onaylayacağı bir din, artık göreceli hale gelmiş demektir.

“Euro-İslam” ve/veya “Amerikan İslamı”

Bu konuda yazılanlara baktığımız zaman, temelde bir entegrasyon sorununun olduğunu görmekteyiz. “Avrupalılar, içlerinde yaşayan Müslümanları topluma entegre edebilmek için sürekli yeni formüller arıyor. Son dönemdeki formüllerden biri de Euro-İslam. Avrupa Birliği (AB) sınırları dahilinde bugün yaklaşık 13 milyon Müslüman yaşıyor. 1945 yılında Batı Avrupa’da yerleşik Müslümanların sayısının 1 milyon civarında olduğu göz önüne alınırsa, çok ciddi bir artış yaşandığı ortaya çıkıyor. Avrupa’da tek bir kültürden gelen Müslümanlar yaşamıyor. Gerçi, üç farklı bölgede üç baskın karaktere vurgu yapılabilir, ama bu bütünlük arz etmiyor. Almanya’da çoğunluğu Türk, üç buçuk milyon Müslüman yaşıyor. Fransa’da çoğunluğu Fas ve Cezayirli beş milyonu aşkın Müslüman yaşıyor. İngiltere’de çoğunluğu Hint, Pakistan ve Bangladeşli bir buçuk milyon Müslüman yaşıyor. Ama, Fransa’da 370 bin, İngiltere’de 70 bin Türk yaşıyor aynı zamanda. Hollanda’da 700 bin, Avusturya’da 350 bin ve Belçika’da 370 bin kadar Müslümanın neredeyse yarısını da yine Türkler oluşturuyor. Avrupa Müslümanları arasında sayılan baskın topluluklar dışında Surinam’dan Endonezya’ya kadar tüm dünya Müslümanlarından temsilciler yaşıyor. Avrupa’nın bu kadar farklı kültür ve milletten 13 milyon Müslümanı, “Euro-İslam” tanımlaması içerisinde eritmeye çalışması, bir yönüyle tamamının tek kültür ve yorumda birleştirilmesi anlamına geliyor ve farklılıkları hiçe sayan bir asimilasyon riskine dikkat çekiyor. Planlı olmayan bu hızlı artış beraberinde kaçınılmaz olarak bazı sorunları da ortaya çıkarıyor. Müslümanların fark-

Bassam Tibi, “Avrupa’daki Müslüman Göçmenler: Euro-İslam ile Gettolaşma Arasında” başlıklı makalesinde, Euro-İslam yaklaşımı ile ilgili temel prensipleri sıralıyor: “Euro-İslam, kültürel bakımdan modernitenin vatandaşlık kültürüne uyarlanmış hâli ise de bizzat İslam’ın kendisidir.”

lı bir kültüre entegre olma güçlükleri kadar, Avrupalıların “zoraki misafirlerini” sindirme ve toplumun parçası olarak görmeme sorunu yaşanıyor. Avrupalılar, artık kalıcı olmaya başlayan “yabancı göçmen” Müslümanları topluma entegre edebilmek için sürekli yeni formüller arıyor. Bu konuda gündeme getirilen ve giderek yaygınlaşan yaklaşım, İngilizce “Euro-İslam” kelimesinden türetilen “Avrupa-İslamı”. Tartışma, Türkiye’ye daha çok Almanya üzerinden geldiği için ifadeyi “Avro-İslam” olarak çevirenler ve kullananlar da var. Bu yaklaşımı içeriklendiren Göttingen Üniversitesi Profesörü Bassam Tibi. Tibi’nin yaklaşımlarını şu şekilde özetlemek mümkün: “Avrupa’daki Müslüman Göçmenler: Euro-İslam ile Gettolaşma Arasında” başlıklı makalesinde, Euro-İslam yaklaşımı ile ilgili temel prensipleri sıralıyor. “Euro-İslam, kültürel bakımdan modernitenin vatandaşlık kültürüne uyarlanmış hâli ise de bizzat İslamın kendisidir.” (Erhan Başyurt, *Aksiyon Dergisi*, S. 513)

Tibi, kendisiyle yapılan bir röportajda bu konuda yazdığı “İslami Göç: Başarısız Bir Entegras-

İslam'ın geleceğe dair yol gösterimlerinde etkin olmaması adına ve Batılı paradigmaya uygun bir yaşam tarzının global ölçekte yaygınlaşması adına ortaya konulan Euro-İslam ve Amerikan İslamı gibi kavramsallaştırmalar, ilk olmadığı gibi son da olmayacaktır.

yon" şeklinde çevrilebilecek "Islamische Zuwanderung: Die gescheiterte Integration" isimli kitabının temel amacını belirtiyor ve son tahlilde Amerika'daki 11 Eylül olaylarının ardından başlayan İslam fobisine dikkat çekiyor. Tibi, yaklaşımında, İslam ile terörizmin arasını ayıramamanın, Amerika'nın saldırgan tavrındaki etkisine değiniyor. (Bkz. [www. Turkishtime.org](http://www.Turkishtime.org))

Yine yakın zamanlarda meydana gelen bir teşebbüs de önemlidir. Amerika'da ilk kez bir kadın, saflarda erkek-kadın karışık cemaate Cuma namazı kıldırdı. NewYork'ta 18.03.2005 tarihinde gerçekleşen bu olay, Amerika'daki "Müslüman Uyan" anlamına gelen "Muslim wake up" adlı organizasyon tarafından hazırlanmıştır. Cuma namazı, Virginia Commonwealth Üniversitesi İslâmî İlimler kürsüsü profesörü Amina Wadud tarafından kılınmıştır. A.B.D.'de bazı İslâmî organizasyonların desteğiyle gerçekleşen bu eylem ile müslüman kadının hakkını arayacağı ifade edilmektedir. Muslim wake up organizasyonu üyelerinin büyük çoğunluğun sonradan İslamı seçmiş olan Amerikalılar oluşturmaktadır. Organizasyon yöneticileri Amerika'nın farklı gazetelerinde yazılan makalelerde "İslam'ın Amerikan hayat stiline uygulanması" anlamına gelebilecek çalışmalar yaptıklarını söylemektedirler. (Yeni Şafak, 18.03.2005)

Amerikan PBS televizyonuna demeç veren Amina Wadud ise, "Amerikan İslamı'nın geçmişteki İslâm anlayışına karşı en iyi alternatif olduğu"nu söyledi. Amerika'nın özgürlükler ülkesi olduğu

nu vurgulayan Wadud, tüm din mensuplarının ABD'de dinlerini rahatça pratize ettiklerini açıkladı. Bu arada Amina Wadud, kendisini liberal ve post-modern Müslüman olarak tanımlamaktadır. (Yeni Şafak, 21.03.2005)

Amerika'da yapılan bir din analizinde ise, "sekülerleşme" ve "kendi dinini kendin yap" anlayışları kadar kilise hayatına düşman bir şeyin olamayacağı ifade edilmektedir. Böylece Amerika'da kilise otoritesi vedini otorite İncil'de değil, bireylerde odaklanmaktadır. Buna göre, her bir bireyin, neyin doğru olduğunu kendisinin seçip ona inanması bir gerekliliktir. Burada iki sonuç ortaya çıkar. İlki, bir "market dini" nin oluşturulmasıdır. İkincisi ise, dinin kolaylıkla değiştirilebilen ve belki de sonunda bırakılan bir kanaat sorunu olarak görülmesidir. Aynı sürecin Kanada'daki uzantıları ise şöyledir. Kanadalılar, dinlerine bir lokantadaki menü gibi gördüler. Buna göre, teslimiyet, pazar âyini gibi asıl yemekten ziyade, cenaze, düğün ve vaftiz gibi aperatifleri seçiyorlar. (Keith A. Roberts, Religion in Sociological Perspective, Wadsworth Publishing Company, California, 1994, s. 350-351)

Tüm bu değerlendirmeleri göz önünde bulundurarak bir kaç nokta üzerinde önemle durmak gerektiğini anlıyoruz. Öncelikle Batı dünyasının "her kesimin kendi kültürlerini koruyarak birarada yaşama" gibi çoğulcu bir yaşam tarzına her halükarda mesafeli durduğu rahatlıkla anlaşılabilmektedir. Bu konuda hangi kavram kullanılırsa kullanılsın, ardından "entegrasyon" ve "asimilasyon"un çıktığı geline nokta rahatlıkla görülebilmektedir. Nitekim Fransa ve Almanya'da yaşayan müslümanlara yönelik geliştirilen otoriter tutum, "bırarada yaşama" düşüncesini tamamıyla dışarıda bırakmaktadır. Avrupa'da, yukarıda da belirtildiği gibi 13 milyon müslüman bulunmaktadır. Bugün bu otoriter ve baskıcı tutum söz konusu iken, Türkiye Avrupa Birliği'ne girdikten ve müslüman nüfusu 70 milyon daha arttıktan sonra nasıl bir tavır geliştirilecektir?

Bu konuda üzerinde durulması gereken ikinci husus, üretilen bir takım kavramsallaştırmaların İslam algısı ve toplumsal bilinçaltı ile olan ilintileridir. Modern zamanların seküler zihni yapısına uygun olarak ortaya konulan "Amerikan İslamı", "Euro-İslam" gibi kavramlar, en başta İslam'ın bü-

tüncül bir biçimde anlaşılmasını engellediği gibi, mefhum-u muhalefetinden yola çıkıldığında bu kavramların zıtlarının sanki İslam'ın genetik yapısında olduğu imajını vermekte; toplumlara ve toplumsal hafızaya devamlı surette böyle bir yükleme yapmaktadır. Dolayısıyla müslüman dünyayı savunmacı ve açıklama yapmaya mecbur edici bir sürece zorlamaktadır. Diğer yandan açıklamaların zihni bilinçaltında da "İslam'ın suçlu olduğu" düşüncesi yatmaktadır. Halbuki daha önce de belirtildiği üzere "barış" düşüncesi, İslam'ın genetik yapısında zaten içerilmektedir. Ardından bütün şiddetin sorumlusu sanki İslam'ın kendisiymiş gibi dininden utanan ve Batı kamuoyundan özür dileyici bir tutum içine giren açıklamalar ortaya çıkmaktadır. Halbuki suç şahsidir ve sorumlular cezalandırılır.

Kanaatimizce tüm bu yaşananlar, müslüman ülkelerde hayatını idame ettiren insanları, bu suçluluk psikolojisi içerisinde sıkıştırarak konjonktürel islâmi okumalara ve Batı toplumlarının yaşam tarzı içerisinde yeniden inşa edilen İslam'ı kabule zorlamaktadır. Tabii ki şiddeti benimsemek aklı selimin kabulleneceği bir şey değildir. Ancak İslam dünyasında yaratılmaya çalışılan travma ile yeni bir hayat tarzının dayatılması arasındaki ilişkiyi de iyi görmek gerekiyor.

Euro-İslam kavramını yukarıda belirtilen çerçevede iki düzeyde anlama temayülü oluşmaktadır. Euro-İslam'ın, dar bir çerçevede pilot bir uygulamasını Avrupa Birliği içerisinde gerçekleştirmek. İkinci düzeyde, bunu dünya ölçeğinde yaygın hale getirmek amaçlanmaktadır. Aslında birbirleriyle bağlantılı bu sürecin global anlamda işleme sokulduğunu da görebilmekteyiz. Bir başka deyişle, aslında iki farklı düzeyde işletilmeye çalışılan genetik yapısıyla oynanmış bir İslam söz konusudur.

Gerçekten bugün geline nokta, bu anlayışın bir çok uzantılarını bulmamız mümkündür. Öncelikle İslam'ın inanç, ibadet (pratik) ve ahlak boyutlarının birbirleriyle bağlantılarının kesin bir biçimde koparılmaya çalışılması, İslam'ın salt sözle ifade edilen bir bilgi objesi olmasını ortaya çıkarmakta; dolayısıyla ahlakın dayandığı zemin çöktürülmektedir. Bunun bir sonucu olarak sabitesi olmayan, kendi içerisinde tutarsız bir din anlayışı inşa edilmektedir. Diğer yandan bir çok yatay ve dikey bölümlenmelere uğratan hakikatin her bir

parçası bağımsızlaştırılarak yegâne din olarak görünmektedir. Böylece hiçbir normu, ilkesi, değeri olmayan sübjektif ve görel bir din anlayışı kendisini göstermektedir. Gerçekten modern zamanlarda Keith A. Roberts'ın da kitabında "do-it-yourself Religion=kendi dinini kendin yap" şeklinde ifade ettiği özelleştirilmiş bir İslam söz konusu olmakta; bunun sonucunda herkesin kendi yaşam biçimini meşrulaştırdığı bir duruma ulaşılmaktadır. Bu anlayışın zihni bilinçaltı hiç bir değerine dine inanan kimseyi bağlayamayacağı öncülünden oluşmaktadır. Bir başka deyişle, artık yasak (haram) olan hiç bir şey söz konusu olmayacaktır. Bunun bir insan ve daha ileri giderek toplumda somutlaştığını düşündüğümüzde, omurgasız, değersiz, normsuz bir portre karşımıza çıkacaktır. Böyle bir insan ve toplumun ise, her tür ideoloji, düşünce, eylem ve pratiğe servis sunabilecek "yumuşak"lıkta olacağı bellidir. Küresel aktörler de temelde küresel değerlerin önünde engel olabilecek her şeyi kaldırma amacındadırlar. Bu bağlamda insan ve giderek toplumları (daha çok batı dışı toplumları) ayakta tutacak değerlerin eritilmesi önem taşımaktadır. İşte Euro-İslam ve/veya Amerikan İslamı projesi ile küresel aktörlerin global planının örtüştüğü nokta tam da burasıdır. Bu son derece tehlikeli bir sonuçtur. Çünkü nihayetinde ülkesine tasallut eden insanlara karşı vatanını savunacak kadar bile değeri kalmayabilecektir.

Sonuç Yerine:

Tüm yaşananlardan da anlaşılacağı üzere Orta-doğu müslüman coğrafyası daha çok gelişmelere gebe. Netice itibarıyla, İslam'ın geleceğe dair yol gösterimlerinde etkin olmaması adına ve Batılı paradigmaya uygun bir yaşam tarzının global ölçekte yaygınlaşması adına ortaya konulan Euro-İslam ve Amerikan İslamı gibi kavramsallaştırmalar, bugün ilk olmadığı gibi son da olmayacaktır. Geçmişten beri devam edegelen süreç bize bunu göstermiştir. Bu sebeple, kavramların büyüleyiciliğine kapılmadan soğuk kanlılıkla içeriğini yoklamak ve İslam'a sonsuz bir güven duymak durumundayız. Belki bilge kral Aliya İzzetbegoviç'in çok önemli eseri "*Doğu ve Batı Arasında İslam*" kitabının son cümlesini tekrar burada zikretmek önemlidir: "Ey teslimiyet! Senin adın İslâm'dır." ■

MELEZLEŞTİRMENİN DİĞER ADI “EURO-İSLÂM”

AHMET DAĞ

Dergimiz editörü Abdullah Yıldız tarafından bu sayının kapak konusunun Euro-İslâm olduğu haberini aldığımda Euro-İslâm'ın var olan bir yaşanmışlıktan mı çıkarıldığı doğmamış çocuğa don biçmek mi veya ad koymamı mı olduğu konusunda zihinsel ikilem yaşadım. Bu konunun muhtevası ve yazılmış makaleler hakkında yeterli bilgim yoktu. Zamanımın kısıtlı olması yanında imkânsızlıklarım da oldukça çoktu. Bulduğum yerde internet iletişiminden bile yoksundum. Bu tür olumsuzluklara rağmen hatır minnet birkaç kaynak kitap gönderilmesiyle kaynak sahibi oldum.

Almanya'da yaşayan, Göttingen Üniversitesinde görev yapan Suriyeli Müslüman Bassam Tibi Euro-İslâm düşüncesinin kendi deyiimiyle *fikir babası* olduğunu söylüyor. Bu söylemi üretmesine kaynaklık etmesinde de kendi konumunun etkin olduğunu ifade ediyor. Şamlı bir Müslüman ailenin göçmen çocuğu, Müslüman bir Avrupalı olmasını Euro-İslâm olgusu ve kanıtı olarak gösteriyor. Kendisini de Müslüman coğrafya ve kültürle Avrupa arasında bir barış elçisi olarak görüyor. Tibi Avrupalılardan kibirlerini yenmelerini isterken göçmen Müslümanlardan Avrupalı-Müslüman kimliğini yaimalarını istemektedir. Ona göre Müslümanların itikatça aynı, kültürel olarak farklı olması İslâm'ın yekpare bir fenomen olmadığının göstergesidir. Toplumsal ve kültürel olarak Müslümanlıkların farklılık içermesi Avro-İslâmı mümkün kılmaktadır. Üstelik bu İslâm otantik İslâm'dır. Bu otantik İslâm modern, seküler,

demokrasi çerçevesine oturacak; içinde laikliği, kültürel modernliği ve ehl-i kitaba hoşgörüyle besleyen bir dindir.¹

Kültürel relativizmi diskriminasyona (ayrımcılığa) yaklaştıran Bassam Tibi post-modern bir tutumla çok kültürlülüğe -daha çok kültürel çoğunluk deyimini tercih ediyor- önem verir. Ona göre İslâm monolitik bir fenomen değil içinde kültürel farklılığı ve zenginliği barındıran bir dindir. Nasıl ki Hint İslâmı, Afro İslâm varsa Avro-İslâm'ın da olması mümkündür. Bu İslâm'ın olabilirliğini göçmen Müslümanların liberal demokrasi, bireysel insan hakları ve sivil toplumla uyumlu olmaları ve içinde bulundukları ülkenin siyasal süreçleriyle bütünleşmeleri ile gerçekleşeceğini söylüyor. Habermas'tan teorik destek alan Tibi İslâmın kendisi diye nitelediği Euro-İslâm projesini vatanşlık kültürüne uyarlar. Tibi göçmen Müslümanların iki tercih konumunda olduklarını, bunların reddetme ve kültürel gettoya katılma baskısı olduğunu söyler. Müslümanların bu ikilemden kurtulması içinde asimilasyon olmak yerine entegrizmi (bütünleşme) tercih etmelerini önerir. Bu tercih onları asimile olmaktan kurtaracaktır. Kültürler arası mutabakat karşılıklı feragatle olacaktır. Müslümanlar İslâm egemenliğini istemeyecekler veya dinin bir takım beklentilerini gerçekleştirmeyeceklerdir. Avrupalılar da etnik kimliklerinden vazgeçeceklerdir. Demokrasinin ve insan haklarının vatanı olan Avrupa'da böylelikle Müslümanlar kendilerini ana vatanında (yurtlarında) hissedeceklerdir.

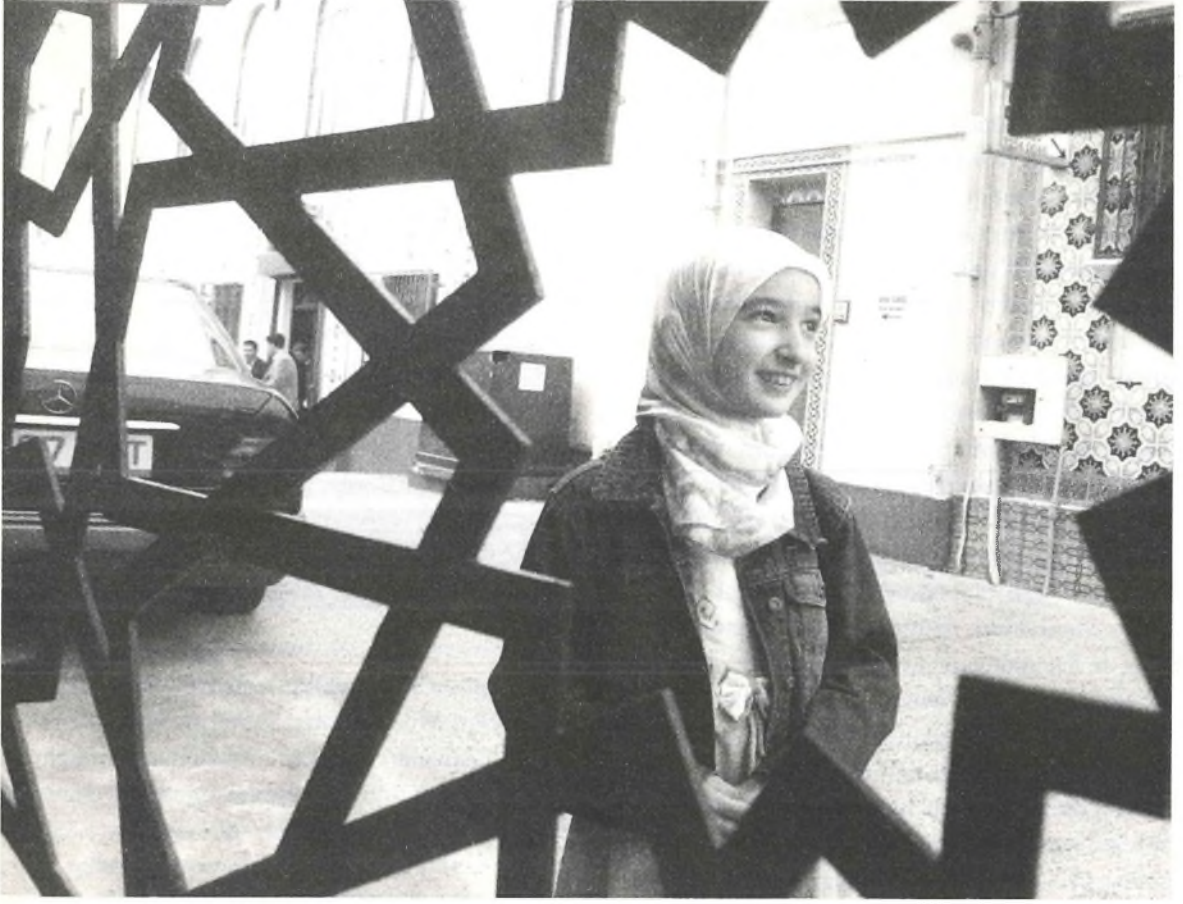
İslam'ın da bir Avrupalı olabileceğini söyleyen Tibi'nin söylemleri ne kadar doğrudur? Ya da İslam çok kültürlü ve evrensel bir vatandaşlık modeli önermekte midir? Ya da İslam nasıl bir kimlik oluşturmuştur ve bu kimliğin oluşmasında belirleyici midir? İslam'ın kamusal hayat üzerinde etkin olmayan, dünyevi hayattan koparılmış sadece bir uhrevi bir yönü mü vardır? Ya da kalbin içine sıkıştırılacak kadar yoğunluğu azaltılabilecek bir din midir? Avrupalılar ülkelerine yerleşen bu insanları asimile etmenin mümkün olmadığını söylemektedirler. İnandıkları dinin bilgisine sahip olanlar ise Müslüman'ın bir kimliğinin olmak zorunda olduğunu bilincindedirler. İslam'ın bir vatandaşlık bilinci vermesinden çok kul olma ve ümmet olma bilinci vermesi söz konusudur. Teorik yataklığını Habermas'tan alan Tibi, Müslümanın vatandaşlık kültürüne uyarlanması teorisinde de duvara toslamaktadır. Zaten kimlik denilen şey toplumsal-cemaatsel rol etiketleridir. Euro-İslam projesine sarılanlar post-modernleşme ve küreselleşmenin getirdiği homojenleşme yerine heterojenleşme (farklı kimlikleşme ve kültürleşme) den medet ummaktadırlar. Gerek Bassam Tibi'nin gerekse diğer Euro-İslam teorisyenlerinin seslendirdiği cemaatsel kimliği bireysel kimliğe boğdurma, ezdirme, yutturma gayreti vardır. Çünkü post-modernleşme ve küreselleşme denen tahrip edici kültüre dayanacak güçlü kale cemaattir. “.. Dolayısıyla ümmet bilinci geleneğinin parametrelerinin hızla değişmekte olduğu bir küresel iletişim dünyasında yaşamaktayız. Yerli alt kültürler, güçlü çoğunluk kültürleri tarafından sindirilmek için, çoğunlukla etnik, ırksal ve dinsel tabiiyetlerine tutunmaktadırlar.”²

Tibi Müslüman göçmenlerin Müslüman kimliğinin Avrupa vatandaşlığı haline gelmesini istemektedir. Ona göre eğer Müslüman kişi kendini aşırı gruplardan kurtarırsa Müslümanlığını böylece muhafaza edecektir. Modern bireyciliğe katılamayan, cemaat hayatına çekilen bireyler cemaatçi radikalizmle tanışmaktadırlar bu hayat tarzında.³ Post-yapısalcı bir tutum içerisinde olan Tibi özcü bir İslamın olmadığını İslam'ın Müslümanlarca sürekli değiştirilen ve yeniden tasarlanan kültürel bir sistem olduğunu vurgular. Bu imkanın da Müslümanlara Avrupa'da eşit vatandaş olabileme şansını vereceğini söylüyor. Avro-İslamı savu-

nan teorisyenlerin en halis niyeti bir dönem Yahudilerin ve Komünistlerin düştüğü “ötekilik” durumundan Müslümanları kurtarma kaygı ve telaşesini taşımaları olabilir. Müslüman kimliğinin Avrupa kimliğine benzeşmesi mümkün değildir. Bu benzeşmeyi Müslüman bireylerden istemek Müslümanlar için batının geçmişte yaşadığı Protestanlaşma tecrübesini yaşaması demektir. Postmodernlik içerisinde parçalı, muğlak, gri, edilgenleşmiş nesne konumuna düşmüş kimlik talebinde bulunmak duruşu, vakarı ve dünya tasavvuru olan Müslümanı Müslümancığa dönüştürme teşebbüsüdür.

Özne olan Müslümanlar küreselleşmenin zaafı olarak görülen yönlerini törpüleyip kurumsal ve iletişimsel ağlar sayesinde ikametgâhlarında çok yönlü aksiyoner ümmetçi anlayışını benimseyebilirler. Yani bu oyunu tersine çevirebilirler; yarıdışlaşma, kültürleşme gibi sosyo-ekonomik faaliyetleri küreselleşmenin imkânlarından faydalanıp gerçekleştirebilirler. Fakat küreselleşme ve post modernleşme sonucunda kozmopolitleşen Müslümanlar Müslüman kimliği parçalayabilirler de. Nitekim Giles Kepel “Allah'ın Batısında” adlı kitabında küresel İslami ağlar sayesinde gençlerin cemaat kimliği kazanmasından tedirgin olduğunu yazmaktadır. Ayrıca Euro-İslamın savunucuları ve teorisyenleri modernleşmenin fundamentalizmin yükselişine neden olduğunu söyleyerek modernizmin başarısız olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun

sonucunda modern toplumda din, egemen sınıfların bütünlüğünün önemli bir unsuru olmaktan çıkmış ve mesajı daha bireysel ve kişisel düzeye geriletilmiştir. Bu nedenle fundamantalist hareketlerin “modernleşmenin” getirdiği değişimler karşısında belli dinsel kavramları savunmaya çalıştıkları söylenebilir. Bu hareketler, modernleşmeyi Batıyla özdeşleştirmekte ve Batıyı bir tehlike olarak görmektedirler.⁴

Bu aksama modern bir sivil kültüre ulaşmak, evrensel insan hakları ve etik bilincinin yaygınlaştırılmasıyla giderilebilir. İslami kimlik Müslüman bireyin tanınmasını ve özne olmasını sağlayan bir kimlik beyanıdır. Avrupalı Müslümanlar Müslümanlıklarının özne boyutundan ‘kurtarılacak’ post modern bir zorlamayla nesne konumuna düşürülmektedirler. “Bir çok Avrupalı Müslüman için İslam hala yeniden üretimle, bireyin gruba ve onun yasalarına tabi olmasıyla ilgili bir meseledir. Fakat İslam’ı tercih etmenin genellikle kişisel bir özneliği ifade etme, cemaatle özdeşlenme ve modern hayata bireysel katılım mücadelesine teşvik

edildiği gerçeği göz önüne alınmadan, İslam’ın Batı toplumlarında bugün sahip olduğu gücün anlaşılması mümkün değildir.”⁵

Batı kültüründe genetik bir kültür olan *yutma* veya *asimile* etme bir anlamda klasik ırkçılıktır. Bu ırkçılık *ötekileştirme*, *yok sayma* ya da *melezleştirme*dir. Yerel ve global olarak İslam’a karşı cephe almak için evrensel değerleri-hayvan hakları, eşcinsellik, kadın hakları vs. kullanmak günümüzde bir ahlak haline gelmiştir. Batıdaki kültürel ırkçılık Müslüman olan beyaz olmayan anlamındadır. İslam’a farklı iki pencereden -dinsel, siyasal- bakılmaktadır. Dinsel yönden ötekinin dini, siyasal açıdan ise komünizmden sonraki yok edilmesi gereken şer kaynağı olarak bakılmaktadır. Tibi İslam’ı laiklikle, demokrasi, kamusal ve sivil hayatla bağdaştırmaya yani İslami temellendirilmiş akıl yürütme ile İslam’a modernitenin ışığı altında bakma gayreti içerisinde. Demokrasiye inanmayan, İslami egemenliği isteyen Seyyid Kutub, Mevdudi ve Yusuf El-Kardavi gibi düşünürleri fundamantalist İslamcılar olarak nitelendirmiş-

tir. 8. ve 10. yüzyıl arasındaki İslam coğrafyasının gelişmişliğinin sırrını İslam'ın Helenleşmesi sürecine bağlar.⁶

Bernard Lewis Müslümanları kimlik ve duruş olarak dört sınıfa ayırır: 1- Fundamantalistler (Radikaller, Taliban vs.), Skriptualistler (Kutsal kitaba bağlı olan Suudi monarşisi) 2- Gelenekçiler (Muhafazakar ve Reformcular) 3- Modernistler 4- Laikler. Lewis desteklenmesi gereken gurubun Modernistler olduğunu söyler. Ona göre modernizmin seküler yönü ile Müslümanlar sekülerizme yönelirlerse kendi tarihlerinin korkunç çağı son bulacaktır.

İngiltere ve özellikle Fransa'nın aidiyet duygusuyla dinlerine yönelen bireylerin duruşundan olumsuz yönde etkilenmişlerdir. Aidiyetin göstergesi olan başörtüsüne karşı tahammülsüzlükleri onları despotik bir sertliğe itmektedir. İslam ile Avrupa kültürlerini birleştirmek kolay değildir. Çünkü biri özü itibarıyla coğrafyaya fazla ihtiyaç duymayan vahiy kültürüne bağlı iken diğeri tamamı ile modernize edilmiş -seküler- bir coğrafyaya bağlıdır. Ortada açık bir Avrupa kimliği yoktur. Bireyler Avrupalı anılmaktan çok milletleriyle -İngiliz, Alman, Fransız- anılmayı tercih ediyorlar. Euro-İslam teorisyenleri Müslümanların ve Avrupalıların üçüncü mekanda gerçekleşen Euro-İslam potasında eriyebileceklerini iddia ediyorlar.⁷ Her iki tarafın da yapması gereken kendi kimliklerini değiştirip yeniden tanımlamaktır. Tibi davetçi bir Müslüman tipini de sıkıntı verici bir tip olarak ifade etmiştir. Tebliğ ve davet yerine diyalog ve hoşgörü kavramlarını kabul etmektedir. Bunun nedenini ise kendi dinlerini -putperestliği- Allah Resulüne kabul ettirmeye çalıştıklarında onların dinlerini reddeden "*Leküm diniküm veliyedin*" ayetini delil olarak gösteriyor. Euro-İslam teorisyenleri göçmenlerin kendi dinlerini olduğu gibi Avrupa'ya getirdiklerini, yaşlıların dinlerine daha çok sahip çıktıklarını, gençlerin ise dinleriyle zihin ve varlık olarak fazla ilişki içerisinde bulunmadıklarını, bunun ise bir avantaj olduğunu ve entegrasyona zemin oluşturduğunu söylüyor. Yine üçüncü mekan denilen Avro-İslam'ın gerçekleşme ihtimalleri vardır. Müslüman kültürün şekil değiştirmesi söz konusu olduğu gibi Avrupalı kültür ise sürekli bir yarılma halindedir. Kumar'a göre yeni göçmen cemaatleri, yeni çevrelerinde ken-

dilerini yeniden oluşturlarken, içinde yaşadıkları toplumun bütününde sosyal ve kültürel değişimin rahmi görevi göremezler mi? Avrupa Birliği kendisini yukarıdan aşağıya doğru çökertmeye çalıştığı gibi bu yeni cemaatler de ulus-devleti "aşağıdan yukarıya doğru" çökertmek suretiyle, gerçekten de yeni Avrupa'nın yapı taşları olamazlar mı?⁸

Onlara göre kültürlerin bir potada eritilmesi, farklılıkların azaltılması, dini siyasileştirme eğiliminin tersine çevrilmesiyle, batı dayatmacılığının ortadan kaldırılmasıyla mümkündür. Yeni melezliklerin ve sentezlerin olma durumu da vardır. Bu sentez ve melezleştirme karşılıklı özveriyle gerçekleştirilebilir. Üçüncü mekânın üçüncü kutubu (özne) kendini yeniden inşa etmiş Müslümandır. Bu Müslümanın birinci kutbu dinsel kimliği, ikinci kutbu vatandaşlığıdır. Göçmen Müslümanların kimlik krizinden yararlanmayı fırsat bilen Euro-İslam teorisyenleri, eğitimle göçmen çocukların hem öz kültürlerinden sıyrılmalarının hem de manevi kültürlerini giymelerinin mümkün olacağı antinomisi vaadinde bulunuyorlar. Brüksel'de siyasal bilgiler okuyan Emin Kır'la, Michalak ve Saeed'in görüşleri bu kimliğin kabulü yönündedir. Bu kimlik tarzını Emin Kır "*Belçika dürrümü*" ile ifade etmiştir. "*Belçika dürrümünün etini Lübnanlılar hazırlıyor. Salatası Türk usulü yapılıyor. Sosu ve patatesleri ise Belçika'ya özgüdür. Dürrümü hazırlayıp satanlar ise Türklerdir.*"(9) Emin Kır'ın sloganı ise "sentezli kimliklerden korkmayın." Eğitimle yalıtılan Fransa'daki göçmen Müslüman

Göçmen Müslümanların kimlik krizinden yararlanmayı fırsat bilen Euro-İslam teorisyenleri, eğitimle göçmen çocukların hem öz kültürlerinden sıyrılmalarının hem de manevi kültürlerini giymelerinin mümkün olacağı antinomisi vaadinde bulunuyorlar.

çocukların durumunu ve eğitimini Michalak ve Saeed ise şu metaforla ifade ediyorlar. "Son derece mekanik bir benzetme yaparsak eğitim sistemi yabancıları alarak onları işleyen ve Fransız yapan bir sosis makinesine benzetmektedir." Değerleri dikkate alınmayan, insani boyutundan kopartılmış, edilgen hale getirilmiş göçmen Müslümanlar asimilasyoncu ve bütünleşmeci çok kültürlülük tarafından üretilmeye çalışılan Müslümanlık üretme projesi ile karşı karşıyalar. A. Tourine demodernizasyonun hem "ötekilere" hem de "öteki olmayanlara" çözüm vaat ettiğini söyler. Demodernizasyona direnmek yerine *ötekinin* herkes gibi dönüşüm sürecinin bir parçası ve katılımcısı olması gerekir. Tourine'ye göre bu yeni özneyi üretmek için kurumsal desteğe yani yeni okullara ihtiyaç vardır. Özne cemaatçılığı bırakıp kişisel yaşam tecrübesini kullanmalıdır. Bu bakış açısı din meselesini bir kenara bırakan bakıştır.

İslam'a entelektüellerin iki bakışı vardır: İslam'ı birleştirici bir güç olduğu için tehlike olarak gören Bernard Lewis ve Huntington İslam'ı fiiliyattan yoksun bireysel din olarak gören J. Esposito bakışıdır. Birinci ekole dahil edebileceğimiz Daniel Pipes hedefin öncelikle militan İslam'ı çöktürmek, uzak hedef ise İslam'ı modernize etmek olarak görüyor. İlimli İslam ya da Euro-İslam da Avrupa ve ABD tarafından Müslüman ve gayri Müslim entelektüellere ihale olarak verilmiş, omurgası kırılmış, sınırları alınmış, özünden koparılmış, siyasal talebi olmayan bir din mühendisliğidir.

Bassam Tibi Euro-İslam teorisinin en çok Türk Müslümanlığında tecessümleştiğini ifade ediyor. Liberal olup İslami kesime de yakın duran "Liberal değişimciler" kendine özgü bir modernite arayışı içerisindeyler. Bu modernite anlayışında İslami kesime teslim olmadan yana tercih kullanmalarını önermektedirler. J. Esposito ilimli meşru Müslümanlara yerli girişimcilerin demokrasi-den yana koymuş oldukları tavırlarında destek olmasını istemektedir. Liberal değişimciler Anglo-Sakson laiklik pratiğine sahiptirler. Bu pratik İslami kesimin siyasal hareketine son dönemlerde kaynaklık etmiştir. Liberal İslam, muhafazakâr demokrat kavramlarını İslami kesime yerli liberal değişimciler kazandırmışlardır. Liberal değişimciler ayrıca kendilerine tarihsel bir temel olarak

(Osmanlı pratiğini) alırlar. "Gelenekçi liberalizm" ile "İslam Rönesansı" C. Çandar'ın "Euro-İslam" senteziyle N. Göle'nin liberalizmin geleneğe eklenmesi aynı paralelliği ifade eder. (Levent Baştürk, *Yeni Türkiye Günlüğü*, Laiklik, Refah Partisi ve Türkiye'nin Geleceği) Türk Müslümanlığının az çok Euro-İslam'la bağdaştığını söyleyen ve İslam'ın Hellenleşmesiyle başarıya ulaştığını söyleyen Tibi'ye Devlet Bakanı Mehmet S. Aydın Müslümanların Hellenizmin kozmogoni ve trajedisinden beslenmediğini söyleyerek katılmamaktadır. Yerel manada Şerif Mardin'in Devlet Bakanı Mehmet S. Aydın ve Diyanet İşleri Başkanı Ali Bardakoğlu'nu yapılan bir söyleşide uyarmasını ciddi bir uyarı olarak görmek lazım. Son olarak Avrupa'nın Müslümanları sahih Müslüman olarak kabul etmesi zordur. Bunun en açık örneği Bosna trajedisidir. Bir Müslüman melezleştirmeyi ve ehlileştirmeyi kabul etmenin bir soysuzluk olduğunu bilir. Her türlü İslami olmayan sosyal, siyasal, mimari kültür teorileri İslam'la bağdaşmayacak düşünceler İslam'la ihtilaf içerisinde olacaktır. Euro İslam modeli Max Weber'in kapitalizmin ruhu olarak gördüğü Protestanlık biçimi, dinin içerisinde boşaltılmasını sağlayan bir modeldir. Çünkü Euro-İslam Müslümanları sanayi toplumlarının ahlakına ve hayat tarzına uymaya davet etmektedir. Euro-İslam modeli Müslümanları sekülerizm veya kendi asıl dinlerini kabul etme ikilemine düşürecektir. Bu ikilemden Müslümanlar zihinsel birikimlerini kullanarak ve asil, vakarlı tavırlarını sergileyerek dinlerinden yana tercih kullanacaklardır. ■

Notlar

1. *Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam*, Everest yay. "Avro-İslam ile Gettolaşma Arasında İslam," shf.58-59
2. a.g.e, "Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam: Kültür Söylemleri Üzerine," Nezar Alsayyad, shf.30
3. a.g.e, "Küreselleşme Çağında İslam ve Batı" Hala Mustafa, shf 168
4. a.g.e, aynı shf 164
5. a.g.e, "İslam ve Müslüman Kimlikler", Laurence Michalak ve Agha Saeed, shf 211
6. *Dünya, İslamiyet, Demokrasi* Kadim yay. "İslam, Demokrasi ve Bir İslami Devlet Vizyonu" shf. 75
7. *Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam*, Everest yay. "Kültür Söylemleri Üzerine Nezar" Alsayyad shf.46
8. *Ulus-Devlet, Avrupa ve Uluslaşım Kimlikler*, Krishan Kumar, shf 94
9. *Aksiyon dergisi* sayı: 523, Zafer Özcan Euro Türkler

KANADI KIRIK IKARUS: ÇOK KÜLTÜRLÜLÜĞÜN İFLASI

DİLAVER DEMİRAĞ

Efsaneler bize varlığımızın gerekçesini sunan ve bizi kutsala bağlayan, ona götüren anlatı kalıplarıdır. Ama efsanenin bir de kıssadan hisse diyebileceğimiz, bir anlamda insana sonlu ve sınırlı olduğunu fısıldayan, ona “haddini” bildiren bir işlevde yüklenirler.

Eski Yunan kültürünün batı zihnini biçimlendiren efsanelerinden “ikarus” miti de bu türden bir efsane niteliği taşıyor. Mitle ilgili şiirsel anlam tım şöyledir.

“Tanrıların kızıp onu kapattıkları labirentten kaçtı bir sabah. balmumundan yaptığı kanatları sabah ışığında parlıyordu. mutluydu ikarus gökyüzüne yükselirken. tekrar kavuştuğu özgürlüğüne bakıyordu yükselirken.

özgürlük duygusu içini kaplamıştı ikarusun, babası dedalusun sözlerini bile unutturdu ona bu mutluluk. oysa ki kibirli olma demişti babası ona.

ikarus yükseldikçe gökyüzünde, mutluluğuyla birlikte gururu da büyüdü içinde.

kendini tanrılarla eş görme cesaretini gösterdi. güneşin altında kanatlarını daha bir geniş açıp yükselmek istedi kendini layık gördüğü tanrılar katına. güneşte parlıyordu kanatları. ikarus yükseldikçe güneşe doğru, fark edemedi giderek ısınan ve gurur duyduğu kanatlarının erimeye başladığını.

gözleri kör olmuştu onun hırs yüzünden.

kanatları eriyordu oysa ki ikarusun.

güneşin altında toprağa hızla yaklaşırken ikarus ne düşünüyordu.

bir düşme anında önemli olan düşüş değil toprağa çarptığın zamandır.

neden diye sormuştu bu andan önce ikarus kendi kendine, neden?

oysa ki onun unuttuğu tek bir şey vardı;

ikarusun kanatları balmumundandı...”

İkarus kendine yapılan sınırı aşma uyarılarına aldırmadan “gurur” a kapılır ve kendini “Tanrılar ile eş görür” bu da kapıldığı özgürlük duygusunun bir uzantısı gibidir. Öğütleri unutarak kendini o anın verdiği hazza kaptıran İkar aştığı sınırların çıplak gerçekliği ile yüzleşir ve sonunda yere çakılır. Bu mit insanın kendi sonlu ve sınırlı varlığını aşamayacağını anlatır.

Günümüzdeyse bu mit ilerleme ve onun eşlik ettiği mağrur batılı üstünlük masalı çerçevesinde okunabilir. Batıda tıpkı İkar gibi yaşadığı “olay anı” sarhoşluğu içinde her şeye egemen olabileceği yanılgısına kapıldı, dahası bu gurur ve onun verdiği kibir içinde kendileri dışındakileri yönetilebilir, hükmedilebilir olarak görüp kendi üstün medeniyetleri ile ışıklanmadıkça gelişmeden yoksun kalacak “çöpler” olarak telakki etti. Ancak tam da ilerlemenin sonsuz hızında başı dönerken birden gerçeği anladı ve Bodriya’nın benzetmesi ile kendi içine çökerek kendini tekrar etmeye başladı. Ve tabii tüm cazibesini kaybetti. Amerika’nın genç irisi enerjisi, Avrupa’nın ise sefih kurnazlığı içinde tekrar oryantalist imgelere sarılması boşuna değil kuşkusuz. Çünkü batının benlik aynası çatladı ve sızıntıları önlemek gerek. Bugün ABD’nin de AB’nin de İslam’a karşı küstahlığının temelinde oluşan sosyal sorunlar ve insanların yüreklerinde duydukları inanç boşluğu ile uzun vadede Batı’nın müslümanlaşabilme tehlikesinin ufukta belirmiş olması da bu benlik aynasındaki çatlaklar ile yakın ilişkili. Euro-İslam yahut Light İslam -ki bunlara batılı zihniyetle uyumlanmış İs-

lam da diyebiliriz- aslında bir çatlak kapatma operasyonundan başkaca bir şey değil. Derrida'nın *Hayalet* imgesi gibi artık tehdit ve tehlike olmaksızın çıkararak ehlileştirildiği sanılan İslâm'ın tüm yabansılığı ile, üstelik tarihin nesnesi değil öznesi olarak ya da Tourain'in kitabına atfen "*Aktörün Dönüşü*" diyebileceğimiz biçimde ortaya çıkması Batılı bilinç için tam bir travma hali yarattı. Bu çatlak karşısında ise Batı çoğulculuk ve hoşgörü maskesini sıyarak eski silahı olan oryantalist imgelere başvurmayla, amansız rakibinin içinin boşaltılması operasyonlarına girişti. Bir anlamda Euro-İslam olarak adlandırılan hadisenin bilinçaltı okuması böyle de ele alınabilir.

Bu yazıda çoğulculuk ve çok kültürlülük maddelerinin arkaplanına girerek aslında Batılı bilinç için büyük bir değişim olmadığını göstereceğim, bir yandan da Avro İslam ile Euro İslam olgularını bu çerçeve içinden ele almaya çalışacağım.

Çoğulculuk: Bir Varsayım

Tao'cu Bilge Cuang Cou Günün birinde bir kelebek olduğunu, sevinçli, yaşamında mutlu bir kelebek olduğunu rüyasında görmüş. Bu kelebeğin Cuang Cou'dan haberi bile yokmuş. Birdenbire uyanmış, bir de görmüş ki, gerçekte Cuang Cou imiş. Şimdi artık, Cuang Cou rüyasında bir kelebek mi olmuştu, yoksa bir kelebek rüyasında kendini Cuang Cou olarak mı görmüştü, bunu bilemiyormuş.

Batının çokkültürlülük rüyası ise böylesi bilgece değil, dahası bugün bir kabus dönüşümü durumunda. Kısacası büyük bir anlatı olan Batı projesi bugün herşeyi ile iflas etmiş bir halde.

Batının bilinçaltının dışavurumu olarak algılanacak olan Nazizmin propaganda bakanı olan Goebels "ne zaman kültür kelimesini duysam elim silahıma gider" diyerek Batı için kültürün nasıl "öteki"ne yönelik bir silaha dönüşümü olgusunu ifşaa eder. Bugün liberal hoşgörünün bir tezahürü olarak sunulan çokkültürlülük de böylesi anlaşılabilir. Situasyonist yani durumcu enternasyonalin önemli isimlerinden Mustafa Hayati'nin deyimiyile çokkültürlülük sözü çoğulculuk ve demokrasi gibi "Esir alınmış" ve iktidarcı bir köle gibi kullanılan kavramdır. Dolayısıyla kavramın temellerine inerek, onu yapı bozumuna uğratmak, sonra da

onu hürriyetine kavuşturarak bir silah olma özelliğini kaybettirmek gerekir. Çokkültürlülüğün kavramsal çerçevesini oluşturan çoğulculuk tanım olarak birbirinden çok farklı olabilecek, hatta hiç benzemeyecek olan değişik inanç, fikir ve kanaatlerin birbirleri üzerinde herhangi bir baskı oluşturmaksızın ve aralarında bir çatışmaya yol açmayacak biçimde yan yana yaşayabilmelerini öngörür. Ancak bu bir öngörü yahut beklentiden öte değildir. Çünkü çoğulculuğun yaşayabilmesi için bu farklılıkların hiç birinin bir diğerinden üstün olmaması gerektiği gibi, bunların tümünün de aynı derecede meşru, aynı derecede doğru olabilme olasılığına sahip bulunması gerekir.

Yani tüm bu kanaatler, fikirler yahut inançlar arasında ayırım gözetilmemesi gerekir. Kısacası; tüm bu farklılıklar eşdeğer kabul edilebilmelidir. Görüldüğü gibi çoğulculuk var olabilmek için toplumun bütünü katında eş değerde kabul edilmeli ve dahası bunlardan bir diğerinin daha güçlü, daha baskın hale gelmesine izin verilmemelidir.

Oysa bu, farklılıkların ya da sözkonusu farklı inanç, fikir ya da kanaatlerin doğasına aykırıdır. Çünkü inanç da fikir de -özellikle de siyasal fikirler söz konusu olduğunda- doğası gereği çoğalmak, yaygınlaşmak söz konusudur. Dahası her inanç gerçeğin bilgisine, yalnızca kendisinin sahip olduğu veyahut fikir olarak toplumu en iyi kendilerinin doğru istikamete ulaştıracağını varsayar. Bu da gücü gerektirir. Yani bir fikir ya da inanç çoğalmak, başkalarının da o düşünce ya da kanıyı izlemesini talep edebilir ve çoğulculuk gereği bu meşrudur da. Şimdi bu durumda diyelim ki; hakikatin bilgisine yalnızca kendisinin sahip olduğuna inanan bir inanç toplumunda yaygınlık kazandı ve niceliksel çoğunluğa da ulaştı. Bu durumda doğal olarak kendi doğru inancının meşruluğunu kabul etmeyen "öteki"ni en iyi ihtimal ile elimine etmek istemeyecek midir? Çünkü doğru olan "A" ise "B" yanlıştır ve bu durumda "B", "A"nın doğruluğunu geçersiz kıldığı için "A" açısından bir tehdittir. Diyelim ki "A" inancı çok olgun ve çoğunluk olmasına karşın "B"nin de var olmasına izin veriyor. (Dikkat edin var olmasını kabul etmekten değil; izin vermesinden söz ediyorum.) Bu durumda "B", "A" ona var olması için izin verdikçe var olabilir. Bu duruma karşı modern siyaset

çareyi iktidarın tüm farklılıklar karşısında nötr bir konumda olmasını sağlayacak hukuki düzenlemelerde bulmuştur. Daha doğrusu bunu var saymıştır. Yani bu durumda iktidar "C"nin elinde olsa bile "A", "B", "D" ya da bunlardan herhangi birisi üzerinde baskı kuramayacaktır. Ancak iktidarın doğası bu varsayımla çakışmaz ve "C" yahut "B" iktidar olduğunda ne denli demokratik bir siyasal iktidar olursa olsun diğerlerine karşı her zaman imtiyazlı olacaktır. Böyle bir durum ise çoğulculuğun varsayılan temel ilkelerine aykırıdır. Görüldüğü gibi çoğulculuk ancak ve ancak kendini tüm bu farklılıklardan soyutlamış bir iktidar ile yaşayabilirmiş gibi düşünülüyor. Bu iktidar tüm bu farklılıkları hiçbir zaman yüce, tek başlarına hakim olabilecek kadar güç biriktirmesine imkan vermeyecek. Dolayısıyla çoğulculuk gerçekte güç dengeleriyle yakından ilişkilidir. Dahası çoğulculuk demokratik bir yönetim sisteminde ila nihaye var olamaz. Çünkü demokrasinin varsaydığı, seçimle gelebilme, yönetimin tüm farklılıklara açık olabilmesi nedeniyle çoğunluğu elde eden gücü de elde edecektir ve "öteki"ler de ancak çoğunluk yönetiminde bir azınlık olarak var olabileceklerdir. Bu ise çoğulculuğun varsaydığı eşdeğerlilik ve farklılıklardan hiç birini, diğerinden üstün olmaması haline aykırı düşer. Dolayısıyla çoğulculuk gerçekte tıpkı bir ütopya gibi sadece idealdir. İdeal ise ufuk çizgisi gibi yaklaşıldıkça uzaklaşan bir şeydir.

Çoğulculuğun tarihsel gelişimine baktığınızda da çoğulculuğun ancak dinsel inancın etki alanı azaltıldıkça olasılık haline geldiğini görürüz. Bu durumda çoğulculuk üç olgu ile birlikte var olmuştur. Seküler bir siyasal yönetim, rölativizm ve bunun sonucu olarak da nihilizm. Yani modern anlamıyla çoğulculuk herhangi bir dini yönetim altında ancak azınlık olarak var olabilir ve doğası gereği çeşitli hak kısıtlamalarını da beraber getirir. Lakin seküler bir yönetim altında yaşamak ise; bir dindar için pek de yeğlenilesi bir durum değildir. Çünkü inançsızlık yahut inanç karşısında nötr bir tutum içerisinde olmak dinin mutlak doğruluk iddiasının yok sayılmasıdır. Dahası inançsızlık kutsalın merkezine yakın yaşamak yahut onun rızasını kazanmak gibi inanç için vazgeçilemez değerlerden bir sapma, bir uzaklaşma hali. Bu ise bir dindar için ancak katlanılan bir durumdur. Her

dindar seküler yönetim altında bir gün bu durumun değişebileceği umudu ve inancı ile mevcut seküler yönetime tahammül ederek, katlanarak yaşar. Bu durum dini, sadece ve sadece salt bireysel bir şey olması ile tahammül edilir olmaktan çıkarıp onaylanan bir şey haline getirir. O zaman seküler bir yönetim kendi kişisel inancını belli bir düzeye kadar -yani toplumsallaşmadığı ve toplumsallaşarak yönetime talip olmadığı müddetçe- yaşamasına imkan verdiği başka inançlarla kısıtlanmadığı için onaylanan bir şey olur.

Görüldüğü gibi çoğulculuk nereden bakıldığına bağlı olarak değişebilecek bir durumdur ve istenir olması da buna göre anlam kazanır. İslam için bu durum olsa olsa katlanılır bir zillettir. Çünkü İslam doğası gereği kutsalın, hayatın bütününe kuşatması ilkesine dayanır. Yani İslam salt bireysel bir inanç değil doğası gereği toplumsal ve siyasal bir dindir. Bu nedenle de İslam'la modern anlamda çoğulculuk uzlaşmaz. Kuşkusuz bu İslam'ın tüm farklılıkları bastıran despotik bir din olduğu anlamına gelmez. Ancak modern dünyada çoğulculuk seküler bir zihniyete dayandığı için bu çoğulculukla bir arada yaşayamaz. Çünkü her büyük din gibi İslam da kendini hakikatin merkezinde konumlandığında tek doğrunun kendisi olduğunu vaaz eder. Hakikatin rölatifliğini kabul etmez ve mutlak hakikatin sözcülüğünü yapar. Dolayısıyla kıyıda yaşamayı kabul edip salt bir bireysel vicdan haline dönüşmüş bir İslam olma özelliğini kaybeder. Buraya kadar modern dünyada var sayılan çoğulculuğu ve bu çoğulculuğun İslam ile bağlantısını ele aldık. Konuya bir de postmodern dünyada liberal siyasetin iddiası olarak çokkültürlülük temelinde deyinelim.

İçlemeden Dışlamaya:

Çokkültürlülük ve Yeni Faşizmin Halleri

Çokkültürlülük ve bununla bağlantılı olarak kozmopolitizm kıta Avrupa'sı için yeni bir durumdur. Denilebilir ki Batı dünyası Roma'dan bu yana çokkültürlülük tecrübesine yabancı kaldı. Çokkültürlülüğün fiili bir durum haline gelmesi İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı'nın göçmen işçi kabulü ile başlayan bir süreç olmuştur. Bu süreçle eş zamanlı olarak özellikle radikal sol bir farklılık politikası ve bunun etrafında kurulmuş bulunan bir

özgürlük ve insan hakları kavramı oluşturmuş, bunu siyasal bir talep haline dönüştürmüştü. Bunun sonucu olarak ilk başlarda göçmenlere yönelik bir liberal çoğulculuk politikası oluşturulmuş, bu süreç içerisinde de göçmenlerin kendi farklılıklarını koruyup muhafaza ederken, diğer yandan da varolan toplumsal kimlikle uyumlu melez bir kültürel yapı ortaya çıkacağı varsayılmıştı.

Çok kültürlülük aslında liberal demokrasilerin temel iddiası olan siyasal çoğulculuğun kültürel alandaki yansımasıdır. Tıpkı çoğulculuk gibi olumlu varsayımlar üzerine kuruludur ve çıkış noktasında da ulus devletlerin milliyetçi ve bir örnekleştirici politikalarına karşılık azınlık haklarının korunmasına, azınlıkların ulus devletlerin eritme potası politikaları arasında kimliklerin ortadan kalkmasına engel olmaya dayanıyordu. Bu anlamda çokkültürlülük farkların, renklerin kaybolmadığı bir dünyayı, çeşitliliği baştacı etmeyi öngörür ancak tıpkı çoğulculuk gibi bu da bir idealdir ve gerçekte çok kültürlülük iktidar dediğimiz mekanizmanın izin verdiği sınırlara kadar vardır. Dahası global medya tarafından dayatılan bir örnekleştirici kültür aslında tüm farkları dümdüz edip, ortaya standart bir tüketim kültürü çıkartıyor. Dünyada son 50 yılda kaybolan dil ve kültür sayısını da hesaba katarsak çokkültürlülük tıpkı çoğulculuk gibi varsayımsal bir şey. Bu konuda Bush dönemine kadar ABD ve Kanada örnek gösterilse de Amerika'nın aynı zamanda ırkçılığın da anavatanlarından biri olması çokkültürlülüğün kırılğan yanının, dahası kendi içindeki çelişkisini en güzel göstergesidir. Hem ABD'de hem Avrupa'da giderek çoğalan göçmen karşıtı ve yeni ırkçılık temelinde oluşan neo-faşizm dalgasının, tüm argümanlarının çokkültürlülüğün temel argümanı olan fark ve farklılık üzerine vurgu yapması ise, Batılı çokkültürlülüğün ana çelişkisi. Tüm bunlar Batı'nın çokkültürlü olabilme imkanlarına sahip olması noktasında ciddi soru işaretlerine yol açıyor. Burada çokkültürlülük üzerine özel bir tartışma yürütmediğim için imkan ve imkansızlıklarını el almayacağım, benim vurgulamak istediğim daha çok batının çokkültürlülük, çoğulculuk, farklılığın tanınması vb söylemelerine karşılık iş İslam'a gelince bir anda tüm bunları kenara fırlatıp atması.

Avrupa'daki göçmelerin hem kendi kültür ve

inançlarını yerine getirmesi bir hak olarak kabul ediliyor, öte yandan da özellikle Müslüman göçmenlerin Avrupa kültürüne ait normlara uymaması bir sorun olarak görülüyor. Kadınların başörtülü olması ve toplumsal hayata başörtüleriyle katılmaları, Müslüman ailelerin çocuklarının kız-erkek karışık okullarda okumasını istememesi, bedeninin belli bir bölümünü ya da büyük bir bölümünü açıkta bırakan biçimde sportif faaliyetlere Müslüman çocukların katılmaması, Batılı ülkelerin karşılaştığı en temel sorun olarak gösteriliyor. Tüm bu farklara ek olarak Müslümanların konumlarının müphemliği, 11 Eylül sonrası Müslümanlığın çerçevesinde oluşan imaj sağ politikacılarca ayrımcı politikalar uygulama hakkı tanıyor.

Bugün Batıda bir zamanlar Yahudilerin maruz kaldığı ırkçı davranışların hedefinde Müslümanlar bulunuyor.

"Batı dünyasında 11 Eylülden bu yana en belirgin ve yapıcı şekilde yükselen ırkçılık anti-semitizm değil, çok bilinçli bir şekilde devlet eliyle resmi düzeyde geliştirilen, yaygınlaştırılan bir ırkçılık bu"¹ diyen Avrupalı Sosyalist Roni Margulies'in saptamaları gün geçtikçe daha yoğunlaşan bir biçim alıyor. Son olarak Belçika'da başörtülü işçi çalıştırdığı için türlü tehditlere maruz kalan işadaminin durumu ile açıkça İslâm'ı aşağılayan Theo Van Gogh'un öldürülmesi sonrası Hollanda da yaşayan müslümanların maruz kaldığı ırkçı saldırılar bu tespitle rin akılda kalan örnekleri.

"Tutuklanmak, işini kaybetmek, sokaklarda saldırıya uğramak, toplum tarafından dışlanmak için Müslüman olmak yeterli. Avrupalıların Müslüman olarak tanıyacağı bir kıyafetle sokağa çıkmak ise, ya saldırıya, ya da en azından olumsuz, korkulu bakışlarla açık davetiye çıkarmakla eş anlamlı."²

Kısacası Batı'nın çokkültürlülük sınavı Müslümanlık karşısında geçilememiş görülüyor. Bunun hem coğrafik hem de kültürel bir tarihsel arkaplanı olduğu ise çok açık.

"Liberal "hoşgörü" tözünden yoksun bırakılmış folklorik "öteki"ye göz yumar- örneğin günümüz megapolislerinde bir çok "etnik mutfak" görülür; gelgelelim her tür "gerçek" Öteki "fundamentalizmi" yüzünden anında reddedilir, çünkü Ötekiliğinin çekirdeği, Juossance'ın (imkansız arzusunun) düzenlenmesinde yatar. "Gerçek Öteki" hiçbir zaman ruhani bilgilerlerin ve hoş adetlerin Öteki'si değildir, tanımı gere-

ği "ataerkildir", "vahşi"dir. Burada Marcuse'nin eski "baskıcı hoşgörü" kavramını yeniden güncelleştirmek geliyor insanın içinden; aseptik selim formu içindeki "Öteki"ye duyulan bir hoşgördür bu. Öteki'nin Jo-ussance'nın gerçek boyutunu daha baştan devredışı bırakmaktadır."³

Açık ki liberal hoşgörü olgusunda tıpkı çoğulculuk gibi apaçık bir ikiyüzlülük mevcut. Ancak liberal hoşgörü olgusunun ötesinde belirtmek gerekir ki Batı'nın farklılıklara tahammülü konusunda tarihinden getirdiği bir isteksizlik mevcut. Akdenizli "doğu"ya oranla daha homojenlik üzerine kurulu olması önemli bir etkidir. Ancak bundan daha ötesi Hristiyanlığın da kendi tarihsel tecrübesinin "öteki" yaratmaya, onu oluşturmaya daha eğilimli olduğu da bir gerçektir. Dolayısıyla Batı'nın İslam'ı kabullenme ve içine sindirme noktasında tarihsel köklere dayanan bir kültürel belleği olduğu inkar edilemez.

"Tarihsel olarak Avrupa kimliği Joseph Fontana'nın işaret etmiş olduğu üzere "kafir" ve "barbar" diye nitelendirilen "öteki"lere muhalefet sürecinde yaratılmıştır. Hakikaten de pek çok örneğine rastlayabileceğimiz, Hristiyan kimliğinin İslam'a karşı mücadelesi, sözde Avrupa kültürü denen şeyin mevcudiyetine zemin hazırlamıştır."⁴

Kısacası tarihsel coğrafi ve kültürel nedenlere dayanan tecrübe başta olmak üzere Batıçok kültürlülüğü "imkansız" bir projedir. Tam tersine bugün AB bütünleşmesi denilen şeyin nihayetine ulaşabilmesi için ortak bir Avrupa kimliğinin inşası gereklidir. Ve bugün de bunun yolu İslam'ı "öteki"leştirilmesinden geçmektedir. Yani İslam ve Batı hem tarihsel hem de konjonktürel nedenlerden dolayı ne yazık ki birlikte yaşayabilme imkanlarından her geçen gün daha uzaklaşmaktalar. Dahası Batı kendi bilinç altıyla, kendi sekülerliğinin getirmiş olduğu arizi olgularla hesaplaşmadıkça ve bir bütün olarak modernleşme projelerinin ve bilhassa kapitalizmin bizatihi kendisinden -kapitalizmin güncel kültürel yansıması olan postmodernite de dahil- vazgeçmedikçe İslam'la "yan yana" yaşayamayacaktır.

Ancak tam da bu durum Batı'yı İslam karşısında savunmasız bırakmakta. Seküler yapı sürdükçe İslam Batı'da daha da güçlü olma şansına sahip olmaktadır. İşte bugün oluşan yeni faşizm dalgasının ardında da bu yatıyor. Sekülerizm ve postmodern

çokkültürlülük yeni faşizmi ve onun İslam'dan nefret üzerine kurulu saldırganlığını besleyen yegane büyük akıntı. Batı'nın faşizmden kurtulup kendi sorunlarını çözebilmesinin yolu da "öteki" olarak İslam'la yüzleşebilmesinden geçiyor. Dolayısıyla bu koşullarda "Euro-İslam" denilen içi boşaltılmış İslam Batı'nın dertlerine merhem olamayacağı gibi tersine yarayı daha da azdıracaktır. Üstelik, mevcut haliyle yeni batılılaşma projesi olan AB ve ABD tarafından desteklenen bu proje "himmete muhtaç dede" deyimini haklı çıkarırcasına örnek olabilme özelliğini çoktan yitirmiş olan Batı'ya da Müslüman coğrafyaya da yaramayacak, tersine karşılıklı nefreti daha da pekiştirecektir.

Buraya kadar Batı'nın bir medeniyet projesi olarak iflasını ve İslam karşısındaki konumunu ele aldık. Konunun yani çokkültürlülük olgusunun İslam'la ilişkisi de söz konusu. Ancak bu konu başlı başına ele alınmayı gerektirse de kısaca birkaç şey söylemek gerek. Öncelikle Batı düşüncesi ontolojik olarak benzerliği kurgularken İslam benzemeziğe dayanır. Bu da tarihsel ve coğrafi tecrübelerle birleştğinde ortaya farklılıkları kendini muhafaza edebildiği "benzemezlik" ve "fark" üzerine kurulu bir fiili çokkültürlülük çıkmıştır. Bu anlamda denilebilir ki; İslam farklılıklarla baş etmekte Hristiyanlıktan daha avantajlıdır. Tam da bu nedenle içinde olduğumuz yüzyılın istikrarlı, barışçıl, daha insancıl, daha adil ve daha yaşanılabilir bir dünya toplumu oluşturabilmesi büyük oranda Batı dışı medeniyet projelerinin çiçeklenebilmesine bağlı. Bugün için Batı'ya karşı en güçlü alternatif İslam Medeniyeti. Dolayısıyla dünyanın geleceği büyük oranda İslam Medeniyeti'nin yeni bir atılım yapabilmesine bağlı. Euro-İslam ise İslam'ı Batı'nın çok kötü bir kopyası yapacağı için sadece yok oluşunu hızlandırmaya yarayacaktır. ■

Notlar

- 1- Roni Margulies, "Yahudi Düşmanlığı ve İslam/Arap Düşmanlığı", *Birikim*-186, Ekim 2004, sayfa: 46, "Madalyo-nun İki Yüzü Anti-Semitizm ve Siyonizm dosyası"
- 2- Roni Margulies-Agy. s: 46
- 3- Slavoj Zizek, *Kırılgan Temas*, Çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, Ekim 2002, s.272.
- 4- Manuel Castells, *Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam*, M.Castells-Nezir Alsayyad, Çev: Zehra Savan, Everest Yayınları, Ağustos 2004, S.6.

AVRUPA'DA İSLÂM NASIL YOLA GETİRİLECEK? FRANSA ÖRNEĞİ...

FERHAT KENTEL

Bilindiği üzere, Fransa'nın laiklik modelini ihraç ettiği Müslüman Türkiye başörtüsü-nü kamusal alanda, daha doğrusu "kamusal alan" diye tanımladığı yerlerde yasakladı. Yani şimdi usta da çırağının izinden gidiyor. Ancak, "Müslüman bir ülkede bile" getirilebilen bu yasaklama, Müslüman olmayan bir ülkede daha hafif koşullarla uygulamaya kondu. Yani özel orta öğrenim kurumlarında ve üniversitelerde uygulanmıyor.

60 küsur milyonluk nüfus içinde 5 milyon Müslüman'ın yaşadığı (Avrupa'daki en büyük Müslüman nüfus) Fransa'da yasağın getirilmesi ilginç bir süreç izledi. İlginçlik "islâmî fular" meselesinin ya da daha genel olarak "islâmî görünürlük" meselesi üzerine kamuoyundaki tartışmaların kazandığı devâsa boyutla başladı. Bu tartışmalarda da üç eksen gözönünde tutulabilir. Bunlardan birincisinde, sağ hükümetin iktidara geldiği anda tartışmaya açılan ve 2002 sonunda gerçekleştirilen "Fransa Müslümanlar Konseyi" (Conseil français du culte musulman) vasıtasıyla, esas olarak Müslümanların devlet ve hükümetler tarafından muhatap olarak alınabilmesi için toplulaştırılmış bir aktör olması amaçlanıyordu. Bu sayede Müslümanlar bir yandan tanınıyor, diğer yandan ise onlar üzerinde kontrolün sağlanması amaçlanıyordu. Başka bir deyişle, Vatikan gibi tek bir merkeze sahip olmayan hatta "merkezsiz" olan İslâm dininin Fransa'daki gerçekliği elle tutulabilir hale getiriliyordu. Gene aynı paralelde, Fransa İslâm toplumu kurumsallaştırılıyor ve devletin içine doğru çekiliyordu. Yani "güçlü entegrasyon politikasının ül-

kesi" Fransa'da Müslümanlar kendi hallerine bırakılmayacak kadar "ciddiye alınıyorlardı".

Tartışmalardaki ikinci eksen çeşitli toplumsal alanlarda ön plana çıkan sınırlı sayıdaki "olaylar" etrafında belirginleşti. Bir okulda Müslüman öğrencilerin, öğretmenlerinin anlattıklarına Kur'ân'ı referans göstererek itiraz etmeleri; kız öğrencilerin jimnastik derslerine girmeyi reddetmeleri; başka bir okulda Yahudi ve Müslüman öğrencilerin kavga etmeleri; bir banliyöde mini etekli bir kızın yakılması; bir kasabada bir Türk'ün kız kardeşini "namus" meselesinde öldürmesi; bir hastanede bir Müslüman'ın karısını muayene etmek isteyen erkek doktora bıçak çekmesi ve benzeri olaylar... Her biri sıkıntı veren, üzerinde düşünülmesi gereken olaylar; ancak istatistiklere göre bunlar artmıyor, azalıyor... Ancak ters orantılı bir şekilde her olay medyada büyük yankı uyandırıyor ve günlerce tartışılıyor: Hristiyan köklere sahip laik Fransız kamuoyu panik halinde; "**İslâm Fransa'yı ele geçiriyor!**"

Kamuoyunda bu olaylarla ilgili olarak yapılan tartışmalarda dikkat çeken bir özellik ise İslâm meselesinin kadın-erkek eşitliğine getirilmesi... Yani İslâm üzerine yapılan değerlendirmelerin, çok kısa bir süre içinde, kadın-erkek eşitsizliği ile örtüştürülmesi...

Yaşanan olumsuzluklarda "öteki"nin kültürel, dinsel özelliklerinin aranması türünden kestirme yorumlar çok şaşırtıcı değil; en azından Fransa veya batı Avrupa'nın diğer ülkelerinde ırkçı partilerin sık sık başvurdukları bir yöntem: Toplumda sarsıntılar oldukça, sorunu basitleştirmek ve en

kolay algılanabilen “öteki”ni hedef haline getirmek... (Türkiye’de benzeri hezeyanların olmadığı söylenemez; bir zamanlar 28 Şubatçılar vasıtasıyla hedefte Müslümanlar vardı, şimdi de milliyetçiler marifetiyle hedefe Kürtler kondu... “Uyanın Türkler! Kürtler Türkiye’yi ele geçiriyor!”)

Gene bu çerçevede, Fransa’da uzun yıllardır varolan “banliyöler sorunu” gözden düşüyor. Liberal ekonomi politikaların vaat ettiği, ancak beceremediği bireysel kurtuluş ve refah düşüncesi banliyölere ulaşamıyor bile... Banliyöler, bütün sosyal adaletsizlik ve eşitsizlik fırtınasından paylarını alıyorlar ve adeta kendi başlarına yollarını bulmaya çalışıyorlar. Bu kendi yolunu bulma çabası, aslında güçlünün sözünün geçtiği ve tam anlamıyla liberal orman kanunları çerçevesinde sürüyor. Banliyölerde yaşayan ve büyük çoğunluk oluşturan, modernliğin içeri alamadığı ve geleneksel toplumsal yapılardaki kökenleri ve bağları süren kesimlerde ataerkil zihniyetler bütün haşmetiyle yeniden üretiliyor. Böyle bir ortamda, baba, oğlunun ve kızının, siyah veya Arap, beyazın kâbusu haline geliyor. Her türlü şiddetin, tecavüzün, uyuşturucunun sıradanlaştığı bir ortamda, her şey içiçe geçiyor. Şiddet İslâmî tezahürlerle; İslâmî tezahürler ataerkil yapılarla; gelenek kültürle; kültür ırkla özdeşleşiyor... Ve aslında tek yapılmak isteyen yaşam savaşında kaybetmemek...

Yani aslında mutlak ulus-devlet fikrinin hâkim olduğu Fransız entegrasyon modeli iflas ediyor... Bu iflasın sonuçları ise üçüncü eksende karşılığını buluyor: Entegre olmayan, olamayan “öteki”nin görünür sembollerine savaş açmak, böylece günahtan kurtulmak, günahı entegre olmayana devretmek. Tabii ki, “niyet” bu değil...

Fransa’nın İyi Niyeti...

Toparlamak gerekirse, Fransa’da başörtüsü tartışmalarında, “Fransa Müslümanlar Konseyi” vasıtasıyla Müslümanların bir yandan tanınıp, diğer yandan üzerlerinde kurulması hedeflenen kontrol; toplumun çeşitli alanlarında (banliyöler) ve kurumlarda (hastane, okul) ön plana çıkan, hızla medyatize edilen ve İslâm’ın “sorun” olarak algılanmasına neden olan “olaylar” olmak üzere iki eksen söz konusu... Özellikle bu olayların İslâm’la bağlantılandırılması nedeniyle, banliyölerdeki sosyal sorun ve orada engellenemeyen şiddet gö-

İnsan sormadan edemiyor: Neden şimdi? Bush’un temsil ettiği zihniyet kendini korumayı ancak savaş aracılığıyla mı sağlayacak? Bu kadar mı kendine güvenini kaybetti?

Dünya üzerindeki hegemonyaya karşı yükselen seslerin yarattığı gerilimi aşmanın en iyi kılıfı “medeniyetler çatışması” mı olacak yoksa?

rünmez hale geliyor ve aslında tam da burada, mutlak ulus-devlet fikrinin hâkim olduğu Fransız entegrasyon modeli iflas ediyor.

Yani entegrasyonun ülkesi Fransa artık “entegre” edemiyor; farklı farklı cemaatlerin doğuşuna sahne oluyor... Bunlar arasında her çeşit cemaat var; ırksal, etnik, dinsel, mafya ve tabii ki Müslüman cemaatler. Bütün bu cemaatlere bağlı insanlar merkeze doğru ilerleme ve merkez tarafından kabul edilme talepleri duvara çarptıkça cemaatlerini büyütüyorlar...

Yani Avrupa’nın göbeğinde, diğerlerinin yanı sıra, dışarıdan kimsenin kontrol edemediği, bütün kanun, yönetmelik ve yasaklara rağmen güçlenen bir “İslam cemaati” var... Küçük çocuklar için Arapça ve Kur’an kursları; işyerlerinde giderek daha fazla mescit ve ibadet saatlerine göre çalışma saatlerinin yeniden düzenlenmesi talebi; giderek daha fazla başörtülü genç kız; bu cemaatlerin yaşadığı mahallelerde en çok güvenilen insanlar olarak İslam’ı tebliğ eden önderler...

Ayrıca, “İslâmî” görünen bu cemaatler homojen değil ve tek tür sonuç yaratmıyorlar... Örneğin bir yandan İslâm’ın “egemen” olduğu mahallelerde suç unsuru düşüyor; gençler “inançları” gereği her türlü “günahtan” uzak durmaya çalışıyorlar... Ancak gene bu etiketle tanımlanan başka mahallelerde küçük mahalle kabadayıları İslâmî görünüm altında özellikle kadınlar üzerinde her türlü baskının taşıyıcısı olarak ortaya çıkıyorlar.

Her türlü ırkçı söylem de bu mahallelerde beslenebiliyor. Üstelik bu ırkçılık çok yönlü; her kesi me yönelebiliyor ve işin ilginç yanı bu ırkçılığı öğrendikleri yer ise, sosyolog Didier Lapeyronnie'nin dediği gibi, bizzat içinde yaşadıkları toplum... Yani varolmak ve maruz kaldıkları dışlanmaya ve ayrımcılığa karşı mücadele etmek için başvurdıkları ırkçı kaynaklar örneğin gene o toplumun tarihinde ve gündelik hayatında bulunan antisemitizmden geliyor.

Dışlanmaya, ırkçılığa maruz kalmış gençler aynı tepkiyi veriyorlar; "ırkçılıyorrlar", ötekini reddediyorlar... Biraz köken kültürü, biraz yaşadıkları banliyönün mahalle kültürü ve biraz da İslâmî bilgi kırıntısıyla "nefret" dolu kimlikler yaratıyorlar. Bu nefretle yetişen yeni kuşaklar banliyölerine nefretleriyle "anlam" vermeye çalışıyorlar; banliyölerinde kendilerine "anlam" veriyorlar. Verdiklerini zannettikleri anlam ise koskoca bir boşluk; anlam boşluğu...

İşte üçüncü ve son eksen tam da bu iflasın sonuçlarını taşıyor. Görünürde "başörtü operasyonu"ndaki niyet: "Cumhuriyeti kurtarmak" ya da ulusal entegrasyonu kurtarmak, gettolara, cemaatleşmelere karşı mücadele etmek, çözüm getirmek... Ancak bu "iyi niyete" rağmen, sorunu çözmek için toplanan, tarafları, tanıkları dinledikten sonra uzun uzun tartışan "Âkil adamlar"ın ortaya koydukları rapor çoğul bir toplumun dertlerini, seslerini anlamak ve bu çoğulluk içinde sorunu aşmaktan ziyade, kapasitesini yitiren modernizmin giderek gericileşen homojenleşme arayışını, Müslümanları "ehlileştirmek" çabasını yansıtıyor sadece.

Modernist akıl sahibi âkil adamlara göre rapordaki sonuç: hüsrân... Fransa elden gitmek üzere... Bu yüzden, "sekülerleşmeyen", "moderniteye giremeyen", "eşitlik ilkesini çiğneyen" Müslümanların gücünü kırmak ve "modernist Müslümanların" önünü açmak gerek. Ve burada da tabî ki, "eşitlikçi bir Fransa" söz konusu olduğuna göre, "sorun sadece Müslümanlar değil"; en azından herkese "eşitmiş gibi" davranmak gerekir. Bu nedenle, Müslümanların başörtüsünün yanı sıra, Yahudilerin "kippasını", Hristiyanların da "büyük haçını" yasaklamak gerekir... (yani mesela, Hristiyan çocuklar artık okula, Hz. İsa misali, omuzlarında taşıdıkları üç metrelik haçlarla gelemeycekler!)

Hristiyanların ve Yahudilerin simgelerine "dokunmak gerektiği" gibi, bu arada, "siyasal simgeler" meselesi de "ele alınıyor" ve "Âkil adamlar komisyonu"ndan hızla geçiyor... Che Guevera tişörtleri, Filistin kefiyeleri -puşi- ya da parti, örgüt rozetlerinin siyasal simge olup olmadığı konusunda herkesin kafasında apayrı "simge tanımları" olmasına, dolayısıyla aslında en muğlak mesele olarak kalmaya devam etmesine rağmen bunları "çok fazla konuşmaya gerek yok"; "âkillerin" derdi "din" ve daha somut olarak **Protestanlaşmaya karşı direnen "İslâm"**...

Aslında okula gidip "modernlik" dairesine girebilecek olan "başörtülü kız"a kapıda set çekiliyor. İçine girerek onu dönüştürme kapasitesine sahip olan "yeni" karşısında, kendi dönüştürücü kapasitesini yitiren, Fransız modernliği, kendini kurtarmak için ayrımcılığa başvuruyor.

Bu "**Fransız usulü apartheid**" sonucunda "korkunun kampı" kazanıyor. Akil adamların raporu sayesinde liberalizm ile muhafazakarlık arasında otoriter geçiş sağlanıyor. Liberal zihniyetin ezdiği bir sosyal kesim, farklılığıyla korku nesnesi haline geliyor. Çünkü bu kesimin "kültürel" yaptığı vurguyla sürdürdüğü varolma savaşı, statükoyu, zihniyetleri derinden sorgulayabilecek ve bütün her şeyi altüst edebilecek bir kapasiteye sahip...

Avrupa'da Yeni Bir Güç: Yurttaş, Cemaat Üyesi ve Birey Olarak Müslümanlar

Bilgi Üniversitesi'nden meslektaşım Ayhan Kaya ile Avrupa'da (Fransa ve Almanya'da) yaptığımız bir araştırmanın sonuçları bu kapasite hakkında oldukça önemli bulgular ortaya koydu. Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli insanlar hakkında gerek Türkiye'de, gerekse Avrupa'da "gurbetçi", "modernleşmemiş, cemaatçi" ya da "iki arada bir derede kalmış" türünden imajlara rağmen, oldukça zengin bir deneyim yaşayan başka bir kitle var. Bu kitle, hem Türkiye'yle, hem de yaşadığı ülkeyle güçlü bağları olan "iki arada bir derede sıkışmış" olmanın tersine, "hem oralı, hem buralı" olmak gibi, en azından "iki dilli" olan ve bu dilleri sadece Almanca / Fransızca ve Türkçe dil bilgisi anlamına gelmeyen, bunun daha ötesinde iki kültürü aynı anda bünyesinde taşıyan "kültürlerarası" bir kitle... Ve bu kitle: "köprü"... Sadece Avrupa ve

Türkiye arasında değil; medeniyetler arasında da bir köprü... Ve bu kitle sadece bir köprü de değil; Avrupa'yı kuran bir kitle...

Aslında hareket halinde olan, modernlikle alışveriş halinde olan, ancak tek bir modernlik modeline sığamayan, bu sığamayışını, sığmak istemeyişini cemaatiyle ifade eden, fakat aynı zamanda bireyselliği keşfeden bu kesim Fransa'nın da "yeni" bir bileşeni... Çünkü hem modernliği, hem cemaati (geleneği, kültürü, dini), hem de bireyselliği aynı anda yaşayan bu kesimler, bu çok boyutluluklarıyla, giderek ortodokslaşan, muhafazakarlaşan "basit" pozitivist modernliği aşabilmek için olağanüstü bir deneyim yaşıyorlar.

Araştırmamızın sonuçları arasında yer alan bir bulgu da şuydu: Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli insanlar arasında bildik prototiplere uygun ve "ötekileştirilmek" üzere araçsallaştırılanlar vardı. Onlar "yok olmamak için gettolarında yaşayanlar"dı... Ama araştırma üçüncü bir kitleye da işaret ediyordu... Almanya'da veya Fransa'da yaşayıp Almanya'ya veya Fransa'ya bir Alman'dan ya da bir Fransız'dan daha çok "asimile" olanlar... "Tek dilleriyle" AB-Türkiye ilişkilerinde "köprü" olmak gibi bir potansiyel taşımayanlar... Yani şu anda özellikle Fransa politikalarında "entegrasyon" derken aslında kastedilen "asimilasyon"u "başarıyla" yaşamış olanlar...

İşte bunlar arasında "kültürlerarası" kitle seküler hegemonyayı korkutuyor... Korkuttuğu için, kamuoyu, egemen dil, liberal ideoloji onları tek bir boyuta indiriyorlar ve bu tek boyutla mücadelelenin adını koyuyorlar: "cemaatleşmeye/ gettolaşmaya karşı mücadele"...

Oysa, korkunun kampı, hayalî bir cemaatleşmeye karşı mücadele ettikçe, cemaatleşme güç kazanıyor... Anayasasında bütün dinlerin kendilerini serbestçe ifade edebilecekleri yazılı bir ülkenin "eşit Fransız yurttaşları" olarak ve farklılıklarıyla yaşayamayacaklarını gördükçe, içlerine kapanıyorlar. Sistemin içine girip, beraber varolma mücadelesini kaybettikleri ölçüde, en iyi ihtimalle (meselâ paraları varsa), kendi okullarını kuruyorlar... Ama kötü ihtimaller daha fazla: banliyölerin şiddetinin, ataerkil zihniyetlerin kolay lokmaları ve basit hedefleri haline geliyorlar... Ve o zaman cumhuriyet, sorununu çözemediğini "dışlayarak" çözüm bulduğunu zannediyor.

Öte yandan, tabii ki, Avrupa "gelişmiş", "me-

denilemiş" bir "kültür coğrafyası"... Bu gelişmişlik düzeyi yabancıyı "ötekileştirirken" "siyasal olarak gayet doğru" davranmak zorunda... Çünkü örneğin biyolojik farklılığa vurgu yapmak, bu ileri ülkelerde "ayıp" kaçtığı için, çok daha rafine bir biçimde Müslümanların, Türklerin "çok ama çok farklı" oldukları dile getiriliyor. Bu farkları göstermek için medya "gereken" örnekleri kolaylıkla bulabiliyor. Karşılıklı olarak farklılıkların üretildiği bu "gelişmiş coğrafyada", örneğin bir "Müslüman", sinema yönetmeni Theo Van Gogh'u öldürdü ve bu katilin ceset üzerinde yaptığı vahşet, aslında onun taşıdığı kimliğin (Müslüman) "ne kadar çok, ama gerçekten çok ama çok farklı" olduğunu göstermek için iyi bir vesile oldu. Bu kadar farklılık çok ama çok geldi ve Müslümanların camileri, okulları falan yakıldı...

Bu aşamada, 10 Aralık 2004'te *Wall Street Journal*'da, 14 Aralık 2004'te de *Le Monde* gazetesinde yayınlanan ve Avrupalıların bir yandan kendi dinsellikleri, öte yandan İslam ve Musevilik karşısındaki tutumları üzerine yapılmış bir araştırmanın sonuçlarını hatırlamak yararlı olabilir. Söz konusu araştırmaya göre, islamofobi (İslam düşmanlığı) ve antisemitizm Avrupa'da net biçimde yükseliyor. Batı Avrupalıların yüzde 52'si ülkelerinde Müslümanların dışlandığını düşünüyor. Bu oranın en yüksek olduğu yer İsveç (yüzde 75), sonra sinemacı Theo Van Gogh'un öldürüldüğü Hollanda (yüzde 72)... İsviçre, Belçika ve Almanya'da İslam'ın reddedildiğini düşünenlerin oranı yüzde 60'ın üzerinde. Araştırmaya göre insanlar kendilerinin Müslümanları dışlayıp dışlamadıklarını söylemiyorlar ("modern" ve "demokrat" olmak bu türden bir düşüncenin "şeffaf" bir şekilde ifadelendirilmesini zorlaştırabilirdi); ülkelerindeki dışlamayı dile getiriyorlar; yani durum oldukça açık: Avrupa'yı "hoşgörüsüzlük" içten içe bitiriyor...

İnsan sormadan edemiyor: Neden şimdi? Dünya üzerinde Bush doktrini vasıtasıyla giderek radikalleşen gerilimlerle bir alâkası var mı bunun? Örneğin, Bush'un temsil ettiği bir zihniyet kendini korumayı ancak savaş aracılığıyla mı sağlayacak? Bu zihniyet bu kadar mı kendine güvenini kaybetti? Dünya üzerindeki hegemonyaya karşı yükselen seslerin yarattığı gerilimi aşmanın en iyi kılıfı "medeniyetler çatışması" mı olacak yoksa? ■

“İNGİLİZ İSLÂMI”

KÂNİ TORUN

İngiltere’de bugünlerde siyaset çok ısınmış durumda. 5 Mayıs’ta yapılacak seçimlere özellikle muhafazakarlar çok asılıyor. Seçimin en önemli gündem maddesi ise göç ve göçmenler. 11 Eylül sonrasında tabloid basında başlayan korkutma kampanyası semere vermeye başladı. İnsanlar artık, gelen göçmenlerin kendi işlerini ellerinden aldığına, kamu fonlarını istismar ettiğine inanmaya başladı (gerçek aslında çok farklı, akli başında adamlar eğer göçmenler gelmezse 30 yıl sonra bu ülkede kimsenin emekli aylığı alamayacağını söylüyor, çünkü bunlar çoğalmıyor ve yaşlı nüfus hızla artıyor).

Muhafazakarlar da bu korkuyu işleyen bir propaganda yapıyorlar. Avrupa insan hakları sözleşmesinden imzalarını çekmeyi planlıyorlar. Bunun sonucu sadece sınırlı sayıda ilticacı kabul edecekler, göçmenliği ve çalışma iznini zorlaştıracaklar. Burada sadece göçmenlere ekonomik nedenle karşı çıkıyormuş görünmeye çalışıyorlar ancak mızrak çuvala sığmıyor; ırkçı güdülerle bunu yaptıklarını gizleyemiyorlar. Son hedefleri ise çingeneler. Koca parti, topu topu 10 bin çingene aileyi hedef almış durumda. Bunlar kamu arazilerinde park ederek yaşıyorlar ve şimdi ırkçı basın ve muhafazakarların boy hedefi haline gelmiş durumdadır. İşin en trajik yanı ise büyük çoğunluğu Doğu Avrupa’dan ve İkinci Dünya Savaşı öncesi Romanya’dan gelen bu insanlara karşı bu kampanyayı yürüten partinin lideri de o yıllarda Romanya’dan iltica eden bir Yahudi ailenin çocuğu olan Michael Howard.

Ben bu kampanyayı bir işaret fişeği olarak görüyorum. Şu anda en güçsüz olan bu gruba karşı yapılan kampanya başarılı olduğu takdirde sırayla diğer gruplara karşı da yapılacak. Burada öne sürülen en önemli tez: Bu insanların topluma uyumsuzluğu. Aynı mantığı yakında Müslümanlara da uygulamaya

başlarsa hiç şaşırmanın. Zaten epey bir süredir alttan alta çok-kültürlülük kavramına karşı saldırılar yapılmaya başlandı. Bunun İngiliz toplumunun birliğini tehdit ettiği ve göçmenlerin entegre edilmesi gerektiği gibi söylemler başladı. Burada hedef doğrudan Müslümanlar. Çünkü diğer azınlıkların entegrasyon sorunu yok. Biraz Sih’ler bunlara muhalefet ediyor. Diğer gruplar (Karayipli göçmenler ve Hindular) zaten yaşantı olarak bunlardan pek farklı değil. Bir tek Müslümanlar farklı olmak, farklı yaşamak ve buna saygı gösterilmesini istiyorlar. Dolayısıyla en büyük problem Müslümanlar. Burada bir konuyu açığa kavuşturmak gerekiyor. Bunların entegrasyon dediği şey açıkça “dinin emirlerini uygulama, gel bizim gibi yaşa; herkes pub’a gidip içki içerken sen onlardan ayrılma, giyim kuşamın bizden farklı olma” vs.

Bunları tabloid gazeteler seslendiriyor. Şimdilik Müslümanlara karşı yasa çıkarılarak, tabiri caizse altında sopa gösteriyorlar. Bundan sonraki aşama entegrasyon tartışmaları olacak. Tabii İngiltere’yi Fransa gibi yobaz bir ülkeyle karşılaştırmayın. Burada yapılan işler daima daha sofistike olur. Şimdi diyebilirsiniz ki; peki yüksek mahkemeden başörtülü kızla ilgili çıkan son karar ne oluyor?

O meseleyi isterseniz biraz açıklayayım. Luton’da çoğunluğunu (%65) Müslümanların oluşturduğu bir lise, okula üniforma yerine cilbab giyerek gelmek isteyen öğrenciyi haklı buldu. O okulda (İngiltere’nin tüm okullarında) zaten başörtüsü problemi yoktu. Hatta okul Pakistanlıların geleneksel kıyafeti salvar-kamizi (uzun tunik ve pantolon) okulun üniforması yapmıştı. Üzerine de başörtüsü takıyorlardı. İngiltere’de ilkokulda bile başörtüsü takılıyor. O öğrencinin davası okulun üniformasını değil topuklara kadar inen cilbabı giymek istemesi idi. Yüksek

mahkeme kızı haklı buldu. Tabii burada tartışılacak ve manidar birçok mesele var. Bir kere bu kız Hizbut-Tahrir mensubu ve bu dava onlar tarafından savunuldu. Savunulma biçimi de manidar. Cilbabı İslamî giysi, diğer tesettür formlarını İslam-dışı olarak niteleyip bunu kabul ettirmeye çalıştılar. İslami fundamentalizm konusunda oldukça hassas İngiliz devletin Hizbut-Tahrir'e aşırı yumuşaklığı doğrusu şüphe celbeder nitelikte. Karar neticesi açıklandığında tabloid medyanın yaptığı yayında bu sonucun uzun vadede Müslümanlara yönelik bir kampanyada kullanıma ihtimalini akla getiriyor: "Bakin işte çok kültürlülük yürümüyor ne verersen ver bunlar tatmin olmaz, bize uymazlar."

Karar İngiliz establishment'ın (müesses nizam) Araplara bir göz kırpması olarak da değerlendirilebilir (ABD'den kaçan fonları buraya çekmek için). Ancak nereden bakarsanız bakın İngilizleri birazcık tanımış bir insan olarak bu sonuca o kadar hayırhah bakamıyor, bunlar bunun arkasından ne tezgahlıyor acaba diye düşünmeden edemiyorum.

Gelelim bir "İngiliz İslamı" yada bir "Avrupa İslamı" olabilir mi meselesine. Burada yaşayan Müslümanlar bu konuda çalışıyor, mümkün oldukça sistemle işbirliği yapan ama temel ilkelerden taviz vermeyen bir İngiliz Müslümanlığı ortaya çıkarmaya çalışıyorlar. Bir açıdan hak veriyorum çünkü bu insanların gidecek bir yeri yok, burası onların ülkesi yada onların ülkesi olmuş. Hint alt kıtasından gelenlerin büyük çoğunluğu kesinlikle geri dönemez. Burada doğmuş büyümüş, bir şekilde burada yaşamak için uzlaşma deneyecekler. Ancak doğrusunu söylemek gerekirse ben çok umutlu değilim. Bugün Avrupa'nın dini sekülerlik. Bunlar Hristiyanlığı nasıl hadım edip sosyal hayattan yok ettilerse aynı şeyi İslam'a da yapmak istiyorlar. İslam'a duydukları düşmanlığın asıl nedeni buna yanaşmaması. Laik hayat biçimi bunların dini ideolojisi haline gelmiş. Bundan zarar görseler de asla dinin kendilerine yardım etmesini istemiyorlar. Bu konuda iki örnek vereceğim.

Birincisi içki konusunda. Her konuda "evidence base" bulgu temelli yani bir bilimsel araştırma neticesine göre karar alan bu mekanizma bu konuda asla böyle davranmıyor. İçki bu toplumu yok ediyor. Aşırı içki içenlerden dolayı hafta sonu akşamları, insanlar sokağa çıkamaz haldeler. Hastaneler bunların yüzünden dünya kadar para harcıyor, trafik kazalarının en büyük nedeni içki. Bütün bunlar bilimsel olarak kanıtlandığı halde bu konuda caydırıcı tedbir al-

mayı asla düşünmüyor hatta konuşmuyorlar bile (oy-sa sigara için yaptıkları gürültüyü görseniz). İçkiye başlama yaşı ilkokul seviyesine düşmüş durumda, ama hala çocuklara alpop adı atında düşük alkollü içecekler satılabiliyor. Bu konu tamamen onların hayat görüşü ile ilgili olduğu için asla caydırıcı tedbir almaya yanaşmıyorlar (kutu biralar kutu gazoz ve meyve sularından ucuz satılıyor).

İkinci konu ise genç kız gebeliği. Bu ülkede her yıl 18 yaş altı 100 bin kız hamile kalıyor, bunun bir sürü sosyal sonuçları oluyor. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar hızla artıyor, hatta frengi geri geldi. HIV/AIDS büyük problem ancak bunu önlemek için asla gerçek tedbir alınmıyor. Tek yaptıkları prezervatif tavsiyesi ve okullarda nasıl kullanıldığını göstermek. Oysa Amerika'da başlayan burada da Hristiyan grupların yaymaya çalıştığı evlilik öncesi cinsellikten kaçınma gibi esas çözüme asla yanaşmıyorlar ve buna karşı çıkıyorlar. Bu konuda sadece burada değil uluslar arası düzeyde bir kavga var. Afrika'daki HIV/AIDS patlamasını önlemek için en etkin yöntem, hem evlilik öncesi hem de evlilik dışı ilişkiden kaçınmak olduğu halde bunu tavsiye etmiyor koruyuculuğu oldukça düşük olan prezervatif tavsiyesine devam ediyorlar. Uganda devlet başkanı birkaç yıl önce bu evlilik öncesi ve evlilik dışı ilişkiyi önleme ve caydırma yönünde çalışma yapma kararı aldı. Bu yıl yapılan uluslararası AIDS toplantısında Uganda'da HIV/AIDS vakalarında azalma olduğu açıklandı. Buna rağmen bunu tavsiye etmeye yanaşmıyorlar. Hatta G. Bush eğer prezervatif yerine bunu tavsiye ederseniz Afrika'ya HIV/AIDS konusunda yüksek para yardımı yapacağım dedi, şimdi Bush'u eleştiriyorlar niçin bunu şart koştu diye.

Söylemek istediğim şu ki bunlar için içki ve serbest seks bir ideoloji ve yaşam biçimi ve ne olursa olsun bundan taviz vermeyi düşünmüyorlar. Şu anda Avrupa'da Hristiyanlık bu konularda bunlara direnecek durumda değil ve direnecek herhangi bir din de istemiyorlar. Tabii burada kastettiğim medya ve devletlere hakim olan ideolojik görüş, yoksa tek tek bireyler değil. Aslında tek tek bireyler bazı şeylerin farkında yada serbest seks meselesinde aslında aileler bu tavra karşı ama onların sesi çıkmıyor, en ufak bir muhalefet eden geri kafalılıkla mahkum ediliyor. Bütün bunlardan sonra bir Avrupa İslamı olabilir mi diye sorarsanız eğer, benim görüşüm serbest sekse, içkiye, homoseksüelliğe karşı çıkmayan bir İslam olabilirse eğer bir "Avrupa İslamı" da olur. ■

RAHMET PEYGAMBERİ

KERİM BULADI

Alemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber'imizin(s.), doğum yılını tekrar idrak etmenin mutluluğunu yaşamaktayız. Onun doğumu, insanlık tarihinin en büyük olayıdır. Çünkü onun doğumu ile insanlık tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır. Güvenin, huzurun ve istikrarın bozulduğu yeryüzü, onun dünyaya gelişi ile, özlemine duyduğu barışa kavuşacağı günlerin yakın olduğu müjdesini almıştır. O, yeryüzüne Allah Teâlâ'nın bir rahmeti ve bereketi olarak gönderilmiştir. Bu yazımızda 'Rahmet Peygamberi'nin kutlu doğumunun hatırasına, onun merhamet yönünü acizane anlatmaya çalışacağız.

Hız. Peygamber çok merhametliydi. İnsanlara merhametle muamele ederdi. Onun şefkat ve merhametinin kapsamadığı hiçbir insan ve canlı yoktur. O, canına kastedenlere, kendisine hakaret edenlere, alaya alanlara, geçeceği yollara taş, diken, pislik atarak her türlü eziyeti ve kötülüğü reva görenlere bile, merhametini hiç esirgememiştir. Yaşlılara, gençlere, çocuklara, hastalara, mazlumlara, fakirlere, yetimlere, dullara hep rahmet kanadını germiş ve onların korunmasını istemiştir.

Allah Teâlâ onu "(Ey Muhammed!) Seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik."¹ kavli ile bütün insanlığa rahmet olarak takdim ettiğini beyan buyurmuştur. Onun peygamberliği bütün varlıklara Allah'ın bir lütfu ve rahmetidir. O, öyle kapsamlı bir rahmet sahibi ki, bütün akıl sahibi varlıklara kurtuluş yolunu göstermiş ve her iki dünyada da onları mutlu kılan prensipler getirmiştir. Onun rahmet esintisinden istifade etmeyen kalmamıştır. O, bütün insanlığa Allah'ın bir rahmeti ve bereketi olarak gönderilmiştir.

Hız. Peygamber çok yufka yürekliydi. Can çekişen bir çocuğu görüp ağlayınca ashaptan Sa'd (r.a.): "Bu ne yâ Rasûlallah" deyince Hız. Peygamber: "Bu, bir rahmettir. Allah onu dilediği kullarının kalbine tevdi etmiştir. Allah ancak merhameti olan kullarına rahmet eyler" buyurmuştur.²

Allah Teâlâ, âlemlere rahmet olarak gönderdiğini açıkladığı Hız. Peygamber'in, özellikle müminlere karşı çok şefkatli ve merhametli olduğunu şu şekilde bildirir: "Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O size çok düşkün, müminlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir."³

O ümmetine karşı çok düşküdü. Miraca çıktığında bile öncelikle Allah Teâlâ'dan ümmetini bağışlamasını dilemiştir. Vefat ederken ümmetinin hasreti ile ruhunu teslim etmiştir. O, ümmetinin işkence, baskı, şiddet ve çeşitli eziyetler görmesi şöyle dursun, onların sıkıntıya bile düşmesine razı olmazdı. O, ümmetinin üzerine toz kondurmak istemediği gibi, onları mutluluğun zirvesine erdirmek, selamete çıkarmak, Allah'ın rızasına ve cennete ulaştırmak için bütün hırsıyla ve var gücüyle uğraşmıştır.⁴

Allah Teâlâ'nın, Hız. Peygamber'i kendi güzel isimlerinden olan "râuf (çok şefkatli), rahîm"(çok merhametli) isimleri ile anması, onun derin bir merhamete ve şefkate sahip olduğunu gösterir. Böyle bir peygambere ümmet olmak, ona inananlara şeref olarak yetmez mi?

Onun merhameti uzak yakın herkesi kapsamıştır. İnsanlara zorluk çıkarmak ona ağır gelirdi. İnsanların durumunu dikkate alarak namazlarda kıra-

ati kısa tutardı. Çoğu defa namazı uzun tutmak isterdi. Ancak namazda iken geride ağlayan çocuk sesini duyar duymaz, annesine zorluk çıkarmamak için, namazda kıraati uzatmazdı.⁵

Bir gün secde ederken torunu Hasan sırtına çıktı. Bunun üzerine Hz. Peygamber secdeyi uzattı. Selam verince insanlardan özür diledi ve şöyle buyurdu: "Gördüğünüz gibi bu oğlum sırtıma çıktı. O sırtımdan ininceye kadar başımı secdeden kaldırmadım."⁶ Yine bir seferinde şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz insanlara imamlık yaptığında (namazı) hafif yapsın (kıldırınsın). Çünkü onların içinde yaşlı, zayıf, hasta ve ihtiyaç sahipleri vardır."⁷

İbadetlerde ve diğer konularda itidali emretmiş, hep kolaylığı telkin ve tavsiye etmiştir. "Ben kolaylık dini olan hanif dini üzerine gönderildim."⁸, "Gücünüzün yeteceği işleri yapınız"⁹ buyurmuş, ibadetler konusunda kendilerini sıkıntıya sokan sahabeyi kınamış "Vallahi, ben sizin Allah'a karşı en saygılı ve ondan en fazla korkanınızım, fakat ben namaz kılıyorum, oruç tutuyorum, uyuyorum ve yemek yiyorum. Benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir."¹⁰ diyerek tepkisini göstermişti. Bütün bunlar onun rahmet peygamberi olduğunu gösterir.

Aşağıda anlatacağımız hadise, onun engin bir merhamete sahip olduğunu ve merhamet onun zatının ayrılmaz bir parçası haline geldiğini, en şiddetli düşmanlarına dahi, merhamet dilediğini gösterir.

Aişe validemiz Resûlullah'a(s.) sorar: "Ey Allah'ın Resûlü! Uhud gününden daha şiddetli bir gün başına geldi mi?". Bunun üzerine Allah Resûlü şöyle cevap verir: "Gerçekten senin kavminden başıma çok şeyler geldi. Onlar vasıtasıyla karşılaştığım en şiddetli (sıkıntılı) şey, Akabe günü gelmiştir. Kendimi İbn Abdi Yâ'il b. Abdi Kü'lâl'e arz etmiştim. Arzu ettiğim konuda (İslam'a girmeleri hususunda) benim davetimi kabul etmedi. Ben de üzgün olarak gözümün gördüğü istikamete kederli bir şekilde yola devam ettim. Ancak Karn-i Salib'de kendime gelebildim. Başımı kaldırdığımda bir bulutun beni gölgelendirdiğini gördüm ve ona doğru baktığımda içinde Ceb-râ'il'i (a.s.) gördüm. Bana şöyle seslendi: "Muhakkak ki Allah Teâla kavminin sana söylediklerini ve cevap verdiklerini işitti. Onlar hakkında ne dersen emretmen için sana dağlara (hükmeden) meleşti gönderdi." Dağlar meleşti ise bana se-

lam verip şöyle seslendi: "Ya Muhammed! Şüphesiz ki kavminin sana söylediklerini Allah Teâla işitmiştir. Ben dağlara hükmeden meleştim. Rabbin, beni sana dilediğini emretmen için gönderdi. Eğer üzerlerine iki Ahşebi kapamamı istersen kaparım" dedi. Bunun üzerine ona şunu söyledim: "hayır, ben Allah'ın onların neslinden sadece Allah'a ibadet edecek, ona hiçbir şeyi ortak koşmayacak kimseler çıkarmasını diliyorum."¹¹

Hadiste geçen Akabe, Mina'da bir yerdir. Hz. Peygamber İslam'ı tebliğ etmek için Tâif'e gitmiş, red cevabı alınca geri dönmüş, Tâif gençleri kendisini taşlamış ve eziyet etmişti. Dönüşte Karn-i Salip denilen yerden geçmiş, gördüğü çirkin muameleden o kadar üzülmüştü ki, ancak Mekke'ye bir gün bir gece mesafede olan bu yerde kendine gelebilmişti. İki Ahşeb ise Mekke'de ki Ebu Kubeys ile onun karşısındaki Kuaykîân dağlarıdır.¹²

Hz. Peygamber, Hz. Aişe'ye Tâif'te uğradığı elem verici hadiseyi anlatmış ve Uhud'da yapılan çetin savaşın verdiği ıstırap ve sıkıntıdan daha zor olduğunu açıklamıştır. Ayrıca kendisine yapılan eziyetten dolayı Taif halkına ilahî ceza ya da rahmet verilmesi konusunda tercih yapmada çok zorlandığını ifade etmiştir. Ama o, kendisine eziyet edenlere rahmet dilemiş ve *rahmet peygamberi* olmasının verdiği, üstünlük ve büyüklükle bütün çağları kucaklayan şu duayı yapmıştır: "Allah'ım! Sakîf kabilesine hidayet et. Onları Müslüman kıl."¹³

Hz. Peygamber'in, merhameti sadece insanları kapsamıyordu. İnsanın dışındaki diğer canlılar da onun, rahmet ikliminde ferahlamış, onun rahmet damlalarından kanasıya içmiştir. Ona inanalar, bütün âlemlere rahmet olarak gönderilen peygamberlerinin diğer canlılara karşı gösterilmesi gereken merhamet, şefkat ve ilgiye dair emir, tavsiye ve teşviklerini, bir ibadet ruhu ile yerine getirmeye gayret etmişlerdir. Ona gönül verenler, insanlara yardım etmenin, korumanın ve sahip çıkmanın yanında hayvanları korumak, beslemek, tedavi etmek için de vakıflar kurmuşlardır.

Peygamberimiz(s.), hayvanlara karşı çok merhametli davranırdı. Eskiden Arapların hayvanlara gösterdikleri bütün zulümler, Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır. Hayvanların yüzünün demirle dağlanmasını, yüzlerine vurulmasını yasaklamıştır. Rasûl-i Ekrem, burnu dağlanan bir merkep görmüş, bu hayvanı yüzünden dağlayanı öfkelenmiştir.¹⁴

Hayvanları birbirinden ayırt etmek gerektiği zaman Rasûl-i Ekrem, bu işaretin en az acıyacak yere konulmasını tavsiye etmiş ve kendisi de bu şekilde uygulama yapmıştır. Hatta Rasûlullah'ın sadaka develerini ve koyunlarını kendi damgaladığı görülmüştür.¹⁵

Bir seyahat esnasında, bir kuşun yavruladığı bir yerde durulmuştu. Kuşun iki yavrusu vardı. Adamın biri, kuşun yavrularını almış, kuş kanatlarını çırpmağa başlamıştı. Hz. Peygamber, **"Bu kuşun yavrularına kim eziyet etti. Onu geri yerine koyunuz."**¹⁶ buyurdu.

Peygamberimizin(s.) aşağıda sunacağım şu mübarek hadisi, başı boş, aç susuz dolaşan köpeklerin bakımı, korunması hakkında bizlere önemli bir mesaj vermektedir. Adamın biri yolda giderken şiddetli bir şekilde susamıştır. Bir su kuyusunu bulup oraya inerek suyunu içti. Sonra oradan çıktıkdan sonra susuzluktan toprağı yalayan yiyen) bir köpek gördü. Adam kendi kendine "Susuzluktan benim başıma gelen sıkıntı, köpeğin başına da gelmiştir" dedi. Hemen kuyuya indi. Mestini su ile doldurdu, sonra onu ağzı ile tutarak yukarıya çıktı ve köpeği suladı. Rasûlullah Efendimizin beyanına göre Allah da onun bu davranışını kabul etmiş ve onu affetmiştir. Ashap: "Ey Allah'ın resûlü!! gerçekten bu hayvanlarda bizim için bir sevap var mıdır?" diye sormuşlar. Bunun üzerine Hz. Peygamberimiz, **"Her bir yaş ciğer taşıyan (can taşıyan) hakkında sevap vardır,"** buyurmuştur.¹⁷

Bir defasında Rasûl-i Ekrem, aç bir deve gördü. Devenin açlıktan karnı sırtına yapışmıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber: **"Konuşmayan, halini beyan edemeyen bu hayvanlar hakkında Allah'tan korkunuz. Onlara iyilikle binin. Onların etini iyilikle yeyiniz (onların haklarını gözetiniz. Onlara iyi muamele ediniz)"** buyurmuşlardır.¹⁸ Bir gün Hz. Peygamber, ensardan birinin başına girdi. Orada bir deve gördü. Deve Rasûlullah'ı görünce inledi, gözlerinden yaşlar boşandı. Peygamberimiz, devenin yanına geldi. Onun göz yaşlarını sildi. Bunun üzerine deve sükûn buldu. Peygamberimiz(s.) **"Bu devenin sahibi kim?"** diye sordu. Ensardan bir genç: "Benim yâ Rasûlallah" deyince peygamberimiz **"Allah'ın sana malik kıldığı bu hayvan hakkında Allah'tan korkmaz mısın? Çünkü o, senin ona eziyet ettiğini ve onu yordüğünü bana şikayet etti"** buyurdular.¹⁹

Hz. Peygamberimiz, hayvanların arasını kızıştırmak, birbirleri ile dövüştürülmelelerini yasaklamış-

tır.²⁰ Hayvanların arasını kızıştırmak onları dövüştürmek merhametsizlik olduğu gibi, büyük bir zulümdür. Sevgili Peygamberimize inanan ve ona muhabbet duyan bir Müslüman'ın hayvanları dövüştürerek para kazanması, ödül alması asla doğru değildir. Bu tür davranışlar, barbarlıktan başka bir şey değildir.

Hayvanlara merhamet etmek, onları doyurmak ve onları koruma altına almak, dini ve insani bir görevdir. Bu çeşit faaliyet ve hizmetleri anlamsız bulan Müslümanlar, sosyal alanlardaki tesirleri de azalmaktadır. Aslında bu nevi hizmetlere öncelikle Müslümanların öncülük etmesi gerekir. İnsanların yardımına, desteğine ve himmetine muhtaç olan canlılara ve sokak hayvanlarına sahip çıkmak, evvel emirde Müslümanların, faaliyet alanı içerisinde olmalıdır. Çünkü âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber'in ümmeti, bütün varlıklara karşı merhametli, şefkatli ve insafli olmak mecburiyetindedir. Müslümanların sahip çıkması gereken etkinliklere, dini hayattan uzak insanların sahip çıkması, inananları utandırmalı ve derin bir muasebeye sevk etmelidir. Yeri geldiğinde Müslüman, huzur evleri açmalı, hayvan barınakları kurmalı, yetimhaneler tesis etmeli, sokak çocuklarını barındırma, yetiştirme ve eğitime yurtları inşa etmelidir. Kutlu doğumu idrak etmek, anlamını ve özünü kavramak ta böyle olur kanaatindeyiz. ■

Notlar

- 1 Enbiyâ, 21/107
- 2 Buharî, Cenâiz, 32; Merdâ, 9; Müslim, Cenâiz, 11; Nesâî, Cenâiz, 22
- 3 Tevbe, 9/128
- 4 Geniş bilgi için bkz. Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 1971, III
- 5 Bkz. Buharî, Ezân, 65; Müslim, Salât, 192; İbn Mâce, İkamet, 49
- 6 Nesâî, Tatbik, 82, Ahmed b. Hanbel, III, 494, III, 99
- 7 Buharî, Ezan, 63; Tirmizî, Salât, 61; Müslim, Salât, 183, 186
- 8 Ahmed b. Hanbel, VI, 116, 233
- 9 Müslim, Müsafirûn, 215; Buharî; İman, 32; Teheccüd, 18
- 10 Buharî, Nikah, I, Müslim, Sıyâm, 74, Muvatta, Sıyâm, 9
- 11 Müslim, Cihad, 111
- 12 A. Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, İst., 1978, VIII, 608
- 13 Tirmizî, Menakıp, 74; Ahmed b. Hanbel, III, 343
- 14 Müslim, Kitabu'l-Libas, 29; Ebû Dâvûd, Cihad, 58
- 15 Bkz. Müslim, Libas, 30; Ebû Davûd, Cihad, 57; geniş bilgi için bkz. Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi*, İst. 1978, IX, 498-502
- 16 Ebû Davûd, Cihad, 122
- 17 Buharî, Müsâkât, 9, Mezâlim, 23, Edeb, 27; Müslim, Selâm, 153; Ebû Davûd, Cihad, 47
- 18 Ebû Davûd, Cihad, 47
- 19 Ebû Dâvûd, Cihad, 47
- 20 Ebû Davûd, Cihad, 56; Tirmizî, Cihad, 30

EZ-ZİLZÂL

ABDÜLKADİR ES-SÜFÎ

Türkçesi: H.İbrahim AYDIN-Malik SEZGİN

Allahu Te'ala Mümin suresinde (40:81-85) şöyle buyurur:

Ve size ayetlerini gösterir, şimdi Allah'ın ayetlerinin hangisini inkar edersiniz?

Daha yeryüzünde bir gezip de bakmazlar mı ki, kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuştur? Onlar kendilerinden hem daha çok hem de kuvvetleri ve yeryüzündeki eserleri noktasından daha üstün idiler.

Öyle iken o elde ettikleri şeyler kendilerini kurtaramadı.

Çünkü onlara peygamberleri açık delillerle geldiği zaman, kendilerinde bulunan ilme güvendiler de alay ettikleri şey kendilerini kuşatıverdi.

O zaman hışmımızı gördüklerinde: "sadece Allah'a inandık ve ona ortak koştığımız şeyleri inkar ettik!" dediler.

Dediler ama, hışmımızı gördükleri zaman imanları kendilerine fayda verecek değildi.

Allah'ın kulları hakkındaki süregelen kanunudur (bu), işte o an ve noktada hüsrana düştü kafirler!

Kur'an-ı Kerim üzerindeki dikkatli bir tefekkür, Mümin'i, çok açık bir anlayışla baş başa bırakır. O da, -hikmete ulaşmak istiyorsak eğer- bu dünyadaki bütün duyumsal şeylerin manalar olarak görülmesi gerektiğidir. Yüce Allah, bütün Kur'an boyunca Dünya'nın duyumsal bir yaşantı, algı ve olay alanı olduğunu ve bunların hepsinin anlamlara işaret ettiklerini açıklar. İşaretler var. Hatırlatıcılar da var. Aynı şekilde Allah cömertliğiyle Mümin'e, Ahiret'te -varoluşun duyumsal alanından gizlenmiş alemde, (Alemlü'l-Gayb)- anlamlar alanında yer alacağını, ancak anlamları -altından ırmaklar akan bahçeler, son derece güçlü korkunç ateş ve depremler gibi- duyumsal ola-

rak yaşantılayacağımızı bildirir. İşte bu iki yönlü anlayışın ışığı altında Mümin, Arafat'taki duruşu esnasında Hacc'ın, Mahşer (toplanma) Günü'nün muazzam bir hatırlanışından başka bir şey olmadığını görür. Rasulullah'ın, salla'llahu aleyhi ve sellem, 'Hacc Arafat'tır' diye beyan etmesinin nedeni işte budur. Böylece Arafat ovasında kısa bir süre için de olsa ayakta durarak yerine getirilen Hacc'ın sağladığı, bu dehşet verici azametini yaşantılanmasıdır.

İmam-ı Gazali, Allah ondan razı olsun, Mümin'e, aç bir arslanla karşılaştığında tüm varlığıyla yaşayacağı korkuyu açıklarken, bu hikmete başvurur. Gazali bunu tespit ettikten sonra Mümin'e, bundan çok daha korkunç bir arslanın kendisine daha da yakın ve onu parçalamaya hazır olarak yaklaşmakta olduğunu, ve bu tablonun da Son Gün'de nefsinin hesaba çekileceği o dehşetli an olduğu uyarısında bulunur.

Konu Şems Suresi'nde(91:1-15) açıkça belirtilir:

*Güneşe ve kuşluk vaktindeki aydınlığına
Güneşi takip ettiğinde Ay'a,
Onu açığa çıkarttığında gündüze,
Onu örttüğünde geceye,
Gökyüzüne ve onu bina edene,
Yere ve onu yayıp döseyene,
Nefse ve ona birtakım kabiliyetler verene,
Sonra da ona iyiliğini ve kötülüğünü ilham edene yemin ederim ki,
Nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiştir,
Onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir.
Semud kavmi azgınlığı yüzünden (Allah'ın elçisini) yalanladı.
Onların en bedbahtı (deveyi kesmek için) atıldığında,*

Allah'ın Resûlü onlara: "o Allah'ın devesidir, bırakın içsin, onun su hakkına dokunmayın!" dedi.

Ama onlar, onu yalanladılar ve deveyi kestiler. Bunun üzerine günahları sebebiyle Rabb'leri de o yeri başlarına geçiriverdi ve o yeri düzleyiverdi! (Allah, bu şekilde azap etmenin) âkıbetinden korkacak değil ya!

Bu Sure'nin ilk yarısındaki 1. ila 10. ayetlere bakın. Bir yanda güneş, ay, gündüz, gece, uzay ve bütün heybetiyle yeryüzü tablosu, diğer yanda ise iyi ve kötü yeteneklerle donanmış nefis. Hem tüm kozmik hadise hem de kendini olayın içine fırlatılmış bulan birey, aslında her yerde ve her an Allah'ın -celle celaluhu- İhtişamı ve Güzelliğiyle karşı karşıya gelmektedir. Sure'nin ikinci kısmı bize iki şey bildirmektedir. Allah'ın Elçileri'nden biri yol göstericilik yapmıştır. Semud ise bu yol göstericiliği, yani Allah'tan gelen bu hidayeti yalanlamıştır. Yol göstericiliği yalanlamak Elçi'yi yalanlamak anlamına gelmiştir. Yalanlama ve bunun ardından gelen davranış birbirinden ayrılmaz. Çünkü niyet eylemden önce gelir. İçsel yalanlama dışsal bir yalanlama eylemine dönüşür. Burada gün ışığına çıkartılan, yaşantılayan bir merkez olarak insanoğlu olmanın ne anlama geldiğinin bu dehşet verici gerçekliğidir. İlahi Vahy'in önemli anakonularından biri de sorumlu olduğumuz gerçeğidir. Aynı zamanda bütün işaretlerin yeryüzünde ve evrende bütün çıplaklığıyla ortada bulunduğu, böylece geriye hiçbir mazet kalmamaktadır. Şimdi surenin son kısmına bakın, 14. ayetin ikinci yarısı ve 15. ayetin tümü.

Bunun üzerine günahları sebebiyle Rabb'leri de o yeri başlarına geçiriverdi ve o yeri düzleyiverdi! (Allah, bu şekilde azap etmenin) âkıbetinden korkacak değil ya!

14. ayetin ikinci yarısı onları yok eden Allahu Te'âlâ'nın, bunu itaatsizliklerinden dolayı böyle yaptığını belirtiyor. Bunun çok iyi, ve tamamen Tevhid ışığı altında anlaşılması gerekir. Öğrenmiş bulunuyoruz ki Allahu Te'âlâ Kitab'ında kendisine Rabb ismiyle işaret ettiğinde yaratılış üzerindeki Rububiyyetine işaret etmektedir. Bu Rububiyyet O'nun, özellikle kuvvet veren, ayakta tutan, devamlılığı sağlayan ve harekete geçiren gücüdür

ki, Allah; hareketleri bu gücün işareti olan girift bir kanunlar örüntüsüyle şeyleri ve olayları idare eder. Allah burada "Rableri de o yeri başlarına geçiriverdi" buyuruyor, burada kullandığı terim -dikkat ederseniz- "Rabbuhum"dur. Bundan, 'bunun üzerine günahları sebebiyle onların Rabbi o yeri başlarına geçiriverdi' anlamı çıkar. Yani, yeryüzü varoluşunun bu birleşik alanında yalanlamanın ilhamıyla yapmakta oldukları yanlış eylemin, nihayetinde Allah'ın eyleminin ortaya çıkmasına yol açtığı anlamı çıkar. Sonra "o yeri düzleyiverdi!". Bu şu demektir ki, olayın yaratılış sürecinde kendisine verilen doğal enerjilerine itaat halindeki yeryüzü onları imha etmiştir. Burada Allah bizleri anlayabileceğimiz en uç noktaya götürmektedir. Allah, Mümin'i; yaratılışın işleyişini, insanın eylemlerinin ve niyetlerinin yaratılışın bir parçası olarak birbirlerine bağımlılığını, ve ayetleriyle, O'nun -celle celaluhu- her an Kendini kâinata izhar ettiği dehşet verici gerçeği, ve böylece yeryüzünün dümdüz edilmesinin, aynı zamanda İlahi Adaletin bir tezahürü olduğunu kavrayabilme ayrıcalığıyla şerefendiriyor. Sonra Allah'ın yine de İhtişam'ıyla Kendi'sine ortak koşmamıza nasıl fırsat vermediğine bir bakın. "Âkıbetinden korkacak değil ya!" buyurur. İşte bu, Tevhidin tamamlanmasıdır. Ve Allah bununla, Mümin'e yol göstermek için bir an için olsun araladığı örtüyü, Şirk'e düşmesin diye yeniden kapatır. Rasulullah'ın, salla'llahu aleyhi ve sellem, Allah -celle celaluhu- hakkında "İnsanları Ateş'e gönderir ve aldırış etmez, insanları Cennet'e gönderir ve aldırış etmez" diye bir sözü vardır. Allah ona ortak koşulabilecek her şeyin üzerindedir.

Artık herkesin bildiği üzere, Hint Okyanusu'nun altında vuku bulan bir deprem, oluşturduğu şiddetli sarsıntılıyla, hızı bazen saatte 200 mile ulaşan, son derece geniş dev bir dalganın (merkezi bir salınımın) yayılarak Sumatra, Tayland, Sri Lanka, ve hatta Somali sahillerine kadar şiddetle çarpmasına neden olmuştur. Bu dev salınımın bu Asya sahillerinde yol açtığı hasardan ve insan hayatları üzerinden aldığı yüksek bedelden hepimiz haberdarız. Bu konu Müslümanlar olarak bizleri üzerimize almamız gereken iki anlayış ile yüzyüze bırakıyor. Biri, bu tür bir felaketin ne anlama geldiğidir. Diğer ise, bu felaketin hem hayatta kalanlar hem de bunu uzaktan izleyenlerin

tavırları konusunda bize ne öğrettiğidir. Olayın belki de en acı ve üzüntü verici yanı -burada, büyük ölçüde insan hayatına mal olmasından daha da dehşet verici yönünü ifade etmek istiyorum- Müslümanların, olayın hemen ardından yaptıkları genel açıklamalardaki, ve olaya verdikleri madde karşılıktaki fiyasko..., ve bunların bir sonucu olarak Dini bir kenara bırakmış olmalarıdır. Oysa Müslümanlar'ın görevi, bu olayın Allah'ın -celle celalehu- gücünün bir tecellisi olduğunu dünyaya açıklamak olmalıydı. Bu felaket dehşet verici bir ölüm ve yıkım olduğu için, yeryüzünde meydana gelen her şeyin ancak ve sadece Allah'ın gücünün, Allah'ın adaletinin ve Allah'ın merhametinin bir tecellisi olduğu söylenmeliydi.

Kafir medya, görünüşte doğal ve kozmik bir fenomenin merhametine terk edilmiş bir dünyaya anlam kazandırmak için, süre-giden biçare girişimleriyle, insanların anlamdan yoksun bir kaos karşısında, hümanizmin bir tür ispatı şeklinde 'bir araya gelebileceği' stoacı müşrik bir mertliğin, hala mevcut bulunduğunu sergilemeye pek de hevesliydi.

Küfür medyasında sunulan insani 'ortak eylem için toparlanma' neredeyse sadece, bir doğa korkusu ve kitlelerin bağışlarının insani bir kenetlenmeyi temsil ettiği iddiasından oluşan bir karışıma teslim olmuş bir medya cümbüşüyle tahrik ve teşvik edilen, eşi benzeri görülmemiş bir bağış konusundan ibaretti. Hiçbir yerde olayı yeniden tanımlamak ve açıkça "Bu, anlamsız bir doğal felaket değil - bu, Alemlerin Rabbi Allah'tan bir cezadır" diyen bir Müslüman sesi yükselmedi. Bu seviyedeki bir felaketin meydana gelmiş olması, aslında buradaki insanlar arasında son derece ciddi ve gözle görülebilir yanlış bir şeyler olduğunu gösterir: tıpkı Semud kavminde de olduğu gibi. Ne olmuştu Semud'a? Önce İlahi yetkinin inkarı, ve ardından da, bu inkardan ortaya çıkan yüz kızartıcı eylemler. Öncelikle sel baskınının etki alanının merkezine bir bakalım. Yani, Aceh. Aceh'de, yaşanan felaketten önce olup bitenler, oradaki insanlar aleyhine bir delil oluşturduğu gibi, olaydan sonra yaşananlarda aleyhlerinde daha da büyük bir delil bulunuyor.

Aceh konusunda bilinmesi gereken ilk şey, aynı zamanda Müslümanlar olarak, Endonezya hakkında bize hatırlatılması gereken bir şeydir. Endonezya bildiğimiz üzere, binlerce kilometre boyunca

ca binlerce ada üzerine yayılmış büyük bir Müslüman nüfusa sahip bir coğrafyadır. Arazi yapısına uygun olarak Müslümanlar kendilerini, kültürün, mali ve kamusal işlerde kendini gerçekçi bir tarzda düzenlemesine imkan veren, bir dizi Sultanlık-la yönettiler.

Avrupa'daki toprak-merkezli hristiyan monarşileri parçalayarak yerlerine riba bankacılığının para-gücü vasıtasıyla yönetilen protestan-ateist cumhuriyetleri getiren etkin güç Hollandalılar'dı. Hiçbir zaman kimsenin hesabını sormadığı bir acımasızlıkla, daha önce Avrupa monarşilerinde, İngiltere ve ardından Fransa'da uygulamaya koydukları taktikleri aynen Endonezya'da da kullanmaya giriştiler. İkinci Dünya Savaşı'nın gelişile Bankizm tam bir evrimsel çiçeklenme içindeydi. Böylece nice katliamlar bahasına ABD'li yeni Banka Kodamanları zorla diktatörlüklerini kabul ettirdiler. Kafir güçlerin yaptığı, sadece Endonezya'nın engin servetlerini ele geçirmek ve devasa yerel holding şirketlerini, hiç utanmadan Çinli müteşebbislere devretmek oldu. Bu travmaların sonucu olarak Endonezyalılar'a iki çelişkili enerji miras kaldı. Birincisi: büyük bir Müslüman ulustular. İkincisi: pratikte yerel yönetime duyulan ihtiyaç -para-gücüne tehdit ifade eden bir demir yumruğu pasif bir şekilde yanlarında tutmalarına rağmen- Sultanlar'ı, sadece dekoratif birer kukla konumuna getirerek parçalanmıştı.

Bankistlerin tanınmış ideologlarından Kissinger, izleyecekleri yeni siyaseti şöyle açıklamıştı: 'Endonezya, çok büyük!'. İşlevsel küçük demokrasilere bölünmesi gerekirmiş. Bu plan gereğince petrol patronları İsveç'ten yerli bir Aceh'li getirirler. Oysa bu kişi daha sonradan İsveçli yerel Müslümanların belirttikleri gibi kendi toplumsal yaşamlarında hiç bir zaman görmedikleri meçhul biriydi. Bu adam Aceh'nin bir İslamî eğitim merkezi olarak geçmişteki ünü nedeniyle, bağımsız bir İslam devleti olması gerektiği iddiasıyla aniden ortaya çıkmıştı. Çok kısa bir zaman sonra gizlice Aceh'ye silahlar gelmeye başlamıştı bile. Bu silahlar, başlangıçta kesinlikle Vahhabi ifratçılardan gelmiyordu; aksine bu silahlar, Endonezya İstihbaratı'nın bilgilerine göre, Amerikan askeri malzemeleriydi. Aceh'nin, Bankist Güçlerin komoditi kanadı tarafından ele geçirilmesi Müslüman Endonezya'nın parçalanmasına kadar uzanabilecek korkunç bir iç kaosun mukaddimesi olacaktı.

Amerikalılar'ın su baskınına verdikleri ilk dikkat çekici karşılık bir uçak gemisini çabucak sahilin hemen açıklarına demirletmek oldu. Hemen ardından askeri personel topluca bölgeye yayılmaya başladı. Durum günümüzde her zaman olduğu gibi, orduyla birlikte dikkate değer sayıda bir is-

tihbarat kadrosu da gelir. Bitmek bilmez, hepsi birbirinin aynı ya da benzeri video çekim gösterimleriyle, medyanın şefkat ve gerilim hücumları devam ederken, arkaplanda gerçek oyun oynanıyordu. Kısa bir süre içinde Sri Lanka'da askeri bir varlık oluştu, çünkü, Tamil Gerillaları'nın programlanmasına orkestra şefliği yapanların, aradaki anlaşmazlığı çözümlemeye yardımcı olabileceklerini söyleyebilecek duruma gelmekle Hindistan'a teklif edebilecekleri güçlü bir kart ellerinde bulunacaktı. Hint hükümeti'nin bu krizin üstesinden kendilerinin gelebileceğini söyleyerek dış yardıma son verilmesi için yaptığı ileri görüşlü çağrı da bunu tasdik ediyor. Endonezya İstihbaratı Cakarta'yı uyardığında, hükümet akıllı bir davranışla Sumatra'daki sözde Yardım işçileri etrafında bir güvenlik şeridi oluşturdu. Jean-Christophe Rufin bu konuyu 'İnsani Yardım Tuzağı' adlı kitabında ayrıntılarıyla açıklamıştır. Bu önemli kitabın alt başlığı ise dikkate değer bir şekilde 'İnsani Yardım Savaşın Yerini Aldığı Zaman' dır ('Le Piège Humanitaire', Poche Pluriel).

Deprem merkezi, politik kriz bölgesi Aceh olduğu gibi, olaydan etkilenen büyük Asya sahilleri de, insanoğlunun ahlaksızlaşmış zamanımızdaki en yozlaşmış rezaletlerinden biri olan toplumsal

bir fenomenin ortak bölgesiydi. Tekrar tekrar insanların turizme ne kadar da bağımlı oldukları, o olmaksızın insanların beş parasız kalacakları şeklindeki sempatik çığırkanlıklarla saldırılara maruz bırakıldık. Oysa işin hakikati, turizm olmasaydı bu coğrafyanın büyük bir bölümünün hala terk edilmiş tropik sahiller olarak kalmış olacağı gerçeğidir. Gerçekten de tahrip olan bu sahillerden biri, hippie gruplarla uyuşturucu yetiştiren acımasız bir mafyanın, pastoral bir tatil plajı uğruna nasıl birbirine girdiklerini anlatan ilgi çekici bir filme de konu olmuştu. Bu turist denenler, orada ne İş yapardılar? Binlerce Taylandlı ve Sri Lankalı, her sene, sanayi sektöründe çalışan orta gelirli Avrupalı ve Amerikan köle nüfusun, dev-uçaklar dolusunu çeken barlarda, gece klüplerinde ve otellerde hizmet etmek için köy ve kasabalarından kopartılıp şehirlere sürüklendi. Kapitalizmin ödediği iki haftalık bir ödül bu. Her şey serbestti. Hiçbir soru sorulmazdı. Cinsel zevkler için can sıkıcı yaş sınırlamaları hele hiç yoktu. Yırtıcı hayvanlar gibiydiler adeta, ve bağımlı oldukları yerel köle halk da bir bakıma yırtıcı hayvanlar gibiydiler. Nice Taylandlı anne, oğlu ya da kızı Phuket'e iş aramaya gidebilir diye korku ve endişe duymuştu. Bütün bunlarla beraber, asıl bela turizm endüstrisinin kendisidir. Servetin nereye gittiğine bir bakın, yerel insanların eline değil, aksine şirketleşmiş bankalarının eline gider. Bu sanayi, şirket kapitalizmi için devasa servetler ele geçirdiği gibi Fas'tan Şili'ye kadar insanların sosyal gerçeklik ve kültürlerinin tahribinde her şeyden daha büyük bir rol oynamıştır.

Hem hayatta kalanlar hem de kurtarıcılık iddiasındakilerin içinde bulunduğu ahlaki karmaşa ve iflasın bir diğer delili, mide bulandırıcı 'inançlar-arası' sahte-ibadet gösterilerinde kendini gösterdi. Müslümanlar, nihayet yapacak bir şey bulmuş olmaktan memnun, şaşkın katoliklerle birlikte, altın renkli dev buda heykelleri altında dikilmeye zorlandılar. Bu manzara tahammül edilecek gibi değildi.

Bu arada hümanizmin 'şefkat' cümbüşü para piyasalarında deveren etti. Felaket, Arap terörist için de ironik bir fırsat oluşturdu - milyonlarca dolar 'Tsunami Felaket Fonu' diye sihirli bir ibarenin himayesi altında son sürat dünyanın bir ucundan ötekine sorgu sualsiz uçup gidiyordu.

Ortaya çıkan sonuçların ve kurtarma diye hassalıklı bir adla adlandırılan operasyonun gerçek imajı, tahribatın boyutlarını inceleyen, dünya-çapındaki en üst seviyeden iki caninin tüyler ürpertici manzarasıydı. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, gözlerini sahnenin ortalarında bir yere dikmiş, neredeyse duyulamayacak bir sesle "şefkat" teraneleri mırıldanıyordu. Söylediklerinden sadece, "... şimdiye kadar gördüklerimin en kötüsü ... çok büyük miktarda para lazım olacak ... hükümetler yardım etmeli!" ifadelerini yakalamak mümkün olmuştu. Onun arkasında, yüzünde izahı hiç de güç olmayan bir sırıtmayla dikilen Dünya Bankası başkanının uğursuz endamı duruyordu. Endonezya İstihbaratı tarafından, beraberindeki birinin kendini tutamayarak pek de neşeli bir şekilde, 'Bunda Irak Savaşı'ndan daha çok para var', dediği işitildi.

Bir keresinde Rasulullah'ın, salla'llahu aleyhi ve sellem, huzuruna bir adam gelir ve 'Ey Allah'ın Elçisi; ben bir miktar servet elde ettim, bununla ne yapayım?' der. Allah'ın Elçisi, salla'llahu aleyhi ve sellem, 'Onu ailene harca' der. Adam tekrar sorar, 'Bunu yaptım ve ben de dahası var'. Allah'ın Elçisi, salla'llahu aleyhi ve sellem, cevap olarak, 'O zaman komşularına harca' der. Adam, 'Bunu da yaptım, ben de dahası var' der. Allah'ın Elçisi, salla'llahu aleyhi ve sellem, bu kez, 'O zaman onu bir sonraki komşuna harca' diyerek karşılık verir. Adam tekrar 'Bunu da yaptım, ben de dahası var' deyince Allah'ın Elçisi, salla'llahu aleyhi ve sellem, öfkelenir, ve adamın anlama beceriksizliğine üzülerek yüzünü ondan çevir.

Güney Afrika ve Botsvana'daki Müslümanlar, hemen yanı başlarında dizboyu bir yoksulluk, kötü beslenme ve hepsinden daha da önemlisi acil bir Tebliğ ve Davet çalışmasına ihtiyaç varken, dünyanın öbür ucuna yardım göndermek için para toplamakla meşguller. Geçenlerde Lesoto'da 14 yaşında bir çocuk bir somun ekmek çalmaktan dolayı 10 yıl hapse mahkum edildi. Yine o sıralarda Lesoto Kralı, parlak kağıda basılmış bir dergide sarayında hazırlanmış mükellef bir öğle yemeği yerken boy gösteriyordu. Ne nedeni ne de yol açtığı etkileri anlaşılmayan bir Yardım Operasyonu'yla uğraşmak cehalet ve aptallığın zirvesidir. Ez-Zilzâl (Deprem) Suresi'nde (1. ila 9. ayetlerinde) Allahu Te'ala buyuruyor ki:

Rahman Rahim Allah adıyla

Arz, o sarsılışıyla sarsılıp çalkalandığında,
Arz ağırlıklarını ortaya çıkardığı,
Ve insan "Ne oluyor buna!" dediği vakit,
İste o gün (yer) bütün haberlerini anlatır,
Rabb'in ona böyle vahyettiği için.

O gün insanlar amellerini görmeleri (karşılığını almaları) için bölükler halinde fırlayıp çıkarlar.
Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür.
Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür.

Bunun Mekki mi yoksa Medeni bir sure mi olduğu kesin olarak bilinmiyor. Sure elbette Kıyamet Günü'nün habercisi olacak olan o depreme dikkat çekiyor. Son iki ayeti, dikkat çekici bir şekilde, Medine'de yaşamış iki adama gönderme yapıyor. Bir kez daha Allah, yine en büyük kozmik olay olan bütün dünyanın imha edilmesi ve bu muazzam olayı yanlış anlayan Medine şehrindeki iki adamın kaderleri arasındaki yüzleşmeyi birleştirmektedir.

İbn Atiyye, "Zilzâl hareket demektir, fakat Allah -celle celalehu- burada 'zilzâlehâ' buyuruyor, bu ise çalkanalarla sarsılma dır" diyor.

Ve insan "Ne oluyor buna!" dediği vakit,

İbn Atiyye, "Bu, insanın gördüğü bir tehlikeyi dolaylı duyduğu şaşkınlık ifadesidir" der. Müfessirlerin çoğu burada insandan kast olunanın kafir olduğunu söylerler. Bunun nedeni, hayal edemeyeceği ya da inanamayacağı bir şeyi görmüş olmasıdır. Ancak ilk erken dönem müfessirlerinden bazıları bunun hem Mümin hem de kaire işaret ettiğini söylemişlerdir.

İste o gün (yer) bütün haberlerini anlatır,

Taberî ve diğerleri "Bu mecazi bir ifadedir, bu, Emru'llah'a, yani Allah'ın buyruğuna işaret eder" derler.

O gün insanlar, amellerini görmeleri (karşılığını almaları) için bölükler halinde fırlayıp çıkarlar.

Burada Allah herkesin, küçük de olsa büyük de olsa, az da olsa, çok da olsa bütün yaptıklarının karşılığını göreceğini haber veriyor. Ayşe Validemiz, radiyallahu anha, bir Hadis'te şöyle buyuruyor: "Ey Allah'ın Rasulü, Abdullah ibn Cudan'ın ailesine yaptığı iyiliği -Birr- gördün mü? Üstelik açları da doyurmuş. Bunun bir ödülü olacak mı?" Bunun üzerine Efendimiz der ki: "Hayır, o bir kez

olsun bile 'Ey Rabbim! Kıyamet Günü hatalarımı başla' demedi." Sallallahu aleyhi ve sellem bu ayete "Ayetu'l-Fadd" adını verdi. Kurtuluş ayeti. İbn Atiyye devam eder:

Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür.

Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür.

"Bu Sure Ebu Bekir, radiyallahu anhu, Peygamber'le, sallallahu aleyhi ve sellem, yemek yerken nazil oldu. Ebu Bekir yemeği bırakıp ağlamaya başladı. Allah'ın Elçisi sordu: 'Niçin ağlıyorsun ey Ebu Bekir?' O da, 'Ey Allah'ın Elçisi! Bir zerre ağırlığındaki şeyden de mi hesaba çekileceğim?' diye karşılık verdi. Allah'ın Elçisi şöyle dedi: 'Ey Ebu Bekir! Yeryüzünde küçümsediğin, hor bakacağın bir şey oldu mu ki hiç! Sen belki pek çok zerrelere ağırlığınca yanlış işler yapmış olabilirsin, ama Allah Ahiret'te onları hasenata çevirecek."

Bunu anlatırken İbn Atiyye'nin, Allah'ın Elçisi'nin, sallallahu aleyhi ve sellem, başka yanlış eylemler bir yana, küçük, hor ve hakir görmeyi nasıl vurguladığını, göstermesine dikkat edin. Başka bir ifadeyle, Ebu Bekir hiçbir şeyi asla küçük, hor ve hakir görmediğinden pek çok zerrelere ağırlığındaki yanlış işleri olsa dahi Allah indinde emin olacaktı. Şeyhimiz Seyyid Muhammed İbnü'l-Habib, Allah ona rahmet etsin, Divan'ında şöyle der: "Sakın en küçük bir zerreyi dahi hor görme, çünkü onu da el-Hayyu'l-Kayyum terkip etmiştir." İbn Atiyye devam eder:

"En-Nakkaş şöyle dedi: 'Anlatılır ki, 'Medine'de iki adam vardı, onlardan biri yaptığı küçük ve önemsiz şeyleri hiç umursamazdı, önemsiz şeylerden dolayı sorgulanmayacağını düşünürdü. Diğer adam ise sadaka vermek isterdi ancak basit ve sıradan insanlardan başkasını bulamadığı için, bu sefer kimseye bir şey vermezdi.' Ayet onlardan dolayı indirilmişti. Bu, veren ve fakat değersiz şeylere önem vermeyen kişi için vermesi gerektiği, gönülsüz kişi için de gönülsüzlüğüne rağmen yine de vermesi gerektiği anlamına gelir."

Allah'tan, bizleri en küçük zerreyi dahi hor görmekten muhafaza etmesini niyaz ediyoruz. Allah'tan bize, Müslümanların, gözümüzün önünde uzanan ihtiyaçlarının farkına varabileceğimiz açık bir hidayet vermesini niyaz ediyoruz. ■

Tashih: Ahmet AYVACI

'Okur' ile 'okuyucu' kavramları arasındaki ayrım bilmem ne denli dikkatinizi çekti? Birçok başka ayrımın yanında, sanırım ikisi arasındaki en önemli fark, bu iki sözcüğün yaşlarından kaynaklanmakta: Kitap varolalı beri 'okuyucu'nun varlığından söz edebilmekteyiz ama 'okur', kuşkusuz modernitenin ürettiği ve o yüzden de 'okuyucu'dan hayli farklı bir tip.

Okuyucu, bir kitapla birebir ilişkiye girmeye hazır ve elde ettiği verimleri hazinesine katmaya niyetli kişi iken okur, daha baştan tüketicileştirilmiş bir muhatap. O yüzden de, değil yalnızca algı evresinde; hazmetme, kabullenme, içselleştirme, geliştirme, zenginleştirme evrelerinde daha çok edilgen ve 'kullan at'a yatkın bir kişilik. Başka bir biçimde söylersek, okuyucu bir kitaba hem zihin, hem de duygu çerçevesinde yakınlaştığı için, devşirdiği verimler de hayati bir değerde. Okur ise bir kitaba yönelik, ancak tavır alabilir: yanında veya karşısında. Üstelik çoğun bu tavır, tarafsızlık iddialı bir konumdur da.

Kitapta Yeri Olmayan Kitap

Benzer bir ayrımı okur-kitap ilişkisi açısından da kurabiliriz. Bir ticaret nesnesi haline getirilebi beri, yani en azından matbaanın icadından bu yana, yalnızca içeriğinden ötürü ve içeriği denli önemli hâle geleli beri kitap, kitabilikten uzaklaştırıldı. Kitabilikten, yani yasa koyuculuğundan, vazgeçilmezliğinden,

OKUMAK İNSANI NİÇİN YOKSULLAŞTIRMAKTA?

HASANALİ YILDIRIM

'ne söylüyorsa öyledir'liğinden, ilkeliliğinden, kısaca belirleyiciliğinden... Günümüzde bir bilgi için 'Kitapta yeri var!' demenin bir değeri yok çünkü kitap, içinde barındırdıklarının kefilliğini birkaç yüzyıldır üstlenmemekte.

Buna karşın kimi kitaplar, sözünü ettiğim kitabın klasik gücünün etkileyiciliğinden daha bir yararlanmak amacıyla, saman altından su yürütürcesine kitabiliklerini sürdürür. Ne ki sahte bir kitabiliktir bu. "Benim gibi düşün!" veya "Benim bildiğim kadarını bil!" diyen kitaplar, çok satsalar da, dahası kimi okurlarına gerçekten bir şeyler katsalar da kültüre yönelik bir katkı payı taşımazlar.

"Bana İnanmalısınız!"

Okurunun üzerinde bıraktıkları etki bakımından kitapları ikiye ayırmamız olası: Bir takım kitaplar, okurunu o kitabın yazarı gibi düşündürür. O kitabı hatmedenin veya şurasını-burasını karıştıranın, son yıllarda aydın çevredeki jargona uyarak söylersek, *inceleyen*in düşünceleri, ayrımında olunarak veya farkedilmeksizin yazarın düşünceleri ile atbaşı gitmeye başlar.

Etkin bir okur derdi yoktur böylesi bir yazarın. Kendisiyle cebelleşeceği bir muhataptan çok, kendisine katılacak, kendisi gibi düşünecek zihinler ister. O yüzden de ifadesinin niteliği belirgindir: sağlam, açık ve kapsayıcı cümleler; belirleyici ve yönlendirici bir akılıyürütme, davetkâr bir

ortalamacılık...

Bu tür kitaplarda dikkati çeken ilk özellik, her şeyin ta en başından apaçık ortadallığını vurgulayan dillendirme yordamıdır: Ele alınan her konu, zaten şuracıkta çözümlenmeye hazır bir konumdadır ve yazarın o konuya el atmasını beklemektedir. Bir sohbet akıcılığında ve bir kır yemeği lezzetindeki bu çeşit kitapların zaafı ise içinde gizli: Son tahlilde okur, yazarın ele aldığı konular hakkında, **ancak yazar denli** düşünebilir.

Edebiyatın Ayrıcalığı

Televizyonlarda her gün karşımıza çıkan, dergilerde sık sık haklarında yazılar gördüğümüz, gazete yazarlarının sözbirliği etmişçesine andıkları popüler ki-

taplardan söz etmiyorum yalnızca; en az onlar kadar, felsefe dağarımızı oluşturan kaynak metinlerimizden, düşünce dünyamızı zenginleştiren abidelerimizden, bilim ufhumuzu belirleyen başucu kitaplarımızdan da söz etmekteyim.

Bir de yapısı ve iddiası gereği bu sınıfa kendiliğinden giren kitaplar var. Başta roman ve hikâye olmak üzere şiir ve oyun gibi türlerdeki ürünler, doğaları gereği muhatabı ile etkileşim temelli bir düzlemde ilişkiye girerler. Zaten saydığım türdeki edebiyat ürünlerinin, okurunun düşüncelerini **düşünme** üzerinden değiştirmek gibi bir iddiaları da, işlevleri de yok. Bu soydan edebiyat ürünleri, somut ve değişken bir olay-kişi-konu dolayımında hayat-insan-dünya meselelerinde,

değişmez olanı, etkileyicilik üzerinden, baştan belirlenmiş **yapı** çerçevesinde betimleme ve çözümleme/ayrıştırma konumundalar. Belirleyicilikleri de, bu belirleyiciliğe ulaşmadaki güçleri ve kalıcılıkları da zaten buradan kaynaklanmakta.

O yüzden de sözünü ettiğim türden kitapları edebiyat ürünlerinden başka alanlarda aramalı.

Okur Aynının Hedefi Kim?

Başka bir yazımda ele aldığım ve bizde ne yazık ki "Denedikçe neyesim geliyor"a indirgenen deneme türü, okurunu edilgenliğin çukuruna iten türdeki kitaplardan ilk akla geleni. Evet ama Türk aydınının düşünce ufku- nun topografyasını birebir veren bu tür biricik sorumlu değil ki.

Daha baştan kendi diliyle kendisini yaftalayan bu tür kitapların dışında kalanlara bakmalı ve elindeki kemendi okurunun boynuna hedefleyen yazarlarca kaleme alınmış ürünlere göz dikmeli asıl.

Gelelim okuruyla ilişkisi bakımından ikinci tür kitaplara.

Bu türdeki kitapların öncekilerden ayrıldığı nokta şurası: üretilebilirlik.

O yüzden de ilk türdeki kitapların etkinliği, kendi içerisinde kapalı, birebir bir veri aktarımı evresinde kalırken; sayıları sınırlı ikinci türdeki kitaplar, dile getirdiği verileri bahane ederek, dillendirilmeyene okurunu hazırlayan bir gizilgüç barındırma kudretindeler.

Yazılmayan Üzerinden Belletilen

Ele aldığı konular üzerinden ele alınması gerekli konulara sıçratmak, üstelik bu işi yaparken de, gidilmemiş o bölgelere, keşfedilmemiş o alanlara ışık tutacak verimlerin yanında, böylesi bir uğraşın yöntemini de okura kazandırılabilme... İşte sözünü ettiğim sınırlı türdeki kitapların ayırıcı vasfı. Bu tür kitaplarda yazar, okuruna sunduklarını, onu sınırlamak ve bir adım sonra da yandaşı kılmak için değil, tersine, kendisinin ulaşmaya fırsat bulamadığı noktalara hazırlamak için dillendirir.

Tanımlanması hayli çetin bir iş ama iyi bir kitaptan iyi bir okurun beklemesi gereken asıl yarar, kendisi gibi düşünen, dahası kendisi yerine düşünen yazarın birikimlerini paylaşmaktan çok, bilinenden bilinmeyene

varmanın yöntemini kavramak olmalı en azından. Okurunu en fazla kendi düzeyine davet eden ve orada kalmasını hedefleyen bir yazar, müttefik bulabilir ama sahici kitap, ittifaktan daha önemli dertler barındırmalı.

Demek ki iyi yazar "Bu konuda ben böyle düşünüyorum." demeyi yeterli görmeyen, "Bu konuda birlikte düşünmeye ne dersin?" sorgusunu alttan alta sürekli canlı tutan kişi.

Çok Okuma Hastalığı

Yazarının düşündüklerini okuruyla paylaşan kitapları hepten yararsız saymak yanlış olur. Çünkü sözü edilen türden ürünler, daha çok düşüncenin ilk evresi için gerekli, dahası zorunlu metinler. Yani "Bu konuda kimler, neler söyledi?" sorusunun karşılığı bilinmeden, yeni şeyler söylemek kabil değil. Ama dediğim gibi bu, düşüncenin yalnızca ilk evresi. O yüzden de bu evrede düşünceler, birer bilgi verisi sınırında kalmaya mahkûm. Önemli olan sonrası...

Bu bağlamda, düşünce dünyamızın sığlaşmasının başka bir ayağına, şu ünlü çok okuma hastalığına geliyoruz. Evet, okumak değil ama çok okumak, Cumhuriyet Türkiye'si gençliğine, hangi yollardan ve nasıl bulaştırıldığı araştırılması zorunlu bir hastalık. Ne yazık ki günümüz Türkiye'sinde, her şeyden haberdar olmak takıntısıyla atbaşı giden bu hastalığa yakalanmamış bir aydın adayını zor bulursunuz.

Ne lise eğitiminin, ne de fakülte öğretiminin kendisine temel kültür verimlerini kazandıramadığının ayırımına varan sa-

yısı sınırlı genç aydın adayı, dünyayı anlamak, olan biteni kavramak ve bütün bunlara dair belirgin bir tavır alabilmek için, bilmeden ve farkında olmadan çok okuma hastalığına hazır hâle gelir. Yakınındaki büyükleri de, hatta hocaları da okumanın, dahası çok okumanın erdeminden söz eder durur. Öğrenmeyi dilediği alandaki temel metinleri, kaynak eserleri bilmeyen genç de, ister istemez, bu açlığını yalapaşpa, yöntemsiz ve verimsiz bir biçimde, birçok farklı yerden devşirmek durumunda kalır.

Ne yazık!

Hâlbuki yalnızca sahici bilgi değil, tutarlı düşünme alışkanlığı da çok ve birbirinden farklı kaynaklara ihtiyaç hissetmez. Ülkeden ülkeye, dönemden döneme, alandan alana farklılıklar arzetsen de, hem sahici bilginin, hem de tutarlı düşünme alışkanlığının edinilebileceği kaynaklar, o konuda kimileyin yüzyılların imbiğinden geçmiş eserlerde, kimileyin yüzyılların imbiğinden geçirilmiş bilgi ve yargıları derleyip bütünleyen çalışmalarda saklı. Fakat ülkemiz gibi, kültürel hayatıyeti durdurulmuş ortamlarda böylesi temel eserleri belirlemek de, beherine muhatap olmak da zorların zoru bir iş.

Yine de, zorların zoru bu işe sıvanmak için bir ilk adım belirleyebiliriz. Üstelik bu adım, zaten (yine) yüzyılların imbiğinden geçerek gelişmiş bir ilkeye dayanmakta: bir konuda birçok kitap okumaktansa o konudaki en iyi kitabı birçok kez okumak.

Ne dersiniz? Çağdaş okuma anlayışına taban tabana zıt değil mi?

Farkındayım. ■

AKİF HAKKINDA...

ZÜBEYİR YETİK

Zübeyir Yetik ağabeyin Pendik'te yaptığı konuşmanın metnidir.

Hepinizi saygıyla selamlayarak sözlerime başlayıyorum.

Yıl, 1962.. İzmir'de Türkocagı gençlik kolu olarak bir Akif'i Anma Günü düzenleyeceğiz.. Ocak Başkanı Merhum Kemal Fedai Coşkuner öğretmenliğini kullanarak Alsancak'taki bir okulun konferans salonunu ayarlamış.. O yıllarda, İzmir'de,, üstelik Alsancak gibi bir semtte Akif'i anacak, yani İslâm'dan söz edeceğiz.. Akıllara ziyan bir durum.. Gece-nin organizasyon işi ben-de... Olayın tadını tam çıkarayım istedim.. Okunacak şiirlerden biri olarak "Ezan-ı Muhammedi"yi seçtim.. Fonda da ezan okutacağız. Ezan şiirle birlikte başlayacak ve şiirin bittiği yerde sona erecek.. Epeyce bir provadan sonra başarılı olduk. Alsancak'ta bir okulun konferans salonunda ezan sesini yükselttik..

Yükselttik yükseltmesine ama, Müslüman ağabeylerimizin kimilerinden de papara yemekten kurtulamadık: "Vay efendim, ezan okunurken susup dinlemek gerekirken, niçin şiir okundu?" Ben bu olayı, hala, bugün de devam ettirdiğimiz ehem ile mühimmi ayırt edemeyişimin bir örneği olarak hep hatırla-

rım.. Ne ise..

Şimdi 43 yıl sonra, buradayız.. Aradaki fark, belli.. Üzerinde durmağa gerek yok.. Ama, şu var ki, benim yaşadığıma göre söylüyorum, 43 yıldır Akif'i anıyoruz, fakat, bu kadar çok anma-

mıza karşı Merhum Akif, İstiklâl Marşı bir yanda tutulursa, hala ortalarda yok..

Nitekim, aradan geçen şu 43 yıla karşı, bakıyorum, ben de Akif ile ilgili hiçbir şey yazmamış ve bu konuda konuşmamışım da..

Neden mi? Bu sorunun Akif'e ilişkin olanını bırakıp,

benim neden yazmadığım ve konuşmadığım kısmına cevap vermek için yine o yıllara döneceğim.. Bir kanaatim vardı: Safahat, Akif'in Safahat'a girmemiş şiirleri, nesirleri, vaazları, tercümeleri, mektupları ve hakkında yazılanlar bir enstitü tarafından incelenmeli ve Akif böylesine bir akademik çalışmanın ürünü olarak ortaya konulmalı ve tanıtılmalıydı.. Onu ancak böylece anlatmak mümkün olabilirdi; bir makale ya da bir konferans, hele diyelim ki yarım saatlik kısa bir konuşma onu anlatmağa yetmezdi. Bu düşünceyle O'nun hakkında yazmadım ve konuşmadım...

Değerli Kardeşlerim,

Nitekim bu konuşma daveti yapıldığında da Akif ile ilgili detaylı çalışmalar yapmış bazı kişilerin isimlerini vererek onların çağırılmasını önerdim; ancak, ısrar edilince, işte, huzuruza gelmiş bulundum...

Ve yukarıda anlattığım sebeplerden dolayı sizlere Akif'i anlatmağa, tanıtmaya yeterli bir konuşma olmayacak, benim söylediklerim.. O'nun mükemmel ahlâkını, sanatını, şiirlerinde aruzu ustaca kullanışını ve konularındaki realizmi, gerçekçiliği, halkın sorunlarına eğilişini, aktardığı çözümleri, özellikle yaşadığı yılları kaplayan önceleri fikir kavgaları, sonraları istiklal savaşı sürecindeki mücadelelerini, bu savaştaki birinci derecede önem taşıyan çalışmalarını, bu arada karşılaştığı olaylar dolayısıyla yaşadığı düş kırıklıklarını, buna karşı azmini yitirmeyişini, her seferinde dimdik doğrularak yoluna devam edişini, ve

bütün bunların arasında da asıl fikri, ideali olan İslâm Birliği ve İslâm'ın hayata geçirilmesi doğrultusundaki çabalarını bir konuşma ile anlatmanın imkânsızlığı bir yandan karşınızda konuşan bu insanın bütün bunları kuşatabilmesindeki imkânsızlık öbür yandan onu anlatma konusunda birer büyük engel olarak ortada durmaktadır.

Ama, öte yandan da şu bir gerçektir ki, o yıllarda, yani imparatorluğun son yılları, İstiklâl Savaşı dönemi ve sonrasında Akif ne kadar önemli ve vazgeçilmez idi ise, bugün de öyledir ve hala O'na, O'nun fikirlerine büyük bir ihtiyaç vardır. Yani O'nun tanınması lâzımdır, elzemdir. Bu lâzimenin yerine getirilmesi için ise yapılacak şey şudur:

Akif'i sevenler ve önemseyenler olarak hepiniz buradan ayrılır ayrılmaz, hemen Safahat'ı elinize alıp, baştan sona bir okumalısınız. Bu ülkede normal bir aydın olmanın şartlarından biri de budur.. Bu ülkenin aydını olmanın vazgeçilmez ön şartı, ilk şartı olan Kur'an-ı Kerim'i baştan sona hiç değilse bir kerecik-mealiyle birlikte okumamış bulunan insanlarımızdan şimdi tutup da ön şart değil de şartlardan biri olan Akif'i okumalarını ummak ne derecede tutarlıdır, bilmiyorum ama, bildiğim bir şey olarak da *Safahat*'la birlikte Akif'in diğer çalışmalarının da mutlaka okunması gerektiğini tekrarlıyorum..

Değerli Kardeşlerim,

Bu konuda niye bu kadar ısrarlı olduğuma gelince..

Günümüzü, günümüzdeki

olayları, gelişmeleri ve Müslümanlar olarak hala bugün bile içinde bulunduğumuz keşmekeşi, açmazları, tutarsızlıkları, din, hatta dinin özü, ruhu olarak önümüze konulan inançların mahiyetini ve bunların işlevlerinin hem dinimizi, hem ülkemizi, hem de halkımızı ne tür etkilediğini, bizim için çıkış yolunu ve yollarını anlamak için, gerçekten de Akif'i anlamamıza, bilmemize ihtiyaç vardır da, onun için bu konuda bu kadar ısrarlı ve ısrarcı olmak ihtiyacını duyuyordum..

Akif'in kurtulmuş ve kurtarıcı nesil olarak gördüğü, andığı, anlattığı, Asım nesli olarak isimlendirerek destanlaştırıp ümitler bağladığı neslin, arada bir ortaya çıkıyor, görüntü veriyor olması

na karşın, niçin bir türlü maya tutmadığını, tutturamadığını, her meydanda boy gösterir gibi olduğunda nasıl oluyor da hemen yozlaştığını, aslî çizgisinden uzaklaştığını ve bu yüzden neden hala Kur'an-ı Kerim'in ve Allah Resulü'nün gerçeğinin bir türlü hayatımıza giremediğini, bunların yerini hep bir takım başkaca önderlerin ve yol göstericilerin üstelik bunların da adını kullanarak, bunları bayrak edinerek nasıl ve niçin işgal etmekte olduklarını, böylece İslâm'ın hakikatinin bir türlü bu ülkede boy gösteremeyişini kavramanın yollarından biri ve belki de biricisi Akif'i tanımaktır da o yüzden ısrarlı ve ısrarcı oluyordum..

Hemen belirteyim:

Akif, yalnızca İstiklâl Marşı ya da Çanakkale Şehitleri ve bu emsal kimi hamasî şiirler ya da Süleymaniye, Fatih Kürsüleri veya Kastamonu ve benzeri camilerdeki vaazlarından ve dahası *Safahat*'tan da ibaret değildir.. O, daha önce de değindiğim gibi geçmişin bir fotoğrafı ve bugünün de bir topoğrafyası, bir haritasıdır.

Değerli Kardeşlerim,

Olaya bu açıdan baktığımızda, bizim, Akif dönemine de değil, çok daha öncesine, ta Tanzimat yıllarına dönmemiz gerekecek.. O yıllarda ülkede büyük ıslahatlar tasarlayan *Yeni Osmanlılar* hareketine ta başlangıç yıllarına gitmemiz gerekecek..

Ayrıntıya girmek çok zaman alacağı için, kısa geçelim: Bu *Yeni Osmanlılar* ilk adımda kendi aralarında ikiye ayrılacak.. Garpcılar, yani Batıcılar ve de-

yim yerindeyse Muhafazakârlar.. Muhafazakâr kesim bir süre sonra yine kendi içinde bölünecek: Osmanlıcılar ve İslâmcılar.. Bu grupların görüşlerine değinmek çok zaman alacağı için, geçiyorum.. Bir süre sonra, milliyetçi düşüncelerin yaygınlık kazanması ve özellikle İslâm âleminin içinde bulunduğu durumun ümitsiz görüntüsü, bunlardan bazılarında “biz kendi paçamızı kurtaralım” dercesine Türkçülük cereyanına vücut verecek ve onlar da bugünkü Türk Müslümanlığı düşüncesine benzer fikirlerle İslâmcılardan ayrılacak, içlerinden bir kısmının ucu da ırkçılıktan çıkacak..

Akif, işte bu fotoğraf içinde İslâmcı kimliği ile yer almaktadır. Ve, hemen belirtelim ki, Akif'i Akif yapan da, bugüne dek taşıyan da, bundan sonrası için önemli kılan da bu kimliğidir..

Peki, İslâmcılık da, nasıl bir İslâmcılık; Akif ve İslâmcılık düşüncesini bir arada anınca İslâmcılık'tan ne anlayacağız?.. Akif'i İslâmcılık düşüncesinin önderi ya da sözcüsü yapan gelişmeler nasıl gerçekleşmiştir?.

Değerli Kardeşlerim,

Asıl soru ya da üzerinde durulması gereken nokta budur.. Biz de öyle yapalım..

Akif, ta başından beri, elbette, şuurlu bir Müslüman kimliğinin bütün özelliklerini taşıyordu. Nitekim, bir yandan Garpcılık fikrini benimseyenlerle savaşım içinde iken, öte yandan halk arasındaki yanlış dini düşünce uygulamaları dile getirip, şiddetle eleştiriyordu.. Ve elbette, bütün Müslümanların kurtuluşu anlamına gelen bir birlik ve birlikteliğin düşlerini kuruyordu. İslâm Dünyasının bütününde faaliyet gösteren Teşkilat-ı Mahsusa adına gerek Batı'ya ve gerekse Ortadoğu'ya olan seyahatleri bu düşüncesini daha bir pekiştirmişti. Ve, elbette nasıl bir çıkar yol sorusunu kendine soruyor ve yine elbette ki, kimi belirlemeler de yapıyor; fikirler üretiyordu..

Ama, bir gelişme O'nda her şeyi yerli yerine oturttu..

1890'lı yıllar.. İslâm Birliği düşüncesinin gerçekleşmesi doğrultusunda Teşkilat-ı Mahsusa kanalıyla her yörenin nabzını yoklamış bulunun Sultan İkinci Abdülhamit, artık harekete geçme günün geldiğini düşünerek, İslâm âleminin her yanından alimlerin katılacağı bir kongrenin organizasyonunu gerçekleştirsin diye 1892 Yılında Cemallettin Efgani'yi Londra'dan çağırıyor.. 1894 Yılı Hac mevsiminde Hindistan'dan, İran'dan, Afganistan'dan, Rusya'dan, Mısır'dan, Şam'dan, Mağrip ülkelerinden, Afrika'dan; hemen hemen dünyanın her yöresinden Müslümanların öncüsü durumundaki alimler Hicaz'da topla-

nıyor.. İmam Şamil'in oğullarından Gazi Muhammed'in başkanlık ettiği bir ayı geçen bir süreyi kapsayan bu toplantılarda kimi kararlar alınıp, çalışma programları hazırlanıyor..

Alınan bu kararlar, toplantılara katılanların tümü tarafından ülkelerine döner dönmez uygulamaya konuluyor.. Büyük bir çaba içinde hem akademik hem de halka yönelik çalışmalarla bir yandan Batı'nın saldırılarına karşı İslâm'dan cevaplar verilmekte, öte yandan Müslümanlara da İslâm özgün yapısıyla anlatılıp tanıtılmakta, bu arada sömürgeci güçlere karşı İstiklâl meşaleleri tutuşturacak yorumlarla kalplere ateş verilmekte; İslâm âlemi uyanışa çağırılmaktadır.

Mevlana Şibli'nin Hindistan'da kurduğu araştırma akademisi, Abduh'un Ezher'de yaptığı düzenleme, Musa Carullah'ın Azerbaycan'daki çalışmaları, Afrika'da Senusi hareketinin yeni bir atılıma geçmesi örneğinde olduğu gibi İslâm âleminin her yanında başlayan bu faaliyetler, ülkemizde, işbu kongreye de katılmış olan Akif dolayısıyla Sebilürreşad dergisinde merkezleşiyor.. Mustafa Sabri Efendi başta olmak üzere pek çok alimle bu kongreye katılmış olan Akif, o چراغی işte Sebilürreşad Dergisinde tutuşturuyor.

Değerli Kardeşlerim,

Akif'in İstiklâl Savaşı ve sondasındaki tüm çırpınışları ve verimleri işte, bu bağlamda alındığındadır ki, önemi ve günümüz için de önemini yitirmemiş olduğu belki daha iyi anlaşılmış olacaktır.

Akif birlikte başlamış olan bu hareketin ülkemizdeki süreçte üç kırılma noktasına uğramış olduğunu da belirtmeden geçemeyeceğim:

Bunlardan birincisi, yeni kurulan devletin, Türkiye Cumhuriyeti'nin yapılanmasının Akif'in fikirleri için müsait olmayan bir iklim oluşturmaktan ötürü, bu çizginin kesintiye uğraması, silinircesine bir akıbetle karşılaşp, adeta yaşanmamış bir olay, bir gelişim durumuna düşmesi..

İkincisi, Müslümanların biraz nefeslenir gibi olduğu 1960 sonrasında, kendi çizgisine ya Akiflerin çizgisine dönüp, oradan yürüyerek kopukluğu giderme yerine, tercümeler kanalıyla çoğu müstemleke durumundaki ülkelerde yapılan İslâmî yorumlara sarılarak, üzerimize pek de uygun düşmeyen bir elbise ya da zırh giyme sürecimiz..

Üçüncüsü, kendisinden büyük yararlar sağladığımız bu sürecin sonunda tam kendimize gelme noktasına varmışken, ortalığı sırrı, mistik, tasavvufi inançların, Akif ve arkadaşlarının deyişiyle Tasavvuf Mezhebi'nin işgal etmesi..

Evet; bu üç kırılma sebebiyle Akif bu ülkede halen yoktur.. Ve, bu ülkenin ise, Akif'e ihtiyacı vardır.. "Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı, asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm'ı.." vurgusunu yapan Akif düşünce-sine..

Yüce Allah'tan hem O'na, hem bizlere, hem de bütün müminlere rahmet diliyorum..

Hepinizi saygıyla selâmlıyorum.. ■

"DÜŞÜNCE SUÇU" VE M. ŞEVKET EYGI

SELAHADDİN GÜVEN

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, yerel mahkemenin Mehmet Şevket Eygi hakkında Milli Gazete'de yazdığı bir yazısı nedeniyle 1 yıl 8 ay hapis cezası kararını onadı.

Dört üyenin muhalif oyuna karşılık 24 oyla alınan karar, son dönemlerde yar-

gı kararlarına da yansıyan kısmi iyileşmenin ardından, 'düşünce ve ifade özgürlüğü' bağlamındaki Selahattin Aydar kararında bizim de içeriğine katıldığımız şu gerekçeyi sunmuştu: "Yazı içeriği itibarıyla nefret saçan, şiddete davet eden ya da şiddet kullanmayı özendiren ifadeler taşımayıp bu nedenle kamu düzeni için tehlikeli olacak nitelikte bulunmadığı, somut bir tehlikeden söz edilemeyeceği ve yazıda sarf edilen hakaretâmiz sözlerin belirli kişi veya kişilere yönlendirilmiş olmadığı da göz önüne alınarak unsurları oluşmayan suçtan sanıkların beraatine karar verilmesi gerekir."

Yargıtay'ın düşünce ve ifade özgürlüğü bağlamında Mehmet Şevket Eygi ile ilgili verdiği karar, geçtiğimiz ay yine Milli Gaete'nin başka bir yazarı Selahattin Aydar hakkında verdiği özgürlükçü kararlar da gelişmektedir. Kısa bir süre önce düşünce ve ifade özgürlüğü konusunda, önemli bir adım sayılabilecek kararından sonra, düşünce ve ifade özgürlüğüne

darbe vuran böyle bir kararın alınması "Ne oldu da Yargıtay kendi içtihadını değiştirdi?" sorusunu beraberinde getirmektedir. Haberler doğru ise karar daha önceki karara nispet yapılarak verilmiştir. Bu itibarla bir gazete yorumunda "rövanş alındı"

denmektedir. Peki bu şartlarda yargının tarafsızlığı ve saygınlığı nasıl korunacaktır?

Bu karara gerekçe olan yorumlar özgürlükler açısından son derece zorlamadır ve tehlikelidir. Karar oturumunda, yargıçların, 'Hukuk laikliği korumasız bırakırsa başka güçler korur' yönündeki beyanları da aynı derecede tehlikelidir.

Şiddet ve hakaret içermeyen bir düşüncenin toplumdaki genel kanaatlere aykırı hatıta şok edici olsa dahi düşünce özgürlüğü kapsamında sözle, görsel medya aracılığıyla veya yazı ile ifade edilmesinin önünde bir engel olmaması gerekir.

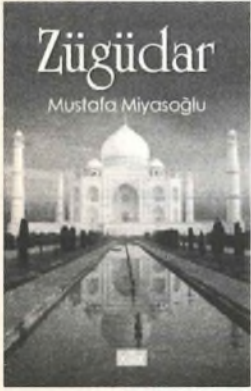
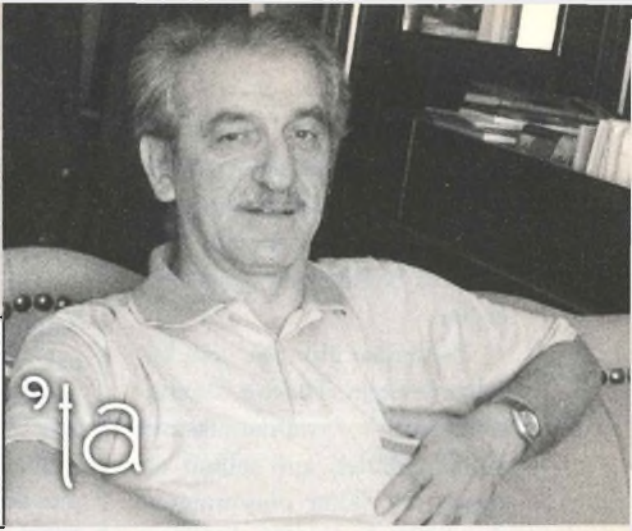
Yargının her türlü ideolojiden uzak, tarafsız ve ülkede uygulama birliğini sağlayıcı anlayış içerisinde olması gerekmektedir. Bunun yanında yargı, kişi hak ve özgürlüklerinin etkin bir biçimde kullanılması da güvencesini oluşturmaktadır. Aksi takdirde farklı düşünen kesimlerin bir arada huzur ve güven içerisinde yaşamaları zorlaşacaktır. ■

Mustafa Miyasoğlu

bizim

'la

Babil'den
Tac Mahal'e
roman tadında
bir gezi kitabı
yahut benzersiz
bir seyahatname

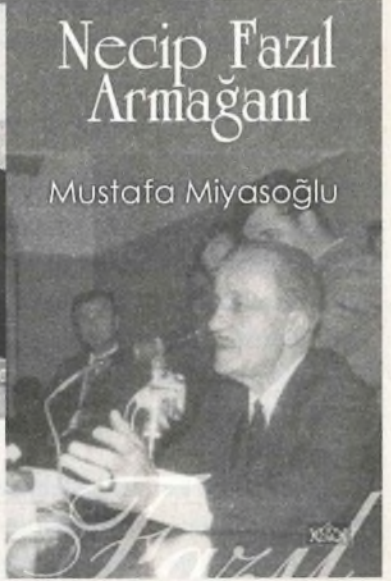
İki ihtilal
ve iki muhtıra
döneminin ironik
durumlarını ustaca
anlatan hikâyeler

İngilizce'ye
çevrilen romanın
3. baskısı

Eyüp Sultan'dan
Mevlâna'ya giden
iki ailenin
tarihi izlerdeki
yolculuk serüveni

Edebiyat, dil, kültür ve sanat
üzerine yazılmış sohbetlerle
gündemi değiştirecek bir kitap.

Üstad Necip Fazıl hakkında
uzmanların değerlendirmeleriyle
Mustafa Miyasoğlu'nun yorumları.

Zamansız Bahçeler isimli
yeni kitabını bekleyiniz...

Konak Yayınları
Klofärer Cad. Nüzhetbey Apt. No:18/2
Çemberlitaş / İSTANBUL
Tel: 0212 638 18 51 - 638 23 58
Faks: 0212 518 97 28
e-mail: konakyayinlari@mynet.com

Popüler kültürün rüzgarında dalgalanıyor dünya. Çin'den İspanya'ya Moskova'dan, Güney Afrika'ya aynıleşme, homojenleşme anlık hazların ekseninde geliyor. Oklidçi aklın sadece yaşamayı öngören amacı dışlayan, işlevsiz fonksiyonu ile, milyarlarca insan kameralara bakıyoruz. Kameranın "gör" dediği yeri konuşuyor, orada tartışıyoruz. En keskin eleştiri dahi aynı çerçevede yürüdüğü için, sözü edilen mekana hizmet ediyor.

Bir de kameranın "kör" kabul ettiği, gözümüzden kaçırdığı yer var. Bence umud orada. Hayatın sahici yüzü tüm boyutlarıyla, umut varedecekse, tenhadan ümit var olabiliriz.

Sanat bu yalnızlığın gücünü kuşanabildiğinde, kitleleri değil de, arayanı bulduğunda, kendine has mecrasına kavuşacak ve alkıştan çok algıyla muhatap olacaktır.

Müzik, sinema, tiyatroyu bu anlayışla takip etmeye çalışıyorum. Sanatı varoluş şiddetiyle ilişkilendiren ürünleri gördüğümde, heyecanlanıp duyurmaya çalışıyorum.

Geçenlerde Dervişane isimli tasavvuf albümünün tanıtımına davet edildim. Gençlerle bu müziği buluşturmanın mekanı siyasetin baskınına uğrayınca, yazma eylemi de inkıtaya uğradı. *Menan Cinleri*'ni Hekimoğlu İsmail'in romanı olarak bilirdim. Geçen hafta aynı isimle tiyatro oyununa davet edilince, unutulmuş

inceliği ve isimlerini bilmediğim arkadaşların emeğini önemseyerek, tüm önyargılarım yanımda, oyuna gittim.

Salona girince, arı kovanını andıran tablo karşısında hayret duygusunu yaşadım. Orta öğrenim seviyesinin yaş ortalaması, tiyatro seyretme ciddiyetiyle nasıl bağdaşacak diye kaygılandım.

Orta sıralarda bir yere oturdum. Sesin ve ışığın sağlıklı kontrolü için sahne uzaklığı / yakınlığı önemli.

Oyun, güçlü görsel, ses destekli efektlerle başlayınca, salon sükuneti sağlandı. Bu oyunun ilk başarısıydı. Ardından, sade dekor içinde, oyun kendine has esprileriyle komedi unsuruna yaslanarak yürümeye başladı. Güldürerek seyirciyi borçlandırdığını bilemezdik tabii. Tempo hiç düşmeden komedi drama, dram melodrama insan resimleriyle deşetli görünüp arz ediyordu.

Oyuncuların hareket ve konuşma taymingi oyunun iyice oturduğunu ortaya koyuyordu. Sağlam bir örgü, sıkmayan tem-

po, paylaşılan oyunculuk dengesi, oyunun artıları olarak ortaya çıktı. Salondaki haşarı kalabalık, bir anda, olgunluğa güle güle, farkında olmadan aktı.

Oyunun bitiminde bu iş tamam dedim. Tiyatro emin ellerde. Kulise indim çocuklarla tanıştım. Nerde yetiştiklerini sormadan edemedim. Rahmetli Hasan Nail Canat'ın ve Ulvi Alacakaptan'ın isimlerini duyunca, ustadan kalan yapının, çırakları utandırmayacağını düşündüm.

Hiç mi eleştirecek yeri yoktu oyunun. Elbette bulunur. Böyle bir ortamda, her şeye rağmen, ortaya sahici oyun koyup, tüm önyargılarımı yerle bir edenleri önce alkışlıyordum.

İsimlerini bulup ortaya çıkarmaya çalıştığım bu mütevazı gençlere, sonuna kadar böyle kalmalarını, sanatın nefsi kamçılayan sessiz iğvasını hesaba katmalarını, bir abi olarak hatırlatıyorum.

Oyunu Mahmud Tahsin sahneye koymuş ve aktör olarak da yer almış. Murat Durmuş, Uğur Ergin Yavuz, Tuba Kara, Müslüm Yılmaz oyundaki diğer oyuncular.

Çarpılıp kendinize gelmeniz için, Fırat Kültür Merkezi'nde sizi bekleyen "cin"leri seyrederin diyorum.

Gülmek, ağlamak ve dengeye gelmek için... ■

AHMET MERCAN

Çizgi Ustası **Hasan AYCIN**'in babası

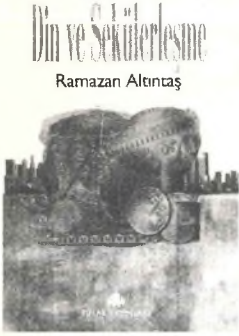
MÜMİN AYCIN vefat etmiştir.

Merhuma Allah'tan rahmet, ailesine sabr-ı cemil niyaz ederiz.

Umran

Din ve Sekülerleşme

Ramazan Altıntaş

Avrupamerkezciliğin mukaddes kavramlarından, kurucu mitoslarından sekülerizm/laicite'nin ait olduğumuz din ve medeniyet bağlamındaki sorunlu yapısına dair teorik çok çalışma yapıldı. Son yıllarda sosyal bilimler literatüründe yer alan sekülerleşme kavramsallaştırmalarından birini "deneyimsel sekülerleşme" oluşturuyor. Ramazan Altıntaş'ın *Din ve Sekülerleşme* adını taşıyan eseri Sekülerleşmenin dünü ve bugününe odaklanıyor. Kitabın özellikle üçüncü bölümü "deneyimsel sekülerleşme" tartışmalarına önemli katkılar yapıyor.

Pınar yay

Bir Gönül Medeniyeti

Mustafa Miyasoğlu

Medeniyet kavramı öz itibarıyla bize ait olmasa da işlevselliği olan bir kavram. Meramımızı anlatmakta başvurmadan edemediğimiz, adeta onsuz "kekeme" olduğumuz bir kavram. Arnold Toynbee'den bu yana medeniyetler üzerinde daha ince düşünmenin gerekliliği üzerinde duruluyor. Mustafa Miyasoğlu çeşitli zamanlarda yazdığı ve bir medeniyet tasavvuru oluşturmayı amaçladığı yazılarını "Bir Gönül Medeniyeti" kitabında bir araya getirdi. Akleden gönlüne sağlık diyoruz Mustafa Ağabeye...

Marmara Medya

Değişim Rüzgarları

Cevdet Said

Türkçe'de yayınlanan ilk eserinden bu yana "nefislerdeki değişim"e dikkatlerimizi çekmeye çalışıyor Cevdet Said. Batı'nın anti-islamist zihinlerinin görmezden gelmeyi tercih ettiği pasifist eylemci. Hakan Albayrak'ın ifadesiyle "Bizim Gandhi'miz." *Değişim Rüzgarları*'nda derlenen makaleler müslüman öznenin dününe, bugününe ve yarınına "ebedi yarını"na ışık tutuyor.

Pınar yay

cevdet said
Değişim
Rüzgarları

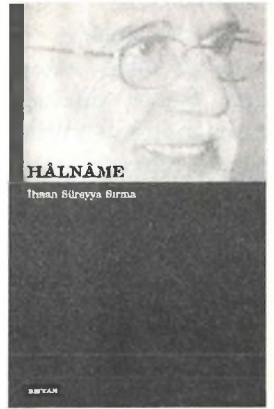

Halnâme

İhsan Süreyya Sırma

Poetikanın (şiir bilimin) tartışmalı konularının başında gelir; şiirin bağlamsallığı. İhsan Süreyya Sırma *Halnâme*'de şiirleri "olaylar karşısındaki tepki olarak ifade ediyor." Yazdığı/söylediği şiirleri söyledikleri zamanla çerçeveyeyleyerek olası tartışmaların azalmasına katkı yapıyor. Küresel saldırganlığın dizginsizleştiği 2004 içerisinde yazdığı "Amerika Mallarına No!" şiiri Amerikan yaşam tarzıyla ve kültürüyle hesaplaşıyor. "İçtiğin her "coca"ya Amerika can atar/verdiğin para ile mazlumun kanı akar/Gel vazgeç bu sevdadan içme bu "coca"ları /Amerikan zulmüyle her gün bir ülke batır. (s.59) Allah Amerika ile hesaplaşan erdemli şairlerin şiirlerini mübarek kılsın.

Beyan yay

Kur'an'da Dua

Fevzi Zülaloğlu

Duanın neliğine ve nasıllığına dair Alex Carrel'den Ali Şeriatî'ye, İbni Teymiye'den Necmettin Şahiner'e değin yetkin kalem erbabının, alimlerin kitapları ellerimizde dolaştı ve dolaşmakta. Dua kitaplığına bir katkı da Fevzi Zülaloğlu'ndan geldi. Zülaloğlu'nun eseri Kur'an'ı Kerim'e dua açısından odaklanan bir çalışma. Duanın kuru kuruya söylenmiş sözler yığını olmayıp hayata çeki düzen veren, varoluşumuzu anlamlandıran eylemler olduğunu vurgulamak amacıyla yapılmış bir çalışma *Kur'an'da Dua*.

Ekin yay

Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler

Fatih Menderes Bilgili

Nasıl bir din eğitimi? sorusu Müslüman zihinlerin moderniteyle karşılaşmalarından bugüne değin gençliği yitirmeyen bir eski yeni soru olmayı sürdürüyor. Çocukların fıtratlarına vahyin hayat verici tohumlarını ekmek için "Çocukluk İlmihali"nin verileriyle donanmak gerekiyor. Beyan yayınlarından Fatih Menderes Bilgili imzasıyla çıkan *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler* kitabı çocukluk

ilmihalimize önemli katkılar yapacak yetkinlikte bir eser.

Beyan yay

Türkiye I. Dini Yayınlar Kongresi

(31 Ekim-2 Kasım 2003-Ankara)

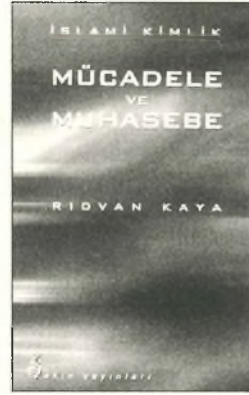
Dini içerikli yayınlar merkez yayıncılığın görmezden geldiği ve yok saydığı bir alan oldu yıllarca. Bu alanın içerik, biçim ve söylem itibarıyla gündemleştirilmesinin tarihi ise çok yeni. Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan çıkan I. Dini Yayınlar Kongresi başlığını taşıyan eser Türkiye'nin dünü, bugünü ve yarını hakkında düşünmek isteyenlere önemli katkılar sunuyor. Yarınları düşünmek için Mustafa Ruhi Şirin'in sunduğu "Çocuk ve Gençlere Yönelik Dini Yayınların Mevcut Du-

rumu ve Geleceğe Yönelik Öneriler" tebliği derinlikli okumalarla zenginleştirilecek ufuklar sunuyor.

DİB yay

İslami Kimlik Mücadele ve Muhasebe

Rıdvan Kaya

Sahih İslami düşünüşe yaptığı katkılarla hatırlanan *Dünya ve İslam*, *Haksöz* dergilerinde farklı zamanlarda yayınlanmış makalelerin derlenmesiyle oluşmuş Rıdvan Kaya'nın *Mücadele ve Muhasebe* eseri. İslami söylemlerin entellektüel mirasının mücadele pratiği değerlendirilerek Ne yapmalı? Nasıl yapmalı?

sorularına odaklanmanın gerekliliği üzerinde yol alıyor kitaptaki makaleler.

Ekin yay

Hatıralar: Tanıdıklarım

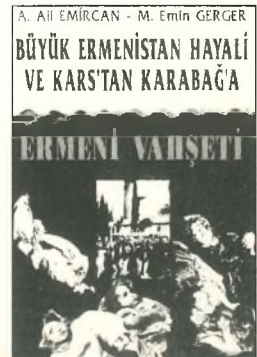
Arnold Toynbee

Kars'tan Karabağ'a Ermeni Vahşeti

A. Ali Emircan, M. Emin Gerger

24 Nisan tarihinin yaklaşmaya başladığı her yıl sözde Ermeni Soykırımı iddiaları tekrar tekrar ısıtılır. I. Dünya Savaşı yıllarında emperyalist Britanya hükümetince gündeme getirilen soykırım idialarının kaynağını Arnold Toynbee'nin de hazırlayıcıları arasında bulunduğu *Mavi Kitap* oluşturuyor. *Ermeni Vahşeti*, Ermeni kimliği, Ermeni örgütleri üzerine odaklanarak bu sonuca karşı bir söylem geliştiriyor. Toynbee'nin kitabı ise bir tanıklık. 1966'da yayınlanan anılarında Toynbee İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın hazırlattığı *Mavi Kitap*'in içeriğine dair önemli açıklamalarda bulunuyor. Toynbee "Ermeni soykırımı" iddialarının Amerikan misyonerlerinin ve Ermeni militanlarının raporlarına dayandığını açık yüreklilikle anlatıyor.

Cemre yay / Klasik yay

KOLOMB DÖNEMİNDE AVRUPA

ERTUĞRUL BAYRAMOĞLU

David E.Stannard'ın *Amerika'nın Soykırım Tarihi* isimli eseri Avrupalıların Amerika kıtasında gerçekleştirdiği katliamları anlatmasının yanı sıra Kızılderili tarihi hakkında da bilgiler veren bir kitap. Kitabın ilginç bölümlerinden biri de Kristof Kolomb'un bu yolculuğa çıkarken geride bıraktığı Avrupa. Sayfa 118-119'dan kısa bir özet:

***

Christopher Columbus ve mürettebatının 3 Ağustos 1492'de şafaktan hemen önce, Palostan Atlantik'e doğru yol alırken arkalarında bıraktıkları İspanya şiddet, sefalet, ihanet ve hoşgörüsüzlük ülkesiydi... Avrupa'nın diğer ülkeleri de İspanya'dan farksızdı...

Veba ve çiçek hastalığının salgınlar halinde ortaya çıkışı; kızamık, grip, difteri, tifüs, tifo ve başka hastalıklar Avrupa şehir ve kasabalarını kasıp kavuruyor; tek bir seferde buraların nüfusunu %10 ila 20 yok ediyordu... Ta 17. yüzyıl ortalarında seksen binden fazla Londralı şehirde yaşayan her altı kişiden biri birkaç ay içinde vebadan ölmüştü. Bir tarihçiye göre Avru-

pa'daki diğer şehir merkezlerinin çoğu gibi "her yirmi beş, otuz yılda bir bazen daha da sık şehir büyük bir salgınla sarsılıyordu."

Kıtık da çok yaygındı. J.H.Eliot'ın 16. yüzyıl İspanyası hakkına söyledikleri, nesiller boyunca kıtanın her yerinde geçerliliğini sürdürmüştür: "zenginler yiyor, ifrat derecesinde yiyor, onlar büyük sofralarında yerken yüzlerce aç göz kendilerini seyreliyordu. Nüfusun geri kalanıysa açlıktan ölüyordu." Gıda fiyatlarındaki en ufak dalgalanma açlık sınırında yaşayan on binlerce insanın aniden ölmesine neden olabiliyordu... Fransa'daki yığınların varlığı öyle büyük tehlikedeydi ki 17. yüzyılda bile buğday veya darı fiyatlarındaki her 'mütevazı' artış Fransa nüfusunun, iç savaştan ölen Amerika oranının iki misline denk bir kısmının doğrudan ölmesine neden oluyordu...

Bir Fransız tarihçisinin tespiti göre, '1482'de Paris'de şiddetlenen salgın, her zamanki seyrini izler: kırsal kesimde kıtlık, yoksulların yardım bulmak için şehirlere akını, sonradan kötü beslenmeden dolayı şehirde hastalığın patlak vermesiydi...

Yol kenarlarında durgun suyla dolu hendekler, 15. yüzyıl şehirlerinde umumi lağım görevi görüyordu... Sonraki yüzyıllarda da bu işlevi sürdüreceklerdi... Zamanın diğer zararlı alışkanlıkları ve kamu sağlığına yönelik tehlikeleri de kesilen hayvanların çürüten artıklarını sokaklarda kokuşmaya bırakma adeti idi.

Mezarlar, yoksulların cesetlerinin yan yana ve üst üste istiflendiği geniş ve derin çukurlardı ve ancak tamamen cesetlerle doldukları zaman toprakla kapatılıyorlardı. Bir tanığın Stone'un alıntıladığı, hassas tespiti şöyledir: "Ağızına kadar cesetlerle dolu olan bu çukurlardan, özellikle çok sıcak, nemli mevsimlerde ve yağmurdan sonra yükselen koku o kadar iğrençtir ki..."

Günümüzden bir insan bu dönemde bir Avrupa şehrini ziyaret etse, insan ve hayvan ayırt edinemeksizin, açıkta teşhir edilen ölümlerin kokusunu ve iğrenç görüntüsünden olduğu kadar, canlıların görünümü ve pis kokusundan da tiksiniirdi. İnsanların çoğu, ömürlerinde bir kez bile yıkanmazdı. Sağ kalanları kısmen kör, çiçek izli ve kötürüm bırakan çiçek ve diğer sakatlayıcı hastalıklardan hemen hemen herkes nasibini alırken, bir çok kaynağın beslediği çürük diş ve süregen mide hastalıklarından kaynaklanan kötü nefes kokusu, hem erkek hem de kadınlar da olağandı; öte yandan cerahatli çibanlar, egzama, uyuz, irinli yaralar ve başka mide bulandırıcı cilt hastalıkları son derece yaygındı ve çoğunluk yıllarca sürerdi...

Şehirlerin çoğunda her köşe

başında sokak suçları işleniyordu. En rağbet edilen soygun tekniklerinden biri, ağır bir kayayı veya bir duvar taşını bir üst kat penceresinden kurbanın başına atmak ve sonra mücevher ve parasını soymaktı. Norbert Elias'ın tespit ettiği gibi, yaz dönümü bayramının eğlencelerinden biri, onyirmi kadar kedinin canlı canlı yakılması idi. Kıtık zamanlarında şehir ve kasabalar, yiyecek ayaklanmalarına sahne oluyordu. Şüphesiz bu ayaklanmaların -bu sözcük hakkını veremese de- en büyüğü, önceki yüzyıldan beri mükerreren ortaya çıkmakta olan bir dizi mahalli isyanın ardından, 1524'te patlak veren Köylü Savaşı idi. Bu savaş 100.000'den fazla insanın ölümüne neden olmuştur.

Yani Avrupa, kasvetli sosyal koşullar ve yürürlükteki sosyal değerlerden dolayı, "ara sıra yörenin cadısına işkence ederek cezasını vermek üzere çoğunluğu geçici olarak birbirine bağlayan kitle histeri vakasının tek birleştirici bağ olduğu, kin ve nefretle dolu bir yer" idi. Gerçekten Avrupa'da, nüfusunun neredeyse üçte birinin cadılıkla suçlandığı ve bir yıl içinde her yüz kişiden on'unun bu suçtan cezaya çarptırıldığı şehirler mevcuttu. 16. yüzyılın sonunda ve 17. yüzyılda, barışseverleriyle ünlü İsviçre'nin uzak ve küçük bir yöresinde, sözde şeytanperest faaliyetlerinden dolayı 3300'den fazla kişi öldürülmüştü. Küçük bir köy olan Wiesensteig bir yıl içinde 63 kadının yakılarak öldürülmesine şahit olurken, toplam nüfusu

700 kişi bile olmayan Obermarctal'da üç yıllık bir süre zarfında 54 kişi kazıkta yakılarak öldürülmüştür...

Tarihçi Fernand Braudel, Cenova'da "evsiz fakirlerin kendilerini her kış forsa olarak sattıklarını" yazar. Bunlar böyle bir fırsata sahip oldukları için şanslıydı. Daha kuzey bölgelerde, fakirler kış aylarında donarak ölüyorlardı. Öte yandan, yaz ayları vebanın periyodik ziyaretlerini gerçekleştirdiği zamandı.

Avrupa'da bu dönemde doğan çocukların yarıya yakını on yaşına varmadan ölüyordu. Çocuk ölüm oranlarının bu kadar yüksek olmasının nedenlerinden biri de tek edilmeydi. Bakılamayan on binlerce çocuk, gübre yığınları üzerinde veya yol kenarındaki hendeklerde ölüme terk ediliyordu. Diğerleri de köle olarak satılıyordu...

18. ve 19. yüzyıllara kadar, bu uygulamalar öyle yaygın bir hale geldi ki: Avrupa şehirlerinde sokaklara terk edilmiş çocuklar için hastaneler yapıldı, fakat bu hastaneler sonraları bir çöplük haline dönüştü ve bu çöplükten çok az çocuk canlı olarak çıkabildi.

1476'da Milano'da bir adam kudurmuş bir kalabalık tarafından parçalanmış, koparılan organları kendisine işkence eden kimselerce yenmişti. Paris ve Lyon'da, Fransız Protestanlar koyun gibi kesilerek öldürülmüş, çeşitli uzuvları caddelerde açıkça satılmıştı. Başka acayip işkence, cinayet ve törensel yamyamlık patlamaları da nadir değildi...

Burada ve Avrupa'nın başka her yerinde, kudretlilerin gözünden düşenler özellikle de Hristiyan olmadıklarına inanılanlar işkenceye maruz kalıyor, en ustalıkli yöntemlerle, darağacında, kazıkta veya işkence sehpasında öldürülüyor; diğerleri ise eziliyor, kafaları kesiliyor, canlı canlı derileri yüzülüyor, asılıyor veya bağırsakları çıkartılarak parçalanıyordu...

***

Cristopher Columbus isimli köle tüccarı ve tayfalarının Ağustos 1492'de Palos şehrinden denize açılırken arkalarında bıraktığı 'Batı' işte buydu...

Evet "Onlar korkuyu öğrettiler, çiçekleri soldurdular. Kendi çiçekleri açsın diye başkalarınınkini koparıp attılar... Gündüzün çapulcu, gecenin zorbaları, dünyanın katilleri" oldular. (Sh. 150) ■

BABALAR DOĞRU SÖYLER

FAHREDDİN GÖR

Iyice yaşlanan baba,oğluna "Bak oğlum şu söyleyeceğim şeyleri aklının bir köşesine yaz, pişman olmazsın"deyip öğütlerini sıralamış.

1)Devlet adamlarının dostluklarına güvenme.

2)Sonradan görmelerden asla borç alma.

3)Seni zora sokacak sırlarını asla eşinle dahi paylaşma.

"Bu sözlerini dikkate alırım babacığım" diye söz vermiş oğlu. Ve unuturum diye de defterinin bir kıyısına not almış. Zaman geçmiş. Baba ölmüş, oğul evlenmiş, iş edinmiş, itibarlı bir hale gelmiş. Günün birinde eski defterleri karıştırırken babasının verdiği öğütleri defterin bir kıyısında bulmuş ve merakı artmış. Şöyle düşünmüş: "Babam bana bunu sebepsiz söylemez. Bunu bir sınamalıyım." Yakın komşulardan biri olan bir polisle dostluğu ilerletmiş. Yiyip içtikleri ayrı gitmiyormuş. Ailecek birbirlerinin evlerine teklifsiz girip çıkacak kadar ahabap olmuşlar.

Yine mahallede sonradan zengin olmuş, görgüsüz, kırk kuruşa kırk düğüm atan cimri mi cimri birisinden borç para istemiş. Biraz nazlansa da getireceği geliri düşünerek, adamın işinde-

ki başarısına güvenerek borcu vermiş.

Aradan uzun zaman geçmiş. Bir keçi satın almış ve kesmiş. Bir çuvala doldurmuş. Ve sırtlanıp eve gizlice getirmiş. Üstü başı kan içinde karısının yanına gitmiş. Karısı onu bu halde görünce ne olduğunu sormuş. Adam "Öfkeme hakim olamadım. Birisini öldürdüm. Şimdi çuvalda. Ne yapacağımı bilmiyorum" deyince; karısı, "Ahırda bir çukur açıp oraya gömeriz" demiş. Ve çukuru açıp çuvalı gömmüşler. Ev hali bu ya, bir gün bir tartışma çıkmış, sesler yükselmiş; kavgaya dönüşmüş tartışma. Adam öfkesine hakim olamayarak karısına bir tokat patlatmış. Bunun üzerine kadın sokağa fırlayıp başlamış feryada

"İ m d a -
aat! Yetiş-
iin. Kocam
beni öldürü-
yor! Daha
önce de biri-

sini öldürüp ahıra gömdü!" Bu sesler üzerine komşular toplanmış. Polis ahababı da bitmiş orada. "Utanmaz katil herif" deyip kelepçeyi takmış koluna. "Haydi hakime, mahkemeye" deyip itip kakarak tutmuş adamı kolundan götürmeye başlamış. Adam "Yahu ben kimseyi öldürmedim suçsuzum; beni biraz dinlesen, üstelik kelepçe canımı çok acıtıyor. Bunca yıllık dostluğun hatırı yok mu? Biraz gevşetsen ne olur?" Polis, "Benim suçlu dostum olmaz. Nereden dostum oluyorsun ki?" demiş. O sırada olayı duyan sonradan görme zengin de bitmiş yanlarında asılmış adamın yakasına: "Ver benim paramı" diye. Adam "Arkadaş şu halimde sana paranı nasıl verebilirim ki...Hele bir hakime gidelim, suçsuzluğum anlaşılсын. Sonra vereyim" demiş. Ama alacaklı peşini bırakmamış. Karısı, alacaklı, polis hakaret ede ede gitmişler çıkmışlar hakimın huzuruna.

Hakim sormuş; "Niye öldürdün adamı?"

"Ben kimseyi öldürmedim" deyip anlatmış adam durumu. Hep birlikte keçiye gömdükleri yere gidip açmışlar çukuru. Çıkmışlar çuvalı. Bakmışlar kemikleri kalmış keçi ölüsüne.

Hakim kendini tutamayıp başlamış kahkahalarla gülmeye. Ve adamın sırtına vurup "Haydi serbestsin. Baban çok akıllı adammış, güzel öğütler vermiş sana. Başka öğütleri de varsa onları da dikkatle uygula" demiş. ■

UMRAN EK

BÜTÜN YÖNLERİYLE SURIYE

Hazırlayan: Metin TEKDEN

Irak'ın ABD tarafından işgali akabinde sözde "Ortadoğu barışı (!)" süreciyle ilgili olarak Suriye sık sık gündeme gelmektedir. Türkiye-Suriye ilişkilerinin de sıklaştığı böylesi kritik bir dönemde Suriye'yi ana hatlarıyla tanıtmak istedik.

Suriye Hakkında Genel Bilgiler

Resmi adı: Suriye Arap Cumhuriyeti

Başkenti: Şam (Dimeşk)

Yüzölçümü: 185.180 km²

Nüfusu: 18,016,874

Etnik yapı: % 90 Arap, % 6 Kürt, % 2.8 Ermeni, % 1 Türk, % 1 Rum. Kalan nüfusu Süryâniler, Keldaniler, Nasturiler, Çerkezler ve Yahudiler oluşturur.

Dil: Suriye'nin resmi dili Arapça'dır. Bunun yanı sıra Kürtçe, Türkçe gibi değişik etnik unsurlara ait diller de konuşulmaktadır.

Din: Devletin resmi dini yoktur. Ancak halkın % 74'ü Sünni Müslüman, % 11'i Nusayridir. Nusayrilere ehli sünnet alimlerinin Gulatu's-şi'a (Şiilerin taşkınları) dedikleri fırkalardan olan ve Hz. Ali'nin(r.a) ilâh olduğuna inanan bir kitledir. Hristiyan inancındaki teslise (üçlemeye) benzer bir inanç sistemleri vardır. Lazkiye bölgesinde çoğunluğu oluştururlar. Nüfusun % 3'ü Dürzidir ve es-Suveyde (Cebeli Duruz) bölgesinde yoğunlurlar. % 0.8 oranında İsmaili vardır. Nüfusun % 10'a yakın bir kısmı da Hristiyandır. Binde bir oranında da Yahudi mevcuttur. Bunların yanı sıra az sayıda da Yezidi bulunmaktadır.

Coğrafi durumu: Bir Ön Asya ülkesi olan Suriye kuzeyden Türkiye, doğudan Irak, güneyden Ürdün, batıdan Lübnan ve Akdeniz'le çevrilidir. Önemli akarsuları Fırat, Asi ve Habur ırmaklarıdır. Su kaynakları bakımından zengin sayılır. Topraklarının % 33'ü tarıma elverişlidir ve bu arazinin de % 10'u suludur.

Sanayi: Suriye'de hafif sanayiın bazı kolları gelişmiştir. En yaygın sanayi kolları şunlardır: Tekstil, konfeksiyon, deri işlemeciliği (bu üç sektördeki sanayi kuruluşları tüm sanayiın % 30'unu oluşturur), şeker, gıda, meşrubat ve sigara üretimi (bu sektörlerle ilgili kuruluşlar sanayiın % 24'ünü oluşturur), ağaç isleri, mobilya, kâğıt, kimyasal maddeler ve boya, dayanıklı tüketim maddeleri, çimento ve diğer inşaat malzemeleri, madeni ve toprak eşya, mekanik makine, büro malzemeleri ve elektrik malzemeleri imalatı sanayiinin GSYH'daki payı % 6'dır. Çalışan nüfusun yaklaşık % 14'ü sanayi sektöründe is görmektedir.

Yönetim Şekli: Suriye'de şeklen çok partili ancak gerçekte Baas otoritesini esas alan bir rejim hâkimdir. Ülke 14 Mart 1973'te yürürlüğe giren anayasayla yönetilmektedir. Anayasa devlet başkanına geniş yetkiler vermektedir. Anayasa ülkenin yönetim şeklini "sosyalist halk demokrasisi" olarak niteler.

Yasama yetkisi üyeleri seçimle belirlenen 250 üyeli bir parlamentoya verilmiştir. Ancak iktidardaki Baas Partisi'nin sürekli parlamentoda ezici çoğunluğa sahip olması seçim sisteminin hileden uzak olmadığını ortaya koymaktadır. Suriye BM, İKÖ (İslâm Konferansı Örgütü), Arap Birliği, IMF (Uluslararası Para Fonu), İslâm Kalkınma Bankası gibi uluslararası örgütlere üyedir.¹

Tarihi: Bugünkü Suriye toprakları Hz. Ömer (r.a.) döneminde M. 634 yılında fethedilmesiyle çok farklı bir medeniyetin etkisi altına girdi. 661 yılında Emevi

TÜRKİYE-SURİYE-ABD İLİŞKİLERİ KRONOLOJİSİ

(Ocak 2003 - Mart 2005)

5/01/2003

Suriye'yi ziyaret eden Başbakan Abdullah Gül, Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad'la buluştu. Başbakan Miro ile de görüşen Gül, "Şam bizim kaygılarımızı paylaşıyor. Ortak çaba göstereceğiz" dedi. Bugün Mısır ve Ürdün'ü, 11 Ocak'ta Suudi Arabistan'ı ziyaret edecek olan Başbakan, ay sonundaki Washington ziyaretine atfen şunları söyledi: "ABD nezdinde de çalışacağız. Gördüklerimizi aktarmak işe yarar."

16/01/2003

Başbakan Gül'ün, Ortadoğu turunda sağladığı uzlaşmayı, Mısır lideri Mübarek açıkladı: "ABD'nin kabul edeceği bir formül geliştirerek savaşı önleme şansımız olabilir." Arap liderleri Washington ziyaretine hız verdi. Gül'ün politikasının dayanağı: Şahinler dışında Bush yönetimi son kararını vermiş değil.

20/02/2003

Şam'la Beyrut arasında imzalanan sürpriz anlaşmayla, 1976'dan beri Lübnan'ın kuzeyinde bulunan Suriye birlikleri, bölgedeki üslerinden çekilmeye başladı.

03/03/2003

Suriyeliler, Devlet Başkanı Beşşar Esad'ın Haziran 2000'de göreve gelmesinden beri düzenlenen ilk genel seçim için dün sandık başına gitti.

24/03/2003

Suriye'nin Irak sınırında, bir Suriye yolcu otobüsünün Amerikan füzesiyle vurulması sonucu beş sivil yaşamını yitirdi.

25/03/2003

ABD'nin 'akıllı' füzeleri İran ve Türkiye'den sonra Suriye'yi de vurdu.

29/03/2003

Irak'a Suriye sınırından askeri malzeme girdiği yönünde bilgi aldıklarını açıklayan ABD Savunma Bakanı Rumsfeld sert konuştu: "Bu düşmanca bir eylem." Rumsfeld İran'a da 'Irak'tan uzak durun' uyarısı yaptı.

30/03/2003

Irak savaşı stratejisinin çöktüğü ve bombardımanların art arda sivil can kayıplarına yol açtığı sırada Suriye ile İran'a gözdağı veren ABD'ye Suriye Dışişleri Bakanlığı, suçlamaların Amerikan güçlerinin Irak'taki başarısızlıklarını örtbas etmeye yönelik olduğunu söyledi.

07/04/2003

Türkiye'nin İran'a mesajı: 'İleriye bakalım, Saddam Hüseyin'den sonra oluşacak Irak rejiminin istikrarı tehdit etmemesi için işbirliği yapalım.'

14/04/2003

ABD, Irak'tan sonra hedef tahtasına Suriye'yi oturtuyor. ABD Başkanı Bush, "Suriye'nin kitle imha silahlarına sahip olduğuna inanıyoruz" diye konuşurken Pentagon danışmanı Perle, "Irak'ın kitle imha silahları Suriye'de çıkarsa harekete geçeriz" dedi.

Devleti'nin kurulmasıyla o güne kadar ki -4500 yıllık tarihinde ilk defa bir devlete ev sahipliği yapan Suriye bölgesi, Emeviler döneminde daha öncesinden miras olarak aldığı Yunan ve Roma kültürü ile sahip olduğu kültürü birleştirerek önemli bir merkez haline gelmişti.

Sırasıyla Emeviler, Abbasiler, Mısır hükümdarları, Selçuklular ve Eyyubilerin yönetiminde kalan Suriye 1250 - 1303 yılları arasında Moğol saldırılarına maruz kaldı. Ardından Memlüklerin eline geçti. 1517'de de Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı devletine katıldı. 1831'de, Osmanlılara başkaldırarak Mısır'da ayrı bir yönetim kurmuş olan Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın eline geçti. 1840'ta gerçekleştirilen halk ayaklanmasından sonra yeniden Osmanlı devletine bağlandı. 1920'de Fransızlar tarafından işgal edildi. Halk bu işgale karşı çıktıysa da Fransızlar onbinlerce insanın canına kıyarak ve büyük şehirleri bombalayarak halk ayaklanmalarını bastırdılar. Yaklaşık 25 yıllık Fransız idaresi Suriye'nin toplumsal ve siyasi yapısında derin izler bırakmıştır.²

Fransa'nın Suriye'deki manda idaresi genel olarak üç döneme ayrılır:

- 1920-1926 yılları arasındaki dönem anlaşmazlık ve çatışmaların dorukta olduğu dönemdir.
- 1926-1936 yılları arasındaki dönem, Fransa'nın ulusal talepleri ve milliyetçileri biraz daha anlayışla değerlendirdiği ve görüşmelerin başladığı dönemdir.
- 1936-1946 yılları arasındaki son dönem ise, Fransa idaresini sona erdirecek ve böylece Suriye'yi bağımsızlığa götüren sürecin yaşandığı bir dönemdir.³

Ancak halkın işgal karşısındaki direnişi uzun yıllar devam etti. Fransızlar 1943'te Suriye'den çekilmek ve 1 Ocak 1944'te de bu ülkenin bağımsızlığını tanımak zorunda kaldılar. Ancak arkalarında kendi elleriyle yetiştirdikleri ve kurdukları sistemi ayakta tutacak bir bürokrat tabakası bıraktılar. Bu bürokrat tabaka Fransız işgalcilerin de çeşitli oyunları ile bağımsızlık sonrasında ülke yönetimini ele aldı. Suriye'nin bağımsızlık sonrası ilk cumhurbaşkanı Türk asıllı Şükri el-Kuvvetli'dir. el-Kuvvetli yönetimine 1949 darbesiyle son verildi. Bağımsızlık sonrası Suriye bir darbeler ülkesi oldu. 1949, 1954, 1961, 1962, 1963, 1966 ve 1970 yıllarında birbirinden farklı darbeler gerçekleştirildi. 1949 darbesinden sonra Hüsnü Zaim devlet başkanlığını aldı. Ondan sonra sırasıyla Sâmî Hinnavi, Edib Çiçekli, Hâşim Bey el-Attasi ve Sükrî el-Kuvvetli cumhurbaşkanlığı yaptılar. 1955-58

yılları arasında Suriye ile Mısır birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurdular. Bu dönemde Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin devlet başkanı o zamanki Mısır cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır oldu. Suriye - Mısır birliğinin bozulmasından sonra Suriye cumhurbaşkanı Nazim el-Kudsi oldu. 1963'te General Hafiz el-Emin'in öncülüğünde gerçekleştirilen darbe Baas Partisi'nin iktidarı ele almasını sağladı. 1966'da gerçekleştirilen darbe ise Baas'ın bağımsız askeri kanadı için bir zafer oldu. Bu darbeden sonra ülke yönetimini Nuruddin el-Attasi aldı. 1967 Arap - İsrail Savaşı esnasında Suriye'nin hava kuvvetleri komutanı ve savunma bakanı olan Nusayri asıllı Hafiz Esad 1968'de bir darbe teşebbüsünde bulundu ama başarılı olamadı. Ancak Esad 23 Kasım 1970'te gerçekleştirdiği darbeyeyle yönetimi ele aldı.

Esad'lar Dönemi

Esad, 1966'da Baas Partisi'nin Suriye kolu içindeki radikal ve bağımsızlık yanlısı kanadın, barışçı kanadı devirmesinin ardından partideki hizmetlerinin karşılığında Savunma Bakanı oldu. Filistinli gerillalarla Ürdün ordusu arasında çıkan Ürdün iç savaşında hangi tarafın tutulacağı tartışmaları ülkeyi böldüğü dönemden başarıyla sıyrılarak Alevi-Nusayri azınlığının örgütlü gücüne dayanarak 13 Kasım 1970'te bir darbeyeyle iktidarı ele aldı. Mart 1971'de yapılan halkoylaması ile de Suriye'nin Devlet Başkanı oldu ve ölene kadar bu görevi sürdürdü.⁴

1970 darbesinden sonra Baas Partisi içindeki Nusayriler diğerlerini tasfiye etmeye başladılar. Ülke 1970'ten beri Esad'ların yönetimi altındadır. Yönetime gelmesinden sonra Sovyetler Birliği'yle sıkı bir dostluk ilişkisi içine giren Hafiz Esad, dağılmasına kadar Sovyetler'den sürekli destek görmüştür. Esad, izlediği politikada ABD ve Batı'nın çıkarlarını gözetmeyi de ihmal etmedi. Onun ABD'deki Yahudi teşkilatlarıyla gizli ilişkiler içinde olduğuna dair bir belge Sudan'da çıkan Kabas gazetesinin 1 Temmuz 1988 tarihli sayısında yayınlandı.

Suriye'de Baasçıların yönetimi ele geçirmeleriyle birlikte Müslümanlar üzerinde ağır bir zulüm ve baskı dönemi başladı. Esad bu zulüm ve baskıyı daha da artırdı. Onun döneminde çok sayıda Müslüman zindanlara doldurularak her türlü işkenceye maruz bırakıldı.

Hama Katliamı

Esad'ın gerçekleştirdiği en büyük cinayetlerden biri Hama katliamıdır. Hama İslami hareketin en güçlü olduğu şehirlerden biridir. Bu özelliği dolayısıyla

14/04/2003

Ankara'yı ziyaret eden İsrail Dışişleri Bakanı, Suriye'nin Hizbullah başta olmak üzere terör örgütlerine yataklık yaptığını öne sürdü.

14/04/2003

Şam yönetimi, kimyasal silah bulundurduğu ve Saddam Hüseyin yönetimiyle işbirliği yaptığı yönündeki Amerikan iddialarını reddetti.

15/04/2003

ABD Dışişleri Bakanı Powell: Savaşta tutumu nedeniyle Suriye'ye yaptırımlar uygulamayı planlıyoruz. Savunma Bakanı Rumsfeld: Şam kimyasal silah denedi.

15/04/2003

İsrail Dışişleri Bakanı Şalom Ankara'da, 'terörü desteklediğini' belirterek Suriye'yi hedef gösterdi. Dışişleri Bakanı Gül ise tavrını şöyle açıkladı: Bölge yoruldu, savaş Irak'la sınırlı kalmalı, yeni gerginlik olmamalı.

16/04/2003

ABD, Suriye'ye yönelik suçlama ve tehditlerinin dozunu artırıp siyasi ve ekonomik yaptırımı gündeme getirirken, Washington'ı itidale çağıran sesler yükseliyor.

08/05/2003

ABD Dışişleri Bakanı Powell'ın Suriye Devlet Başkanı Esad ile geçen hafta Şam'da bürolarının kapatılmasını istediği Filistinli gruplardan bazıları karara uyabileceklerini açıkladı.

26/05/2003

Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, ABD'ye yönelik intihar saldırılarına çözüm bulmanın el-Kaide'yi suçlamakla değil onları yaratan ideolojiyle mücadele etmekten geçtiğini savundu.

07/09/2003

Jandarma Genel Komutanlığı, Suriye'nin 13 Ağustos'ta 9 PKK/KADEK üyesini Hatay İl Jandarma Komutanlığı'na teslim ettiğini açıkladı.

27/09/2003

Türkiye, yıllarca PKK'yı desteklemekle suçladığı Suriye ve İran'la bahar havası yaşıyor.

05/10/2003

Hayfa'daki intihar saldırısına karşı misillemede bulunan İsrail, İslami Cihad'ın Suriye'deki Eyn Seher eğitim kampını vurdu.

06/10/2003

İsrail'in, Hayfa'daki intihar saldırısının ardından bir dizi misillemede bulunurken, dün sabah Suriye'yi de vurması, endişe yarattı.

06/10/2003

Türkiye, İsrail'in Şam yakınlarındaki Filistin kampını bombalamasını kınayarak, "Suriye'nin egemenliğinin ihlali kabul edilemez" dedi.

08/10/2003

Ortadoğu, üç gün önce İsrail'in Suriye'yi vurmasıyla yeni bir kâbusa uyandı. Önceki akşam İsrail-Lübnan sınırında karşılıklı ateş açılması ve bir İsrail askerinin ölümünün ardından, İsrail Başbakanı Ariel Şaron "İsrail vatandaşlarını korumaya devam edecektir ve düşmanlarımızı her yerde ve her yöntemle vurmaktan çekinmeyeceğiz" dedi.

09/10/2003

ABD, Suriye topraklarını vuran İsrail'i destekliyor.

16/10/2003

Suriye Genelkurmay Başkanı Hasan Türkmene, Suriye ordusunu 'olası bir İsrail saldırısına karşı tetikte olunması' konusunda uyardı.

02/11/2003

Irak'ın geleceğinin ele alınacağı zirveye, Türkiye ve Suriye'nin yanı sıra İran, Suudi Arabistan, Kuveyt, Mısır ve Ürdün dışişleri bakanları katılıyor.

21/11/2003

ABD Kongresi, Suriye'ye ekonomik ve diplomatik yaptırımlar uygulanması kararı alarak, onay için Başkan Bush'a gönderdi.

22/11/2003

Ortadoğu'yu yeniden şekillendirme projesinde Suriye'yi 'terörizmin baş destekçileri' arasında gören ABD yönetimi, Şam'ı ekonomik ve siyasi ablukaya almaya hazırlanıyor.

05/01/2004

Suriye Devlet Başkanı Esad, CNN Türk'te Manşet programı'nda "Türkiye'yle sorunlu günler artık geride kaldı. Şu anda iki ülke arasında süper işbirliği var" açıklamasında bulundu.

06/01/2004

Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad Türkiye'de... Esad, üst düzey temaslarda bulunacak.

07/01/2004

Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, İsrail nükleer silahlarını bırakmadan kendilerinin de kitle imha silah programından vazgeçmeyeceklerini açıkladı.

08/01/2004

ABD, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın yankı uyandıran Türkiye ziyaretinden rahatsız olmadığını açıkladı.

08/01/2004

İsrail, topraklarını Filistinli militan gruplara kullanırmaya devam ettiği takdirde Suriye'ye yeni hava saldırıları düzenleyeceği tehdidinde bulundu.

20/01/2004

Ortadoğu'daki siyasi sahnenin, birçoklarının dediği gibi Esad'ın Türkiye'ye yaptığı tarihi ve başarılı ziyaret sonrası yeni verilerle dolu olduğu görülüyor.

05/03/2004

Türkiye'den giden öğrenciler nedeniyle Ankara'nın hassasiyetini ilettiği Suriye'de dini eğitim veren özel okullar kapılarını yabancılara kapatıyor.

28/04/2004

Suriye'nin başkenti Şam'da BM merkezine roketli saldırı düzenlendi. Yabancı temsilciliklerin de bulunduğu bölge patlamalarla sarsılırken, üç saldırgan öldürüldü.

13/05/2004

Suriye'yi Irak'a 'terörist' geçişine izin vermek, Lübnan'ı işgal etmek ve kitle imha silahı elde etmeye çalışmakla suçlayan Bush yönetimi, Aralık'tan beri çekmede beklediği yaptırımları devreye soktu.

14/08/2004

İsrail Genelkurmay Başkanı Moşe Yaalon, 1967'den beri işgal altında tutulan Golan Tepeleri'nin 'teorik olarak' Suriye'ye verilebileceğini söyledi.

bu şehir 1982'de büyük bir katliama şahit oldu. Esad'ın kardeşi ve zamanın genelkurmay başkanı Rifat Esad, Şubat 1982'de bir gece vakti Hama'ya havadan ve karadan saldırı düzenledi. Saldırıya katılmak istemeyen askerlerin çoğu anında idam edildi. Bazıları da Müslümanların tarafına geçtiler.

Tüm bu gelişmelerin yaşandığı sırada Şam uleması tarafından rejime karşı cihad ilan edildi, minarelerden cihad çağrısı yapıldı. İslami örgütlerin silahlı birliklerin önderliğinde Hama halkı şehri kısa sürede kontrol altına aldı.

Esad yönetimi bu isyanı tarihte eşine az rastlanır bir biçimde bastırmaya çalıştı. Uluslararası Af Örgütü'nün raporuna göre;

"Dar sokaklardan tankların ve askeri birliklerin geçişini kolaylaştırmak için şehrin eski sokakları tıpkı çatışmanın ilk beş günü tanklar tarafından evlerin ezildiği el Hader sokakları gibi havadan bombalandı. Askeri kuvvetlerin halka kötü muamele yaptığı UAÖ tarafından bildiriliyordu. Bildirilenlere göre şüphelilerin bulunduğu düşünülen binalarda yaşayanları öldürmek için siyanür kullanıldı. Ayrıca askeri havalimanında, şehir stadyumunda ve askeri kamplarda insanlar toplanarak günlerce açıkta ve yiyeceksiz tutuldular."⁵

Hama katliamında yaklaşık kırk bin Müslüman şehit oldu. Şehir adeta bir harabeye döndü.

Dış Problemleri

Filistin topraklarını işgali altında tutan İsrail, 1967 savaşında Suriye'nin Golan tepelerini de işgal etmiştir. Suriye'nin İsrail'le bu işgalden kaynaklanan bir problemi bulunmaktadır. Suriye Golan tepelerini İsrail'den geri istiyor.

Golan'ın Stratejik Önemi

Akdeniz kıyısından ve Lübnan dağlarından başlayarak içeriye doğru ilerleyen yaklaşık 100 mil derinliğindeki bölge Suriye'nin en önemli tarım alanlarını barındırmaktadır. Yerleşim yeri uygun olması sebebiyle hem tarımda hem de sanayideki istihdamın yüzde 80'i yine bu bölgede yoğunlaşmaktadır. Bu dengesiz dağılımın en kritik yanı ise Suriye'nin ekonomik, siyasi ve gerekse beşeri gücün yüzde 90'ını barındıran bu bölgenin baş düşman olarak kabul edilen İsrail'e en yakın yerde bulunmasıdır.

Golan'ın diğer bir önemli yanı yılda 2 milyar metreküp civarındaki su rezervidir. Suriye'nin toplam su rezervinin yüzde 14'ü anlamına gelen bu miktarın 500 milyon metreküpünün bölgeyi kısmen işgal eden İsrail tarafından kullanılmaktadır.⁶

Suriye-Türkiye İlişkileri

Suriye'nin Türkiye'yle olan anlaşmazlığının ekse-nini Hatay konusu oluşturmaktadır. Suriye bu şehir üzerinde hak iddia ediyor. Suriye'nin Türkiye'yle olan bir diğer problemi de Güneydoğu Anadolu Projesi'nden kaynaklanmaktadır. Bu projenin uygulamaya konmasıyla birlikte Suriye kendi topraklarını besleyen su kaynaklarının azalacağı iddiasıyla su meselesini gündeme getirdi.

Suriye devletinin Türkiye ile su sorununu baha-ne ederek PKK'ya destek vermesi sonucu Kara kuvvetleri komutanı Org. Atilla Ateş'in 16 Eylül 1998'de Suriye sınırında yaptığı açıklamalarla iki ülke arasın-daki ilişkiler iyice gerginleşmişti.

Ancak iki tarafın da katıldığı güvenlik toplantıla-ryla PKK Suriye tarafından resmen terörist örgüt ilan edilmesiyle bu gerginlik de son bulmuş oldu.

Amerika'nın Irak'a kuzeyden cephe açmak için istediği tezkerenin 1 mart 2003 tarihinde TBMM ta-rafından kabul edilmemesi üzerine gerginleşen Tür-kiye-Amerika ilişkileri ve Türkiye'nin Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti ihtimaline karşı bölge merkezli poli-tikayı gündeme getirmesi önemli bir gelişmedir.

Suriye'ye 13 Nisan 2003 tarihinde gitmesi karar-laştırılan Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün, bu gezisini ertelemesi çeşitli spekülasyonlara sebep olmuştur. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül Suriye gezisini erteler-ken 14 Nisan tarihinde İsrail Dışişleri Bakanı Silvan Şalom'u Ankara'da ağırlamıştır. Gül ve Şalom'un or-tak basın toplantısında "Suriye Atışması" yaşanmış-tır. Abdullah Gül; "Savaş Irak'la sınırlı kalmalı ve böl-geye yayılmamalıdır. Bölgede önce Irak, sonra ise Suriye diye çeşitli kanaatler, propagandalar var. Bun-ların doğru olmadığını göstermek lazım." şeklinde açıklama yaparken Şalom ise, "Suriye terör örgütle-rinin faaliyetlerine izin veriyor. İran'ın Hizbullah'a gönderdiği silahlar Şam Havaalanı'ndan geçiyor. Son dönemde Hizbullah'ın elindeki füze sayısı iki katına çıktı. Bunları engellemeyen Suriye, tam tersine cesa-ret veriyor. Bu durdurulmalı.." açıklamasını yapmış-tır. (ZAMAN, 15.03.2003)

Daha önce ertelediği Suriye gezisini 29 Nisan 2003 tarihinde gerçekleştiren Abdullah Gül, ziyareti-nin açık ve şeffaf olduğunu başka anlamlar çıkarıl-maması gerektiğini belirtmiştir. (Milliyet, 26.03.2003)

Suriye Lideri Beşar Esad, 57 yıl aradan sonra Tür-kiye'yi ziyaret eden ilk Suriye devlet başkanı olarak 6 ocak 2004 tarihinde Ankara'ya geldi. Ziyaretinde yaptığı açıklamada: "Irak'ın toprak bütünlüğü konu-sunda Türkiye ile aramızda tam bir mutabakat var-

04/09/2004

ABD yönetiminin uluslararası toplumun desteğiyle Suri-ye'nin Lübnan üzerindeki etkisini kırmak üzere BM nezdin-de harekete geçmesi, Beyrut siyasetine ters etki yaptı.

06/09/2004

Türkiye, İran ve Suriye arasında kurulan diyalog Ortadoğu bölgesi için kritik önemde. Bu diyalog üç bölge ülkesinin Irak'taki Amerikan işgali üzerine birlikte hareket ettikleri-ni ve kendilerini tehdit eden tehlikelerin bilincinde olduk-larını gösteriyor. Şartlar, en üst düzeyde harekete geçme-yi gerekli kıldı.

22/09/2004

Suriye, ABD'nin öncülüğünde BM Güvenlik Konseyi'nin ay başında Lübnan'daki askerlerini çekmesini içeren karar ta-sarısına boyun eğmeye başladı. Şam dün bu ülkedeki 17 bine yakın askerin 3 bin kadarını sınıra çekmeye başladı.

24/09/2004

BM Güvenlik Konseyi'nin kararına itaat eden Suriye, Lüb-nan'daki 17 bin askerlik gücünü çekmeye başlarken, Irak savaşı nedeniyle ABD'yle gerilen ilişkileri de tamir ça-basında.

05/01/2005

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün İsrail ziyaretinde konu, bölge barışydı. İsraililer, Gül'ün, "Suriye ile masaya otu-rmanız yararlı" telkinlerine soğuk yaklaştı.

06/01/2005

ABD yönetimi, terörizme destek veren ülkeler listesine koymuş olduğu Suriye'nin, Irak'taki direnişçilere mali ve lojistik destek sağladığını gerekçe göstererek Şam'a karşı yeni yaptırımları gündeme aldı.

14/02/2005

Beyrut'ta bomba yüklü araçla düzenlenen saldırıda eski Başbakan Refik Hariri'nin yanı sıra dokuz kişi daha öldü.

16/02/2005

Hariri'nin, yeniden imarı için bütün mali ve siyasi ilişkil-e-rini seferber ettiği Beyrut'un göbeğinde öldürülmesi, sa-dece Lübnan'ı değil Suriye'yi de meçhul bir gelecekle kar-şı karşıya getirdi.

16/02/2005

ABD ile İsrail'in kendi çıkarlarına uygun yeni bir Ortadoğu şekillendirmek için iki koldan giriştiği bir dönemde, böl-genin Sünniler, Şiiler ve Hristiyanlar arasında en hassas dengeye sahip ülkesi olan Lübnan'da eski başbakan Re-fik Hariri'nin öldürülmesi korku ve soru işaretleri yarattı.

18/02/2005

Eski Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin öldürülmesiyle Or-tadoğu'nun kalbine düşen ateş öncelikle Suriye'yi yakı-yor. Suriye'yi suikastın sorumlusu göstererek Lübnan'dan çekilmeye zorlayan ABD yönetimi, Şam'a baskıyı daha da artırıyor.

22/02/2005

Lübnan'da eski Başbakan Refik Hariri'nin öldürülmesinin ardından suikasttan sorumlu tutulup üzerindeki baskılar artan Suriye, ilk kez bu ülkeden askerlerini çekme siny-a-li verdi.

28/02/2005

14 Şubat'ta öldürülen eski başbakan Refik Hariri'nin me-zarını adeta Kâbe'ye çeviren Lübnan halkının öfkesi, ülke-de 14 bin askeri bulunan Suriye'ye karşı yönlendiriliyor.

28/02/2005

Lübnan'da Suriye aleyhine gösteri: Hariri suikastından sorumlu tutularak Lübnan'dan asker çekmeye zorlanan Suriye, bu kez de cuma gecesi İsrail'in Tel Aviv kentinde düzenlenen ve dört kişinin ölümü, 50 kişinin yaralanmasına yol açan intihar saldırısıyla ilgili suçlamaların hedefi haline geldi.

01/03/2005

Lübnan'da eski Başbakan Hariri'nin öldürülmesiyle başlayan gerginlik hükümetin istifasıyla sonuçlandı. Suriye yanlısı Başbakan Kerami, "Ülkenin önünde engel oluşturmak istemedik" diye konuştu.

04/03/2005

Lübnan'dan askerlerini çekmesi için muhalefetin ve Batı'nın yoğun baskısına maruz kalan Suriye, Arap âleminde aradığı desteği bulamıyor.

05/03/2005

Lübnan'daki askerlerini çekmesi konusunda ABD ve AB liderlerinin baskısına bir de Suudi Arabistan'ın güçlü telkinleri eklenince iyice yalnızlaşan Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, müttefikleriyle yürüttüğü görüşmelerden sonra kritik kararını açıklıyor.

07/03/2005

Suriye lideri Esad'ın Lübnan'daki askerlerini aşamalı çekceğini açıklaması iki ülke halkınca memnuniyetle karşılandı. ABD ise Esad'ın konuşmasının belirsizliklerle dolu olduğunu söyledi. Çekilme hazırlığındaki Suriye askerleri Lübnan'da bol bol hatıra fotoğrafı çekiyor.

09/03/2005

Beyrut'ta dün yürüyüş sırası Suriye yandaşlarındaydı. Suriye işgaline karşı Dürzilerle bazı Hristiyan grupların gösterilerine yanıt vermek amacıyla Hizbullah'ın düzenlediği mitingde, AP ajansına göre 200 bin, Şii Emel örgütünün televizyonuna göre 1.5 milyon kişi yer aldı. Göstericiler, Şam lehine, Washington aleyhine sloganlar attı.

10/03/2005

Uluslararası baskılar üzerine Lübnan'daki güçlerini yeniden konuşlandırmaya başlayan Suriye, Mayıstaki seçimden önce tamamen çekileceğini vaat etti.

12/03/2005

Suriye birliklerinin tamamına yakını Lübnan'ın kuzeyinden çekilirken, BM, Şam'a baskıyı yoğunlaştırıyor.

13/03/2005

Lübnan'dan çekilen Suriye birlikleri sınırda Suriyeliler tarafından davul zurna ile karşılanırken Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad ile BM Temsilcisi Terje Roed-Larsen, iki aşamalı bir çekilme planında anlaştı.

15/03/2005

ABD'nin Ankara Büyükelçisi Edelman, Suriye'ye yönelik politikaları nedeniyle Ankara'ya 'ültilatom' niteliğinde mesajlar verdi. Edelman, Cumhurbaşkanı Sezer'in Suriye'ye yapacağı geziyi eleştirerek; "Türkiye uluslar arası toplumdan dışlanır" dedi.

16/03/2005

ABD Büyükelçisi Edelman'ın çıkışı Ankara'yı rahatsız etti, ancak Cumhurbaşkanı Sezer'in kararı değişmedi. Sezer 13 Nisan'da Suriye'ye gidiyor.

dır." (Radikal,06.01.2004) diyerek Irak konusunda ortak bir tutuma sahip olduğunu açıklamıştır.

İç problemleri

Suriye'nin en önemli iç sorunu ülkedeki İslâmi cemaatlara yönelik baskıdan kaynaklanmaktadır. Bu baskı dolayısıyla zaman zaman yönetimle İslâmi cemaat mensupları arasında silahlı çatışmalar da oluyor. Bir diğer sorun ülkedeki Baas diktatörlüğü yüzünden muhalif güçlerin çalışmalarını yer altına kaydırmalarından kaynaklanan sorundur.

İslami Hareket: Suriye İslâmi yönden oldukça zengin bir mirasa sahiptir. Geçmişte bu topraklarda pek çok Müslüman ilim adamı yetişmiş ve ortaya koydukları ilmi çalışmalarla İslâm dünyasına ışık saçmışlardır. Suriye'de İslâm'ın rejime karşı mücadelesi 1941'de Dr. Mustafa es-Sibai'yle başladı. Sibai'nin Müslüman Kardeşler cemaatinin kurucusu Hasan el-Benna ile çok yakın ilişkileri oldu ve kendisi de bu cemaatin Suriye kolunu oluşturdu. Suriye'de Müslüman Kardeşler cemaati oluşturulmadan önce İslâmi faaliyetler çeşitli sosyal yardımlaşma cemiyetleri vasıtasıyla sürdürülüyordu. Dr. Sibai 1945 ve 1946 yıllarında yürüttüğü faaliyetlerle bu cemiyetleri Müslüman Kardeşler çatısı altında topladı. Suriye'deki Müslüman Kardeşler 'in su anki genel murakıbi Muhammed Ebu'n-Nasr el-Beyanuni'dir.

Bugün Suriye'deki İslâmi mücadeleyi sürdüren cemaatlerin en büyüğü Müslüman Kardeşler cemaatidir. Bunun yanı sıra selefler de etkili durumdadırlar. Ancak selefler siyasi ve devlete yönelik çalışmalardan çok itikadi ve ameli konulara ağırlık vermektedirler.

Suriye yönetimi İslâmi Hareket'e ağır bir baskı uygulamaktadır. Bu baskı dolayısıyla çok sayıda Müslüman vatanini terk etmek zorunda kalmıştır. Sadece Suudi Arabistan'da mülteci olarak yaşayan Suriyeli sayısı bir milyonu bulmaktadır. Suriye rejimi Müslüman Kardeşler'den olduğu belirlenenlerin idamını gerektiren bir de kanun çıkardı ve bu kanun halen yürürlüktedir.

Ekonomi: Suriye ekonomisi daha çok tarım ve hayvancılığa dayanır. Tarım ürünlerinden elde edilen gelirin gayri safi yurtiçi hasıladaki payı % 27'dir. Çalışan nüfusun % 26'si tarım alanında iş görmektedir. Suriye ekonomisine önemli oranda katkısı olan petrol daha çok ABD şirketleri tarafından çıkarılmaktadır. Doğal gazın da ülke ekonomisine katkısı vardır. Petrol ve doğal gazın GSYH'daki payı % 14 oranındadır. Ayrıca fosfat, demir, asfaltit gibi madenler de çıkarılmaktadır.⁷

BEŞŞAR ESAD DÖNEMİ:

Hafız Esad, Suriye'yi 30 yıl (1970-2000) kesintisiz yöneterek Suriye tarihinde bir ilke imza atmıştır. Alevi azınlığın Sünni çoğunluğa hakimiyeti, FKÖ'yü ortadan kaldırma çabası, Irak ve Ürdün'le Mısır'la rekabet.. ve daha birçok mücadele aslında hep Hafız Esad'ın 'Büyük Suriye' ülküsünün ekseninde dönen sorunlardır.

Hafız Esad kendisinden sonra cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturması için oğlu **Basil Esad**'ı hazırlıyordu. Fakat bir trafik kazasında hayatını kaybetti. Basil'in ölmesinden sonra Hafız Esad'ın tahtına kimin oturacağı konusunda çeşitli tartışmalar olmuş ve muhtelif yorumcular Hafız'ın ölümünden sonra ülkede yönetim kavgası yaşanacağını iddia etmişlerdi. Bu iddiaların gerekçesi ise ağabeyi tarafından ülkeden kovulan Rifat Esad'ın yönetimde gözünün olmasıydı.

Hafız Esad'ın ölümünden (10 Haziran 2000) sonra yerine diğer oğlu Beşşar Esad geçti. (10 Temmuz 2000) Çünkü, Hafız Esad'ın kadrosu onun etrafında toplandı ve onu bir denge unsuru olarak gördüler. Onun seçilebilmesi için parlamentoda cumhurbaşkanı seçilme yaşı düşürüldü. Yorumcular, Beşşar Esad'ın bu iş için yeterince yetiştirilmediğini, siyasi zekasının iyi olmadığını dolayısıyla yönetimde başarılı olamayacağını ileri sürdüler. Ancak o yönetimde beklenenin üstünde bir performans gösterdi.

Kendisi bir göz doktoru olan **Beşşar Esad** en başta babasının çok sıkı tuttuğu ipleri biraz gevşeterek ülkeye kademeli bir şekilde hürriyet ortamı getirmeye başladı. Daha önce ülkeye sokulmayan bazı kişilerin ve kesimlerin ülkeye girmelerine izin verdi. Örneğin Müslüman Kardeşler cemaatinin mensuplarına yönelik ülkeye girme yasağı kaldırıldı. Daha önce inanç ve düşüncelerinden dolayı hapse atılmış olanların birçoklarını serbest bıraktı. Tüm eğitim kurumlarında başörtüsü yasağını kaldırdı. Babasının Şam'a tepeden bakan sarayını terk ederek, aşağıya şehrin içine indi. Burada halk arasında bir evde kalmaya başladı. Babası gibi tüm resmi araçların arkasına, meydanlara, cadde başlarına ve sair yerlere fotoğraflarını astırmadı. Hatta resmi dairelerin dışında kalan yerlerden babasının fotoğrafını da indirdi. Ülkede oldukça yaygın olan rüşvet ve yolsuzluğu önlemek için harekete geçti. Ülke ekonomisinde daha liberal bir yapıyı hakim kılmak için faaliyetler başlattı. Bu amaçla bazı iktisadi devlet kuruluşlarını özelleştirmek için yolları açtı. Ancak ülke şartlarının müsait olmaması sebebiyle bu konuda çok hızlı gidilmiyor.

Bütün bu uygulamalar aydın kesimde ve halkta Beşşar Esad'a yönelik bir sıcak ilginin oluşmasına sebep olmuş. O da bu ilginin artması için zaman zaman halk arasına girerek onların içinde dolaşarak.

Suriye Parlamentosunun 28 Mart 2001 tarihinde özel bankaların kurulabilmesine imkan veren yasa çıkarılmış, yabancıların da banka sahibi olabilmelerine olanak verilmiştir.

Bütün bu uygulamalardan da anlaşılacağı üzere Suriye bu sıralarda önemli bir değişim sürecinden geçmektedir. Bu değişim dikta rejiminden hürriyet ortamına doğru bir değişim niteliği taşımaktadır. Fakat Suriye'de insanların hala tedirgin oldukları gözlemlenmektedir. Zaten Suriye'deki bu durumun önemli bir sebebi de yeni yönetimin eski yönetimle bağları tümüyle koparmaktan çekinmesidir. Yani oğul Esad bir redd-i miras yoluna gitmemekte; babasının çizgisinden çıkmadığı, fakat zamanın ve şartların değişmesine bağlı olarak uygulamalarda bazı değişiklikler yaptığı intibai vermeye çalışmaktadır. Ayrıca eski dönemin havasından henüz tümüyle çıkmış değildir. Hürriyet sadece ferdi planda kalmakta, dini siyasi örgütlenmelere fırsat verilmemektedir.

Eski Kadro Büyük Ölçüde Yerinde Duruyor

Beşşar Esad, her ne kadar ülkede bir değişim süreci başlatmış olsa da etrafındaki Hafız Esad döneminden kalma kadro devam etmektedir. Bu kadro Hafız Esad'ı yönlendirmeye alışık bir kadroydu. Dolayısıyla oğul Esad'ın da onların kontrol mekanizmasından tümüyle çıktığını söylemek mümkün değildir. Fakat belirtildiğine göre Beşşar Esad yolsuzlukların önüne geçmek için yoğun çaba sarfetmektedir. Mesela askeri mekanizma içindeki bazı şahısları da hi sırf bu gerekçelerle görevden almış veya zorunlu emekliliğe sevk etmiştir.⁸

Suriye'de Beşşar Esad iktidarını sağlamlaştırmaya çalışırken, Amerika'nın Irak'ı işgal etmesi ve Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde Suriye üzerinde çeşitli senaryolar yoğunlaşmaktadır.

KAYNAKÇA

- 1- Varol, Ahmet, www.vahdet.com
- 2- Dağ, Ahmet Emin "Suriye, Bilad-i Şam'ın Öyküsü", (1.baskı) İstanbul, İHH, 2004
- 3- Şen, Sabahattin "Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım", (1.baskı), İstanbul, Birey yayınları, 2004
- 4- Manaz, Dr. Abdullah, www.stradigma.com
- 5- Dağ, Ahmet Emin a.g.e.
- 6- a.g.e.
- 7- Varol, Ahmet, www.vahdet.com
- 8- Cuma Dergisi, 1 Ekim 2002.